تذکر

این کتابی که بنظر خوانندگان محترم میرسد عبارت از یکسلسله اسناد محرمانه سیاسی وزارت امور خارجه انگلیس است که بین آندولت و دولت تزاری روسیه در روی اقتضای منافع سیاسی ومساعی مشترکه طرفین در آن اوقات بانعقاد قرار داد معروف ۱۹۰۷ و تقسیم ایران بین خود بدومنطقه نفوذ و یك منطقه بیطرف رد و بدل شده میباشد که این اواخر درضمن یك مجموعه اسناد سیاسی بصورت کتاب قطوری ازطرف وزارت امورخارجه بریطانیا انتشار یافته است

روزنامهٔ شفق سرخ قسمتی راکه مربوط بایران است ووفقا انتشار کردند از کتاب مزبور استخراج و ترجمه نموده و از شماره ۱۲۵۴ مورخه ۱۷ شهریور ۱۳۱۱ این سلسله اسناد محرمانه سیاسی مزبور در آن جریده شروع بطبع و نشر شده است وچون لازم بود که این خدمت واقدام مفید تکمیل واسناد مهمه مذکور در یکجا جمع ومحفوظ بماند لذا نگارنده برحسب اجازه مدیر شفق سرخ بطبع کتاب آن جداگانه اقدام و اکنون تقدیم جامعه هموطنان عزیز مینمایم.

مقدمه جامع و مفیدی که روزنامه شفق سرخ دراطراف آن نگاشته وقبلا انتشار داده و درصفحه مقابل ملاحظه خواهند فرمود مارا از نگارش مقدمهٔ برای این کتاب مستغنی ساخته وفقط این مختصر را یادداشت مینماید که انتشار این کتاب بعد ازکتاب آبی (۱) دراینموقع بسیار لازم و مکمل آن محسوب میشود زیرا اطلاعات ومدرك مهمتی ازجریانات و گذارش سیاست خارجی؛ معرفی نظریات واطماع سیاسی ممالك مجاوره ایران بدست مورخین و نویسندگان ما میدهد که تاریخ و اوضاع گذشته را بهتر روشن خواهد ساخت ودر نظر آیندگان ونسل آتیه ایران درحکم سند معتبری بوده ودرضمن درس عبرتی برای هموطنان خواهد بود .

مجموعه این اسنادی که مربوط بایران است بعد از مقدمه بر چهار قسمت منقسم شده است :

قسمت اول - مکتوبی تلگراف لوردکرزن وجواب دولت بریطانیا.

قسمت دوم - خلاصه سیاست بریطانیا در ۱۹۰۵

قسمت سوم - راجع بمعاهده قرارداد این.

قسمت چهارم - مراسلات حاکی از وفاق نظر بین انگلیس وروس و ... جانبه که انعکاس قرار داد روس و انگلیس را در ایران گوشزد می نماید

(علی اکبر ساعی)

---

(۱) کتاب آبی یکقسمت از اسناد محرمانه سیاسی و ... است که بسرمایه و ترجمه مرحوم حاج ... سردار اسعد بختیاری ... و دوجلد ضخیم سابقا منتشر شده است.

اسناد محرمانه سیاسی

مابین دولتین روس و انگلیس راجع بایران

روز ۲۸ اوت سال ۱۹۱۴ در نظر مورخین روز شروع جنگ بین‌الملل محسوب است در این روز بود که ولیعهد دولت اطریش در صربستان بقتل رسید و در نتیجه آن یکی از مهمترین و طولانی‌ترین حوادث تاریخی که در هیچ عهد و زمان نظیر نداشته است بوقوع پیوست. ظاهر این امر بدینطوراست ولی اگر اندکی قشر ظاهر را از هم بشکافیم و در ماوراء این پرده‌ای که مغلطه کاری های تاریخ عصر حاضر در مقابل ما و حقایق حائل کرده است خواهیم دید: روز ۲۸ اوت معلول یک سلسله مقدماتی بود که از سال های قبل تهیه شده بود یعنی در طی سال‌های دراز خرمنی از مواد محترقه در روی هم متراکم شده و قتل ولیعهد اطریش آنرا منفجر ساخت

سیاستمداران دنیا با اینکه طبعاً در تحت تأثیر یک سلسله احساسات و عواطف جنگ وطنی و حمیت کش واقع شده و هر یک از آنها کوشش میکنند شانه از زیر بار مسئولیت جنگ خالی کرده و یکدیگر را مسبب آن قلمداد نمایند معهذا نمی‌توانند بکلی و برای همیشه حقایق تاریخی و مسلم را در پرده ابهام و تاریکی نگاهدارند همه آنها اکنون بیش و کم معترفند که جنگی که در اوت ۱۹۱۴ شروع شد در طول مدت تقریباً یک قرن قبل از آن در جهان سیاسی اروپا ریشه دوانیده بود و در حقیقت پیش از شروع جنگ با آلات قتاله جنگ و کشمکش فکری در آن قطعه وجود داشت

اگر تاریخ شروع روابط شرق و غرب را با مطالعات دقیقی از نظر بگذرانیم تصدیق خواهیم کرد که خشت اول جنگ بین‌المللی همان موقعی گذاشته شد که امپراطوری بریتانیا پس از اینکه سرزمین پهناور و پر برکت هندوستان را متصرف شد و طوق عبودیت بگردن عده‌ای که خمس جمعیت بشر را تشکیل میدهند انداخت برای حفظ آن قطعه شروع بیک سلسله عملیات و دسایس نمود. آری بریتانیای کبیر برای تامین سیادت و حکمداری خویش در هندوستان که خود سیاسیون انگلیس آنرا تاج امپراطوری بریتانیا میخوانند مجبور بود بهر وسیله شده پای رقبای زبردست خود را از آن سرزمین دور نگاهدارد و بدین وسیله پایه سیاست خود را مستحکم کند.

برای اجرای این منظور مشکلات روز افزونی در پیش بود قدرت نظامی روسیه از یک طرف تمول و عظمت اقتصادی و صنعتی آلمان و پیشرفت‌های محیر العقول آن دولت از طرف دیگر سیادت بریتانیا را در هندوستان تهدید مینمود و دولت مزبور برای جلوگیری از مخاطرات محتمل الوقوع مجبور بود هر روز یک رویه و خط سیری ایجاد نموده و بیک وسیله تازه‌ای متشبث شود

دولتین روسیه و آلمان برای بسط نفوذ و اقتدار خود در هندوستان و برای اینکه نگذارند این لقمه چرب بدین آسانی از حلقوم امپراطوری بریتانیا فرو رود با جدیت خستگی ناپذیری بطرف آن کشور

بلادیده پیش میرفتند ، مملکت ایران در سر راه آنها واقع شده و بهمین نظر حائز اهمیت زیادی گردیده ومیدان کشمکشهای سیاسی دول غـرب در مشرق شده بود اهمیتی که مملکت ما از این لحاظ کسب نمود برای آن چندان ارزان تمام نشد باینمعنی که دول غرب مخصوصا امپراطوری بریطانیا برای اینکه مصالح خویش را در هندوستان حفاظت نماید ایرانرا ملعبه خود قرار داده ودولت تزاری روس که ازهمه بهندوستان نزدیك تر بود در این بازی وارد میدان شده وشروع به نبرد سیاسی با انگلیس نمود تا بالاخره دولت بریطانیا که خودرا ازیك طرف باروسیه وازجانب دیگر باآلمان مواجه دید صلاح خود را در ائتلاف با روسیه تصور کرد ومیخواست ازطرف آن دولت اطمینان حاصل نموده رقیب دیگر خودرا ازمیانه بردارد . این رو به ونظر به جدید قرارداد معروف ۱۹۰۷ را بوجود آورد .

این قرارداد که بروی تقسیم بندی ایران بمنطقه نفوذ روس و منطقهٔ نفوذ انگلیس و منطقه بیطرف ! مستحکم بود دولت بریطانیا راکه یگانه منظورش حکمداری و سیادت با فراغت خاطر در هندوستان بود از تعرضات روسیه تا چندسال آسوده ساخت و دولت مزبور توانست برای ازبین بردن رقیب زبردست دیگر خود یك سلسله نقشه های هول انگیز و بین المللی تهیه نماید .

قرارداد ۱۹۰۷ یکی از مخاطره های ناگواریست که هیچ وطن پرست حساس نمیتواند آنرا فراموش کند .

این قرارداد درحقیقت بهترین معرف نیات همسایگان شمالی و جنوبی ماست و بما میفهماند که امپراطوری بریطانیا باهمه تظاهر به بشر دوستی ، آزادی خواهی و هزارها عناوین فریبنده دیگر چگونه حاضر بوده است هرساعت که منافع آن اقتضاء کند استقلال وحیات اجتماعی ما وچندین ملت دیگر را قربانی نموده و اندك عاطفه و بشر دوستی هم از خود نشان ندهد .

امپراطوری بریطانیای کبیر تنها فکرش تامین سیادت و حکمداری خویش در هندوستان است وبرای اجرای این منظور بمقتضای وقت وزمان متشبث بهر وسیله میشود. یعنی دشمنی میکند. تقسیم مینماید دسیسه میچیند دوست وغمخوار میشود ، دست کمك وهمراهی میدهد ولی درماوراء تمام این تغییرات یك منظور دارد : حفظ هندوستان— برای اثبات این مدعا قول یکی از سیاسیون معروف بریتانیا راکه در نزد ایرانیان هم معروف وکم و بیش نام ویرا شنیده ایم شاهد میاوریم: این شخص سر پرسی لورن ویکی از اشخاصی است که از جنك بین المللی وزیر مختار دولت متبوعه خود درایران بود ورول مهمی را درسیاست بین ایران و انگلیس بازی نمود. مشارالیه اصول سیاست بریطانیای کبیر را نسبت به ایران در طی چند جمله خلاصه کرده و می گوید

« در قشون کشیهای نظامی همیشه دو چیز منظور نظر فرمانده است . اول وضعیت سوق الجیشی— دوم تاکتیك جنگی: منظور عمده قشون کسی همانا حفظ وضعیت سوق الجیشی است. و برای اینکه این وضعیت مفید و رضایت بخش باشد، باید بتحکیم بنیان واساس آن کوشید. تاکتیك عبارت است از وسائل آنی و فوری برای تامین وضعیت سوق الجیشی باین جهت تاکتیك ممکن است روز بروز مطابق مقتضیات حوادث تغییر کند . وضعیت سوق الجیشی عامل اساسی و دائمی است و درماوراء تمام تغییراتی که در تاکتیك روی میدهد همیشه بیك حال باقی میماند

« درسیاست خارجی وضعیت سوق الجیشی عبارت است ازمنظور سیاسی ووسائلی که برای اجرای این منظور سیاسی اتخاذ میشود دیپلماسی نام دارد.

دیپلماسی بریطانیا راجع بایران در طی مدت قرن اخیر معروض تغییرات زیادی شده ولی منظور سیاسی آن اینست که یکی ازمهمترین اعضاء امپراطوری بریتانیا یعنی هندوستان درهمسایکی روسیه واقع شده وایران ما بین روسیه و هندوستان قرار گرفته است ..

منظور سیاسی بریطانیای کبیر تا سال ۱۹۰۷ مقتضی این بود که بایکنوع جنك دیپلماسی از پیشرفت روسیه جلوگیری کند ... نتایج کشمکش بریطانیا با روسیه درتمام دنیا محسوس گردیده وواضح بود که مخالفت این دو دولت عامل مهمی است برای واژگون کردن اساس صلح و آرامش. لورد گری ولورد کارنوك سیاسیون انگلیس که عامل انعقاد قرار داد ۱۹۰۷ بین روس وانگلیس شناخته میشوند خواستند با یکنوع صلح دیپلماسی صلح گیتی را تامین کنند ...

قرارداد انگلیس و روس تا دهسال بکشمکش های این دو دولت در ایران خاتمه داد. الخ....»

این بود مفاد یادداشت سر پرسی لورن و از اینرو معلوم میشود که این دول همسایه از بدو ارتباط خود با مملکت ما چه می اندیشیده و درصدد اجرای چه نقشه‌ای «خالصانه و صمیمانه ای » بوده‌اند.

چنانکه دیدیم قرار داد ۱۹۰۷ که نزدیك بود خاتمه بحیات سیاسی و استقلال وموجودیت اجتماعی مابدهد نقشه بود که سیاسیون بریطانیای کبیر برای ما طرح ریزی نمودند . آنها خواستند یکنوع ائتلافی تشکیل داده با قربانی کردن ایران رقبای دیگر خود را ازبین بردارند و درجنك بین الملل که ازاین لحاظ بنفع بریطانیا تمام شد این منظور اجرا گردید

دانستن کیفیت انعقاد این قرار داد ومقدمات آن برای هریك از افراد ایرانی اهمیت بسیاری را حائزاست ولذا برای اینکه هموطنان وطن پرست را بجریان این حادثه آشنا کنیم ترجمه یکقسمت ازاسنادمحرمانه وزارت خارجه انگلیس که تماما راجع باین مسئله است مبادرت نموده وهدیه دیگری تقدیم هموطنان حساس مینمائیم (۱)

این مراسلات غیر از اسنادی است که درکتاب آبی بطبع رسیده وقسمت سوم جلد چهارم اسناد محرمانه وزارت خارجه بریطانیا را راجع بجنك بین الملل تشکیل میدهد. درقسمت اخیر این فصل خاتمه‌ای درتحت عنوان «انعکاس قرارداد انگلیس و روس» ضمیمه شده است که حقایق بسیاری را برای ماکه میخواهیم جزئیات حوادث مذکور را بدانیم روشن وآشکار میسازد امیدواریم با ترجمه این کتاب برای انتباه هموطنان وتنویر افکار آنها در این مسائل درخور خود خدمتی نموده باشیم

(۱) مقصود کتاب اختناق هندوستان است بقلم (ویل دورانت) نویسندهٔ معروف امریکائی که سابقا در شفق سرخ منتشر و کتاب آن طبع شده است

مقدمه

در ۲۲ سپتامبر ۱۸۹۹ یعنی نهماه بعد از ورود لرد کرزن بهندوستان حکومت هندوستان در خصوص سیاست بریطانیا در ایران و خلیج فارس تلگراف بلندو بالائی بوزارت امور هندوستان مخابره نمود.

لورد جرج هامیلتون وزیر امور هندوستان در ۶ ژولیه ۱۹۰۰ جوابی بوی نوشت

در نتیجه مذاکرات ششم ودهم فوریه در مجلس اعیان وهفدهم فوریه درمجلس مبعوثان خلاصه ولب مطالب تلگراف حکومت هندوستان بمنزله یکورقه فرمان منتشر شد گرچه مقدمه اینورقه خلاصه شده و باختصار ذکر شده بود ولی درحقیقت حاوی قسمت های مهمی ازسند اصلی بود

ناشرین اینقسمت ازاسنادسیاسی لازم ندیدند مراسلات نمره یك الی ۲۷ را مجددا طبع نمایند زیرا تمام آنرا با دقت کامل در جریده پارلمان مضبوط است و فقط معدودی از جمل را بطریق اختصار ذکر کرده اند.

وهمچنین مدیران اسناد فقره ۲۸ الی ۳۹ را که مفصلا راجع بپیشرفت روسیه در خراسان، سیستان، وغیره بحث میکنند حذف نموده اند. بند ۴۰ الی ۴۶ منافع فرانسه: آلمان، ترکیه وسایر دول ذیعلاقه را درخلیج فارس مورد بحث قرارمیدهد: فقره ۴۲ الی ۴۶ کاملا طبع شده است.

قسمت مهم تلگراف ازلحاظ روابط روس و انکلیس سند فقره از ۴۷ الی ۶۲ میباشد که اکنون بطور کامل طبع میشود گرچه این سند باستثنای چند فقره‌ای که حذف شده سابقا در جریده پارلمان طبع شده است.

سایر قسمتهای تلگراف راجع بمسائل تکنیکی و مخصوصا تاسیس قنسولخانه‌ها و غیره میباشد که باین جهت حذف شده.

از طرف حکومت هندوستان بشورای وزارتی هندوستان

وزارت خارجه ایران ۳۱۹ سیملا

۳۱ سپتامبر ۱۸۹۹

آقای محترم

(فقره ۴۲) — باید درنظر داشت که در مراسلات اخیری که سواد آنرا از طرف دولت شاهنشاهی بما واصل شده: باهمان صراحتیکه ما اززبان کنت ماراديوف نقل کرده ایم. جاه طلبی های فرانسه در منطقه‌ای که تحت مذاکره است انکارشده است. در ۱۹ ژولیه ۱۸۹۹ مسیو کامبون بلورد سالیسبوری اظهار داشت که فرانسه در خلیج فارس علاقهٔ سیاسی نداشت و مایل نبود که بیش از آنچه که بموجب قرار دادها و معاهده ها حق دارد برای استحکامات و سکونت با تحصیل هرگونه فرصت های سیاسی اقداماتی بنماید.» ما از قرائت این مطالب خیلی ممنون وراضی هستیم و امیدواریم وزراء آینده فرانسه از این رویه متابعت خواهند نمود ولی متاسفیم که این مراتب نه تنها بدولت شاهنشاهی اطلاع داده نشده بلکه بعاملین فرانسه در نواحی مربوطه نیز که از قرار معلوم از نیات دولت متبوعه خود اطلاع ندارند ابلاغ نگردیده است:

(فقره ۴۳) — در سالهای اخیر آلمان شروع کرده است که ازدیاد علایق خودرا درایران و همچنین درخلیج فارس آشکار کند این علاقه نتیجه تاریخی وسایل طبیعی یك پلتیك اقتصادی که تا مدتی تحصیل نظارت را در راه آهنهای مهم مستعمرات ترکیه در آسیای صغیر تسهیل مینموده، و ثمره جاه طلبی های سیاسی که همین اواخر تحصیل نظارت را در امپراطوری ترکیه، در اروپا و آسیا، آسان ساخته میباشد، متمم سیستم راه آهن آلمان در آسیای صغیر یك راه آهن متشابهی درسرحدات ایران و در بین النهرین تا خلیج فارس میباشد، هماطوریکه سر.م.دوراند) بوزارت

خارجه اطلاع داده است که آلمانیها جلسه‌ای برای ساختمان یك راهی از خانقین و از طرف تعهدات بین ترك و ایران به تهران تشکیل داده‌اند و آنچه واضح است در اثر مخالفتهای سفیر روسیه در تهران از اصرار خود برای ساختمان راه‌آهن در همان نواحی صرف نظر نموده اند.

شاهزاده ملك منصور پسر دوم شاه چندماهی بین سنوات ۱۸۹۸ و ۱۸۹۹ در آلمان گذرانیده ومطابق اطلاعات واصله تربیت و تمایلات اورنك (آلمان فیل) بخود گرفته صاحبمنصبان نظامی آلمان مامور شده‌اند که درقشون ایران تشکیلات مجددی بدهند هنوز موضوع ادامه راه‌آهن ترك و آلمان به بغداد و خلیج فارس آزادانـه مورد مذاکره است: دولت آلمان کوشش میکند که درروابط تلگرافی هوائی بین ترکیه و بندرخانو علاقه ای بهم بزنند.

در سال ۱۸۹۷ در بوشهر واقعه در خلیج فارس برای حفاظت آلمانیهای خلیج که درتمام آن نواحی عدهٔ آنها شش نفر بود قنسولخانه ای تاسیس شد

یکی از کمپانیهای بریمن در بوشهر تأثیر شده‌ولی دراعزام کشتی های بخار کمپانی موفقیت حاصل نگردیده است. در بصره با عزم جزمی برای ربودن وقبضه کردن بازار مجاهده بعمل می‌آید. اخیرا یك عده آلمانی مامورمطالعه در اوضاع وموقعیت بندر عباس شده اند. در بهارسال جاری یکی از جهازات جنگی آلمان (آرکونا) سواحل مسقط، لنگه و بوشهر را گردش نموده و مطابق اطلاعات واصله عنقریب یك عده کشتی های تجارتی آلمان وارد خلیج میشود.

۴۳ ـ در حینی که ما آثار وعلائم ازدیاد علایق آلمان را در خلیج فارس نا بن منسوب میدارم که مسئله ایران رفته رفته بیش از پیش یك جنبه بین المللی بخود گرفته و بابن جهت بر ابهام و پیچیدگی موقعیتی که فعلا بقدر کفایت مشکل ودرهم است میفزاید. بابد جای تردید نیست که مقصود آلمان از بحرپیمائی‌ها خطوط تمام ابحارعالم برای بسط تجارت خود است در آنجا نیز همان منظور را تعقیب مینماید زیرا ممکن است تصور کرد که اگر آلمان علائق سیاسی هم در آنجا داشته باشند بمنفعت ما بوده و مانند یکی از متحدین منافع خودما را حفظ خواهد کرد. معذلك علاقه آلمان باسرعت محسوسی روی بازدیاد میرود. قدمهائی در این راه از طرف آنها برداشته میشود که همیشه نمیتواند مورد قبول همسایگان آنها واقع گردد.

ما تصور میکنیم در مقابل پیدایش چنین رقیب فعال لزوم اتخاذ یك تصمیم قطعی راجع به سیاست آینده از طرف دولت شاهنشاهی بیش از پیش مورد توجه بایدباشد

فقره ۴۵ ـ علاوه بر علائم مکرر فعالیت آلمان در سواحل جنوبی و غربی خلیج فارس. بطوریکه دولت علیاحضرت شاهنشاهی مطلع است دولت ترك درسال های اخیر یك علاقه مخصوصی درمسائل سیاسی ازخود بروز داده است. با یك اهتمام راسخی مجاهده بعمل آمده است که دعاوی واهی عثمانی رادرتصاحب (کویت) مستحکم و استوار کند به شیخ آنجا یکی از القاب ترکی عطا شده و مکرر برای فسون کشی برضدآن ناحیه قوا در بصره جمع آوری گردیده است و انتریك و تحریکات در بحرین بطور دائم التزاید پیوسته درکار است درطرف سنوات ۱۸۹۸ و ۱۸۹۹ یك زورق جنگی متعلق بترکیه چند مرتبه به بندر لنگه آمد ورفت کرده وچون شیخ آنجا از سلالهٔ عرب می باشد تصور میرود ترکیه مدعی در آنجا دارا باشد: بالاخره تصمیمات (کنفرانس ونیس) وعملیات مؤسسه صحی اسلامبول ترکیه‌را قادر نموده است که نسبت به بحرپیمائی در آن آبها یك علاقه برای خود دعوی کند و از این علاقه با سرعت استفاده نموده است.

۴۶ ـ آخرین دلیل بر مداخلات خارجی در خلیج فارس که ما را از آن آگاهی حاصل است اعطاء امتیاز صید مروارید است که در سال ۱۸۹۸ از طرف دولت ایران ، در تحت توجهات دولت روس بیك نفر اسپانیولی و یکنفر بلژیکی اعطاء گردید : هرگاه بطوریکه انتظار میرود رؤساء بلژیکی نظیر رؤسائی که مامور گمرکات کرمانشاه و تبریز هستند و نفوذ فوق العاده ای برصدر اعظم دارند مصدر امور گمرکی خلیج فارس بشوند بدیهیست نفوذ خودرا به نفع فرانسه و روسیه بکار خواهند برد .

۴۷ ـ ما این علائم علاقه دیگران را در جنوب ایران و در خلیج فارس که بیشتر از ناحیه روسیه یاطرفداران اواست باینجهت جمع ننموده ایم که اهمیت بیموردی بآنها داده باشیم بلکه برای این جمع آوری کرده ایم که این علائم مجموعا و به نحوی که نمیتوان آنرا سوء تعبیر نمود ، سیاست و جاه طلبی دول خارجی را ظاهر میسازد و برای اینست که ما **میخواهیم بدولت اعلی حضرت شاهنشاهی گوشزد نمائیم که درناحیه ای که بریطانیای کبیر براوبحرا حق دارد آنرا جزء نقطه نفوذ خود بداند** ملل دیگر مستقیما و بنحوی دائم التزاید بااین نفوذ رقابت میکنند و هرقدر بیشتر درنفوذ خود مستقر شوند بهمانقدر قادر خواهند بود که بااین نفوذ مانند یك مدرك تاریخی و یاحقیقی متمسك ودرمقابل دعاوی مرجح مامقاومت نمایند.

۴۸ ـ این ملاحظات بیشتر راجع بروسیه است که حکومت هندوستان نمیتواند پیشرفت آنرا دراطراف صحرائی که حد طبیعی بین شمال وجنوب ایران است جز بانظر تردیدو تشویش آمیز بنگردو پیدایش بیرق آن درخلیج فارس تولید اضطرابی نموده و ممکن است باعث تولید وضعیت ناگواری در آینده باشد . ما میل داریم آزادانه و باتصریح مسؤلیتی که از اظهار این حقایق متوجه ماست بشما بگوئیم از آنجائی که ما بواسطه این حوادث ووقایع نمیتوانیم تحمیلات مالی و نظامی را که بواسطه پیشرفت دائم التزاید روسیه در سرحدات شمالی وشمال غربی هندوستان ازطریق پامیر به هرات لازم میشودبدوش بگیریم نخواهیم توانست انتظارات دولت روس را برای همسایگی درایران شرقی وجنوبی که نتیجه قطعی آن سنگین شدن بارهای ماست بدون ترس و تردیدبنگریم درحالیکه اگر بواسطه پیدایش یك متخاصم احتمالی بشکل یکدولت بحری درآبهای نزدیك بسواحل هندوستان خطر مهاجمات بحری تکمیل شود باید درقوای مدافعه بحری هندوستان تجدیدنظری بعمل آید.

۴۹ ـ مانمیتوانیم چنین وانمود کنیم که سرنوشت آینده را تعیین مینمائیم یا بگوئیم آیا ممکن است یکدولت اروپائی (ودر صورت امکان کدام دولت) روزی پیشرفتهای خودرا بجائی خواهد رسانید که درنزدیکی خلیج فارس یك مخرج بحری را برای خود ادعانماید . سرنوشت بین النهرین درخارج ازدائرهٔ بصیرت ما قرارداد : وهیچ بعید نیست که با سقوط امپراطوری عثمانی دولت قاهر دیگری بساط استیلاء خودرا دربغداد بگسترد و ممکن است بصره را متصرف شود و در صدد دسترسی پیداکردن درنزدیکی آبهای خلیج برای کشتی های خود بیفتد . در نظر ما ازلحاظ حفظ منافع دولت بریطانیا اجرای اینفکر وهدف آمال هرقدر ممکن شود بایدبتاخیر افتد. راجع بمسئله اعطای اجازه بیکدولت اروپائی مخصوصا روسیه که مرکز وجنوب ایرانرا تحت نفوذ و استیلاء خود بیاورد و بااینطریق بخلیج برسد ویایکنوع تسهیلات بحری هم حتی بدون ایجاد روابط ارضی تحصیل کند تصور نمیکنم که محل هیچگونه شبهه و تردیدی باشد وگمان میرودودولت بریطانیا داند این نکته را بمنزله اصول بدیهی

سیاست خود بپذیرد که نباید بروسیه چنین تکامل و پیشرفتی ازطرف دولت اعلیحضرت شاهنشاهی اجازه داده شود ، ما ازروی کمال اطمینان باین نتیجه رسیده ایم زیرا اخیرا ازطرف شما بما اطلاع داده شد که در پانزدهم آوریل هذه السنه لورد سالیسبوری راجع بواگذار کردن یك بندر درخلیج بروسیه مراتب ذیل را باطلاع دولت ایران رسانیده است: «دولت اعلیحضرت شاهنشاهی تکالیف خود میداند که ابلاغیه خود را مبنی بر اینکه تحصیل نظارت و حاکمیت در بنادر خلیج فارس از طرف هردولت اروپائی موافق مصالح امپراطوری بریطانیا نمیباشد تجدید کند »

۵۰ — این است موقعیت جنوب ایران واینست اصول سیاستی که از طرف دولت شاهنشاهی چنانکه فوقا اشعار داشتیم اتخاذ شده ، اکنون باید عطف توجهی بطرق عملی نمودن این اصول نموده و اقداماتی راکه درنظر ما فعلا برای حفظ منافع بریطانیای کبیرو امپراطوری هندوستان لازم است ازنظر بگذرانیم .

۵۱ — مااطلاع داریم که بیش از یکقرن قبل تعهد نامه صریح و آشکاری راجع بمصونیت واستقلال ایران بین دولت بریطانیای کبیر وروسیه ردوبدل شده واز آن به بعد پیوسته این تعهد تکرار گردیده است اولین تعهد نامه بدست (لورد پالمرستون) و(کنت نسلرود) اجرا گردید. (پالمرستون) درضمن تلگرافی که در ۵ سپتامبر ۱۸۳۸ مخابره نمود اطلاعات ذیل راداده «دولت بریطانیای کبیر و روسیه راجع بامور مملکت ایران بایك روح متحدی کار میکنند و هردو با یك صمیمیت متساوی میخواهند نه تنها به آسایش و امنیت داخلی ایران بلکه باستقلال ومصونیت آن ادامه دهند.» (کنت نسلرود) نیز در ضمن مخابرات مورخه ۲۰ اکتبر ۱۸۳۸ و ۲۹ ژانویه ۱۸۳۹ این تعهدات را ازطرف دولت متبوعه

خود تکرار کرد؛ بازدرسال ۱۸۷۳ چنانکه درراپورت (لوردگرانویل) اشعار شده (کنت دو برونو) ازروی اعتماد و اطمینان باین تعهدات مراجعه مینموده است. بالاخره در ۱۲ مارس ۱۸۸۸ (مسیو دوگیرز) توسط (مسیو دواستال) باطلاع شما میرساند که نظریه خویش را راجع باین مسئله بهیچوجه تغییر نداده » وازطرف سرح .د وولف بشاه اطلاع داده شد که تعهدات بین بریطانیای کبیرو روسیه برای احترام وادامه مصونیت و استقلال ایران تجدید و مستحکم گردیده است

۵۲ — در اینکه ممکن است تصور کرد این تعهدات که تا این اندازه تکرار و تجدید شده وجود دارد و بااینکه میل نداریم و بگوئیم نزدیك است بواسطهٔ این قضایا قرار دادها نقض شود ، باز در نظر ما تعهدات مذکور خودی خود نمیتواند پیشرفت نفوذ روسیه را در ایران متوقف سازد یا دولت ایرانرا نجات بدهد و یا منافع بریطانیای کبیررا درایران ازخطرات وارده از طرف عاملینی که شرح داده ایم محافظت نماید . در داخل مصونیت و استقلال صوری واسمی ایران بقدری راه تخطی و تجاوز بازاست واین تجاوزات بقدری غیر محسوس وغیرمرئی پیشرفت نموده که بشکل یك مشروطیت افسانه مانندی جلوه گر خواهد شد ومدتی بعد ازاینکه سیاستمداران با تمسخر و استهزاء بان نگریسته و از آن غفلت نموده اند لازم خواهد شد سیاسیون وعلماء حقوق استقلال ومصونیت ایران را مورد مطالعه قراردهند

۵۳ — اگر این پیشنهاد موردقبول واقع شود واگر ما نتوانیم تعهدات کتبی برای حفظ و حراست ایران اعتماد کنیم خیلی بجا ومناسب خواهد بود که سیاستها وروبههائی راکه پیشنهاد شده امتیشود مورد تجربه ومطالعه قراردهیم .

اولین و سردسته این پیشنهادها سیاست احیاء ایران بوسیله مساعی مشترکه انگلیس و روس است: یعنی اقدامات مشترک از طرف بریطانیای کبیر و روسیه و اصرار و ایستادگی آنها برای اصلاحات، و تجدید تشکیلات دوائر مالی — تکامل و انتفاع از منابع ثروت مملکت وتهیه وسائل لازمه، و در حقیقت تبدیل دولت فعلی ایران بایک انسان دوستی مشترک از یک مشروطیت محتضر ومشرف بموت بیکدولت معتبر میباشد. این روش و سیاست توسط (سر م. دوراند) درضمن یادداشت مورخه سپتامبر ۱۸۹۵ مشارالیه مطرح و بعد بعذر اینکه روسیه ممکن است شاه را از ما بترساند و بعدها هم ما را فریب دهد بکلی رد شد، مشارالیه مجددا درضمن تلگراف مورخه فوریه ۱۸۹۹ خود این نظریه را تعقیب میکند که ما نمیتوانیم امیدوار بکنار آمدن با روسیه باشیم و او را برای اقدام باصلاحات و ترقیات باخود موافق و متحد کنیم.»

ما بانظریه وزیرمختار دولت شاهنشاهی مبنی براینکه اصلاحات ایران بوسیله اشتراک مساعی دوستانه روسیه وانگلیس بکلی غیر ممکن است موافق میباشیم، ما با نظریه مزبور موافقت مینمائیم برای اینکه هر کس باوضعیات ایران آشنا باشد نمیتواند انکار کند که علاقه روسیه بانحطاط ایران است نه به پیشرفت و تکامل آن — برای اینکه درفوق جاه طلبی های روسیه یک منظور هست و آن اینست که یک ملت ومملکت بواسطه ضعف و ناتوانی درچنگال وی گرفتار گردد وبالاخره برای اینکه معتقد است باهر روش وسیاستی باشد یاهر روش وسیاستی که ممکن است متضمن تقویت وترقی این مملکت و احیاء مردمش باشد باید جدا مخالفت بعمل آید مبادا سیاست مذکور اساس جاه طلبی های آنرا بهم زده وآنرا را حنثی و بی اثر نماید ممکن است برای ثبوت این دعوی دلائل زیادی اقامه نمائیم ولی فقط بشرح یکی ازاین دلایل اکتفا مینمائیم: (سر م. دوراند) اخیرا جمله ای که صدر اعظم از قرارداد ایران و روس بوی ارائه داده وبموجب آن (دولت ایران درسال ۱۸۸۹ تعهد نموده است که تامدت ده سال اجازه احداث راه آهن را جز بااطلاع واجازه روسیه بهیچ دولت دیگر ندهند) باطلاع وزارت خارجه رسانیده است. حقیقت امر هرچه باشد جای تردید و شبهه نیست که این قید و تعهد تامدتی که ادامه دارد و بموقع اجرا گذارده میشود بمنزله سد سدیدی است که درراه هرگونه سعی و جدیتی که برای احیاء آن کشور میشود وجود دارد. مدت این تعهد می بایست امسال منقضی گردد ولی آخرین اطلاعات ما از طرف سر م. دوراند حاکیست که در اثر فشار های روسیه مجددا بپنجسال دیگر مدت آنرا تمدید مینمایند.

۵ — سیاست منحصر بفرد دیگری که از طرف سرم. دوراند توصیه شده مبنی بر اینست که ما باید بطور وضوح ابلاغ نمائیم که هرگونه تخطی وتجاوزی ازطرف روسیه در شمال ایران، اقدامات مشابهی را در جنوب برای حفظ منافع بریطانیا ایجاب و الزام می نماید. سفیر دولت اعلیحضرت شاهنشاهی دربیانیه مورخه سپتامبر ۱۸۹۵ خود پیشنهاد نمود که این اعلامیه باید بدولت روس ابلاغ گردد. مشارالیه درمخابره تلگرافی مورخه فوریه ۱۸۹۹ خود تصریح نمود که این موضوع باید بدولت ایران نیز ابلاغ شود تا اینکه هردو دسته از هرگونه تجاوزات وحملات بیشتری از طرف روسیه مطلع باشند. اعتراضی که بسیاست مذکور شد این بود که چنین نیتی درموقعی که اوضاع برای روسیه از هرقع مناسب تر و برای ما ازهر وقت نامناسب تر است دولت بریطانیا را ملزم بدخالت نامطبوعی نموده و بمسئولیت آن دولت در جنوب ایران خواهد افزود این ایراد خیلی محکم ومتین است: گرچه ممکن است که این سیاست را کش بدهیم و

آنرا اینطور تعبیر کنیم که دولت اعلیحضرت پادشاهی باید آزاد باشد که برای حفاظت منافع بریطانیا در جنوب ایران نه با یك ترتیب محدود و معین یا در یك وقت محدود و معین، بلکه در هر وقت و بهر ترتیب که مقتضی بداند اقدامات لازمه را بنماید. ولی از آنجائی که هر گونه تجاوزی از طرف روسیه در شمال ایران چنانکه تصور میرود بریطانیا را ملزم می نماید که با تسلیم یك ابلاغیه قبلی یا بدون آن اقدامات متقابلی در جنوب بنماید همین مسئله ایراد مزبور را ضعیف میکند. در عین حال آگاهی از این نکته که هر گونه پیشرفتی از طرف روسیه در شمال مستلزم اقدام مشابهی از طرف بریطانیا در جنوب میباشد بدون شك مانع از هر گونه فعالیتی از طرف روسیه است زیرا روسیه ممکن است افکار و آرزو های خود را برای پیشرفت در جنوب و رسیدن بخلیج فارس در این صورت بمخاطره اندازد.

۵۵ — معذلك قبل از این دو پیشنهاد اجرای چنین سیاستی را بنمائیم میخواهیم بدانیم در صورتیکه حصول توافق با روسیه برای اشتراك مساعی در حفظ استقلال این مملکت غیر ممکن باشد آیا از طرف دیگر ممکن نیست که با آن دولت برای حمایت و توجه جداکانه در دو طرف مجزا و منفصل از طرف هر دو دولت بکنار آئیم و بعبارت دیگر در قلمرو فرمانفرمائی شاه بمنطقه روس و منطقه انگلیس قائل شده و این فکر را رسمیت بدهیم؟ این یك راه حلی است که سر م. دوراند متوجه و میل باجرای آن را داشته ولی نظر به بعضی از علل مخصوص نخواسته است آنرا مورد بحث قرار دهد. حوادث اخیره چنین افکار عمومی را بطرف تعیین منطقه نفوذ سوق داده گرچه هنوز حدود معین و مشخصی برای چنین مناطقی تعیین نشده نائب السلطنه در ضمن تلگرافی که از طرف لورد سالیسبوری به سر م. دوراند راجع به قرضه ایران و امتیازات معادن آن مملکت مخابره شده نائب السلطنه استنباط نموده که مشار الیه مایل است بروسیه در شمال همان حقوق و امتیازاتی را که بریطانیا در جنوب دارد داده شود. باید دقت نموده و ببینیم آیا ممکن نیست قدری پیشناد فوق را توسعه داده و از روی آن یك نقشه اساسی طرح کنیم.

۵۶ — بخط سرحدی که توسط سر م. دوراند از نقطهٔ خانقین در سرحدات ترکیه به کرمانشاه، همدان، اصفهان، یزد، و کرمان کشیده شده و تا سیستان امتداد یافته و منطقه شمالی را که در طرف دیگر آن نفوذ سیاسی و تجارت بریطانیا در درجهٔ مالیتری جریان دارد معین میکند اشاره کرده ایم. از بعضی لحاظ اوضاع جغرافیائی نیز ممد و مؤید این تقسیم بندی میباشد زیرا صحاری مرکز ایران یك حد طبیعی مابین شمال و جنوب تشکیل میدهد و یکی را از دیگری تا اندازه ای جدا و منفصل مینماید. ولی در مغرب ایران که فاقد صحاری و بالنتیجه فاقد یك خط فاصل طبیعی بین دو منطقه نفوذ است و در مرکز ایران که نمی توان اصفهان را در آنجا حد فاصل طبیعی دانست و در شرق اقصی ایران که سیستان در آنجا واقع است و منافع بریطانیا بودن آنرا در منطقهٔ نفوذ ما ایجاب میکند ولی در شمال صحرای مزبور واقع است این موقعیت تفاوت پیدا میکند. این ملاحظات ممکن است هیچ گونه تاثیری در پیشرفت کارهائی که هر دو دولت با مراعات معاملهٔ متقابله به آن مشغول شده اند ننماید ولی دور نیست که اگر در اینده حسن تفاهمی از طرفین بعمل نیاید منشاء تصادمات و اصطکاك زیادی بشود، در هر صورت باید تذکر داد که خط فاصل پیشنهادی سر م. دوراند طوری اصلاح شود که کاشان را جانشین اصفهان قرار دهد. امتداد هر گونه خط آهنی از طرف روسیه از کاشان که بوسیلهٔ یك سلسله جبال از اصفهان مجزا شده بپائین و حق بسط نفوذ دادن روسیه که تا نزدیك ناحیهٔ اخیر الذکر پیشرفت کند مطابق صرفه و صلاح نیست

۵۷ - ما مشاهده کرده ایم که قرار-
دادا خیری که در چین بین دولت اعلیحضرت
پادشاهی و روسیه راجـع بتعیین منطقهٔ
نفوذ بسته شده فقط راجع است به مسئله
راه آهن که هر یك از طرفین خود را
ملزم نموده که در منطقهٔ نفوذ دیگری برای
تحصیل امتیاز راه آهن مجاهده ای بعمل
نیاورد و در راه طرف مقابل که میخواهد
چنین امتیازی در منطقهٔ نفوذ خود تحصیل
نماید بهیچوجه ، مستقیم یا غیر مستقیم ،
اشکال تراشی ننماید . با اینکه در آنجا
رعایت الاهم فی الاهم شده ولی این دلیل
نمیشود که نتوان یك چنین قراردادی را
توسعه داده و آن را شامل معادن ،طرق،
و سایر مسائل اقتصادی و صنعتی نمود.
این توافق قدر و قیمت زیادی دارد .
زیرا اگر چه نفوذ سیاسی واضحا تصریح
نشده ولی در ممالك شرقی امور اقتصادی
و صنعتی عواملی است که نفوذ سیاسی از
طرف دول اجنبی بوسیله آنها اعمال می
شود و این نفوذ همیشه متعاقب راه آهن
و تجارت بوجود میاید . ما تصور میکنیم
که فرضا چنین معاهده ای با تعیین یك
ناحیه بیطرف که بین دو منطقه نفوذ قرار
گرفته با روسیه بسته شود باز مقاصد و
نقشه‌های روسیه در ایران جنوبی باخلیج
فارس بانتهائی برسد . و اجرای این نظریه
ممکن است درصورت گذراندن یك مقاوله
بین طرفین مبنـی بر اینکه هیچیك از
آنها نباید در منطقه نفوذ دیگری اعمال
نفوذ سیاسی بنماید امکان پذیر شود . ولی
مشکلات آشکار وواضحی در راه حصول
این توافق نظر وجـود دارد زیرا غیر
ممکن است که نمایندگان بریطانیا را از
طهران مشهد ، تبریز که وظایف آنها را
ملزم به اعمال نظر سیاسی در بعضی موارد
میکنند احضار کرد و بدون شك دولت روسیه
نیز یك چنین مشکل مشابهی را برای خود
احساس خواهـد نمود . ولی نتیجه یك
معاهده که محدود بانتفاع از راه آهن و

اقتصاد هم باشد روسیه را فاقد وسائل و
عواملی خواهد نمود که بوسیله آنها بلند
پرواز یهای سیاسی و ارضی خودرا در
منطقه طرف مقـابل بتواند بموقع اجرا
بگذارد و مادامیکه بریطانیا مراقب و گوش
بزنك است حصول موفقیت را برای روسیه
غیر ممکن خواهد نمود

۵۸ - بهر صورت این راه حلی
که بنظر رسیده است اجراء آن هرچنـد
بامشکلاتی هم تصادف کند معذلك تعویق
آن مخالف سیاست است وما هم اکنون به
یکی از این مشکلات اشاره نموده ایم حقایقی
که راجع به سیستان در ضمن سواد یاد
داشت نائب السلطنه و (سرم . دوراند)
و درضمن این تلگراف مندرج است لزوم
بودن سیستانرا در منطقه نفوذ بریطانیا قطعا
ایجاب می کند .
باوجود این از لحاظ وضعیت جغرافیائی
تشکیلات مملکتی سیستان جـزء ایالات
خراسان بوده وهیچ خط فاصلی انرا از
نواحی دیگر این ایالت جدا نمیکند و
**حکومت سیستان به یك دسته از اعضاء
خانواده حکمدار و فرمانفرمایان قدیمه
(قائن) واگذار شده که دو برادر از آنها
فعلا در طبس وبیرجند حکومت دارند**
بی اندازه تردید داریم که آیا روسیه از چنین
قراردادی که ما نقشه آنرا پیش خود میکشیم
از سیستان دست بر داشته و از رسیدن
بانتهای شرقی خلیج فارس منصرف خواهد
شد یا خیر ؟ و نیز تصور نمیرود که در موضوع
خط آهن که اخیرا امتیاز آنرا با دولت
ایران تجدید نمود این تعهدرا قبول کند
وقسمت جنوبی راه آهن ایران را برای
انتفاع عمال بریطانیا در مقابل انتفاع مساوی
در شمال (که ممکن است کمت اکنون هم
این امتیاز را دارد) واگذار کنند . اینها
ملاحظاتی است که خود دولت روسیه در
صورتیکه دولت پادشاهی قضیه را باوی

طرح نماید باید انهارا حل و تصفیه کند. فقط این نظررا تذکرمیدهیم و میخواهیم نشان بدهیم مامطمئن نیستیم که پیشنهادمزبور اگر طرح شود باحسن نظر تلقی گردد ،

۵۹ — یك مانع مهمتری ازلحاظ منافع بریطانیا این است که مقر سلطنت و پایتخت مملکت ایران درقسمت شمالی ا منطقه نفوذ روس واقع است و نفوذدولت روسیه که فعلا در انجا مسلط است در درجه اول قرار خواهد گرفت همان اوضاع و موقعیتی که اخیرا درجبن بوجود آمده است دراینجا نیزدومقابل بدتر خودنمائی خواهد کرد . نه تنهایك تمایلی برای اتصال پایتخت باسیستم راه آهن روسیه ابراز خواهد شد بلکه ممکن است تصور کرد خط آهنی به تهران کشیده شده وسیس برای احداث خطوطی نظیر آن ازسرحدات روسیه در گرجستان به تبریز و ازماوراء بحرخزر بمشهد نیز مجاهداتی بعمل آید . بااتصال دائمی این سه شهر مهم در شمال ایران باسلسلهٔ خطوط آهن روسیه قدرت و فشاری که توسط دولت روس اعمال میشود و درحال فعلی هم خیلی موجب نگرانی است بیشتر مستولی خواهد شد و نتایج اینها ممکن است درماوراء مملکت ایران کاملا محسوس باشد . این نتایج برشدت قدرت مهاجماتی روس در شمال افغانستان که امروزه هم بقدر کفایت مورد نگرانی است خواهد افزود و قدرت وموقعیت آنرا در مرکز آسیامستحکمتر خواهد کرد .درخود ایران شاه بیش از پیش بطرف فرمانبرداری از روسیه متمایل شده و آنوقت خود ایران حالت یك ایالت حکومتی روسیه پیدا خواهد کرد ، در این صورت ما باکمال وحشت و اضطراب باید نگران سرنوشت بعضی مؤسسات مانند بانك شاهنشاهی ایران و دائره تلگرافی هند و اروپا که مرکز آنها در تهران است باشیم

ما باید از انحطاط نفوذ نماینده دولت شاهنشاهی درپایتخت برحذر باشیم و نباید ازاظهار این پیش بینی که در آخر کار اینگونه تقسیم بندی باعث سقوط سلطنت و دولت ایران شده و . اگر منتهی بسرپرستی روس وانگلیس در شمال وجنوب نشود شاید **انتخاب یك پایتخت دیگری را نیز که یك شاهزاده دیگر در انجا سلطنت نماید الزام کند** خودداری نمائیم

۶۰ — این نکته نباید از نظردولت پادشاهی دور بماند که درعین اینکه چنین قراردادی باروسیه ممکن است آن دولت را از تحصیل نظارت و سرپرستی در شمال و مرکز ایران و بالنتیجه از پیشرفت بطرف خلیج فارس مانع آید ولی ازطرف دیگر بهیچوجه نمیتواند آندولت راازمجاهده برای حصول این منظور ازطریق بغداد و بین النهرین مانع شود بلکه بسرعت پیشرفت آن خواهد افزود.ما باید ازوقوع چنین پیش آمدی نیز نگران بوده و برحذر باشیم. ولی این خود موضوعی است که نبایدامروزه آنرا مطرح نموده و در اطراف آن اظهار عقیده نمائیم ولازم است صبر کنیم و ببینیم درموقع و مورد خود بکجامنتهی خواهد شد . از طرف دیگر عقد چنین قراردادی باروسیه بهیچوجه مانع اقدامات دول فرانسه و آلمان یاهردولت دیگری که میخواهند در جنوب ایران و خلیج فارس موقعیت روسیه را بدست آورند نتوانند بود و حتی ممکن است یك مجاهده مؤتلفی از طرف آنها برای حصول این منظور بعمل آید . راه حلی که ما درنظر گرفتیم این نگرانیها و وحشت ها را دربردارد ولی اگر نفوذ رقبای مهم درآنجا از بین برود ازشدت این ترس ونگرانی خواهد کاست . ما باید از رقابت دول اروپائی در مجاورت خلیج فارس جدا جلوگیری نمائیم و لوچنین رقابتی امپراطوری هندوستان را هم مورد تهدید قرار ندهد .

۶۱ — خطر دیگری که در جلو است و (سرم . دوراند) در ضمن بحث در اطراف استقلال و عدم استقبال روسیه

از این پیشنهاد به آن اشاره نموده اینست
که شاید روسیه با این ترتیبات موافقت ننماید
در ضمن تاریخ پیشرفت روسیه در آسیای
مرکزی در مدت نیم قرن اخیر دلائل زیادی
برای ثبوت صحت این نظریه وجود دارد
ولی حس قدردانی از تمایل هردو طرف
برای عقد معاهده ای برروی تجارب گذشته
بخودی خود عاملی است که میتواند موجب
عقد یکنوع قرارداد و حصول توافق نظری که
طرفین باید آنرا مطمح نظر قرار دهند
واقع شود . این قرارداد فرضا هم دائمی
نباشد یا برفرض اینکه یکی از دو طرف
آنرا نقض نماید باز در اغلب موارد متضمن نتایج
مفیدی خواهد بود. زیرا این قراردادها موجب
تعویق رقابتهای متمادی و دائمی شده و
از روی صلح آمیزی فرصتی برای استحکام
بنیان منافع موجوده بدست میدهد .

۶۲ ـ ما اکنون کم و کیف سیاست
متناوب یا منحصر بفرد را در ایران چنانکه
خود آنرا حس کرده و دیده ایم در جاو
شما آشکار و واضح نموده ایم . گرچه
چندان امیدواری بموفقیت نمیرود ولی
بعقیده ما باید امتحانی برای تعیین منطقه
نفوذ با دولت روسیه بعمل آید زیرا این
مسئله بصرفه خود ایران تمام میشود و بیشتر
از آن بصرفه این دو دولت که صلح و
آسایش آسیا موقوف بمحکمیت روابط آنها
است خواهد بود . اگر دولت شاهنشاهی
انگلستان درصدد بمیان آوردن مقدماتی
راجع باینموضوع باروسیه باشد و در حد
مورد قبول هم واقع نشده و ردشود باز هم
ممکن است همان سیاست منحصر بفردی
را که (سر م. دوراند) توصیه مینماید در
پیش گرفت » در حقیقت اگر شرایط معقول
و منطقی برای یک قرار داد از یکطرف
تعیین و پیشنهاد گردد و از طرف دیگر رد
شود نتیجه طبیعی این خواهد بود که دولت
پیشنهاد دهنده حق دارد منافع و مصالح
خودرا با همان ترتیبیکه در پیشنهاد قبلا نموده
و خواسته با اشتراک مساعی دوستانه بهر وسیله
ترتیبیکه دردسترس داشته باشد محافظت
نماید و درمقابل هجوم محسوس از طرف مقابل با
او معامله بمثل نماید

۶۳ ـ در هرصورت و مخصوصا در
صورتیکه موفق نشویم باروسیه قراردادی
منعقد نمائیم: بنظر ما دولت شاهنشاهی انگلستان
و حکومت هندوستان ملزم میباشد که هرچه
زودتر موضوعی را که توسط (سر م. دوراند)
مطرح شده تعقیب نماید یعنی اقداماتیکه
که برای حفاظت مصالح بریطانیا و هندوستان
در قسمتیکه منطقه نفوذ انگلیس نامیده
میشود لازم است برای جلوگیری از رقابتی
که ما خطرات آنرا تذکر دادیم بنماید.

۸۹ـ اینک پیشنهاداتیرا که برای اقدام با بتکار
بما سپرده بطور احتصار ذکر کرده و موقعیت
ایرانرا بطوری که خود در نظر داریم
شرح داده و نظریات خود را تقدیم شما و دولت
شاهنشاهی نموده و امیدواریم بقدر کفایت
اهمیت هردو موضوع را یعنی هم اهمیت
موقعیتی که بریطانیا و هندوستان با آن مواجه
شده اند وهم چون هنوز وقت باقیست ،
اهمیت لزوم مطالعه وشور در اطراف آنرا
گوشزد نموده باشیم . ما همان امیدواری
و اعتمادی که در ضمن تلگراف مورخه دهم
اوت ۱۸۹۸ عرضه داشته ایم مجددا معروض
میداریم که در صورت پیشرفت نظریه اخیر
یا وقوع یک حادثه اضطراری مطمئن می
باشیم که مصالح هندوستان و بریطانیای
کبیر که از مصالح حیاتی ما است توسط
دولت شاهنشاهی بریطانیا حفاظت خواهد شد

کرزن کدلستون
ا . ح . ح . کولی
ك . م . دیواز .
ك . ا . داو کینس
ب . داولنگ
ر . گاردنر

قسمت حذف شده یعنی از نمره ۶۳
الی ۸۹ مربوط بموضوع تاسیسات بریطانیا
در ایران است

مراسله لورد ژ . هامیلتون
بحکومت هندوستان
(نمره ۱۴) محرمانه
وزارت هندوستان لندن ۶ ژوئیه ۱۹۰۰

۵ – با عطف توجه بشرح و بیان دقیقی که در مراسلهٔ مورخهٔ ۲۱ سپتامبر بشما راجع بموقعیت فعلی ایران و کیفیت روابط بریطانیا مندرج است – اشعار میدارد که حیاتی ترین علاقهٔ حکومت هندوستان در آن مملکت مربوط بقوهٔ دفاعیهٔ هندوستان است بر علیه هر گونه تهاجماتی که از طریق سرحدات بلوچستان با ایران جنوبی و بنادر خلیج فارس بعمل آید ولی هنگام اتخاذ هر گونه تصمیمی برای مقابله با این خطر و برگرداندن مجرای آن باید در نظر داشت که در اثر تحریکات دول خارجی که منافع و علائق آنها در سال های اخیره در ایران و خلیج فارس روی به ازدیاد گذارده مقاومت هائی بعمل میاید . بهمین علت است که موقعیت آنجا از مدتی باین طریق معروض تبدلات طبیعی شده است .

۶ – راجع بروسیه – پیشرفت آن دولت در سرحدات ایران و تصور اینکه اینجا نیز نظیر ناحیه هائی است که اخیرا در آسیای مرکزی بلع نموده ، او را به مستحکم نمودن موقعیت خود مطمئن ساخته و برای اقدامات و جنبش های تازه ای مهیا کرده است ، زمینهٔ فعالیت ما تنها به ناحیهٔ خلیج فارس و دریای عمان محدود است در صورتی که روسیه بجنبش آمده و پیشرفت نموده و هر قدر پیشرفت آن بیشتر شده بهمان قدر بنفوذ و اعتبارش افزوده است ، اگر بخواهیم بنیاد استقلال ایران را طرح ریزی کنیم قطعا با این حقیقت مسلم مواجه خواهیم شد که روسیه در خشکی موقعیتی بدست آورده که تا تمام آن تمام ایران را فرا گرفته و استقلال آن را تهدید می نماید و این موقعیت بروسیه فرصتی میدهد که بعنوان امتیازات انحصاری در قسمت اعظم تشکیلات آن مملکت اعمال نفوذ عملی نماید .

همان اصول استقلالی که ما برای حصول آن مجاهدات مینمائیم ممکن است برای روسیه بزرگترین حربه باشد که انرا برضد ما بکار برد . هم اکنون نفوذ مادر شمال ایران جای خودرا بفشار های روسیه داده وممکن است روسیه ان قسمت ایران را قبل از اینکه ما بتوانیم دفاعی بعمل آوریم ضمیمه متصرفات خود نماید

۷ – جنابعالی از جریان حوادث اخیره در خلیج فارس که اصل نظریه عمومی «تسلط بدون منازع بحری وتجارتی» را باین اندازه تغییر داده وخود شما درفقره ۱۲ مراسله خود بان تصریح کرده وانرا مطرح ساخته ابد مطلع میباشید . فرانسه با یك تصمیم قطعی حق سرپرستی خودرا بمسقط بدون رعایت تمام نتایجی که ممکن است از تعهدات سال ۱۸۶۲ حاصل شود اعلام داشته است . آلمان علاقه زیادی به تکامل امور راه آهن عراق پیدا کرده و عمال وی بطرف کویت رهسپار شده اند .

کشتی های روسیه به بندر عباس وجزائر مجاور وسایر بنادر خلیج رسیده پس چه از این لحاظ وچه ازطرق دیگر موقعیت بدون منازعی که ما سابقا برای خودتهیه وعملی نموده بودیم حتی درخود خلیج فارس هم مورد تعرض وتخطی واقع شده است . گرچه ماهنوز دارای انحصار عملی تجارت در خلیج هستیم ولی آثار وعلائمی وجود دارد که رفته رفته این امتیاز از یکطرف بواسطه امتداد خط آهن تا دریا واز طرف دیگر بواسطه فعالیت های شدید تجارتی خارج مورد تعرض واقع میشود . کمتر میتوان اطمینان داشت که در مقابل اینچنین رقابتهائی ممکن باشد دول متمدنی که وجود آنها در خلیج مارا از انحصار تجارتی که تاکنون از آن منتفع شده ایم محروم مینمایند برای همیشه از رسیدن بخلیج باز داشته ومحروم نمود .

۸ – ولی این تغییرات که نتیجه حتمی وضروری تمدن روزمره روابط متقابله داخلی وخارجی است ما را ملزم میکند که منظور و مقصود سیاست قدیمه

خود را در ایران حفاظت نمائیم تا بتوانیم به استعانت حوادث گوناگونی که شاید بعدها پیش آید منافع و منطقهٔ نفوذ خود را که تا این اندازه برای هندوستان لازم و حیاتی است حفظ و تامین نمائیم.

جناب عالی مسئلهٔ قرارداد با روسیه را برای تعیین منطقهٔ نفوذ از طرف دو دولت مورد بحث قرار داده‌اید، اگر اجرای این نظریه ممکن باشد، برای ثبوت صحت آن می‌توان دلایل زیادی اقامه نمود. ولی ممکن است اگر از طرف دولت اعلیحضرت پادشاهی انگلستان مذاکرات مقدماتی با وزارت خارجهٔ روسیه بشود شاه ایران از این قضیه با یك تعبیر سوئی مستحضر شده و این فکر در مغزش رسوخ یابد که سیاست فعلی بریطانیای کبیر لزوم تقسیم فوری کشور اورا بین بریطانیا و روسیه ایجاب مینماید. باین علت و بعلل دیگر من عجالتا فایده در تقدیم چنین پیشنهادی بروسیه با اعلام طریقه و روش سیاست خود را در خلیج، بدولت شاه ایران نمی بینم. ما در حال حاضر علاقهٔ تجارتی زیادی درخلیج فارس داریم، ما با ایران دارای مجاورت سرحدی می باشیم که از انتهای ایالت کلات تا سواحل دریا ممتد میشود. ما با رؤساء خلیج دارای قرار داد هائی می باشیم و آنها مارا بمنزلهٔ یك حامی میدانند که حقوق آنها را حفظ میکنیم. اگر یکوقتی ایران یا سلطان مسقط نتوانند یا از عهده برنیایند که انتظام و ترتیب برقرار نمایند یا از اغتشاشات درسرحدات دریا جلوگیری کنند ما بنا بعلائق و مصالح سرشار تجارتی خود حق داریم که قدم بمیان گذاشته و انتظام و آرامش را در خلیج برقرار نمائیم مسئلهٔ مهم اینست که باید دانست حوادث و امتیازات جدیده تا چه اندازه مارا ملزم میکنند که دعوی و حق خود را در مقابل ازدیاد روز افزون علائق خارجی در مناطق نفوذ مختلف محفوظ بداریم.

۹ — چنانکه خاطر عالی مسبوق است دولت اعلیحضرت پادشاهی انگلستان که قدم بزرك برداشته که ممکن است نتائج مهمی را متضمن باشد و دولت ایران را هوشیار کرده است که غفلت از مصالح مشروع بریطانیای کبیر و هندوستان در بنادر خلیج و ایران جنوبی منتج بنتائج وخیم خواهد شد. در پانزدهم اوریل ۱۸۹۹ لورد سالیسبوری باطلاع دولت ایران رسانید که «دولت اعلیحضرت پادشاهی انگلستان وظیفه خود دانسته که یاد داشت خود را مبنی براینکه (نظارت و تسلط از طرف دول اروپا درخلیج فارس موافق مصالح امپراطوری بریطانیا نمیباشد) تجدید کند در ۲۰ ماه مارس شارژدافر دولت اعلیحضرت مقیم تهران مامور شد بوزیر خارجه ایران تعهد کتبی را که ازطرف دولت ایران در ۲۳ اکتبر ۱۸۹۷ داده شده بود مبنی بر اینکه گمرکات ایران جنوبی هیچوقت در تحت نظارت خارجی‌ها واقع نخواهد شد» تذکر دهد و دولت اعلیحضرت میبایست دولت ایران را وادار بمراعات این تعهدی که در دسامبر گذشته بانها یاد داشت شد بنمایند»

۱۰ — **راجع بتاسیس راه آهن** — در ضمن تلگرافی که از طرف مارکیس سالیسبوری به (مستر اسپرینك رایس) در چهارم آوریل گذشته مخابره گردید ماموریت بوی داده شد که بدولت ایران یاد داشتی نظیر یاد داشت فوق تسلیم نماید و نیز تعهدات شاه اخیر مبنی براینکه «بریطانیای کبیر در تاسیس راه آهن جنوب به تهران حق تفوق دارد و اگر بیك دولت دیگری امتیاز تاسیس راه آهن درشمال اعطا شود باید امتیاز راه آهن هم در جنوب مانند راه آهن شمال به کمپانی های انگلیسی اعطا شود وجز بااستشاره ازدولت اعلیحضرت نباید هیچگونه امتیازی برای ساختمان راه آهن درجنوب بکمپانی های خارجی

واگذار گردد» تذکر داده شد. بنابراین اخطاریه فوق بدولت ایران ابلاغ گردید

۱۱ — درخود خلیج فارس ترتیباتی برای استفاده از بنادر و لنگرگاهها داده شده و وصول راپورتهای مفصلتری از طرف کاپیتانهای کشتی‌های دولت اعلیحضرت انتظار میرود

۱۲ — جنابعالی باید مطمئن باشید که برای مراقبت امور در ایران تمام احتیاطهای لازمه بعمل خواهد آمد و در عین اینکه دولت اعلیحضرت نمی خواهد مشی سیاسی قدیم خود را تغییر دهد . ولی آن را بخوبی قبول دارند

که اوضاع آنجا ممکن است طوری تغییر یابد که لزوم بعضی تغییرات را در اقدامات تاکتیک ما برای حفاظت مصالح هندوستان ایجاب نماید . در عین حال بدیهی است جناب عالی موضوع تهیه مقدمات عملیات نظامی و نقشهٔ دفاعی را که من درضمن تلگراف محرمانه خود تحت نمره ۵ مورخه ۲۳ فوریه گذشته تذکر داده ام مورد مطالعه قرار داده‌اید ومن نیز مراسله جنابعالی را تحت نمره ۵۱ (دائره سری نظامی) مورخه ۲۹ مارس ۱۹۰۰ کاملا موردمطالعه قرار داده‌ام .

ژرژ هامیلتون

قسمت دوم

نمره ۳۲۱

یادداشت راجع بسیاست انگلیس در ایران

(محرمانه)

وزارتخارجه - مورخه ۳۱ اکتوبر ۱۹۰۵

در دسامبر ۱۸۹۵ و ۱۲ فوریه ۱۸۹۹ «سر دوراند» وزیر مختار انگلیس مقیم طهران درضمن مکتوب و تلگرافی نظریات خود را راجع باوضاع حاضره ایران در ضمن یادداشتی تقدیم نمود و برای تحکیم موقعیت انگلیس وجلوگیری از نفوذ روز افزون روسیه در آنمملکت پیشنهاداتی به عرض رسانید قسمتی از نظریات و پیشنهادات او از قبیل تاسیس قونسولخانه انگلیس در کرمان و بندرعباس و کرمانشاه وسیستان و مجاورت رود کارون وهمچنین توسعه و اصلاح وضعیت قونسولگریهای اصفهان و تبریز با این تاریخ بموقع اجرا و عمل گذاشته شده است

در تاریخ ۲۱ سپتامبر ۱۸۹۹ حکومت هندوستان در تکمیل و تایید پیشنهادات «سر دوراند» مکتوبی بوزارتخارجه نوشته و در آنجا توضیح داده است که منافع انگلستان در ایران چهار جنبه دارد: تجارتی - سیاسی - سوق الجیشی و تلگرافی

۱ - راجع بمنافع تجارتی مینویسد که مجموع تجارت انگلیس با ایران فعلا سالیانه به ۳۵۰۰۰۰۰ لیره بالغ میگردد ولی انتظار قطعی میرود که در آتیه خیلی بیش از این میزان شود و علاوه تذکر میدهد که امروزه مبالغ هنگفتی از سرمایه های انگلیسی در نقاط مختلف مملکت بکار افتاده است

باید این نکته را متذکر بود که بیش بینی مذکور واقعیت پیدا نکرده و بلکه درسالهای اخیر از مقدار تجارت انگلیس در ایران کاسته شده است وعلت آنهم یکی این بوده است که روسها بفشار و تهدید دولت ایران را مجبور باجرای تعرفهٔ گمرکی با مناسبی کرده اند و دیگر آنکه از دیاد فقر عمومی و عدم استقرار امنیت بازار فروش را متزلزل ساخته است

از احصائیه ایکه شعبه تجارتی این اداره ترتیب داده است معلوم میشود که در سال ۱۹۰۳ مجموع صادرات و واردات مملکتی یازده ملیون لیره بوده و از این مبلغ معادل ۲۷۰۰۰۰۰ لیره سهم تجارت انگلیس بوده است که دو ثلث آن مربوط بخود انگلستان و یك ثلث دیگر مربوط به هندوستان بوده

نود درصد کشتی‌رانی بنادر خلیج فارس توسط جهازات انگلیسی عمل میشود

۲ـ راجع بمنافع سیاسی مینویسد که تا یکقرن قبل از این سیاست ایران تابع اوضاع سیاسی هندوستان بود لیکن از بعد از مسافرت ناصر الدین شاه بفرنگستان ایران در دائرهٔ سیاست اروپائی داخل گردید و امروزه فرانسه و آلمان و اطریش و ایطالی و هلند و بلژیك همگی نمایندگان سیاسی در طهران دارند . سیاست آتیه ایران جزئی از سیاست عمومی مشرق زمین خواهد بود و این مسئله ثابت گردیده است که بعد از این اداره کردن امور سیاسی انگلیس در ایران باید مستقیما در دست وزیر خارجه بریطانی باشد.

۳ ـ راجع بمنافع سوق الجیشی انگلیس مینویسد که هرچند این قضیه بیشتر مربوط بمسائل هندوستان است لیکن در عین حال اهمیت کلی آن بقدری است که نه تنها سرنوشت مستعمره هندوستان بلکه سرنوشت امپراطوری انگلیس را میتوان بسته بان دانست و باینجهة باید اینرا چه از لحاظ سیاسی و چه از لحاظ سوق الجیشی مورد توجه مستقیم دولت انگلیس قرارداد

۴ ـ موضوع منافع تلگرافی بعقیدهٔ حکومت هندوستان بالسویه مابین دولت انگلیس و هند مشترك میباشد و خط تلگراف کنونی برای هردو مملکت مورد ضرورت و احتیاج است بطوریکه سی درصد کلیه مخابرات سیم مذکور مربوط بمخابرات انگلستان با ایالات ماوراء هندوستان ازقبیل استرالیا و امثال آن میباشد.

سیاست انگلیس در ایران عبارت از این بوده است که بهیچوجه بر دائره مسئولیت های سیاسی و ملکی خود در آنجا چیزی نیفزاید و حتی المقدور وضعیت سیاسی فعلی آنجا را برهم نزند. ما همیشه سعی کرده ایم که حیات ملی و استقلال و تمامیت ایرانرا محفوظ نگاهداریم و منابع آنرا بکار بیندازیم . سعی ما همیشه معطوف باین موضوع بوده است که قوا و فعالیتی تازه در روح ادارات ایران بدمیم و حکومت مرکزی را برعلیه نفوذ و اقتدار روسها تقویت نمائیم و تجارت و منافع انگلیس را در جنوب و مرکز ایران توسعه دهیم . ما همیشه این نظر ثانوی را داشته ایم که اگر **احیاناً دولت ایران تاب مقاومت نیاورده وبزیر دست و پای روسها بیفتد** همانقدر که آنها در شمال دارای نفوذ و قدرت خواهند بود **ما هم در جنوب متنفذ و مقتدر باشیم .** بهمین نظریات است که ما اخیراً قونسولگریهای خودرا در خلیج فارس و جنوب شرقی ایران وسایر نقاطیکه از لحاظ سیاسی و سوق الجیشی اهمیت دارد تقویت کرده ایم تا همه وقت برای مقابله با اقدامات و عملیات روسها آماده باشیم

در مکتوب مورخه ۲۱ سپتامبر ۱۸۹۹ حکومت هندوستان بطور کامل توضیح داده شده است که بواسطهٔ موقعیت جغرافیائی و سیاسی نفوذ روسها در خود طهران بیشتر از انگلیسها میباشد و دلیل آن بطور خلاصه اینستکه قوای روس بسهولت میتوانند در سرحدات ایران تمرکز یابد و بحر خزر که در حقیقت یك دریای روسی است در اختیار کامل آنها میباشد و پایتخت ایران بفاصله خیلی کم از سرحد شمالی قرار گرفته است .

از این مسائل گذشته نزاع و کشمکش ما با روسیه بهیچوجه توازن و معادله ندارد منظور اصلی سیاست روس اینست که بتدریج ایران را تحت نفوذ و تسلط خود درآورده ، تجارت ایران را بخود تخصیص و انحصار دهند و بمیل خود تعرفهٔ گمرکی سختی وضع نمایند که بتجارت انگلیس لطمه سخت وارد آورد

اوضاع اداری ایران رو بخرابی و فساد روز افزون میرود و تقویت اینوضعیت بمراتب آسانتر از آنست که شاه و وزرای مملکت را مجبور به اصلاح و تحسین آن نمود

حکومت روسیه گذشته از مساعی و
جدیت های فوق العادهٔ که در راه پیشرفت
سیاست خود مبذول میدارد مبالغ خطیری
نیز پول مصرف میکند
بریگاد قزاق طهران با آنکه افرادش
ایرانی است رؤساء و صاحبمنصبان آن
همه روس هستند و بریگاد مزبور تنها
عده قشونی است که دارای نظم و دیسیپلین
است و حقوق خود را مرتب دریافت میدارد
بانك روس در طهران از طرف
ادارهٔ خزنه داری روس اداره می شود و
رئیس آن دستورات و تعلیمات خود را
مستقیما از وزارت مالیه سن پطرز بورك
اخذ میکند و عملیات آن بیشتر برروی
ماخذ سیاسی است نه بر اصل مالی واقتصادی
در سال ۱۹۰۰ مبلغ دو ملیون لیره
و در سال ۱۹۰۲ یك ملیون لیره دیگر
از طرف بانك روس بدولت ایران قرض
داده شد ولی وجه مزبور مستقیما ازطرف
دولت روس پرداخته شده و بانك فقط اسم
و بهانهٔ ظاهری بوده است . علاوه براین
دولت ایران بحساب جاری مرتبا از بانك
مساعده میگیرد چنانکه در ماه ژوئن همین
سال هشتاد هزار لیره اخذ کرده است و
شخص ولیعهد نیز معادل این مبلغ ببانك
مقروض است .
روسها تاکنون هزاران لیره برای
ساختمان طرق خرج کرده و جاده های
گیلان و طهران و قزوین و تبریز و همدان
و استراباد و مشهد و غیره را ساخته اند و
در بندر انزلی شروع بساختمان لنگرگاه
و بندرگاه معظمی نموده اند . بوسیلهٔ
تسهیل وسایل حمل و نقل میخواهند کم کم
تجارت ایران را تماما بانحصار خود
درآورند و فعلا هم اجناس خود را بقیمت
ارزان و فراوان بوسیله اتوموبیل در صفحات
شمالی بفروش میرسانند .
روسها از پرداخت هرگونه مخارجی
بجهت پیشرفت مقاصد خود و جلوگیری
از توسعهٔ تجارت و نفوذ انگلیس ها خود-
داری نمیکنند . برای مثل میتوان موضوع
تاسیس قرانطینهٔ تربت حیدری را در اینجا
متذکر گردید . افتتاح راه تجارتی نوشکی
سیستان در سنهٔ ۱۸۹۶ روس ها را بتشویش
و اضطراب انداخت و سال بعد که طاعون
در هندوستان بروز کرد بهانهٔ بدست آنها
داد که راه جدید را مسدود سازند و نفوذ
خودرا در سیستان زیاد کنند .
ببهانهٔ حفظ و حراست سرحد ایران
و افغان و قزاقهای روس بسر کردگی صاحب
منصبان روسی در نقاط مختلفه خاك ایران
ساخلو گذاشته شد و قوای مزبور در همه جا
ازعبور و مرور قوافل جلوگیری میکردند
در فوریه ۱۸۹۷ چند نفر دکتر روس بهمراهی
۱۵۰ نفر قزاق به تربت حیدری آمدند
و مزاحمت و اشکال تراشی های فوق العادهٔ
که هیئت مذکور برای تجار هندی و
انگلیسی فراهم میاوردند نزدیك بود بکلی
ایاب و ذهاب ازراه جدیدرا مسدود نماید
چون اعتراضات دولت ایران و نمایندگان
انگلیس نتوانست جلو اقدامات آنهارا بگیرد
ماناچار خودمان درصدد حمایت از تجار
خود برآمدیم و بالنتیجه یکنفر دکتر انگلیسی
باعده کافی مستحفظ نظامی بان نقطه روانه
داشتیم که منافع اتباع مارا حفظ نماید و
در سال ۱۹۰۳ نیز قونسولگری در تربت
حیدری دایر کردیم .
بهمینطور فعالیت روزافزون روسیه
در سیستان یك جنبش متقابلی را باانتصاب
قنسول انگلیسی ایجاب نموده است علاقه
مفرطی را که روسیه در ایران جنوبی و
شرقی از خود بروز میدهد و از انتصاب
واعزام قنسولها، دکترها، مخبرین جراید
مسافرینهای متعدد هیئتهائی باسم هیئت های
علمی میتوان داست ممکن است تا اندازه مربوط
بملاحظات تجارتی و توسعه فرصت های
سوق الجیشی دانست ولی بیشتر معلول آرزوی
روسیه برای تصرف بندری در خلیج فارس
یا در از آن نقطه درسواحل جنوب شرقی
ایران مانند چاه بار، چاه بهار میباشند .

تصرف چنین بندری بی فایده خواهد بود
مگر اینکه بوسیله راه‌آهن آنرا با شمال
متصل نمود و هر گونه راه آهنی هم ناچار
ازمشهد وسیستان باید بگذرد. تشکیل یك
بحریه روسی درخلیج نه تنها امنیت تجارت
و بنادر هندوستان رامختل خواهد نمود بلکه
برای همیشه روابط ما را باهندوستان و
مستعمرات مورد تهدید قرار خواهد داد
و مسئولیتهای قشونی و بحری‌ما بسیارسنگین
خواهد شد –

انتصاب یك ژنرال قنسول روسی
دراصفهان با یك حقوق هنگفت و یکدسته
قزاق مارا ملزم باستحکام موقعیت قنسول‌خود
و تزئیدعواید آن نمود و نیز بهترا ینست
که در تبریز ، مقرشاه آینده نیز یك
قنسول با موقعیت متساوی نسبت بهمکار
روسیش بگماریم. حضور داشتن یك‌قنسول
روسی در بوشهر، انتصاب یك نائب‌قنسول
در محمره با مجاهدات متمادی ولاینقطعی
که برای تحصیل زمینهٔ فعالیتی در خلیج
فارس بوسیلهٔ سرویس های کشتی رانی
و تحریك‌قبایل ساحلی بعمل میاید تزئید
لیست های قنسولگری رابرای حفاظت و
استحکام موقعیت‌ما درنواحی مذکوره‌ایجاب
نموده است

بدیهی است که بهمان تناسب که
نقشهٔ هجومی روسیه رفته رفته تکمیل‌شده
مجاهدات بیشتری نیز از طرف ما برای
مقابله با آن مورد لزوم یافته است و الا
لازم بود کاملا میدان مبارزه را ترك نمائیم
مخارجات‌روز افزون تشکیلات قنسولگری
در ایران نتیجهٔ مجاهدات مذکورمیباشد.

هر گونه استثناآتی را برای این
قبیل مخارج قائل شویم با آنکه میزان
تجارت‌ما آنها را تضمین وجبران نمینماید
بطور قطع و یقین باز خیلی کمتر از آن
مبالغی است که روسیه برای تامین منظور
خود تعیین نموده است . اگر مامیتوانستیم
بعضی ترتیبات عملی با روسیه بمیان آوریم
قطعا از حدت‌و شدت‌این منازعه و کشمکش
کاسته میشد ولی تاکنون دولت روسیه‌از
هر گونه ترتیباتی برای تقسیم بندی و
تعیین منطقه نفوذ و منافع استنکاف‌ورزیده
است . آن دولت همیشه از اشتراك‌مساعی
با دولت اعلیحضرت پادشاهی حتی در
مسائلی از قبیل نزاع سرحدی ترك و
ایران درمندالی در صورتی‌که التزام‌قرار-
دادی هم داشته است و همچنین حملات
به‌ارو پائیان‌درارومیه خود داری نموده‌است
با عملی نشدن این ترتیب و در صورتی
که روسیه باین رویه و تاکتیك ادامه‌دهد
بسختی‌میتوان امیدوار بود که مخارج تازه
برای ایجاد یك فرونت که تا اندازهٔ مارا
بر پایهٔ مساوی با رقیب نگاهدارد لازم نشود
با اینکه یك قسمت از مخارج اضافی که
در این چند سال اخیر در ایران تحمل
شده‌در اثر تصویب‌سفارشات‌سفیر دولت پادشاهی
درتهران بوده‌است ولی‌حکومت‌هندوستان‌در
ادای قسمت اعظم مخارج اضافی پیشقدم
بوده است . مخصوصا این نکته در مورد
پیشنهادات اخیریکه هنوز از طرف خزانه
تصویب نشده صدق میابد . ولی تصدیق
شده‌است اینگونه مخارجات اضافی برای
اجرای سیاست عمومی دولت امپراطوری
لازم آمده است و تقریبا غیر ممکن‌است
برای‌مسئولیت سیاسی‌و مالی‌دولت پادشاهی
و حکومت هندوستان راجع باقدامات
مختلفهٔ که مشترکا یا منفردا برای دفاع از
مصالح انگلیس و هندوستان درایران بعمل آمده
است نسبت صحیحی تعیین نمود این اقدامات
با موافقت نظر برای یك منظور مشترك
بعمل آمده و همانقدر که برای دولت
اعلیحضرت پادشاهی لازم است که اصول
مسئولیت مشترك مالی که‌درتمام این‌احوال
مستلزم توافق نظر قبلی است مراعات‌شود
منظورها و ملاحظاتیکه در سیاست
بریطانیا تاثیر دارد توسط لوردلانسداون در
طی تلگرافی بسفیر دولت پادشاهی در
تهران درتاریخ ششم‌ژانویه ۱۹۰۲ تشریح
شده‌است قسمتهای مهم آن بقرار ذیل‌است ؛

نمره ۳۲۱ (A)
از مارکی‌لالنداون بسرا. هاردینگ
ف.و (وزارت خارجه) ایران ۶۴۹
نمره ۲ وزارت خارجه ۶ ژانویه ۱۹۰۲
آقا :

(تلگراف اخیر شما که حاکی از نظریات خودتان راجع بموقعیت سیاسی و مالی و حاوی راپورت ملاقات با وزیر کبیر بود مورد دقت دولت اعلیحضرت پادشاهی واقع شد .

با نهایت رضایت وضع رفتار دوستانه وزیر کبیر و علائم تمایل ازطرف وی را برای ایجاد روابط متعهدانه ای که سال های قبل بین دولت ایران وسفارت بریطانیا موجود بود مورد مطالعه قرارداده است.

از طرف دیگر استنکاف وزیراعظم از استفاده از مساعدتی که از طرف شما در ماه نوامبر گذشته اظهار شد و موارد مخصوصیکه استنکاف وزیر در اثر آنها پدید آمد ایجاب مینماید که شما آزادانه ملاحظاتی که دررفتار بریطانیای کبیر نسبت بایران تاثیر داشته است شرح دهید)

سیاست دولت اعلیحضرت پادشاهی راجع بمسائل مختلفه ایران که بیشتر به این مملکت مربوط است از گاهی بگاهی در مواقعی که آن مسائل‌را موردبحث قرار داده بطوروضوح تصریح شده‌است معهذا با فایده خواهد بود که خصوصیات مهمة سیاست‌مذکور را بطوریکه صلاح بدانید درطی یك اعلامیه‌ازنظروزیر اعظم و سایر وزراء بگذرانیدو اگر فرصت مساعدی پیش آمد ازنظر خود اعلیحضرت نیز برسانید .

دولت ایران باید ازتجارب چند ساله دانسته باشد که بریطانیای کبیر نقشه‌ای که مخالف اقتدار شاه یا استقلال مملکتش باشد ندارد بلکه برعکس یکی از منظور های اساسی ما این بوده است که دولتی‌را که‌در ماوراءسرحدات امپراطوری‌هندوستان ما واقع است تقویت نموده و باستحکام مبانی آن بکوشیم تادر آنجا یك منطقه مقتدری وجود داشته باشند که بتوانند از اصطکاك مستقیم بین مستعمرات بریطانیای کبیر و سایردول مقتدرنظامی‌جلوگیری بعمل آورد

ما نمیتوانیم این سیاست و رویه را تعقیب کنیم اگر ببینیم یکی ازاین دولیکه در این میانه واقع شده‌اند درهم شکسته وفاقد موجودیت ملی گردند و تحت‌استعمار دول دیگری در آیند.

درچنین‌صورتی قبل‌ازاین‌که دولت‌مذکور درهم شکنند بایددید حالا که مقصدی‌که تاکنون مساعی ما متوجه آن بوده است دیگر بدست نمیاید چه رویهٔ جدیدی را مصالح یاایجاب مینماید

وقتی این اصول‌را در مورد ایران منطبق مینمائیم علاقه بیشتر روسیه را در شمال سرزمین شاه‌که طبیعتا بواسطه‌سرحد مشترك ممتدایجاد میشود واضحتر مشاهده مینمائیم . هر قدمی‌که ما برای استحکام موقعیت خود در شمال ایران برداشته ایم همانقدرکه برای استقلال ملی خودما‌که بواسطه تسلطروسیه دران نواحی مستقیما مورد تهدید واقع نمیشود مگراینکه دامنه این تسلط تاپایتخت و مقر حکومت بسط یابد فایده بخش‌بوده بهمان اندازه‌هم‌مفید بحال خود ایران و استقلال ملی ایران بوده است

ازطرف دیگر درجنوب این‌مملکت مجاهدات ما درطی این دیگرن مصروف به تحکیم یك موقعیت مهم تجارتی بوده و بالنتیجه یك علاقه فوق‌العاده ای در این سمت ایران پیداکرده ایم

خودایران از این‌زحمات‌ومجاهدات بی‌اندازه فایده برده است .

ما آبهای مجاور سواحل ایرا از وجود راهزنان پاك کرده دران‌ها همیشه پلیس گماشته ایم . بدون اغراق میتوان گفت که توسعهٔ‌کلیه تجارت جنوبی ایران نتیجه اقدامات بریطانیااست و بهمین‌واسطه است که وضع و مقدار عایدات گمرکی بنادر ایران بالا رفته اند .

سیستم تلگرافی که برحسب اجازه دولت ایران‌بتوسطمؤسسه تلگرافی بریطانیا وهندوستان برقرارشده نه‌تنها موجب‌ترقی

صنعت و تجارت بوده بلکه نتیجه آن استحکام اقتدار دولت درمرکز و جنوب مملکت بوده است .

با هیچ منطقی نمیتوان تصور کرد که بریطانیای کبیر از موقعیتی که دراثر مجاهدات متمادی چندین ساله بدست آورده صرف نظر کنند یادر مقابل مجاهدات دول دیگر برای تحلیل اولویت سیاسی درجنوب ایران ساکت بماند .

اگرچه دولت پادشاهی میل ندارد درراه مجاهدات روسیه برای تعیین مدخل تجارتی برای تجارت خود درجنوب ایجاد موانعی نماید یاسدی درراه تجارت شمالی آن برای صدور امتعه از بنادر ایران قرار دهد ولی نمیتواند اجازه بدهد که روسیه درتحت عنوان تسهیلات تجارتی به نقاطی که از لحاظ سوق الجیشی -اهمیت دارد تسلط یابد یاهمانطور که در شمال برای برتری خود زمینه هائی تهیه دیده درجنوب نیز تهیه نماید .

دولت ایران باید صریحا بداند که بریطانیای کبیر نمیتواند اجازه تاسیس یك مرکز بحری یانظامی درخلیج فارس توسط روسیه بدهد بعلت اینکه چنین مرکزی بمنزله یك مبارزه برای بریطانیای کبیر و خطری برای امپراطوری هندوستان آن می باشد .

اگر روزی دولت ایران بخواهد چنین اجزه ای به روسیه بدهد دولت اعلیحضرت پادشاهی نیز لازم می داند که هرگونه اقداماتی را مقتضی بداند برای حفظ مصالح خود بریطانیا بعمل آورد و این اقدامات بواسطه استحکامات بحری آن در آن آبها بدون هیچ مانع بعمل خواهد آمد .

و نیز دولت اعلیحضرت پادشاهی نمیتواند راضی شود که هرگونه امتیاز و حقوقی که متضمن تفوق سیاسی روسیه باشد یاهرگونه انحصار تجارتی باامتیاز مخصوص دیگری در نواحی جنوب باجنوب شرقی ایران بضمیمهٔ سیستان بروسیه اعطا کرد و منافع دولت بریطانیا در چنین موارد ممکن است دچار زیان و خسران گرددو خود دولت ایران این نکته را مکرر مشاهده کرده و بان اعتراف نموده است . دولت ایران دراکتبر ۱۸۹۷ معاهده کتبی بسفیر دولت پادشاهی در تهران داده است که گمرکات جنوب ایران را هیچوقت تحت نظارت و ادارهٔ خارجی واگذار نکند .

موقعیکه درسال ۱۹۰۰ عوائد گمرکی برای تامین استقراضی که از بانك استقراضی روسیه بعمل آمد بوثیقه گذارده شد استثناء مخصوصی برای عوائد گمرکی بنادر جنوب منظور گردید و هنگامیکه شارژدافر دولت اعلی حضرت پادشاهی در آوریل ۱۹۰۰ بوزیر خارجه ایران ابلاغ نمود که دولت بریطانیا در بنادر محمره ، بوشهر ، بندر عباس و سایر بنادر خلیج فارس دارای چه منافعی است و مصر شد که دولت اعلیحضرت بمقتضای حقوقی که دارد باید قبل از هرگونه تغییر و تبدیلی درتشکیلات گمرکی محمره یاموقعیت شیخ با دولت بریطانیا مشاوره بعمل آورد ایشان جواب دادند که نه تنها در محمره بلکه در هرنقطه ایران که پای مصالح بریطانیا در میان باشد دولت ایران قبل از اینکه هرگونه اقدام مهمی بنماید بادولت بریطانیا مشاوره خواهد نمود .

دولت اعلیحضرت پادشاهی با کمال رضایت این قول را تلقی نمود وفقط اضافه میکنند که برهن گذاشتن عوائد داخلی هریك از ایالات جنوبی وجنوب شرقی ایران برای تامین استقراض خارجی بمنافع خود ایران بیشتر لطمه وارد خواهد ساخت واز نقطه نظر بریطانیا کمتر از موضوع گمرك بنادر جنوبی درحور ابراد واعتراض نخواهد بود.

راجع براه آهن ، ممکن است تذکر دهم که در مارس ۱۸۸۹ شاه ایران تعهد نامه کتبی سپرد که بریطانیای کبیر در تاسیس راه آهن درجنوب ایران به تهران

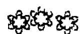
حق تقدم خواهد داشت و اگر امتیاز خط آهنی درشمال بدول دیگر واگذار شود امتیاز متشابهی نیز درجنوب بیك کمپانی انگلیسی اعطاء خواهدشد و بدون استشاره از دولت بریطانیا هیچگونه امتیاز راه‌آهنی برای جنوب بدول‌دیگر واگذار نخواهد گردید. تعهد کتبی‌مزبور در آوریل ۱۹۰۰ به‌شاه حاضر تذکر داده شده و ازطرف اعلیحضرت ایشان ادامه اعتبار آن مقرر گردید .

راجع به سیستان ، من درهمین اواخر درضمن تلگراف مورخه‌نهم ژولیه ۱۹۰۱ شمارا مامور کردم که توجه دولت ایران‌را به منافعی که این ناحیه بواسطه قرب اجوار باهندوستان وموقعیت آن درعرض‌یك راه مهم تجارتی بین هندوستان و ایران برای دولت بریطانیا دارد معطوف دارید و بایشان توضیح دهید که برای ما کمال اهمیت‌را داردکه این ناحیه از هرگونه تسلط و نفوذ اجنبی بهرشکل‌وعنوان که باشد برکنار بماند

درتمام این‌مسائل دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا مجاهدات لازمه رابعمل آورده است که موجودیت ملی و تمامیت ارضی ایران‌را ادامه داده ومنابع ثروت انرا توسعه دهد سیاست دولت بریطانیا باتوافقی که‌درسال ۱۸۳۴ بین‌دولتین‌انگلیس وروس حاصل شدکاملا مطابق است ودر سال ۱۸۸۴ مجددا باتجدید اطمینان تاًئید گردیدودولتین را ملزم مینمود که تمامیت‌و استقلال ایران را محترم بدارند و به‌تکامل وترقی آن بکوشند . تاموقعیکه‌دولت‌ایران در نکاتی که ضمن این تلگراف تصریح شده صمیمانه با ماکار کند خواهد دیدکه ما برای حفاظت آنچه که درحقیقت متضمن مصالح مملکتین است ازهیچگونه‌مساعدتی مضایقه نمی کنیم .

اگر ازطرف دیگر درمقابل تحذیرات مادولت‌ایران‌پیشرفت نفوذ ومداخله سیاسی روسیه را درنواحی مذکوره بهریك از اشکالی که فوقا بان اشاره‌کرده ام تقویت نماید دولت اعلیحضرت قهرامجبور میشود تجدید نظری‌درسیاست‌خود بنماید و بخود حق میدهد که برای حفظ وحراست‌مصالح ومنافعی که در مخاطره واقع‌شده حتی‌اگر لازم شودکه تمامیت و استقلال ایران را برخلاف سابق منظور اولیه‌خود قرارندهد هرگونه‌اقدامی که بهتر بنظر آید بعمل آورد (درهر مذاکره‌ای که راجع بهریك‌ازاین مطالب بعمل میاورید مواظب خواهید بود که بادوستانه‌ترین وصلح‌آمیز ترین‌طرزی صحبت بدارید وازهرگونه کلماتی که‌شکل تهدیدرا داشته‌باشد یابرساندکه مادر حالیه نسبت بمقاصد دولت ایران مشکوك‌هستیم احتراز نمائید. مخصوصا باید تصریح و مبرهن کنیدکه‌هیچگونه‌تغییر جدیدی بذهن دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیاخطور نکرده بلکه برعکس همان سیاستی‌راکه در طی چندین سال اخیر راهنمای دولت مزبوره دراین مملکت‌بوده تعقیب وروابط دوستانه خودرا با ایران هرقدر بتوانند مستحکم تر مینمایند) (۱)

لانسداون

درپنجم‌ماه‌مه ۱۹۰۳ لوردلانسداون درمجلس اعیان اظهار نمودکه سیاست ما درخلیج ایران اینست که تجارت بریطانیا را در آبهای آنجا حفاظت وتکمیل نمائیم و در عین اینکه مجاهدات ما متوجه آن نبوده است که‌باتجارت مشروع سایر دول درآن‌آبهامخالفت‌نمائیم ساختمان یك‌مرکز بحری یابندر مستحکمی‌را درخلیج ایران توسط دولت دیگر یك مخاطره عظیمی برای مصالح بریطانیا دانسته وبطورقطع باهر وسیله ای که دردسترس‌ما باشدبرضد آن مقاومت میکنیم . اما واقعیت یافتن‌یك

(۱) جمله اخیر وجمله های دیگر بین‌الهلالین جزءاصل یادداشت نبوده‌و نویسنده آنرا از اصل نقل کرده است

چنین احتمالی در آن وقت بهیچوجه تصور نمیرفت ولی در ژانویه اخیر که دیده شد امکان دارد اسکادران بالتیك روسیه سعی در دخول به چاه بهار نماید دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا تصمیم گرفت که در صورت لزوم بدولت روسیه تذکر دهد که هر گونه تصرفی را ازطرف روسیه در آن بندر عملی غیر دوستانه تلقی خواهد کرد.

در یکی از جلسات کمیته دفاع امپراطوری که در ۲۲ مارس تشکیل شد نتایج و تصمیمات ذیل اتخاذ گردید.

۱ - نهایت اهمیت دارد که نفوذ سیاست خود را در تهران حفظ نموده و در صورت امکان به آن بیفزائیم تا اینکه بتوانیم ساختمان راه آهن را در ایران که از لحاظ موقعیت سوق الجیشی و هم بعلل تجارتی عامل بسیار مهمی است تحت نظارت و کنترول خود درآوریم.

۲ - باید منظور ما چه از لحاظ تجارت و چه از نقطهٔ نظر سوق الجیشی ادامهٔ وضعیت فعلی در ایران باشد.

۳ - لازم است که دعاوی فعلی خود را در خلیج ایران بدون اعمال فشار و تظاهر ادامه دهیم.

در تعقیب این سیاست بعلاوه تشکیلات فنسولی اقدامات دیگری هم شده است، در آوریل ۱۹۰۳ مبلغ ۲۰۰،۰۰۰ لیره و در سپتامبر ۱۹۰۴ مبلغ ۱۰۰،۰۰۰ دیگر توسط بانك شاهنشاهی بدولت ایران مساعده داده ایم - دولت هندوستان وجه این مساعده ها را تهیه نمود ولی نصف مبلغ هم از لحاظ سرمایه و هم از حیث نزول توسط دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا تادیه شده است. عواید شیلات بحر خزر عواید پستی و تلگرافی و گمرك فارس و خلیج فارس قروض مزبور را تضمین مینمایند. ولی از آنجائی که دو فقرهٔ اول بسختی کفایت قرضهٔ ۱۹۰۳ را می نماید مبلغ اخیر ما فقط با گمرکات خلیج تامین میگردد. ما حاضریم که ۲۰۰،۰۰۰ لیرهٔ دیگر بشرایط مخصوص بپردازیم.

ما کوشش کرده ایم که تجارت و نفوذ بریطانیا را به هر وسیله ای که در دست داریم تائید وتشویق نمائیم - ما بامعاونت های اخلاقی و مالی بعضی امور مهمه را از قبیل ساختن راه بختیاری که اهواز را باصفهان متصل می کند و توسعهٔ کشتیرانی رودکارون و مساعی کمپانی حمل و نقل ایران را برای اصلاح وسائل حمل و نقل در مرکز ایران تشویق نموده ایم ما با بانك شاهنشاهی معاضدت نموده و به آن کمك کرده ایم که در شهر های مهم ایالات شعبه تاسیس نماید. ما هم تلگرافی هند و اروپائی را توسعه داده ایم و همچنین پروژهٔ های متعددی روی همین زمینه از قبیل تشکیل یك قوهٔ پلیس بومی برای حفظ امنیت راههای جنوبی تحت مطالعه است

تلگرافی بتاریخ دهم ژوئیه و یك مراسلهٔ خصوصی بتاریخ دوم اکتبر ازطرف سر ا. هاردینك بعنوان ملحقات ضمیمه این یادداشت شده است.

وزارت خارجه ۳۱ اکتبر ۱۹۰۵

ضمیمه نمره ۳۲۱

ازطرف سرهاردینك بهمارکی لانسدوان

وزارت خارجه: ایران ۶۹۹ (۲)

قلهك (نمره ۱۲۶)

تاریخ ارسال دهم ژوئن ۱۹۰۵

تاریخ وصول هشتم ژوئیه ۱۹۰۵

آقای من: - با دست احترام وافتخار دریافت تلگراف نمره ۶۷ مورخه ۲۶ آوریل شما با نضمام راپورتی ازعملیات کمیته دفاعیه امپراطوری درباره ایران محتوی نظریات شما ورئیس الوزراء راجع به نکات متنوعهٔ که در این مورد مطرح شده بود نائل گردیدم.

اطلاع یافتم که برای خاتمه دادن به مشاجرات مزمن سیاسی در تهران بعضی مذاکرات مقدماتی با دولت روسیه برای

تقسیم ایران بـه مناطق نفوذ بعمل آمده ولی پیشنهاداتی که شده مورد قبول واقع نگردیده است .

امیدوارم باوجود اینکه ازمن استفساری نشده اگر نظریات خودرا درباره موضوع مذکور اظهار داشته و بگویم هیچگونه قراردادی که مبنی بر تقسیم ایران بمناطق نفوذ باشـد عملی نیست فضول محسوب نخواهم شد . باید درنظر داشت که مناطق نفوذدریك مملکت شرقی که در حال اختلال وانحطاط است دیر یازود برای هر مقصود ومنظوری باشد صورت تحت الحمایگی پیدا خواهند نمود برای اینکه قرار داد عملی باشد لازم است قسمتی از سواحل خلیج فارس جزء منطقه نفوذ روس باشد واین امتیازی است که در تمام مدت گذشته دولت های بریتانیا آنرا مخالف منافع حیاتی امپراطوری هندوستان دانسته اند . حقیقتا جای تردید است که آیا تقسیمی که بالاخره روسـیا را از رسیدن باقیانوس هند از اطـراف خراسـان و بلوچستان ایـران محروم میکند در نظر آنها رضایت بخش خواهد بود یاخیر ؟ اگر چه ممکن است ظاهرا تا مدت محدودی اقلا بنظارت خط ساحلی عربستان از محمره ببندر دیلم با بوشهر راضی شود مشروط باینکه بعدی از طرف ما بشود که سلطهٔ خودرا در شرق برای استحکام موقعیت خود در راس موسا ندم باجزائر هرمز ، قسم و هنگام که مقابل آنست بسط بیشتری بدهیم چون منظور آن رسیدن باب گرم اقیانوس است هیچگاه از روی رغبت به ترتیبی که نفوذ و تسلط مستحکم بریطانیارا جانشین حکومت ضعیف ومتزلزل شاه ایران نموده و آنرا از رسیدن باب مذکور محروم کند راضی نخواهدشد

معهذا من از موقعیکه فکر خودرا متوجه مطالعه امور این مملکت نموده ام همیشه حس کرده ام که ایجاد تفاهمی با روسیه راجع بایران مبنی براساس صحیحی

گرچه بدون تردید خیلی مشکل بود ولی از دائره امکان هم خارج نمیبود

سیاست ثابت ولایتغیر روسیه در ایران متدرجاو بطور غیرمحسوس این بوده که بوسیله مطیع کردن آن چه ازحیث تجارت وچه ازحیث مسائل مالی مجزا کردن آن از قلمرو نفوذ اجانب واختصاص دادن عواید آن برای وثیقهٔ قروض سیاسی ، باز داشتن آن از توسعهٔ منابع ثروت خود مگر بوسیله عمال روس — و بعد باسلب هر گونه قدرت واختیاری از شخص شاه جز توسط روس وبنام او و بدست مستشاران مقتدر روسی از بحرخزر تا خلیج فارس و از سرحدات ترکیه تا هندوستان برای خود زمامداری مطلق یك مملکت تحت الحمایه را تحصیل نماید قرار داد استقراض سال ۱۹۰۰ که روسیه را ناظر و وکیل خرج منحصر بفـرد یك دربار ورشکست فاسد ومبذری نموده بوددولت روسیه را بوصول اینمنظور خیلی نزدیك کرد البته در اینجا یك خطر کوچکی وجودداشت که ممکن بود شاه باقدامات مذکوره اعتراض نموده ودرمقابل آن مقاومتی ورزد ولی در این حال روسیه میتواند بوسیله قطع ارزاق او را وادار بانقیاد نماید ودرعین حال تسلط آن در خراسان و آذربایجان و توانائی آن بایجاد واغتشاش در نواحی مذکور در تحت عنوان وساطت وسیله تهدید آمیزی بود که منتهی بموفقیت می شد . باز هم یك خطر بزرگتری بوده و هست که بعید [illegible] بر علیه انتقال عوائد مالی بخارجه و فروش مملکت برای تهیه وسائل تحمل و تفریح یك شاهزاده بوجود قیام کنند ولی در اینصورت ممکن بود یك مداخلات مسلحانه از طرف روسیه برای حمایت از سلسله قاجار (همانطور که ما محمدعلی پاشارا درقاهره حمایت کردیم) منجر بیك کنترول و نظارتی از طرف آن دولت بمالیه ایران نظیر نظارت بریطانیای کبیر در مصر گردد .

یك مانع و سد سدیدی برای رسمیت دادن باین پروگرام امکان مخالفت بریطانیای کبیر بود ولی مسیو ولاس اف همکار اخیر روسی که راجع بامور ایران آزادانه با من صحبت میکرد اظهار داشت که طرفداران سیاست روسیه درشرق وسطی تمام امید واریهای خود را به حدوث یك حکومت آزادیخواه در انکلستان تمرکز داده و میتوانند با بردباری وتانی ولی بامتانت و استقامت تاوقوع ان حادثه که دیر یازود واقع خواهد شد ببازی خود ادامه دهند ولی من نتوانستم اورا قانع کنم که قائدین دوحزب مقتدرما امروزه راجع بمسائلی که مربوط بمصالح امپراطوری ومخصوصا هندوستان باشد توافق نظر حاصل کرده اند

ممکن است درهرحال تصور کرد که دولت روسیه تمیز داده است که از طرف ما بهیچوجه اجازه داده نخواهد شد که او راه خودرا درایران باز کند و مبالغی که ما توسط بانك شاهنشاهی بهشاه رسانیده ایم پشت حق انحصار و کنترول مالی روسیه را باتمام نتایجی که ازاین حیث میخواست بوسیله کنترات‌های استقراضی بدست بیاورد درهم شکسته است .

بعلاوه دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا تصمیم گرفته است که هرگونه عملیات نظامی را که روسها در شمال ایران اجرا میکنند باعملیات متشابهی در جنوب وشرق مقابله نماید ولی اسراف و تبذیر های درباریان ورشکستگی ملی ، سوء سیاست داخلی ، مداخلات اجانب در ادارهٔ عواید مملکتی ممکن است درایران منجر بهمان نتایجی بشود که درمصر شد و انقلاب تعصب آمیزی را در مملکت ایجاد کند و آنوقت دولت بریطانیا نتواند همان رولی را که فرانسه در موقع شورش عربستان بازی میکرد اجراء کند باینجهت درنظر من اگر مشاجرات شرق اقصی خاتمه یابد روسیه فورا در نتیجه آن جنگ [illegible]

وروشن شدن حقایق مذکور آنرامجبور خواهد کرد تجدید نظری در سیاست خود راجع بایران بنماید وموقتا تفاهمی با بریطانیای کبیر حاصل نماید که در ردیف پیش‌بینی های جناب شما که درضمن مذاکره باکنت بنکندروف ، کمی قبل ازوقوع شورش ژاپون بانها اشاره فرمودند باشد البته روسیه بالاخره از نظریات خود راجع بخلیج فارس منصرف نخواهد شد . روسیه پیوسته بخود نوید میدهد که یك سلسله حوادث متغیر و شاید تسویه وتعدیل مجدد دقوای سیاسی در آسیا که بواسطه شمرده شدن ژاپون در ردیف دول مقتدر دنیا بوجود آمده وبیداری دنیای مغول و نظار آنها سیاست بریطانیا را درطی قرن اخیر تغییر داده و ممکن است اینموضوع را بقالب جدیدی بریزد دولت روسیه بسادگی پی خواهد برد باینکه واقعیت یافتن مقاصد و منظورهای او درخلیج فارس مانندنظریات او برسیدن باسلامبول فعلا بتعویق افتد و از اقدامات تعرض آمیز ازقبیل تاسیس قنسولگری ها بانکهای سیاسی و سرویس های کشتی تعاونی درایران جنوبی برای تسریع منظور خویش خودداری خواهد کرد . ممکن است این حقیقت را در نظر روسیه روشن نمود که اگر شاه اجازه داده شود که بواسطه حسادت ورزیدن به همسایگان و خرج کردن قروض سیاسی که اول ازیکی و بعد از دیگری استقراض نموده دچار ورشکستگی شود طولی نخواهد کشید که شاید بدفعل ازاسکه روسیه خودرا برای مواجهه آن حاضر کرده باشد بحران سختی که مداخلات مجدانه اجانب یااقلا مذاکراتی راجع باینده ایران را با بریطانیای کبیر الزام کند که شاید برای ایران چندان خوش آیند نباشد ومحتاط ترین طرق حتی از لحاظ منافع روسیه این خواهد بود که دولتین بریطانیا و روسیه لازم است قبلا [illegible] بقرار داد [illegible] وروشن

راجع بموضوع بالکان حاصل نمایند تا از وقوع سانحهٔ غیر مترقبهٔ در این مملکت جلوگیری شود بعبارهٔ دیگر دولتین با اذعان باینکه سقوط سلطنت استبدادی ایران بواسطه ضعف داخلی درحال حاضر مطلوب نیست و تقسیم اجباری ایران نیز بدتر از آنست باید همانطور که روسیه و اطریش راجع بترکیه اروپا متفقا اقدام نمودند بریطانیا وروسیه حاضر شوند برای حفاظت موقتی ولی جدی مملکت شاه بعنوان یك دولت بیطرف دست تعاون بیکدیگر بدهند زیرا هردو متساویا دراین مملکت دارای علائقی میباشند برای حصول این منظور دولتین باید برای بعضی اصلاحات بدوی در تشکیلات داخلی ایران ازروی پرگرام ساده توافق نظر حاصل کرده و متفقا عملیات اصلاحی را درمورد دولت ایران خواهی نخواهی بموقع اجرا بگذارند.

البته توضیح اقدامات مخصوص برای اصلاح و تجدید مؤسسات مالی و قشونی و قضائی ایران باید پرو گرامی را که فوقا به آن اشاره شد شامل باشد در این پاراگراف که فقط از اصول کلی بحث میکند جای ندارد. من فقط معترفم که تنها سیاستی که میتواند جانشین سیاست فعلی (که مبنی بر مخاصمت متمادی بین ایندو دولت است و دیر یا زود قهرا تولید بحران شدیدی در ایران نموده و منجر بجنك یا تقسیم و تعیین منطقهٔ نفوذ خواهد گردید) بشود اینست کـه بین دولتین قرار دادی روی زمینه قرار داد « مرزستك » بسته شود که اولین جلوگیری از وقوع چنین بحرانی باشد لازم نیست اضافه کنم که اساس این توافق و قرارداد نباید تقسیم سرزمین ایران بدو منطقه نفوذ متخالف باشد بطوریکه روسیه نتواند بان رضا دهد مگر اینکه حاضر شود آمالیکه نسبت بخلیج فارس دارد ترك نماید. بلکه این قرارداد یکنوع تقسیم بندی باید باشد که نفوذ و نظارت دولتین در تهران برقرار و ازفساد بیشتر ایران و انحلال و سقوط آن جلوگیری شود آخرین نتیجه این خواهد بود که دست روسیه در سواحل خلیج فارس واقیانوس هند کوتاه میشود مگر اینکه برای این مقصود باانگلیس جنك کند

باز امیدوارم که باتشریح نظریات خود در اینموقع مهم و اظهار عقیده در موضوعی که از من توضیحی خواسته نشده تصور نشود که من خارج ازدائره صلاحیت خود قدم گذارده‌ام. زیرا اگر من ازحد صلاحیت خویش خارج شده باشم عذرمن اینستکه مامورین بریطانیا درایران و آسیای مرکزی عقاید و نظریات روسیه‌را ساده‌تر و صادق‌تر میشنوند.

تا آنجائی که در لندن یا پطرزبورك ازدهان سیاست مداران محتاط شنیده میشود درسن پطرزبورك و نوك عقاب روسی بطرز اروپائیان ولی اینجا در شرق سرتا پای عقاب روسی کاملا آشکاراست ــ و نباید فراموش کرد که من سمت نمایندگی دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیارا در ایران دارم ولو مامور هم نشده باشم باید آنچه را که بنظر من تنها راهی است که حصول توافق نظر باروسیه راجع بمصالح عمومی در شرق و وسائلی از آن راه ممکن است در نظر جناب شما بیاورم. باید تکرار کنم که بهیچوجه چنین تفهیم و توافقی را کار آسانی نمیدانم ولی با درنظر گرفتن نتایج اخیری که از سیاست روسیه درمحموری حاصل شد و درسی که این نتایج باید باو داده باشد عدم امکان اینمنظور را باید از خاطر دور ساخت.

آرتور. ح هاردینك

میتوانم من راجع بامکان حصول توافق نظر باروسیه برای اجرای اصلاحات مشترکا چندان امیدوار نیستم آیا مامورین انگلیس وروس این توافق را بچطور تعبیر خواهند کرد؟ نسبت بمرزستك راهم سرمشق و نمونه قراردادن چندان مناسب نیست. ل.

ضمیمه . B

نمره ۳۲۱ (C)

ازسر ا. هاردینك بهسرت . ساندرسن

۷ لودربر کااستریت لندن ۲ اکتبر ۱۹۰۵

ساندرسن عزیزم .

مراسلاتی را که شما (اول) راجع بتشکیلات قنسولگری درایران و مخارج آن و (دوم) راجع به « مسئله عمومی سیاست » بمن ارسال داشته اید پس میفرستم.

راجع بموضوع اولی تصور میکنم منتظر نیستید نظریات خودرا بگویم زیرا از طرف وزارتخانه باید راپورتی تهیه شود . این مسئله اساسا یك موضوع اداریست زیرا راجع است بامکنه خزانه داری و حکومت هندوستان هریك سهمی ازمخارج را بدهد . بنظر من هر قدر قنسولگریها بیشتر ازطرف هندوستان اداره شوند بهتر است برای اینکه واداشتن حکومت هندوستان بتصویب مخارج لازمه آسانتر از وادار نمودن خزانه داری وطن است، اگر هندوستان مسئول محمره بود بدقت درخواست قنسول آنجارا بیك قایق موتوردار رد نمیکرد .

وضعیت قنسولگری های مشهد و تبریز که من درپائیز گذشته و پائیز امسال متوالیا در آنجا ها مسافرت کرده ام درس عبرتی است ، اولی در کمال خوبی اداره میشود و سایکس در هرسال تقریبا دوهزار لیره دریافت میدارد در صورتیکه همکار او در تبریز نمیتواند خرج و دخل خودرا مقابل کند باحقوق خود اعاشه نماید و بطریق اولی نمیتواند متظاهر بتظاهراتیکه لازمه دربار ولیعهداست بشود. تنها پیشنهاد من اینستکه پس از تخلیه شیراز مخارج آنجا بجای کرمانشاه جزء بودجه هندوستان محسوب میشود .

راجع به مسئله عمومی که درضمن مراسله حکومت هندوستان مورخهٔ هفدهم اوت بان اشارت رفته است من در ضمن راپورت خویش ازتهران نظریات خودرا در خصوص سیاستی که باید اتخاذ شود کاملا شرح داده ام این نظریات بقدری درنظر دولت مقرون بصواب است که قسمتی از آنها بمرحله عمل در آمده اند گر چه بعضی از آنهارا ازقبیل تحصیل نظارت در بانك شاهی و نهضت متقابل درجنوب غربی و همچنین جنوب شرقی درصورتیکه روسیه ازشمال به ایران هجوم نماید غیر عملی فرض نموده اند ، آنچه من برحسب ظاهر می بینم اینست که در اصول بین نظریات حکومت هندوستان که تقریبا نظریاتی است که من بعرض رسانیده و درسیاست متخذه اخیر لندن تفاوت زیادی وجود ندارد : تفاوت اصلی اینست که چون دولت بریطانیا باید نظریات وسیعتر وعمومی تری راجع بموقعیت ایران و فرصتهای ممکنه که با وظائف و کارهای ما درنقاط دیگر مربوط است اتخاذ نماید متمایل است که دائره عملیات سهم خودرا محدودتر و کوچکتر کرده و بعضی نواحی را ازقبیل حول وحوش بختیاری واصفهان از قلمرو خود خارج کنند ولی حکومت هندوستان طرفدار این بود که نقاط مذکوره جزء حوزه عملیات دولت بریطانیا بشود — از موقعیکه این موضوع مطرح شد تا کنون موقعیت آسیا بقدری درتحت تاثیر حوادث اخیره تغییری کرده که برای یکنفر مانند من که تنها با ایران آشنائی دارم خیلی مشکل است بتوانم نکته مفیـد جدیدی تذکر دهم . ولی خطر سقوط مالی وسیاسی در ایران که ممکن است آنرا بشکل عملی احیاء نماید یقینا بحقیقت نزدیکتر شده و یادراثر عدم موفقیت عین الدوله باصلاح مالیه وجلوگیری ازازدیاد قروض شدیدتر گردیده است . اگر تشکیلات بلژیکی که ادای قروض بریطانیا و روس منوط به آن است بهم بخورد و به حزب روحانیون فهمانده شود که مقاومت درمقابل آن ممکن نیست خطرمزبور بوخامت خود خواهد افزود .　　　ا . ه . هاردینگ

نمره ۳۲۲

از طرف سرا . هاردینگ بسرادوارد گری
جداگانه و محرمانه لندن ۲۳ دسامبر ۱۹۰۵

آقا — از طرف شخصی که قبل از من بوده اظهار تمایل شده است که من من هنگام ترک گفتن بمقام سفارت دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا در تهران راجع بوضعیت فعلی ایران و مسائل مربوط بسیاست بریطانیا و مصالح تجارتی آن در ایران راپورتی که برای جانشین من مفید و نافع باشد تهیه نمایم . خیلی مشکل است که بتوان مسائل مذکوره را در ضمن صفحات مختصر توضیح دادولی جهد خواهم نمود که هر قدر بتوانم مطالب متنوعه را بطور جامعی که ضمنا واضح باشد شرح دهم اینک شروع نموده عوامل مهمهٔ سیاست ایران را بطریق اختصار بیان می نمایم و برای این منظور لازم است حوادث مهمهٔ سال های اخیر را اجمالا متذکر گردید :—

موقعیت مالی . قروض

کاملیت و استقلال ایران که حفظ و پایداری آن منظور اساسی دیپلوماسی ما در تهران بوده است در سال های اخیر بواسطه دو خطر مهم مورد تهدید واقع شده : اولی نفوذ و استیلاء مطلق روسیه بر دولت ایران و دوم تجزیهٔ داخله ایران در اثر ضعف ، ول خرجی ، ووفقر مالی دولت .

تهدید خطر اولی بواسطه وضعیت فعلی روسیه در حال حاضر ولی خطردوم در سال های اخیر مخصوصا در طی این دو ساله با طرز محسوسی روی به ازدیاد گذاشته واگر برای رفع آن اقدامی ممکن نشود نمیتوان ازوقوع یک بحران داخلی شدیدی در ایران جلوگیری کرده و طولی نخواهد کشید که اتفاق افتد — گرچه علل عمیقتری هم وجوددارد ولی اولین جهت آن اخلاق شخصی شاه است

مظفرالدین شاه شاید تنها شاهزاده‌ای در سلسله قاجار میباشد که عدم کفایت در اداره کردن یک سلطنت مطلقه از خود نشان داده است . طبیعتا آدمی است با مهر ونیکخواه ولی متلون ، ضعیف الاراده و بکلی تربیت نشده قبل از جلوس به تخت سلطنت متجاوز از پنجاه سال در تبریز اسما سمت ولیعهدی وحکومت ایالت وسیع آذربایجان را داشت ولی در اداره امور آنجا هیچ نظارتی واقعا نداشت وتوسط وزیرش بموجب احکامی که مستقیما از تهران صادر میشد مهمات آن ناحیه اداره میشد اغلب اوقات خرج خانهٔ خود را بزحمت تهیه مینمود و بالنتیجه پس از جلوس به تخت سلطنت باکمال عجله با مخارج گزاف و ول خرجیهای بی ثمر در صدد جبران عسرت گذشته برآمد

در این موقع یکعده از درباریان جاهل وطماع که مدتها بود در تبریز برای تسهیل ربودن عوائد عمومی و تهیه ثروت هنگفت برای خود انتظار مرگ پدرش را داشتند اورا باین کار تحریک و تشویق مینمودند این اشخاص بهیچوجه دارای فکر سیاسی نبودند با مبادی اصول حکومت داری آشنائی نداشتند : فکر و خیال آنها پیوسته این بوددر حال اینکه از ضعف و مفاسد اخلاقی سلطان استفاده کرده و زمام امور رادر کف دارند منافع مملکتی و ملی را درراه طمع و آز خود ایثار نمایند — گوئی هانری پنجم هنگام صعود بتخت سلطنت انگلستان اختیار مالیه مملکت را بدست فالستاف و بوان داده است ....

رویهٔ احتمالی روس وانگلیس درصورت انحلال دولت ایران

با فرض اینکه دولت ایران مضمحل شود مسئله دیگری متعاقب آن پیدا میشود یعنی که در چنین موردی دو دولت همسایه بریطانیا و روسیه که هریک بعللی متفاوت علاقمند به آیندهٔ ایران است — رویهٔ اتخاذ خواهند نمود — بنظر بنده دولت

روس مدتها است که وقوع چنین حادثه را پیش بینی و سیاست خود را برای مهیا شدن و مواجهه با آن طرح ریزی کرده است . در طی سال های متمادی تا توانسته هر نوع اقدامی را برای عاطل کردن اساس استحکام و ترقی ایران بعمل آورده است. از تاسیس خط آهن جلوگیری نموده و شاهرا در تبذیر و اسراف کاری با دادن قرض بدون اشکال تشویق نموده و از هر گونه اشتراك مساعی و حتی مذاکره با بریطانیای کبیر برای تعیین بهترین طریقه جلوگیری از سقوط مالی ایران امتناع ورزیده است . روسیه خودرا قادر میداند که اگر دولت ایران ورشکست شود و در نتیجه آن اغتشاش در تمام مملکت روی دهد قوای نظامی خود را از سرحدات فرستاده و بتنهائی قدرت و تسلط سلسله قاجار را همانطور که ما در باره خدیو های مصر هنگام انقلاب عرب اجرا داشتیم مجددا مستقر سازد . تاثیر و نتیجه این مداخله نظامی برای روسیه برحسب پیش بینی که نموده اینست که در ایران موقعیتی نظیر آنکه بریطانیای کبیر در مصر بدست آورد پیدا خواهد کرد و شاه که بوسیله سرنیزه روسیه موقعیت خود را بدست آورده بازیچه ای در دست مامورین روسیه در تهران خواهد شد

دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا که این خطر واقف است پس از مطالعات لازمه در این مسئله تصمیم گرفت که نباید باین عملیات منفرد روسیه رضایت داد و اگر قوای روسیه بهر عنوان که باشد داخل آذربایجان یا خراسان شوند باید یك اقدام متقابلی از طرف دولت هندوستان در سیستان یا خلیج فارس یا هر دو نقطه بشود تصرف سیستان و بندر عباس و بوشهر از طرف قوای انگلیس مطابق نقشه ای که منظور نظر آنها است صورت نمایش ضد روس بخود نخواهد گرفت . برعکس باید بروسیه چنین وانمود شود که دولتین در آن واحد (واگر روسیه بخواهد متفقا) برای حفظ مصالح و منافع مخصوص خود در نواحی مجاور سرحدات خود مشترکا اقدام مینمایند زیرا دولت ایران توانائی آنرا ندارد که مصالح مربور را کاملا حفظ نماید نظر باینکه یکی از مقاصد مهم سیاست روسیه اینست که پس از تغییر تدریجی دولت ایران بصورت یك مصر متعلق بروسیه داخل خلیج فارس و اقیانوس هند شود واضح است که بتصرف آوردن سیستان که در معبر یگانه راه از سند باقیانوس هند واقع است یا تصرف بنادر مهمه ایران جنوبی این منظور را عاطل خواهد نمود و دولت روسیه را مجبور خواهد کرد که موضوع ایران را با انگلستان در میان نهد و تسلیم صلح و توافقی بشود که برای انگلستان قابل قبول باشد

اگرچه دولت روسیه مستقیما ازاین تصمیم ما آگاه نشده و شاید بخوبی از ماهیت و موجودیت آن اطلاع داشته باشد زیرا در تابستان سال ۱۹۰۳ که صحبت از مداخلات روسیه برای جلوگیری از شورش * انقلابی تبریز در میان بود من مامور شدم که به امین السلطان اطلاع بدهم که دخول قوای روسیه بهرعنوان در یکی از ایالات ایران برای منظور فوق مارا ملزم میکند که در جنوب و شرق اقدامات متقابلی بنمائیم و من اطمینان دارم که این موضوع باطلاع سفارت روسیه رسیده است . در چندماه بعد که عین الدوله به مسند وزارت نشست یك تذکری نظیر تذکر فوق از طرف من بوی داده شد و تصور میکنم پس از اینکه روسیه یقین حاصل نمود که ما نمیگذاریم به استقرار صلح در مملکت ایران در صورت وقوع شورش یا جنگ داخلی منفردا مبادرت ورزد بعضی ملاحظات دیگر باعث شد که کنت لمسدورف باشخصی که قبل از شما بود کمی قبل از شروع جنگ ژاپون مذاکره کند که موضوع شرق وسطی را براصول تعاون و شرکت مساعی قرار دهد

امکان توافق بین روس و انگلیس

شروع جنگ در شرق‌اقصی بتبادل نظر بین روسیه و انگلیس راجع باینموضوع قبل از اینکه منتهی بجائی شده باشد خاتمه داد ولی باوقوع صلح امکان حصول چنین تفاهمی مورد مذاکرات امتحانی واقع شد وچند هفته قبل سفیر دولت بریطانیا مقیم (سن پطرز بورك) بمن اطلاع داد در عین اینکه هر گونه ابراز تمایلی را از طرف ما برای تصفیه این امر دور از عقل وحکمت میداند و تصور میکند که هنوز وقت ابراز این تمایل نرسیده ولی معتقد نیست که این موضوع بخودی خود مشکلات بزرگی داشته باشد

نظریه خودمن همیشه این بوده است که شالوده و اساسی که توافق نظر باید بروی آن مستحکم باشد نه اینست که ایران را بدو منطقه نفوذ مخاصم و رقیب تقسیم کنیم که دیر یا زود جنوب این مملکت را تحت‌الحمایه انگلستان میسازد و آرزوهای روسیه را برای راه یافتن باقیانوس بهم‌زده وبنا بر این طبیعتا مورد قبول آن واقع نخواهد شد بلکه اساس این توافق باید کنار گذاشتن مشاجرات دیپلماسی که از مدتها پیش بین این دو دولت در تهران جریان داشته باشد توافقی نظیر توافق روسیه و اطریش راجع به شبه جزیره بالکان بین دولتین حاصل شود مبنی بر اینکه هر دو متفقا موجودیت ایران را مثل یك دولت بیطرف محفوظ داشته وشاه را وادار نمایند نقشهٔ سادهٔ برای اصلاح تشکیلات اداری ومالی مملکت اتخاذ نماید تا بدین نحو از انحلال سلطنت مطلقه جلوگیری شود یا اقلا این حادثه در بوته تاخیر افتد

بدیهی است با اوضاع فعلی روسیه هرگونه مذاکرات جدی برای حصول این منظور مشکل است و داخل شدن در این مبحث فقط موقعی ممکن است که یك دولت و حکومت مستحکم‌تری در روسیه جای هرج ومرج و بی‌نظمی فعلی را بگیرد - ولی گرچه اوضاع داخلی ایران باسرعت رو بخرابی میرود ولی چندین سال طول خواهد کشید تا دخالت جدی از طرف همسایگان آن مورد لزوم یابد بطوریکه باز وقت است که مطالعات عمیقه دراطراف بهترین طریق برای معامله با بحران هنگام وقوع بعمل آید

بعضی اشخاص معتقدند که مرگ شاه وجلوس ولیعهد که از پدر خود قویتر و طماع‌تر و لئیم‌تر است بتخت سلطنت ممکن است در آخرین لحظه ای از حدوث این واقعه جلوگیری کند . من شخصا چندان اعتمادی ندارم که هیچ شاهزاده‌ای از نسل قاجار آن قدرت واستعداد را داشته باشد که بدون استعانت ازغیر اصلاحات اساسی را که برای برپاداشتن واحیاء مملکت لازم است بموقع اجراء بگذارد .

بطوریکه همیشه پس‌از گذشتن چند نسل‌ازسلاسل سلاطین‌مسلمان شرق باستثناء ترکیه واقع‌میشود (بنظرمن این‌استثناءهم بواسطهٔ‌عادات‌مخصوص ازدواج درخانواده عثمان است) سلسله قاجاریه نیز فاسد و منحط شده ودرهیچ نقطهٔ مهمی ازایران درانظار محبوب‌ومحترم‌نمیباشد . درحقیقت اگر ترس ازاین نبود که انقلاب‌وشورش برضد این خانواده منجر بواردشدن قوای مسلح روس‌و بریطانیا یاهردوی آنها برای حفظ وضعیت فعلی ایران بشود و این سلسله نیز مانند سلسله زند ، نادر شاه ، وصفوی منقرض شده بود.

من درطی این‌صفحات کوشیده‌ام که هرقدر بتوانم خلاصه اوضاع و موقعیت سیاسی‌ایران و رابطه‌اوضاع داخلی‌وخارجی آنرا واضح و روشن شرح دهم . اکنون بر می گردم به مصالح اصلی بریطانیا مخصوصا مصالح تجارتی آن در قلمرو سلطنت شاه .....

ار.ور.ج.هاردینك

مسئله استقراض ایران ۱۹۰۶

نمره ۳۲۴ — از مسیو گرات دوف

به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱.۱۶۹

تلگراف (نمره ۳۲) تهران ۳۱ ژانویه ۱۹۰۶

تلگراف نمره ۱۶۰ شما: راجع بقرضه رسید (۱)
مشیرالدوله بمن اطلاع داد که برای دولت ایران لازم است که بزودی کنترات یك فقره استقراض منعقد نماید و من از موثقین میشنوم که به سفارت روسیه مراجعه شده است

موقعیت صدر اعظم تردید آمیز و بسته است باینکه بتواند پول فراهم کند. مدیر گمرکات اظهار میدارد که موقعیت مالی ایران پیوسته وخیم تر میشود . آیا اگر دولت ایران نظارت پولی را که به او قرض داده میشود کاملا در دست انگلیس بگذارد تجدید نظری در این قضیه خواهید کرد ؟ مشیرالدوله روز شنبه پسر خود را پیش من میفرستد وتصور میکنم موضوع فوق را در میان گذارد.

نمره ۳۲۵ـ ازسر ادوارد گری بمستر گرانت دوف . تلگراف نمره ۲۲ درجواب تلگراف شما نمره ۳۲ مورخه اول فوریه (راجع به قرضه ایران)

مانمیتوانیم امیدی به تجدید نظر در تصمیمی که راجع باستقراض پیشنهادی اتخاذ شده داشته باشیم .

نمره ۳۲۶

ازمستر اسپرینگ رایس بهسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۶۹

(نمره ۱۱۱)

سن پطرز بورك مورخهٔ هفتم فوریه ۱۹۰۶

اقا مفتخرا اطلاع میدهد مراسلهٔ حصوصی که سواد آن لفا ارسال میشود . کنت لامسدورف نوشته و بضمیمه تلگراف نمره ۳۴ مورخه دوم فوریه شما راجع بموضوع کمك مالی بایران بمعظم له ارسال داشتم .

امروز من یك ملاقات رسمی از کنت لامسدورف بعمل آورده و راجع باینموضوع باوی مذاکره نمودم .

جناب ایشان بمن اطلاع دادند که مراسله مرا تقدیم پیشگاه امپراطور نموده واعلیحضرت امپراطور هم ایشان را مامور کرده اند که رضایت شاهانه را نسبت باین مراسله اعلام دارند . کنت لامسدورف اضافه کرد که کاملا بااین نظر موافق است که باید برویهٔ دولت ایران که برای تحصیل پول انگلیس وروس را تحریك برضد یك دیگر میکنند خاتمه داد . بعلاوه این خدمتی که بایران بوسیله قرض دادن پول میشود بعینه مثل خدمتی است که یکنفر صراف بیك شخص مبذر ومسرف مینماید که بر بی مبالاتی قرض گیرنده افزوده و اورا بیشتر در گرداب پریشانحالی مستغرق می سازد .

مشارالیه از صراحت بیان مراسله اظهار رضایت نمود ودرخواست کرد که مراتب را کما هو حقه باطلاع برسانم .

من از بیانات او چنین فهمیدم که با قرض دادن بایران موافق نیست ولهذا راجع به پیشنهاد مبنی براینکه اگر دولت روسیه قرض دادن را صلاح میداند دولت پادشاهی بریطانیا نیز برای مذاکره در اینموضوع حاضر میباشد اصرار وتاکیدی ننمودم و نیز بهیچوجه اشاره بمواردیکه درموضوع استقراض سال ۱۸۹۹ روی داد نکردم زیرا باوجود اینکه لردسالیسبری درسال مزبور بدولت روس اظهار نموده بود که حاضر است برای دادن قرضه مشترکی باایشان داخل مذاکره شود معذلك دولت روس بدون مراجعه بدولت انگلیس مساعدهٔ مهمی را باسم یکی ازبانکهای خصوصی بعنوان قرض بدولت ایران پرداخت نمود ـ این مسئله مابین کنت لانسدرف و سرچارلس ـ هاردینك درماه گذشته (رجوع شود بتلگراف نمره ۳۲ جناب معظم له) مطرح شد البته کنت لانسدرف همچنین کنت ویت کاملا مطلع هستند که مراسله مزبوره [illegible] که برحسب

(۱ـ این تلگراف مورخه ۲۳ ژانویه ۱۹۰۶ امتناع دولت پادشاهی را درقرض دادن مبلغ ۸۰۰۰۰۰ لیره که صدراعظم تقاضا نموده بود راپرت میدهد)

دستور دولت پادشاهی بریطانیا وجلب رضایت امپراطوری روسیه تهیه شده جه تاثیر تردید آمیز در اذهان مردم انگلستان حاصل خواهد شد باین معنی که اظهار رضایت امپراطور را کمتر از نقض عهد های سابق نمیشمارند

من مفهوم بیانات کنت لانسدرف را باطلاع سفیر دولت پادشاهی رسانیده و توسط او درضمن تلگرافیکه فوقا باان اشاره شد راپورت داده و متذکر شدم که اطلاعاتی که بنده داده ام مبنی براطمیناتی است که دراینباب فیمابین مبادله شده است —

سر سسیل اسپرینگ رایس

ضمیمه نمره ۳۲۶

مستر اسپرینگ ریس به کنت لانسدرف خصوصی و محرمانه مورخه ۲۳ ژانویه ۵ فوریه ۱۹۰۶

کنت لانسدرف عزیز

بطوریکه عالیجناب شما مطلعند سر ادوارد گری به کنت بنکندرف در ضمن مذاکرهٔ که با جناب معظم له ۱۳ دسامبر داشت اظهار داشته است با اذعان باینکه موقع برای دخول در مذاکره جهة حصول موافقتی که اختلافات بین مملکتین را تصفیه نماید مقتضی نیست دولت پادشاهی ازطرف خود در مدتی که قهرا باید صبر کرد از مبادرت بهر گونه اقدامی که موجب شود مذاکراتیکه دراین باب بعمل خواهد آمد مشکل تر گردد یا امکان حصول موافقتی را صعب نماید خودداری خواهد نمود

• با اتکاء باین اصل سر ادوارد گری اخیرا بدولت ایران در جواب اظهارات راجع بوضعیت مالیه ایران اظهار داشته است که دولت پادشاهی انگلیس حاضر نیست مساعدهٔ دولی بدولت شاه تصویب نماید

با اطلاع دادن مراتب فوق بجناب شما بطور محرمانه مامورم باستحضار عالی برسانم که دولت بریطانیا احساس مینماید که دولت روسیه از طرف خود با یك روح معامله متقابله و تمایل باینکه در وضعیت فعلی یك موضوع جدیدی وارد ننماید اجازه نخواهد داد دولت ایران از مصادر مالی روس کمك مالی بگیرد

با اینوصف هرگاه بعلتی در نظر دولت امپراطوری قرض دادن کمك مالی بایران مطلوب است ومایل باشند اینمسئله را باتفاق دولت بریطانیا مورد مطالعه قرار دهند بنده مامورم بجناب شما اطمینان دهم که سر ادوارد گری کاملا حاضر است در این باب با یك روح مسالمت آمیزی داخل مذاکره شود سسیل اسپرینگ ریس

نمره ۳۲۷

سر ادوارد گری به مستر گرانت دوف

وزارت خارجه نمره ۳۷۱ ۱۰۶ مورخه ۶ مارس ۱۹۰۶

آقا :

وزیر مختار ایران تقاضا نمود امروز مرا ملاقات کند و بمن اظهار داشت که آمدن او برای این است که در صورت امکان بماه اطلاع دهد که آیا دولتین بریطانیا و روس راجع بایران بین خود توافقی حاصل نموده اند ؟ من بوی جواب دادم که ما مایلیم دارای حسن روابط با روسیه باشیم واین تمایل را بروسیه ابراز داشته ایم و آن دولت نیز مایل بداشتن روابط حسنه با ما میباشد . وزیر مختار اصرار نمود که بداند آیا ما یك توافق نظر معینی بین خود بطور توافقی که با فرانسه داشتیم حاصل نموده ایم یا خیر . باو جواب دادم که ما راجع بحر ایران با روسیه هیچگونه قراردادی شبیه آنچه که با فرانسه داریم منعقد ننموده ایم . وزیر مختار از من سئوال نمود که آیا در صدد انعقاد چنین قرار دادی هم نیستیم ؟. جواب دادم که ممکن نیست راجع به چنین تصمیم چیزی بگویم . این گونه قضایا بسته به وقایع و حوادث است . ما راجع به مصر و نئو فوندلاند (ارض جدید) و مسائل دیگر با فرانسه دارای اختلاف نظر بوده و با یك قرار دادی قطعی همه را رفع کرده ایم

اگر در آینده با روسیه نیز مشگلاتی پیش آید بدون تردید با اینگونه قرارداد ها مشگلات مزبور را رفع خواهیم کرد. ولی درحال حاضر تصور نمیکنم باروسیه دارای اختلافاتی باشیم که مباحثه مشروحی را ایجاب نماید.

از من پرسید که نظریه ما راجع بایران چیست؟ جواب دادم که ما همیشه مایلیم سیادت و استقلال و صلح وسلم ایران محفوظ بماند

سپس مشار الیه راجع بقرضیکه دولت ایران خواسته است اصرار زیادی نمود و از من سئوال کرد که منظورما از اینکه میگوئیم بااوضاع حاضره پول قرض نمیدهیم چیست. جواب دادم که بنظر من ایران بقدر کفایت استقراض نموده و ما با قرض دادن بیشتری نمیتوانیم ایران را تقویت نمائیم. سفیر ایران از من سئوال کرد که آیا ممکن نیست وعده لورد لانسداون را برای یک فقره قرض بمبلغ ۱۵۰،۰۰۰ لیره یا ۲۰۰،۰۰۰ لیره اقلا عملی کنیم. جواب دادم موقعیکه من بسر کار آمدم مشاهده نمودم که پیشنهاد لورد لانسداون دراینباب مقبول دولت ایران واقع نشده بود. دولت ایران درخواست جدیدی برای استقراض ۸۰۰،۰۰۰ لیره نموده بود که ماحاضر بپرداخت آن نبودیم و نیز قبول نکردیم پیشنهاد قرضه اولی را که کمتر بود دولت ایران آنرا رد کرده بود تجدید نمائیم وزیر مختار ایران بازاصرار نمود که آیا ما حاضر خواهیم بود بایران پول قرض بدهیم بشرطیکه قرضه روسیه‌را با آن بپردازد من جواب دادم که نمیتوانیم این پیشنهاد را بپذیریم. سئوال کرد اگر دولت ایران برای استقراض سرمایه‌داران انگلیسی مراجعه کند و آن سرمایه‌داران هم ازوزارت خارجه مشورت کنند من چه جواب خواهم داد جواب دادم که مانمیتوانیم بسرمایه داران انگلیسی بگوئیم بدون وثیقه کافی مابدون اینکه بنحوی مسئولیت آنراخود بعهده بگیریم پول بایران قرض بدهند و درصورتیکه ماخودمان حاضر نباشیم بایران قرض بدهیم چطور میتوانیم تسهیلاتی فراهم کنیم که ایران از جای دیگر استقراض نماید. بمن اظهار داشت که اگر ماحاضر بقرض دادن آن مبلغ نباشیم دولت ایران بروسیه مراجعه خواهد کرد و ازمن مشورت نمود که باید چه کنند جواب دادم خیلی متاسفم که نمیتوانیم جواب مساعدی بدهم یامساعدت مخصوصیکه درخواست مینماید برآورده نمایم و ازآنجائیکه خودم مساعدت مزبوررا نمینمایم نمیتوانم راجع باستقراض هم نظریهٔ اظهاردارم

ادواردگری

نمره ۳۲۸

ازطرف سرن. و. کنور به سرادوارد گری

(نمره ۲۷۸) محرمانه

اسلامبول مورخهٔ ۲۴ آوریل ۱۹۰۶

آقا ــ درضمن تلگراف نمره ۶۵ دیروزخود اختصارا راپورت دادم که سفیر کبیر آلمان علاقه زیادی بموضوع سرحدی ترک و ایران از خود بروز داده و از اعتراضاتی که توسط همکار روسی من و خود من بعمل آمده طرفداری نموده‌است و اضافه کردم که اقدامات بارون فون‌مارشال درنظر من خیلی مهم و پرمعنی میباشد. اکنون میخواهم با عرض نظریات ذیل تلگراف خود را تکمیل نمایم

انتصاب یک مامور مجرب و توانائی مانند موسیو استمریچ بسمت وزیرمختاری آلمان درایران، چنانکه درضمن تلگراف نمره ۲۶۹ محرمانه خود مورخه ۲۱ ماه جاری متذکر شدم (۱) بخودی‌خود علامت یک فعالیت سیاسی بیشتری است، در ایران و اگر زیاد اشتباه نکرده باشم مامور سیاسی جدید آلمان یک رول مهمتری از سلف خود (کنت رکس) در ایران بازی خواهد کرد باین عقیده متمایلم که میل مفرط بارون فون مارشال بمداخله درمسائل که بواسطه

(۱) این تلگراف یک منشور خصوصی است راجع به هراستمریچ

اشغال بشود ازطرف ترکیه بوجود آمده تا اندازهٔ برای امنیت که مبادا منازعات و کشمکشهای جدی‌تری درناحیه آذربایجان رخ داده و بشمال بین‌النهرین هم سرایت کرده و باعث اختلال وضعیت آن مملکت که راه‌آهن بغداد از آنجا باید عبور بنماید بشود ولی میل من بیشتر براینست که مداخلات اورا حمل کنم بر اینکه دولت متبوعه او مایل‌است بایران مدلل نماید که آلمان در امور ایران علاقمند میباشد و آنجارا طبیعتا جزء منطقه نفوذ وفعالیت خود میداند.

بارون‌فون‌مارشال مخصوصا معتاد به دیدو بازدید باهمکارانش نیست ولی‌روز گذشته بدیدن سفیرایران رفته و بازحمتی خواست به [illegible] (ارفع الدوله) بفهماند که [illegible] منشی‌دوم سلطان که‌اختیارابنموضوع‌بدست‌اواست مذاکرات جدی بعمل اورده سوء احساساتی را که فیما بین ترکیه و ایران تولید می شده گوشزد نموده وخاطر نشان کرده‌است که اقدام ترکیه‌دراشغال و تصرف بشود که‌در شرق منطقه مطروحه در نقشه جغرافیائی مامورین انگلیس وروس ترسیم سال۱۸۹۶ واقع است قاعدتا و بطور قطع میبایستی جزء خاك ایران باشد . و نیز اظهارداشت که مایل‌است از جریان مذاکرات مطلع باشد ودر ضمن تمام کمکهای خود می خواست بفهماند که آلمان مانند دو دولت دیگر واسطهٔ این موضوع و بحل این مسئله‌علاقه‌دارد ومداخلات خیرخواهانه آن می‌بایستی‌مورد تقدیر وسپاسگذاری دولت ایران واقع‌شود ظاهرا وزیر مختارایران بزودی دردام‌افتاده ونسبت به همراهیهای بارون فون مارشال که بدون اینکه از وی درخواستی شده‌باشد به‌معاونت ومساعدت ایران اقدام نموده اظهار قدردانی وتشکر کرده است .

هنگامیکه جناب ایشان شرح واقعه را بمن گفتند من پیشنهاد نمودم که بهتر است نه تنها به آلمان بلکه فرانسه و سایر دول نیز مستحضر گردند زیرا سلك نداشتم که تمام سفراء اسلامبول مانندسفیر آلمان ازهمراهیهای لازمه و مشروع و تصفیه منازعه مضایقه نخواهند کرد

پرنس رضا خان‌ارفع جواب داد که کیفیت رابه‌سفیرفرانسه وشارژدافر ایطالیا شرح داده واز آنها استعانت میجوید و خودمن‌نیزامروز بعد ازظهر فرصتی بدست آورده‌ووضعیت حاضره این‌موضوع‌را با مسیو کنستانس درمیان نهادم

یك علامت دیگر علاقمندی آلمان بامور ایران که‌نمیتوان آنرا نادیده گرفت و چنین مینماید که قسمتی از یك سیاستی است که مبنی بر منظور و مقصود معینی میباشد همانا تاسیس یك سرویس کشتی رانی است که از طرف کمپانی هامبورك‌و امریکا درخلیج فارس دائر شده است

در مقابل حقایق مذکور در فوق بنظر من اگر بریطانیا و روسیه راجع به مصالح مخصوص و معین خود در ایران توافق نظرحاصل نکنند دیر یا زودمانند فرانسه در مراکش بادولت آلمان مواجه خواهند شد . در حقیقت من بیم از این دارم که موقع مناسب برای حصول توافق نظر و عقد قرارداد بین‌الاثنین گذشته باشد

موقعی که با همکار روسی‌خود در سفارت ایران که دیروز در آنجا برای مذاکره راجع [illegible] ملاقات نمودیم بیرون میامدیم بوی گوشزد نمودم که نظر به بارون فون مارشال راجع بامور ایران علامت علاقمندی‌های مهمتر وجدی‌تری است که شاید مارا از تاخیر در حصول توافق نظر نادم و متاسف میسازد . مسیو زینویوف جواب داد از ظاهر امر همین مسئله مستفاد میگردد ولی چنانکه [illegible] مطلعم او همیشه مایل بیکنوع تفاهمی با انگلستان بوده و از تسریع نظر به خود [illegible] بدولت متبوعه خویش مضایقه ننموده است زیرا در امر توقف متمادی درایران و بصرف باوضع آن اینکار را وظیفه خود [illegible] میدانسته است .

[illegible] و کمور

نمره ۳۲۹

ازسر ادوارد گری بمستر اسپرینگ‌رایس
وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۱۲۵ –
مورخه ۱۱ مه ۱۹۰۶

آقا ؛ – امروز در ضمن مذاکرات با بنکندورف بوی تذکر دادم که موقع دریافت مراسله دوستانه کنت لامسدورف در چند هفتهٔ قبل اظهار داشته ام که ممکن است از طرف ما بعضی پیشنهادات برای قرارداد معینی راجع بمصالح طرفین بشود ولی تاکنون بواسطه تغییرات وارده در دولت روسیه وگرفتاری های داخلی آن از تقدیم چنین پیشنهاداتی خودداری کرده‌ام ولی در این یکدوروز اخیر اطلاع حاصل کرده ام که ایران با آلمان برای یکفقره قرارداد داخل مذاکره شده است . من از اول به کنت بنکندورف گفته بودم که ما برای ادامهٔ وضعیت حاضره ایران هر قدر بتوانیم برای اینکه بتوانیم درآینده قراردادی با روسیه منعقد نمائیم از بذل مساعی دریغ نداریم ولی در صورتی که وضعیت حاضره بواسطه دخالت شخص ثالثی بهم بخورد عقد یك قرارداد در آینده بیش از پیش مواجه با مشکلات خواهد شد و بنا براین بهتر آن دیده ام خبری راکه اخیرا بمن رسیده به اطلاع کنت بنکندورف برسانم .

من گفتم بر دولت روس لازم است که برای حفظ مصالح خود مطالعاتی نموده و به اقدامات لازم مبادرت کنند و ضمنا اظهار داشتم که **بدولت حاضره ایران قرض داشتن بمنزلهٔ پول ضایع کردن است** . ولی تصور میکنم که ادامه وضعیت فعلی مطلوب باشد . **شاید اعطای یك قرضه مختلطی** از طرف دولتین انگلیس و روس بایران موقتا برای ادامه وضعیات فعلی تا تعیین تکلیف قطعی بد نباشد . گرچه تصور می‌کردم که دولت روسیه مطابق بعضی شروط که اخیرا با ایران منعقد نموده شاید بهانه ای برای مخالفت با استقراض ایران در دست داشته باشد .

کنت بنکندورف از من سئوال کرد که آیا اطلاعی راکه راجع بقرضه المان کسب نموده ام ازمنابع موثق قابل اعتمادی بوده و آیا این موضوع بچه ترتیب صورت گرفته است

جواب دادم جزئی اطلاعی که بمن رسیده اینست که راجع باستقراض اسم یك میلیون برده شده ولی بطورقطع نمیدانم مبلغ استقراض چقدر است وترتیبات پرداخت آن چیست و چه شرایطی برای این استقراض در نظر گرفته شده در هرصورت تصور میکنم این خبر بی اصل نباشد ولی البته دولت روسیه هم مانند خودما وسائلی برای تحقیقات دارد .

یك موضوع دیگری هم که لازم دانستم آنرا شرح دهم :-

راه آهن بغداد اخیرا بهیچوجه بطور رسمی بین ما مطرح نشده بود ولی من استنباط نمودم که احتمال دارد این مسئله تجدید شود در مجلس مبعوثان هم ازمن سئوالاتی شده بود و از آثار و علائم دیگر چنان دانستم که عنقریب باید باین سئوال جوابی بدهیم که آیا ما حاضریم در آن شرکت کنیم یا خیر . ما حاضر به مشارکت در آن نبودیم مگر درصورتی که فرانسه نیز در آن شرکت نموده باشد و نمیخواستیم قبل از اینکه روسیه نیز دخالت نماید اقدامی در این امر بنمائیم راه آهن بغداد اگر تکمیل بشود یك معبر مهم تجارتی را تشکیل خواهد داد . من میدانستم چنین معبر تجارتی تاچه اندازه باعث انتفاع دولت روس است و من تشخیص دادم که اگر این معبر بخلیج فارس منتقل شود آن دولت طبیعتا میخواهد قسمت و شرکتی در آن داشته باشد .

در اینصورت خود آنها باید فکر کنند که آیا بجای ردکردن پروژهٔ راه آهن که در هرصورت بایستی ساخته شود

بهتر نیست تصمیم باتخاذ نقشه ای که حافظ مصالح روسیه باشد بگیرند —

اظهار داشتم که هر گونه پیشنهادی دراین زمینه از طرف روسیه بشود با کمال میل تلقی مینمائیم . به کنت بنکندروف گفتم من نمیخواهم این مذاکرات جلسه رسمی داشته باشد زیرا حالیه درخواست اخذ هیچگونه تصمیمی ازما نشده ولی من پیش بینی میکنم طولی نخواهد کشید که ما محتاج به عقد قراردادی خواهیم شد و از انجائیکه این اقدام نیز بمنزله تغییر وضعیت فعلی یك گوشه ازدنیا است که مورد علاقه دولتین میباشد میخواستم قبل از اینکه قدمی بردارم روسیه را ازآن مطلع نمایم وخیلی بجا وموافق عقیده است اگر روسیه هم زودتر تصمیم خودرا راجع به مصالح وسیاست خود در ایران اتخاذ نماید .

کنت بنکندورف بمن گفت مسیو کامبون با او و مسیو نلیدوف مذاکراتی بعمل آورده است

بوی گفتم که چندی قبل با مسیو کامبون صحبتهائی نموده ام ولی علت اینکه مجددا این موضوع را بیان میکنم سئوالاتی است که در مجلس مبعوثان از من شده و مرا بفکر انداخته است که تذکر دهم موقع برای اخذ تصمیم قطعی زودتر از انچه که من تصور کرده بودم نزدیك شده و بهتر است که دولت روسیه نیز خود را آماده نماید

ادوارد گری

نمره ۳۳۰

مستر اسپرینگ رایس به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱-۱۰۹

سن پطرزبورك نمره ۳۷۱ر۱۰۹ مورخه ۱۲ مه ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۸۹)

عطف بتلگراف نمره ۸۸ دیروزمن-ایران وزارت امورخارجه روسیه اطلاعات صریح و روشنی ندارم ولی میشنوم مسیو نئوز پس از مراجعت از اسلامبول که در آنجا کنفرانسهای متعددی با سفیر آلمان داشته وسفیرمزبور بوی پیشنهاد استقراضی از برلن درمقابل اعطای بعضی امتیازات به آلمان نموده است سیاست خویش را تغییر داده است

نمره ۳۳۱

از سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه (نمره ۴۰۴)

از سن پطرزبورك بتاریخ ۲۶ ژوئن ۱۹۰۶

من دیروز بمسیو ایسوالسکی تذکر دادم که بموجب اطلاع از یك منبع غیر رسمی ظاهرا ازطرف روسیه پیشنهادشده است دوملیون لیره قرض بایران داده شود واظهار داشتم که بصحت اینخبر اعتقادی نیست، زیرا این اولین دفعه نیست که اولیاء امورایران اینقبیل اخباررا انتشارداده اند تا باین وسیله دیگران را وادار بنمایند که پیشنهادات متشابهی بنوبت خود بنمایند

من این خبررا فقط از لحاظ تنبه بوی دادم زیرا میدانستم دولت روسیه بر سر موافقت نظری که راجع بقرضه ایران با کنت لاسبدورف بعمل امده خواهدایستاد

مسیو ایسوالسکی از اینکه اطلاع مذکوررا بوی دادم اظهار امتنان نمود ولی اطمینان داد که ازموقع سرکار آمدن او تاکنون هیچ صحبتی راجع باستقراض در میان نبوده است، ونیز علاوه کرد که با حالت حاضره دولت روس با بانکهای روسیه دارای وضعیتی نیستند که بتوانند پول به کسی قرض بدهند

نمره ۳۳۲

سر ادوارد گری به سر ا. نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۶۹

تلگراف(نمره ۳۱۹) مورخه ۱۳ اوت ۱۹۰۶

کنت بنکندورف میگوید که نظر بمشکلات داخلی ایران مسیو ایسوالسکی مایل شده است که با ما یك نوع قراردادی مبنی برمنافع مشترك منعقد نماید

به ایسوالسکی اطلاع دهند که بمستر اسپرینگ رایس که در اوایل سپتامبر حرکت میکند دستور داده خواهد شد که

با مسیو هارتویك در تهران مذاکره کنند و ما میخواهیم در حدود امکان رویهٔ عدم مداخله‌را درپیش بگیریم و به اتباع بریطانیا در داخله ایران اطلاع داده خواهدشد که هنگام خطر بجانب بنادر رهسپار گردند سر اسپرینك رایس ازهمکاران خود درخواست خواهد کرد که باوی موافقت نموده و عادت بست نشستن‌را محدود کنند و با مراعات این احتیاطات میخواهیم بگذاریم بحران ایران جریان خود را طی کند

ولی با روسیه موافقیم که در صورت فوت شاه ولیعهد جانشین او شود این موضوع نباید مذاکرات آینده ما را در باب قرار داد راجع با یران پیچیده و درهم نماید

اگر مسیو ایسوالسکی آن را با شما در میان نهد شما نظریه اورا قبول کرده و بگوئید مطالعات لازمه‌را دراطراف آن بعمل خواهیم آورد

نمره ۳۳۳

سرا. نیکلسن به سرادوارد گری

ازسن پطرزبورك ۱۵ اوت ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۱۸۵)

تلگراف شما نمره ۲۱۹

من شفاها باوزیر امور خارجه راجع بدستوراتی که به سرك . اسپرینك رایس که بتهران میرودداده سود مذاکره نموده و شرح دادم که این مسائل نباید باساس مذاکرات بعدی ما راجع بمسائل عمومی ایران لطمه ای وارد کنند .

جناب ایشان اظهار داشتند که وزراء مختار روس و ایران باکمال صمیمیت با هم اشتراك مساعی خواهند نمود

۳۳۴

ازسرادوارد گری به مستر کراندوف

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۱۶۹ مورخه ۱۶ اوت ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۱۱۲)

به همکار روسی شما دستور داده شده است که درانخاذ هرگونه اقدامی که ممکن است وسیله آرامش ایران باشد با شما هم آهنك و همراه شود . هرگونه احتیاجات جدیدی پیدا گردید باید سعی کنید با او اشتراك مساعی نمائید — ما میخواهیم زمینه ای برای این فکر بدست ندهیم که تصور کنند بملاحظه مداخله در امور ایران و استفاده از موقعیت آن حوادث اخیره بضرر روسیه از طرف ما تقویت شده است

۳۳۵

تهران اول سپتامبر ۱۹۰۶

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۱۱۰

تلگراف نمره ۲۲۷

عطف بتلگراف سابق من : خط مشهد سیستان (۱)

صدراعظم دیروز اعتراف نمود که دستور داده شده است که ابزار و آلات خط تلگراف مشهد از تصرف دائره ایرانی خارج و تحویل اداره روس داده شود ولی قصد واگذاری هرگونه امتیاز دیگری را انکار نمود .

من باو خاطر نشان کردم که دولت بریطانیا اولین کار صدر اعظم یعنی واگذاری نظارت خط تلگرافی را که بسرحدات هندوستان انگلیس منتهی میشود بدولت روسیه با کمال تعجب و تأثر تلقی خواهد نمود و اظهار داشتم که باید تعویض مهمی را ما تقاضا نمائیم

جناب ایشان این وضیه را خیلی اهمیت داده و اعتراض نمودند که قبل از زمامداری او خود شاه این مسئله را حل کرده است

(۱) تلگراف نمره ۲۲۶ از مستر گرانت دوف مورخه ۳۰ اوت ۱۹۰۶ مشعر است که دولت ایران نزدیك بود نظارت تلگراف خط مشهد سیستان را بدولت روس واگذار کند . وزیر تلگراف ایران بامید اینکه شاید از انگلیس‌ها مداخله بعمل آید تحویل دادن آنرا میخواست دو روز عقب بیندازد . با اینکه مایل بود خودش آنرا نگاهدارد ولی واگذار کردن آنرا بانگلیس ترجیح میداد تا بروسیه

کمی بعد پسر خود را با سواد اصلی روسی و مینوت خود شاه بـرای اثبات این که قبل از زمامداری او این ترتیبات داده شده نزد من فرستاد ، من بایشان قول دادم که مراتب را باطلاع شما برسانم ولی خاطر نشان کردم که اینموضوع تغییری در ماهیت مسئله نمیدهد

من فرصت را غنیمت شمرده و از روی نقشه جغرافیا بیسر صدر اعظم مدلل نمودم که روسیه باستعانت تحصیل نظارت در این خط در سراسر سرحدات افغانستان تا حدود هندوستان عمال خود را خواهد گماشت و نیز بوی نشان دادم که دولت ایران با دست خود قدرتی بروسیه داده که اگر روزی بین ایران و افغان نزاعی رخ دهد روابط تلگرافی تهران را باتمام سرحدات شرقی ایران قطع کنند . در میان تمام خطوط تلگرافی مخصوصا این خطی است که ایران بهیچ قیمت نباید حاضر شود زمام اختیار آنرا از دست بدهد . و گفتم تنها علاج اینکار اتصال سیستان است بسیم مرکزی ایران یا بعبارة اخری اجازهٔ امتداد خط بکوه ملک سیاه است این استدلال را اهرا در وی تاثیر نمود .

در آخر اورا تحریک کردم کـه امتیازات بیشتری را بدولت روسیه واگذار نکنند و بیسر و بهمه ازهمه سمنان را از دست ندهند .

تصور میکنم که صدر اعظم خیلی متوحش شده است و اگر دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا بسفارت ایران دا کبید نمایند که اهمیت زیاد باین مسئله میدهند بعقیدهٔ من حالا نمی توان فشار آورد و جای بسی امیدواری است که موفق شوم خط را بکوه ملک سیاه امتداد دهم

من البته اشاره نکرده ام که دولت اعلیحضرت امتداد این خط را جبران و پاداشی کافی میشمارد

یادداشت ذیل مینوت

۱ – « باستثناء جنبه مادی ، آن قسمت از این موضوع که رضایت بخش نمیباشد اینست که این امر بمنزله تغییر حال فعلی ایران است در صورتی که ما با کمال دقت متوجه حفظ و عدم تغییر وضعیت ایران بوده ایم و من تصور میکنم که این موضوع باید توسط سرا. نیکلسن بمسیو ایسوالسکی تذکر داده شود و به او گـفته شود که ما هم امتیاز متقابلی را متوقع خواهیم بود

ا . ك – ك . ه

۲ - بله ممکن است ایرانیها بدون اینکه از روسیه فشاری بانها وارد شود اینکار را کرده اند تا اینکه روسیه را برای قرض دادن پول مستعد نمایند و ممکن هم هست که مسیو هرنوتك این درخواست رانموده باشد که در مقابل اعتبار و شرتی که ما بوسیله مهمان نوازی فوق العاده سفارت خود تحصیل کرده ایم تعویضی بعمل آمده باشد

نمره ۳۳۶

از طرف سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری وزارت خارجه ۱۶۹/۳۷۱ (نمره ۵۷۵)

سن پطرزبورك اول سپتامبر ۱۹۰۶

آقا: دیروز بعدازظهر مسیو ایسوالسکی بمن پیام فرستاد که میخواهد مرا ملاقات کند چون میخواست راجع به بعضی مطالب با من صحبت کند. جناب ایشان در همان بعدازظهر بدیدن من آمده واظهار داشتند که دولت ایران بوزیر مختار روس در تهران فشار آورده است که مبلغ سه ملیون تومان (معادل ۵۰۰۰۰۰ لیره) بعنوان مساعده و دو ملیون تومان معادل (۱۶۵۰۰۰ لیره) بعنوان قرض داده شود. مسیو هارتویك گفته اند که اوضاع مالی آنها بسیار متزلزل و درهم است، واگر دولت روس مبلغی را که خواسته اند بانها قرض بدهد بهر شرطی که تقاضا شود موافقت خواهند نمود و نیز اظهار داشتند که دولت بریطانیا در مقابل بعضی امتیازات که جنبه سیاسی دارد حاضر باستعانت مالی نسبت بانها شده است

ولی آنها مایلند که ابتدا بدولت روس
مراجعه کنند و اگر هیچیک از دولتین
روس و انگلیس حاضر برای موافقت با
آنها نباشند آنها هم بدولت آلمان مراجعه
خواهند کرد

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که در
ژانویه گذشته سرگ. اسپرینگ رایس مراسله‌ای
بکنت لامسدورف نوشته و تاکنون جواب
کتبی بآن داده نشده (۱) ولی مطابق یاد
داشتی که مسیو ایسوالسکی از کیف خود
بیرون آورد و بمن نشان داد کنت لامسدورف
میوتی نوشته حاکی از اینکه سفارتها باطلاع
سرگ. اسپرینگ رایس رسانیده که دولت روس
با اصولی که در مراسلهٔ او تصریح شده موافق است

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که
میل دارد اقدامات خود را با آنچه که
«قرار داد مسکوت مانده» ماه ژانویه
گذشته مینامید وفق دهد و باین جهت مرا
از اقدامات اخیر دولت ایران مطلع ساخته است
مشارالیه میگفت هیچ شکی بحرانی
اوضاع مالی ایران نیست، بنابراین میخواهد
بادولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا راجع
به بهترین وسیله مساعدت با ایران واندازهٔ
کمکی که میتوان کرد مشورت نماید و
مایل بود بداند من از اوضاع مالی ایران
چه اطلاعاتی دارم و نظر دولت اعلیحضرت در
راجع باینموضوع چه میباشد

من جواب دادم که دولت متبوعه من
از این اقدام که مبنی بر ابتدای وعده و
صداقت است کمال قدردانی را خواهد داشت
و دوم اینکه هیچگونه مساعدتی از طرف
ما نسبت بایران بعمل نیامده و اظهارات
آنها دائر باینکه کمک مالی بایران نشده
شده تکی ارضربه‌های کهنه ۹۲ لیاقه ۲۰ ر
ایران میباشد . من در آن لحظه هیچگونه
اطلاعی راجع بوضعیت مالی ایران در
ذهن خود حاضر نداشتم ولی از طرف دیگر
هم هیچ تردید نداشتم که اوضاع مالی آنجا
بهیچوجه رضایت بخش نیست. من نمیدانستم
شما برای رفع مشکلات مالی چه نظریهٔ
دارید ولی بهتر اینست که در اولین قدم
اطلاعاتی وافی واز روی بصیرت درباره
مبلغی که برای رفع احتیاجات مبرمه لازم
است تحصیل کنیم و بعد دولتین با هم شور
نمایند که در صورت امکان مشترکاً مبلغی
مساعده بآنها پرداخته شود . شاید لازم
باشد که ما در مصرف این مساعده نظارت
هم داشته باشیم. زیرا درغیر این صورت
بیهوده تلف خواهد شد وضمناً تذکر دادم
که نباید گذاشت دولت ایران برای استعانت
مالی به ممالک دیگر از قبیل آلمان مراجعه نماید

مسیو ایسوالسکی با نکته اخیر کاملا
موافقت کرد واظهار داشت از آنجائیکه هم
روسیه وهم بریطانیای کبیر هردو علاقهٔ
زیادی در ایران دارند باید بدون مداخله
با لئی باهم کار کنند. جناب ایشان اظهار داشتند
که این مسائل ومسائل دیگر راجع به موقعیت
فعلی ایران که ممکن است بین سرگ. اسپرینگ
رایس ومسیو هارتویک مطرح گردد نباید
بطرزی که ممکن است دولتین بعدها
راجع بروابط آتیهٔ خود دربارهٔ مسائل
عمومی ایران باهم متعهد سازند صدمه
نزند و من جواب دادم که میدانم نظریهٔ
دولت متبوعهٔ من هم همین است — ا. نیکلسن

نمره ۳۳۷

از طرف سرادوارد گری به سر ا. نیکلسن

وزارت خارجه ۱۶۹/۳۷۱ مورخه

۳ سپتامبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۳۶۲)

عطف بتلگراف نمره ۲۰۲ شما
مورخه ۳۱ اوت . ایران . چند ماه است
که دولت ایران برای استقراض بما فشار
می‌آورد وما بطور قطع رد میکردیم تصور
میکنم که مقدار آن بمنابع دیگری مراجعه
کرده اند و مراجعه مجدد آنها بدولت
روس دلیل بر این است که درخواست
آنها پذیرفته نشده . اگر در هر صورت
دولت روسیه تصور میکند استقراض از

۱) رجوع شود بمراسله نمره ۳۲۶

منابع دیگر باشرایطی درمیان است که باعث
ایجاد مسئلات مطبوعی درمسئلهٔ ایران
خواهد شد ما موضوع مساعده دادن مسیو کی
را مطرح نموده و رای این منظور نگرانست
دوف دستور میدهیم که باهمکار روسی خود
معین نماید که [illegible] لازم است و خطور
ممنوانیم مطمئن باشیم که این مبلغ بمصرف
مخارج لازمه خواهد رسید . نظر به عدم
اعتماد به صحت مراجع شاه و عدم استحکام
بنیان دولت او این بهتر است که دادن وجه
به تعویق افتد . [illegible] دولت روس
از ولیعهد برای [illegible] حمایت خواهد
نمود [illegible] فرض دادن بیک
دولت [illegible] خواهد بود
اگر حالا [illegible] داده شود باید [illegible]
[illegible] فقط احتیاجات در مدت
[illegible] کافی است —

نمره ۲۸۰

سرا - نکلسن به سرادوارد گری
وزارت خارجه ۱۶۹،۳۷۱
تلگراف (نمره ۳۰۰) سن‌پطرزبورگ ۵
سپتامبر ۱۹۰۶
جواب تلگراف شما نمره ۲۶۲ ایران
وزیر امور خارجه [illegible]
[illegible] خواهد داد که
[illegible] مسیو کی [illegible] دوف [illegible]
[illegible] لازم است [illegible]
[illegible]

[illegible] در خصوص ایران [illegible]
[illegible] موافقت .

نمره ۳۳

[illegible] نکلسن
خصوصی [illegible] خارجه ۵ سپتامبر ۱۹۰۶
نکلسن [illegible] (۱) [illegible] راجع
بایران [illegible]
[illegible]

دعوت بعمل آید که نظریات و پیشنهادات
خود را بگویند بنظر است ما این عقیده را
داریم زیرا بنحوی که نمی دانیم بر پایه
اساسی میخواهند مذاکره کنند و ما هنوز
خودرا کاملا آماده نکرده ایم که بگوئیم
حاضر بچه چیز هستیم من مخصوصا نسبت
وزارت هندوستان تاکید مینمایم که هرچه
زودتر تصمیم قطعی راجع برویه ای که
باید [illegible] کنیم ایجاد نمایند و نباید
وقت خود را تلف کنیم . بعقیده من ممکن
نیست از نظریهٔ [illegible] بدست آورم
ولی این کار تا حدی ممکن بطول خواهد
انجامید . مذاکرات با سرعت بیشرفت
نمی کند ولی مهم است اگر شما بتوانید
ایسوالسکی را وادار نمائید که نظریات
خودرا بگوید خیلی مفید خواهد بود
شاید حالا دیگر تلگراف ۲۲۷ گرانت
دوف راجع بخط تلگرافی مشهد وسیستان
[illegible] توجه زیادی بخش نیست شما
[illegible] ای [illegible] فوق
العاده مطبوع این مسئله است که اولا
[illegible] وضعیت حاضر ایران
[illegible]
[illegible] تصور میکند که
[illegible] مسیو ایسوالسکی
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] خواهد بود
[illegible]
[illegible]
[illegible] که [illegible] گوید
[illegible] را [illegible] . من
در [illegible] این کار [illegible] خواهم کرد .
[illegible] موضوع این مراسله من دستورات
—

راجع بافغان را باوزارت هندوستان تمام
کرده وانرا محرمانه لفا برای اطلاع شما
میفرستم ولی این دستورات هنوز ازطرف
سرادوارد گری تصویب نشده وخواهش میکنم
دراین اثنا آنرا مسکوت دارید

فایده ارسال آن بشما حالا اینست
که قبل از اینکه شما انرا عملی کنید هر گونه
تغییراتی که سرادوارد گری در آن بدهد
میتوانم تلگرافا باطلاع شما برسانم . —

شارل هاردینگ

۳۴۰

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۶۹

سن پطرز بورك ۶ سپتامبر ۱۹۰۶

(نمره ۵۸۸)

آقای من دیروز به مسیو ایسوالسکی اطلاع دادم
که دولت ایران برای یك فقره استقراض بدولت
اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا مراجعه کرده
ولی جواب داده شده که درخواست مزبور
را نمیتوان پذیرفت راجع بتقاضای اخیر
برای یك مساعده و یك قرضه بجناب ایشان
گفتم بعقیده دولت متبوعهٔ من اگر در حقیقت
مساعدت مالی لازم است و اگر ایران
بخواهد استقراضی از دولت دیگری بجز
روس و انگلیس بعمل میاورد شما حاضر
خواهید بود که بشارژدافر دولت انگلستان
در تهران دستور دهید که بامساعدت وزیر
مختار روس تعیین کند برای رفع احتیاجات
فوتی و ضروری چه مبالغی لازم است و
چطور میتوان مطمئن شد که این مبلغ
بطور مقتضی بمصرف لازم میرسد راجع
باستقراض گفتم نظریه شما اینست که نظر
بحالت مزاجی شخص پادشاه و تردید زیاد
راجع بکیفیت آینده سیاسی ایران در
صورت امکان بهتر است اقدام بیك عمل
مهم و جدی مانند استقراض را تعویق
بیندازیم و بعلاوه چون ما میدانستیم که دولت
روسیه درحمایت ولیعهد برای جانشینی با
ماهمراه است بهتر میدانیم که درصورت حتمی
بودن یك استقراض مقدمات سلطنت او با یك
مساعدت مالی ازطرف ما شروع شود من
نظریات خودرا (چون میدانستم انتظار داشتید
مقدمهٔ از خود بگویم) با تشریح امتنان
و قدردانی شما از اطلاعاتیکه از روی
درستی و صداقت داده بود بایشان گفتم و
در اینباب ضمن تلگراف نمره ۵۷۵ اول
ماه جاری بشما اطلاع دادم

مسیو ایسوالسکی مطالبی که باو گفتم
یادداشت نمود و اظهار داشت که بوزیر
مختار روس تلگراف خواهد کرد که بامسیو
گرانت دوف مذاکره کند ونیز علاوه کرد
که نمایندگان روس و انگلیس در تهران
نباید تصمیمی راجع بمبلغ وطریق پرداخت
آن بگیرند فقط باید اطلاعات لازمه را تحصیل
و باطلاع دولت متبوعه خود برای اخذ
تصمیم برسانند . بوی گفتم اطمینان دارم
شماهم این نظریه را دارید ا. نیکلسن

توافق بین انگلیس و روس

۱۹۰۶ — ۱۹۰۷

نمره ۳۴۱

سر ادوارد گری به سر ا. نیکلسن

وزارت خارجه — ۳۷۱ر۱۲۶ مورخهٔ ۷
سپتامبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۲۷۲)

شما اختیار دارید که باب مذاکره
را راجع بافغانستان مطابق دستوری که
در مراسلهٔ خصوصی سر . ك . هاردینگ
مورخهٔ پنجم ماه جاری بشما داده شده
مفتوح نمائید (۱)

باید بمسیو ایسوالسکی اطلاع
دهید که اگر بمذاکره راجع بایران مایل
باشد ما بدون انتظار اخذ نتیجه ازمذاکرات
راجع بافغانستان حاضریم پیشنهادات اورا
پذیرفته و مورد مطالعه قرار دهیم

نمره ۳۴۲

سر ادوارد گری به سر ا . نیکلسن

(۱) مراسله نمره ۳۳۹

وزارت خارجه — ۳۷۱ر۱۱۰ مورخه ۷ سپتامبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۲۷۴)

تلگراف مشهد — سیستان : عطف بتلگراف مستر گرانت‌دوف نمره ۲۲۷ (۱)

شما باید مترصد بوده و در اولین فرصت بمسیو ایسوالسکی خاطر نشان کنید که اگر اخبار راجع بانتقال خط تلگرافی مشهد و سیستان بروسیه تایید شود در اوضاع حاضره ایران که با دقت و مجاهدات زیاد تا این اواخر محفوظ نگاهداشته‌ایم تغییر مهمی وارد میشود : ما مشکل می‌توانیم باور کنیم که بچنین اقدامی از طرف او صحه گذاشته شده باشد ولی درصورت صحت این امر ما باید در نظر بگیریم چه امتیاز متقابلی را باید درخواست نمائیم خط تلگرافی مشهد وسیستان بقدری مشرف بسرحد افغانستان میباشد که هرتغییری در نظارت آن مستلزم اقدامی است ازطرف دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا که حفظ مصالح وی آنرا ایجاب مینماید مگر اینکه موضوع بوسیلهٔ مذاکره بادولت روس حل و تصفیه شود : در این باب من توجه شمارا بپیشنهاد سوم تلگراف نایب‌السلطنه مورخه سوم سپتامبر که ظاهرا راه‌حل عملی است معطوف میدارم (۲)

نمره ۳۴۳

سر آ. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۱۰ سن پطرزبورگ

۸ سپتامبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۲۱۴)

تلگراف مشهد و سیستان

امروز بعد ازظهر وزیرامورخارجه راجع بموضوع مذکور در فوق خود بخود بامن مذاکراتی بعمل‌آورد و تلگرافی را از طرف سفیر روس درلندن که‌حاکی از مذاکره با سرك. هاردینك بود برای من قرائت نمود. مشار الیه بمن اطمینان داد که این اولین دفعه ایست که از یك چنین پروژه‌ای اطلاع بهمرسانده و اظهار داشت که پس از تحقیقات از دائرهٔ تابعه خود مطلع شده‌است که وزیر مختاروروس سرخود اقدام نموده و برای مبادله بعضی دستگاههای تلگرافی با اولیاء امور ایران ترتیباتی فراهم نموده ولی چون موضوع تکنیکی بی‌اهمیتی بوده بوی اطلاع داده نشده است . از من پرسید اطلاعات من‌در اینخصوص چیست .

من در جواب گفتم امتیازی برای تفویض حق‌نظارت درخط تلگرافی بروسیه واگذار شده یا در شرف واگذار شدن است واز آنجائیکه این موضوع اوضاع کنونی ایران‌را برهم میزند طبیعتا تولید تحیر و تعجبی نموده است . باو گفتم منتظر دریافت تلگرافی هستم که برطبق دستور آن در موضوع مذکور داخل مذاکره شوم و پس از دریافت تلگراف‌مزبور ازوی دیدن خواهم نمود .

جناب ایشان اظهار داشتند که‌هیچوقت اجازه نخواهدداد دروضعیت فعلی اختلالی روی دهد وازحسن اقدام مهمی بی‌توجه بوی اطلاع داده نشده است ، هر دفعه بدیدن او میروم اطلاعات بیشتری از این قضیه خواهد داشت ولی شرح مزبور باعث تعجب کامل او گردید —

من اطمینان دارم که او کاملا در گفته خود صادق بود —

(۱) تلگراف نمره ۳۳۵

(۲) — پیشنهاد نائب‌السلطنه مبنی بر این بوده است که بدولت ایران پیشنهاد نمود که تمام خط تلگرافی بین مشهد و تهران را بروسیه و تمام خط تلگرافی بین مشهد وسیستان را بانگلیس واگذار کنند بطوریکه از مراسله نمره ۳۴۹ و ۳۵۳ معلوم میشود پیشنهاد مذکور را سر. نیکلسن بمسیو ایسوالسکی ابلاغ نمود .

نمره ۳۴۴

سر ا. نیکلسن — بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۱۶۹۳۷۱

سن پطرزبورگ ۱۴ سپتامبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۲۲۰)

عطف بتلگراف شما نمره ۲۹۰ (۱)

پرداخت مساعده مسیو بدولت ایران من دیروز بعدازظهر راجع بشرایطی که دولت پادشاهی بریطانیا مطابق آنها حاضر است برای پرداخت مساعده بایران بادولت روسیه اشتراک نماید مذاکره نمودم.

جناب ایسوولسکی ظاهرا ایرادی بپیشنهادات من نداشتند ولی اظهار نمودند که نمیتوانند بدون مطالعه جواب بدهند. من گفتند که بموجب اطلاعات واصله در اواخر ماه جاری از طرف بانک آلمان یکنفر نماینده به تهران وارد خواهد شد و شاید دولت ایران شرایط ما را بوی اطلاع دهد. جناب ایسوولسکی اراده نمیداشتند که مبادا نماینده آلمان پرداخت وجهی را بلاشرط بدولت ایران پیشنهاد نماید و این موضوع هم در نظر دولت ایران جالب واقع شود بنابراین در این اندیشه بود که هر چه زودتر ترتیب پرداخت وجه مسیو کی داده شود ظاهرا جناب ایسوولسکی مردد بودند که آیا قید شرایطی دراینمورد برای پرداخت مساعده صلاح است یا خیر ولی دراینموضوع خبری نگفتند.

سئوال کردند که دولت روس چه وثیقه بدست خواهد آورد جواب دادم که شمال ومغرب ایران برای تهیه وثیقه دراختیار روسیه است من اشاره ای به تضمینات و وثایق مستوفی درگمرکات سواحل خلیج فارس نمودم زیرا در آنوقت لزومی برای ذکر آن ندیدم. از من سئوال کرد آیا ممکن است هرچه زودتر راجع به پیشنهاداتی که در نظر دارم یاد داشتی باو بنویسم جواب دادم این کاررا خیلی محرمانه خواهم کرد

امپراطور فعلا با کشتی خود بارو بفنلاند آمده دردریا گردش میکند ولازم است وزیر امور خارجه موضوع را بایشان معروض بدارد.

نمره ۳۴۵

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۱۶۹۳۷۱

سن پطرزبورگ ۱۴ سپتامبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۲۲۱) خیلی محرمانه

عطف بتلگراف قبل من

من احساس نموده ام که وزیر امور خارجه اشکالی برای قبول شرایط ما تولید نخواهد کرد زیرا آلمان ظاهرا علاقمند به اعانت مالی نسبت بایران میباشد. (مشار الیه ممکن است؟) حاضر باشند بدولت ایران فشار بیاورند که فقط بروسیه و بما مراجعه کنند ازقبول مساعدت دیگران استنکاف نمایند

تصور میکنم او میخواهد که قبل از ورود نماینده آلمانی موضوع مساعده مسیو خاتمه یافته باشد تاآنوقت بتواند اظهار کند که ایران از هردو ما در اولین وهله تقاضا نمود و ما تقاضای آن را بر آوردیم — اما من تردید دارم که باموقع ورود نماینده آلمان مسئله قرضه از جانب دولت باتمام باشد یا نسبت به دولت ایران فشار آورد که ازقبول پیشنهاد آلمان خودداری نماید —

این نظریه بدوی من است ولی احتمال دارد بعد ازمذاکرات بیشتری با وزیر امور خارجه نظریه خود را تغییر دهم. روز دوشنبه مجددا اورا خواهم دید و تا آنوقت مشار الیه وقت مشاوره با دیگران را خواهد داشت وممکن است در آنوقت نظریات وی تغییری کرده باشد

---

۱ — این تلگراف راجع بشرایطی است که بموجب آنها دادن قرضه مجاز است این شرایط درضمن تلگراف سر ا. نیکلسن مورخه ۲۰ و ۲۴ سپتامبر تصریح شده

نمره ۳۴۸ و ۹

نمره ۳۴۶

سر ادوارد گری به مستر گرانت دوف

وزارت خارجه ۱۱۲٫۳۷۱ مورخه ۱۶ سپتامبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۱۴۲)

تلگراف شما نمره ۲۴۴ (۱)

محرمانه — سفیر روس نظریات دولت متبوعه خود را راجع به اقدامات مشترك پیشنهادی شما اطلاع داده است

تلگراف واصله حاکی از قدردانی برای اقدامات مشترك در ایران است ولی مشعر است به اینکه دولت روسیه مشکوك است که آیا مذاکرات مشترك با شرایطی را که میل داریم خواهد نمود یا خیر و نیز ممکن است اگر معنا محصور شاه رویه این موضوع سوء تعبیر شده و تصور دخالت در امور داخلی مملکت ایران برود و معتقد نیست که این سوء تعبیر بهانه‌ای بدست عناصر ضد انگلیس و روس ندهد که اساسی نتوانند آنرا انکار نمایند

دولت روس پیشنهاد میکند که سفرا اوامر مختار روس راجع به موعظهٔ دوستانه به دولت ایران دائر به تأمین آرامش مملکت مذاکره و موافقت حاصل نمایند ولی باید هر یك جداگانه این کار را انجام دهند.

(سواد به سن پطرزبورك تحت نمره ۳۱۳ ارسال شده

نمره ۳۴۷

سر آ. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۱۶۹٫۳۷۱ سن پطرزبورك ۱۷ سپتامبر ۱۹۰۶

۱ — درج نشده — این تلگراف راجع است به اعتراضات سفارت انگلیس و روس نسبت به شاه نسبت باستنکاف وی از امضاء نظامنامه‌ای که برای مجلس پیشنهاد و بالاخره منجر به تحصن بعضی از لیدرها در سفارت انگلیس شده. مسیو هارتویگ اظهار داشته بود که برای اخذ دستور با سن پطرزبورك مراجعه خواهد کرد

تلگراف (نمره ۲۲۵) محرمانه و محرمانه

عطف بتلگراف ما قبل من: (۱)

وزیر امور خارجه بمن گفت که با همان خطی که من پیشنهاد کرده‌ام . یعنی خط از بیرجند تا بندرعباس شخصاً موافق است ولی لازم است در این موضوع با امپراطور وهمکاران خود مشاوره نماید. مشار الیه ایراداتی را پیش بینی میکرد ولی اظهار داشت که همه را رد خواهد نمود و اظهار داشت که مسئله ایران را بطور کلی مطرح خواهم کرد ، و در این باب اظهار شکایتی نمود. برعکس معتقد بود که ما هرچه زودتر باید حدود منطقه نفوذ خود را ترسیم نمائیم به اینکه منتظر شویم آنرا با یك مساعدت و قرضه یا قرضهٔ مهمی مربوط نمائیم

مشارالیه امیدوار بود که در این یکی دو روزه بتواند نظریات امپراطور وهمکاران خود را بمن اطلاع دهد ودر عین حال از من تقاضا نمود که راجع بموضوع اطراف رسمی محاوره ننمایم

اشاره کرد که در منطقه نفوذ روسیه دسترسی به بعضی نقاط خلیج فارس لازم خواهد بود من از طرف خود اشاره نمودم که این موضوع ولابد اشکال لاینحلی نخواهد بود

اگر ما خط مثلث بیرجند و بندر عباس را منطقه نفوذ خود قرار دهیم باید باقی ایران را کلی در منطقه نفوذ روس واگذاریم با منطقه‌ای باقی بماند که [illegible]

(۱) تلگراف نمره ۲۴۴ سر [illegible] مورخه ۷ سپتامبر مشعر است [illegible] مسیو ایزولسکی [illegible] است که [illegible] مناطق نفوذ در ایران [illegible] اعتراضات انگلیس و روس [illegible] مستر [illegible] تلگراف [illegible] در صفحه [illegible] ۶۳۶ مندرج است .

منافع ومصالح عمومی یادولتین آزاد باشد

ك . ن

نمره ۳۴۸

سرا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۱۶۹/۳۷۱

(نمره ۶۳۶) سن پطرزبورك ۳۰ سپتامبر ۱۹۰۶

آقا — مسیو ایسوالسکی در موقع پذیرائی هفتکی خود بمن اظهار داشت که راجع بپرداخت مساعده و استقراض ومنطقه نفوذ در ایران توضیحات جدیدی ندارد بمن بدهد زیرا مراجعت امپراطور ازسفر دریا بتاخیرافتاده والذا تامشورتی بااعلیحضرت ایشان بعمل نیاورد نمیتوانند بگفته های سابق خود چیزی اضافه کند . جناب ایشان علاوه نمودند که باز به نظریه سابق خود باقی وعقیده دارند که راه حل موضوع ایران ، تا آنجائیکه انگلیس و روس بان مربوط میباشند ترسیم خط حدود منطقه نفوذاست ودرصدد بود که این نظریه را به امپراطور و همکاران دیگر خود که باین مسئله علاقمندند تاکید کنند . ازمن سئوال کرد که آیا راجع به مبلغ مساعده بشما تلگرافی کرده و نظریات مشارالیه را برای شما تشریح نموده ام باخیر من بوی جواب مثبت داده وگفتم که مراتب ذیلرا بشما عرضه داشته ام

۱ — بانك شاهنشاهی و بانك روس باید به تعویق دریافت بقیه مطالباتی که دولت ایران بانها مدیون است راضی بشوند

۲ — درمقابل مبلغی که میپردازیم باید به عوائد گمرکی جنوب ایران وخلیج فارس برای رهن و وثیقه اکتفا نمائیم : ۳ — ما بایدسهیم مبلغی را که باید بطورمساعده بپردازیم بزودی رد کنیم ولی دولت روسیه نظر بپارهٔ جهات پرداخت نصف مبلغ را که سهیم او است بتاخیر می اندازد . جناب ایشان اظهار داشتند که این مطالب کاملا صحیح است و پرسیدند آیا جوابی دریافت داشته ام یاخیر ؟ جواب دادم وقت برای وصول جواب کافی نبوده ولی اطمینان دارم عنقریب جوابی بمن خواهد رسید

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت این مسئله حقیقت دارد که آلمان به تحصیل اجازه برای تاسیس بانکی درتهران موفق شده ومعتقد بود که عنقریب نماینده آلمان به پایتخت ایران ورود خواهد نمود .

ا . نیکلسن

نمره ۳۴۹

سرا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۱۶۹/۳۷۱

(نمره ۶۴۷) محرمانه سن پطرزبورك

۲۴ سپتامبر ۱۹۰۶

آقا دیروز مسیو ایسوالسکی بمن اطلاع داد که راجع بمنطقه نفوذی که ما در شرق خط تلگرافی بیرجند و بندر عباس میخواهیم با وزیر مالیه مذاکره کرده و جناب ایشان هم معتقد بوده اند که پیشنهاد ما کاملا یك پیشنهاد قابل قبول است . میخواست بمن بفهماند که مذاکراتش از جنبه رسمیت عاری و فقط مبنی بر نظریات شخصی او ووزیر مالیه میباشد . هم او وهم همکارش بر این عقیده میباشند که موضوع اصلی واساسی هرگونه قرارداد که متفق الیه هردو دولت باشد باید شبههٔ هرگونه تصادمی را درآینده مرتفع نماید و لازم است در موقع تعیین منطقه نفوذ این نکته رعایت شود . منطقه نفوذی که اومایل است دولت روسیه برای خود تعیین نماید عبارت از شمال ایران است بطوری که مسافتی از منطقه نفوذ انگلیس دور باشد و باقی سرزمین ایران برای اقدامات و امور عمومی واگذار شود .

وزیر مالیه هم بااین نظریه موافقت نموده و فعلا درکابینه دونفر طرفدار این ترتیب هستند زیرا بنظر ایشان یك راه حل خوب و منطقی است . در عین حال مرا تحذیر نمود که ارکان حزب ممکن است نظریه مخالفی داشته باشد و ممکن

است منطقه پیشنهادی نفوذ انگلیس نه تنها از لحاظ اقتصادی مهم باشد بلکه واجد اهمیت سیاسی و سوق الجیشی باشد . مشارالیه مایل بود که آزادانه بمن بگوید دور نیست پس از تعیین و تحدید منطقه نفوذ دولت روس مایل شود در قلمرو نفوذ خود خط آهن تاسیس نماید و در این صورت برای اجرای منظور خود باید به سرمایه دول بیطرف خارج مراجعه کند .

جنگ اخیر و ساختمان راه آهن سیبیریه روسیه را فاقد سرمایه ای که دراین موارد میتوانست بکار ببرد نموده است . برای تحصیل مبالغ لازمه به بلژیک و هولاند مراجعه خواهند کرد نه بفرانسه زیرا مایلند ازمللی استمداد کنند که کلی راجع بامور ایران بیطرف باشند

من از مسیو ایسوالسکی راجع به اطلاعاتیکه بمن داده بود اظهار امتنان نموده و اظهار داشتم که اطمینان دارم او ووزیر مالیه هرگونه ایرادات ومشکلاتی راکه راجع بمنطقه نفوذ پیشنهادی وجود دارد مرتفع خواهند نمود . این نکته ممکن است کاملا صحت داشته باشد که منطقه نفوذ ما واجد اهمیت سیاسی وسوق الجیشی است ولی باید در نظر داشت که منطقه نفوذ روسیه هم بطوریکه ازطرف او پیشنهاد شده واجد همین اهمیت میباشد و شاید باآزادگی متقابلی بوی تذکر دهم که دولت متبوعه من فوق العاده اهمیت میدهد باینکه منطقه نفوذ ما همان باشد که من توضیح داده ام .

من اضافه کردم که بحث ومذاکره در اطراف این نکات کمی وقت میگیرد ولی میل دارم که بدون اتلاف وقت خاتمه یابد درضمن این احوال تصور کردم که بهتراست موضوع دوخط تلگراف از تهران ببندر و از مشهد بسیستان ترتیبی بدهیم من اخیرا بوی پیشنهاد مبادله منصفانه نمودم و اطلاعیکه بعدها بمن رسید مرا معتقد نمود که بهتر است اینموضوع را از تصفیه مسائل عمومی مجزا نموده و جداگانه حل کنیم مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که بنظر او در حقیقت حل موضوع این دو خط تلگرافی باقرارداد عمومی باید توام باشد زیرا بهتر و طبیعی تر صورت می گیرد . بعلاوه اینمسئله آنقدر مهم وفوری نیست که مطالعه جداگانه وفوری را ایجاب نماید و نیز اظهار داشت که مسئله افغانستان هم که رابطه نزدیکی بامسئله ایران دارد باید مورد مطالعه واقع شود. بوی گفتم که بخوبی از اینموضوع مستحضرم و دستوری بمن رسیده که درموقع مقتضی راجع باینموضوع باوی مذاکره کنم .

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که شاید امپراطور تاآخر این هفته بیطروف مراجعت نکند و لازم است راجع بمسائلی که مامن در میان نهاده مذاکرات کامل با اعلیحضرت امپراطور بنماید

ا. نیکلسن

نمره ۳۵۰

سر ادوارد گری باعلیحضرت ادوارد پادشاه انگلستان

فالودون ۲۴ سپتامبر ۱۹۰۶

خصوصی

سر ادوارد گری مراسم بندگی را در پیشگاه پادشاه مفخم عرض و اطلاع میدهد که بزیارت تلگراف اعلیحضرت مورخه ۲۳ ماه توسط کنل داویدسن مفتخر گردیده است

معلوم نیست که دولت روسیه بخواهد پیشنهاد معین ومشخصی راجع بخلیج فارس بنماید و به سر ارثور نیکلسن دستور داده شد که قبل از اینکه دولت اعلیحضرت را به چیزی قطعی دراین موضوع مقیدسازد بلندن مراجعه کنند. اگرچه در اینصورت سرادوارد گری شخصا معتقداست که موضوع دست رسی داشتن به خلیج فارس باید قسمتی از قرارداد ما را با روسیه راجع بایران تشکیل دهد ولی احتمال دارد تعیین

چگونگی ترتیب این امر فعلا مسکوت بماند

از طرف دیگر نظر بعدم آرامش فعلی ایران در نظر سر ادوارد گری لازم است عاجلا با روسیه راجع به سیستان و آن قسمت از ایران که درمشرق خط بیرجند و بندرعباس واقع است توافقی حاصل شود مشکلاتی که اخیرا راجع بخط تلگراف مشهد وسیستان پدید آمده وحکومت هند زیاد باین اهمیت میدهد نمونه ایست از اینموضوع . و رفع این مشکل یکی از دو طریق ذیل ممکن است ۱- بوسیله اقداماتی که منافی استقلال کردن یا تحت الحمایه قرار دادن سیستان وجنوب ایران است ۲- بوسیله قرار داد های سیاسی اجرای این دوطریق اولی مستلزم مخارج گزاف و تحمل نمودن بار گران دائمی برای حفاظت سرحدات جدید میباشد و بنظر سرادوارد گری طریق دوم ترجیح است ولی درمقابل قرارداد سیاسی که ناحیه مملکت سیستان را از مداخله آزاد نماید لازم است راجع بقسمت شمالی وغربی ایران ماهم بروسیه وعدهٔ متقابلی بدهیم و نیز نتیجه روسیه باید از لحاظ تجارت دسترسی بخلیج فارس داشته باشد واینموضوع یك قسمت از قرار داد را تشکیل میدهد . اگر دهانه خلیج در منطقه نفوذ بریتانیا واقع شود چنین قراردادی نمیتواند هندوستان را از طریق دریا مورد تهدید قرار دهد ودرعین حال اگر روسیه پیشرفت نفوذ خودرا درباره مملکت سیستان بوسیله خطوط تلگراف و ساختن طرق و وسائل دیگر متوقف سازد امنیت هندوستان از طریق بری کامل خواهد بود .

باین جهت سر ادوارد گری پیشنهاد مینماید که در صورت ادامهٔ مذاکرات از دولت روسیه درخواست شود قراری از طرف آنها داده شود که بموجب آن نفوذ خودرا درسیستان نظیر آنچه در ترسیم خط بندر عباس به بیرجند تعیین شده متوقف دارند ودر مقابل منطقه نفوذ مساویی در شمال وغرب برای روسیه منظور شود و مرکز ایران برای امور تجاری طرفین باقی بماند .

اگر روسیه موضوع دسترسی داشتن بخلیج ایران را درمیان آورد بنظر سر ادوارد گری نباید اصولا جواب منفی بان داده شود بلکه این موضوع باید مطرح مذاکرات واقع گردد .

میل حکومت هندوستان بطوری که درضمن تلگراف نائب السلطنه هندوستان تشریح شده است که از شمال بیرجند خطی به خانقین امتداد دهیم سر ادوارد گری اطمینان دارد که تحصیل امتیاز چنین خطی بوسایل سیاسی ممکن نیست واگر با بود این نظریه اصول سیاست بریتانیا را تشکیل دهد اجرای آن فقط بوسیله اقدامات مستقل ولدی الاقتضاء اشغال کردن سراسر ایران جنوبی ممکن است واین کار هم به سنگینی مسئولیت امپراطوری بیفزاید .

نمره ۱۵۳

سر ادوارد گری به سر. ف لاسل

وزارت خارجه ۳۷۱-۱۱۴

نمره ۱۲۶۵ ۲۵ سپتامبر ۱۹۰۶

آقای [illegible] سفیر آلمان در روز ۱۸ ماه جاری بدیدن من آمده و فکر مرا متوجه شرحی نمود که راجع بتاسیس بانك آلمان در [illegible] انتشار [illegible] مشار الیه اظهار داشت که برای رفع هرگونه سوء تفاهمی مأمور شده است جریان ذیل را تشریح نماید

اخیرا دولت ایران امتیاز تاسیس بانك ملی آلمانی را در تهران داده است وگر چه اکنون تصمیم قطعی در این موضوع اتخاذ نشده ولی از آنجائیکه تجار آلمان مایل بتاسیس چنین بانکی هستند تا معاملات خود را بوسیله آن انجام دهند پیشنهاد شد این امتیاز قبول شود . مسیو تچیرسکی می خواست بداند که قبول چنین پیشنهادی

بهیچوجه علامت تغییر روش وسیاست آلمان
در ایران نیست زیرا آلمان علاقه سیاسی
باین مملکت ندارد وفقط میخواهد تجارت
خود را در آنجا رونق دهد

سرك . هاردینك در غیاب من از
بارون اسپوم پرسیده بود که آیا این بانك
یك بانك دولتی خواهد بود یا خیر؟ زیرا
یك بانك دولتی قرار داد بانك ایران را
که کلیه امور دولت منحصر بان بوده و
سرمایه معتنابهی از طرف انگلیس در آن
موجود است نقض میکند ـ جواب داد که
در نظر او کلی یك بانك تجارتی خواهد
بود مانند بانك های معمولی انگلیس و
خارجی در لندن .

سرك هاردینك ـ بارون اسپوم اطلاع
داد که مسیو تچیرسکی در کرار سرك مکرر را
بوی گفته است که آلمان علائق سیاسی در
ایران ندارد مصالح آن عبارت است از
مصالح تجارتی و این موضوع را که مکرر را
بوی گفته شده در نظر داشته و آنرا بمن
اطلاع خواهد داد

سپس سر ا . هاردینك اظهار داشت
احتمالی [illegible] که [illegible]
داران آلمان حاضر [illegible]
[illegible] بدهند [illegible]
داد [illegible] بارون اسپوم اظهار داشت
که بهیچوجه اطلاعی [illegible]
[illegible]
[illegible] . هاردینك [illegible]
[illegible] دولت ایران [illegible]
[illegible] روسیه [illegible]
[illegible]
مطالعه قرار داده است ولی [illegible] موضوع
استقراض از آلمان هم نمیتوان [illegible] قطعا
نزاع و کشمکشی راجع بنتیجه استقراض
تولید خواهد شد . زیرا تنها و [illegible]
در ایران عوائد گمرکی میباشد و گمرکات
شمال در مقابل استقراض از روسیه و
گمرکات جنوب در مقابل استقراض از

انگلیس قبلا در هیچ گذارده شده است
بارون اسپوم تاکید نمود که چنین
اطلاعی بوی نرسیده و آنرا باور هم
نمیکند . ا . گری .

نمره ۳۵۲

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱/۱۶۹
(نمره ۶۶۲) محرمانه سن پطرزبورك
۲۹ سپتامبر ۱۹۰۶

آقا . ـ من امروز صبح بدیدن
مسیو ایسوالسکی رفته و از وی پرسیدم
آیا میتواند به پیشنهادات من « مبنی بر
اینکه بانك و حرکات طریقه پرداخت یك
نصف ازمبلغ مساعده را بدولت ایران دو نفر
نماینده دولتین در ایران تعیین کنند » جوابی
بدهد . [illegible] . مشار الیه جواب داد که
در این خصوص او [illegible] مالیه مشغول شور
است و بزودی من جواب خواهد داد

سپس اظهارا داشتم که میل دارم وی
اطلاع دهم که دولت اعلیحضرت پادشاهی
بریطانیا [illegible] که [illegible]
[illegible] عربی منطقه نفوذ
انگلیس قرار دارد [illegible] روسیه آنرا
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] موضوع [illegible]
نمود در نظر او [illegible] موضوع [illegible]
پرداخت مساعده محفوظ شود . [illegible]
قدری راجع باهمیت موضوع منطقه نمود
و [illegible] صحبت کرده و
اظهار داشت [illegible] مسائلی است که نماید

بدون مطالعه و بطور سرسری حل شود.
او مایل بود که آنچه را بوی گفته‌ام کاملا و بطور واضح بداند و باینجهت از من اینموضوع را سئوال نمود که آیا دولت متبوعه من حاضر است باروسیه درموضوع پرداخت مساعده بدولت ایران بشرط تعیین خطی از بیرجند ببندرعباس اشتراك مساعی نماید یا خیر: بوی جواب دادم که آزادانه میگویم که دولت متبوعه من این نقشه را نسبت بمقصد دوم این مساعده طرح نموده است جناب ایشان اظهار داشتند که باوجود این مراتب باید پوست کنده و بطور کامل بمن بگویند که قضایا ازچه‌قرار است.

بخاطر دارم که بمحض دریافت خبر از تهران مبنی بر اینکه دولت ایران شدیدا احتیاج بیك قرضه‌ای دارد بنزدمن آمده وراجع بدرخواستهائی که از سفارت روس شده اطلاعات کامل بمن داد مشارالیه باین نظر بنزدمن آمده و اطلاعات خودرا بمن داده‌است که موافق روح قرارداد بین کنت لامسدورف و سرك. اسپرینگ رایس رفتار کرده باشد و برای اینکه اولین قدم‌را بطرف اقدامات عملی‌عمومی در ایران که در نظر وی به قرار داد رضایت بخش منتهی می شود برداشته باشد. بنا بر این تصمیم گرفته شد که مبلغ مساعده باقسمتی از مبلغ قرضه‌مشترکا پرداخته‌شود ، من بعدها بمایل دولت‌متبوعه خودرا مبنی بر اینکه در مقابل سهمی که بطور مساعده میپردازد ناحیه مخصوصی بعنوان رهن منحصرا درمنطقه نفوذدولت انگلیس داشته باشد بوی ابلاغ داشتم. در همان وقت‌مشارالیه ایرادات‌خودرا راجع بارتباط موضوع مهم و اساسی مانند تعیین منطقه نفوذ بامسئله کوچکی مانندپرداخت مساعده برای من توضیح داده بودو آزادانه عقیده شخصی خودرا که‌جنبهٔ مساعدی را متضمن بود راجع به‌مسئله تعیین خط منطقه نفوذ بمن اطلاع داده ولی از من درخواست کرده بود که این عقیده‌را من بکلی یك عقیده شخصی دانسته و آنرا مربوط به تعاریف دولت روسیه ندانم. مشارالیه امیدوار بود که ملاحظات فوق که من قطعا باطلاع دولت متبوعه خود رسانیده‌ام ثابت کرده‌است که نباید موضوعات‌مهمتر راموقوف به‌حل مسائل کوچکتر نمود.

من درهرصورت به موضوع مراجعه کردم و اگر دولت من باز نقطه نظر خودرا تعقیب ننمود ادامه مذاکرات‌مشکل میشد. مشارالیه مایل بود که با من کاملا ازروی آزادگی و صداقت و بدون کتمان چیزی صحبت کند

موضوع منطقه نفوذ در ایران موضوعی نیست که سرسری و با ۲۴ساعت اخطار انجام یابد - این موضوعی است بسی باریك و مستلزم فکر و مطالعه زیادی میباشد. منطقه ای که من پیشنهاد کردم دردرجه اول اهمیت واقع ومتضمن نکات سیاسی سوق‌الجیشی میباشد وگرچه او شخصا باپیشنهادمن موافق بود ولی‌باید بامخالفت زیاد آن‌را بدیگران بقبولاند این یك نکته‌ایست که باید در نظر گرفت ولی‌بازهم نکاتی‌دیگر هستند که نباید ازنظر دور داشت.

ما مشغول بحث ومذاکره راجع به بعضی مسائل‌صعب‌الوصول و پیچیده ودرهم بودیم که مستلزم‌یکدیگر و بهمدیگرمربوط میباشند. اینها متضمن مسائلی بودند که در طی چندین سال مورد مباحثه هر دو مملکت بوده و بارها بحرانهای شدیدی در روابط آنها تولید نموده بود. ما هر دو مایل بودیم که در صورت امکان ترتیباتی فراهم نمائیم که ازخطرات اصطکاك منافع و رقابت درآینده جلوگیری نماید میل دیگرما این بود که روابط فیمابین را در خصوص تبت، افغانستان و ایران طوری تصفیه کنیم که بتوانیم با دوستی و صلح با هم زیست نمائیم

در ابتدای مذاکرات توضیح داده بودم که برای طرح و تصفیه این سه‌مسئله

مهم سه قرارداد جداگانه لازم نیست و یک قرارداد برای هرسه کافی است ودر حقیقت ما باید همان رویه‌ را که درطی مذاکراتی که منتهی به قرار داد فرانسه و انگلیس گردید مراعات و متابعت نمائیم . مشار الیه تصور میکرد این طرز اقدام خوب است زیرا دراین صورت یک مملکت راجع بیک موضوع امتیازاتی میدهد و مملکت دیگر امتیازاتی درمسئله دیگر قائل میشود این نکته روح مذاکرات را تشکیل میداد . ولی دولت متبوعه پادشاهی من حالا ظاهراً نمی خواهد که ابتدا یک قسمت ، یعنی قسمت مهم یک مسئله‌را حل و تصفیه نماید قبل از اینکه راجع بمسائل دیگر قرار دادی بسته شود . علت این اقدام پرداخت مساعده ذکر شد ولی در نظر او پرداخت مبلغ جزئی نیم ملیون فرانک به ایران بطور مساعده دلیل کافی برای همچه اقدام مهمی نیست –

مشار الیه امیدوار بود که مذاکرات با عجله بعمل بیاید و باوقت کافی داده شود که موانع موجوده‌را مرتفع نماید . اگر دولت اعلیحضرت پادشاهی در اجراء شرایطی که من راجع به نصف دوم مساعده خاطرنشان کرده‌ام اصرار کند دولت روسیه درصورت احتمال خزانه‌داری ایران مجبور است این مبلغ‌را ازمنابع مالی خود بپردازد . ممکن است این کار اسباب زحمت شود ولی آنها بهر حال ۳۰۰۰۰۰ لیره موفق خواهند شد . مشار الیه اطمینان داد که تمام این نکات‌را برای شما شرح خواهم داد نمیدانم آیا شما حاضر هستید تجدید نظری در تصمیمات خود بنمائید یا خیر .

من به مسیو ایسوالسکی اطمینان دادم که مسلماً تمام کلمه‌های او را بشما معروض خواهم داشت ودر عین حال بوی تذکر دادم در منطقه‌ای که من مأمور تسهیلات آن شده بودم از لحاظ سوق الجیشی اهمیت دارد ولی اهمیت آن برای ما واز لحاظ دفاعیه میباشد . بطوریکه من از گفتار او فهمیدم روسیه نیز دریکی از نقاط شمالی در جستجوی منطقه ای خواهد بود که متقابلاً دارای اهمیت سوق الجیشی باشد ولی نظریات ما نیز مانند نظریات او متوجه برقرار نمودن صلح وفراهم آوردن ترتیباتی است که جای امکان تصادم و کشمکشی را باقی نگذارد . من تذکر دادم که مناطق مخصوص ما باید تماسی باهم داشته ودر جوارهم واقع باشند و نمیدانستم که تماس نداشتن آنها بهتر است . من تصور کردم که برسمیت شناختن خط منطقه ما کلیهٔ مناطقی را که او پیش بینی میکند در بر ندارد . باوجود این بوی گفتم که اعتماد کامل به صداقت گفتار او داشته و نمیخواهم نظریات وملاحظات وی را قدروقیمت لازمه ندهم . اگرچه میدانستم وشک نداشتم که نظریات شما را ابراز مینمایم واین سه مسئله مهم یعنی موضوع تبت و افغانستان و ایران را بایدروبهم حل و تصفیه نمود ولی قبل از انعقاد آخرین قرارداد باید راجع بهر یک از آنها توافق نظر حاصل شود . مادر باره تبت همین شیوه را اجرا داشته ایم درباره ایران نیز میتوان آنرا اجرا نمود من شک نداشتم که کاراو خیلی مهم ومشکل خواهد بود ولی از آنجائیکه مشارالیه اظهار میداشت شخص ثالثی مواظب اوضاع است وممکن است مداخله کند ناچار و عجال را اصلاح نمیدانستم

موضوع خط سیستان ومشهد را نیز جزء مذاکرات خود قرار داده بودم ولی برای اینکه موضوع واضحتر و روشنتر باشد درمراسلهٔ دیگری آنرا توضیح خواهم داد شخصاً تصور مینمایم که مسیو ایسوالسکی از روی صداقت صحبت میدارد و بهیچوجه در صدد اشکال تراشی های غیر لازم و خیالی نمیباشد من میترسم اگر ما بر اصرار خود راجع بتشخیص و رسمیت دادن فوری خط بیرجند و بندر عباس ادامه دهیم ممکن است اورا راجع بکلیات مسئله خائف و

متوحش کنیم - از کنه بیانات و اظهارات او اینطور استنباط نمودم سوء ظنی داشت که ما کوشش می کنیم از مشکلات مالی و داخلی روسیه استفاده نمائیم . برای اینکه مذاکرات ما منتهی بموفقیت شود باید این سوء ظن رفع گردد و اگر اجازه داشته باشم بگویم معتقدم که پرداخت مساعده به ایران باید اولین اقدام در یک عمل مشترکی باشد و راجع بشرایطی که مسیو ایسوالسکی نمی تواند فعلا با آن ها موافقت نماید نباید اصرار نمود. نیکلسن

ملاحظات ذیل مراسله

روسها همیشه ببطوء و کندی پیش میروند و میل ندارند که آنها را بعجله وادار کنند ل . ه

ولی آنها گاهی تعجیل را دوست دارند بطوریکه در موضوع خط تلگرافی سیستان عجله نمودند ولی اگر مسیو ایسوالسکی این مسئله را درست بکند من از جنبه ای که به خود گرفته است انتقاد نخواهم کرد - ای . ک

نمره ۳۵۳

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه

(نمره ۶۶۳)　　سن بطرزبورگ ۲۹ سپتامبر ۱۹۰۶

آقا : امروز صبح بمسیو ایسوالسکی اطلاع دادم که می خواهم جدا راجع به موضوعی با وی مذاکراتی نمایم که می ترسم اگر به فوریت آن را تصفیه ننمائیم بغرنج و مشکل شود اظهار داشتم که مقصودم خط مشهد و سیستان است و از موقعیکه اخیراً با وی مذاکره نموده ام قدمهای دیگری برداشته شده و اکنون منتها الیه خط سیستان بیک اداره روسی در نصرت آباد منتقل شده و از آنجا باداره ایران مرتبط گردیده است این اقدامات باعث شده که نظارت انتهای خط مذکور و منتها الیه آن در مشهد باولیاء امور روس واگذار گردیده است ولی این اوضاع بی اندازه تاسف آور است . بوی گفتم که من پیشنهاد مصالحه منطقی و مطبوعی بوی نموده ام که عبارت است از مبادله نظارت ومباشرت ما درخط مشهد و تهران بانظارت روسیه درخط مشهد وسیستان .

خط تهران و مشهد ممکن است برای اولیاء امور روس مفید واقع شود در صورتیکه خط دیگر برای روسیه فایده چندانی ندارد و بواسطه اوضاع فعلی ممکن است کشمکش و نزاع متمادی در آن خط واقع گردد . من باینجهت مامور شده ام که پیشنهادات مذکور درفوق را تکرار نموده و توضیح دهم که امیدوارم این پیشنهاد بفوریت و قبل از ادامه مذاکرات بیشتری راجع بموضوع تادیه مشترک دومین نیمه مساعده به دولت ایران بموقع اجرا گذارده شود .

مسیو ایسوالسکی همان دلائلی را در دفعه قبل اظهار داشته بود تکرار کرد و علاوه نمود که حاضر برای مطالعات در پیشنهاد من میباشد ولی بنظر میرسد انتقال دو خط مذکور درسراسر ایران سر و صداهائی تولید کند وحس کنجکاوی دستجات دیگر را بیدار نماید . پرسید آیا مصلحت است که مادرمقابل چشمهای متجسس یکدسته ذلت برده از روی کار قبل از استحکام مبانی آن پرده برداریم ؟

آیا قبل از اینکه مادر مذاکرات خود پیشرفتهای لازمه را نموده باشیم میبایست دستجات دیگر را ازمنظور مذاکرات خویش مطلع نمائیم ؟

بنظر او باید در اینجا منتهای دقت را بکار برد اظهار داشتم که نمیدانم عملی نمودن پیشنهادمن چطور پیش از پرداخت مشترک مساعده باعث تولید سرو صداهائی خواهدشد . مشارالیه اظهار داشت که ممکن است دولت ایران درصورت مشاهده این دلیل مبرهن دراشتراک مساعی محکم ما آشفته و هراسان گردد . من جواب دادم تصور نمیکنم این

موضوع ضرری داشته باشد . — مسیو ایسوالسکی اظهار داشت ممکن است این موضوع باعث شود که دولت ایران به دسته ثالثی مراجعه کند ولی من با این نظریه موافق نبودم و اهمیت زیادی بان ندادم . جناب ایشان اظهار داشتند که آلمان علاقه سیاسی درایران ندارد و نمی تواند مانند روس وانگلیس درامور آنجا مداخله کند ودراینصورت ممکن است دولت ایران آنرا یك دوست بیطرفی فرض کرده وازوی مشورت واستعانت نماید . اومیخواست دراین دوستی ورفاقت امکان پذیر قبل از اینکه مذاکرات ما نتیجه معینی داده باشد تسریع نماید من اظهار داشتم که هرگونه غلتی ممکن است باعث اصطکاك مصالح مملکتین شود بایدمرتفع گردد و بطوریکه پیش بینی میکنم اگر اولیاءامور روسیه به نظارت خود در خط سیستان ادامه دهند در آینده نزدیکی مشکلات زیادی تولید خواهد شد . جناب ایشان فرمودند که مطالعات لازمه را دراین مسئله بعمل خواهد آورد گرچه بنظر ایشان حائز اهمیت عاجلی نمیباشد

ا . نیکلسن

ملاحظات

البته مسیو ایسوالسکی نمیتواند پی بفوریت این موضوع ببرد زیرا در این تغییر دولت هندوستان درزحمت واقع شده است نه دولت متبوعه او .

حقیقت اینست که مصادر امور نظامی و بعضی دستجات رسمی دیگر روسیه باتوافق درباره ایران مخالفند . ازطرف ما هم حکومت هندوستان با آن مخالف است ولی ازآنجائیکه مملکت ما درحال انقلاب نیست وتشکیلات دولت ما محکم میباشد میتوانیم بااین مخالفتها ازطرف خود غلبه نمائیم . مسیو ایسوالسکی نمیتواند مخالفت را از طرف خود مرتفع نماید و اینست اشکال مسئله .

د . گ

نمرهٔ ۳۵۴

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۱۶۹/۳۷۱

(نمره ۶۶۴) سن پطرزبورك ۲۹ سپتامبر ۱۹۰۶

آقا : — من به مسیو ایسوالسکی تذکر دادم که بهترین طریقه کار بعقیده دولت متبوعه من که آنرا تکرار میکنم اینست که در طی مدت مذاکرات فیما بین رقابت عمال هر یك ازما در ایالات ایران موقوف گردد . بوی گفتم این یك امر طبیعی است که کسانی که در نقاط بعیده ایران بسر میبرند وداستان رقابت قدیمی را از اسلاف خود بارث برده اند متابعت از عملیات اسلاف خود مینمایند ولی اطمینان دارم که بعمال خود دستور خواهند داد که سلاح مخالفت را کنار بگذارند

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که با نظریات فوق کاملا موافق است و دستوراتی در همان زمینه صادر نموده ولی اینك آن را بیك شکل مثبتی مجددا ابلاغ خواهد نمود مشارالیه اضافه کرد که یکی از رؤساء سفارت روس را که وجودش بنظر او مضر بود از آنجا معزول کرده است

ا . نیکلسن

نمره ۳۵۵

سر ادوارد گری به سر ك. اسپرینك رایس

وزارت خارجه ۱۶۹/۳۷۱

(نمره ۱۴۴) اول اکتبر ۱۹۰۶

آقا — امروز وزیر مختار ایران بامر و دستور دولت متبوعه خود از من سئوال نمود که آیا صحت دارد که مابین ما و دولت روسیه قراردادی در خصوص مسائل راجعه باسیا منعقد گردیده که شامل یك ماده در خصوص ایران نیز میباشد یا خیر

من بوی جواب دادم که چنین قرار دادی بسته نشده است

در جواب سئوالات دیگر راجع به اینکه آیا انعقاد چنین قراردادی قریب

الوقوع یا مورد بحث و مذاکره است اظهار داشتم که نظر بوضعیت مملکت ایران ما با دولت روسیه بعضی مطالب را در خصوص خطوط تلگرافی قروض و بعضی مسائل دیگر مورد بحث قرار داده ایم. لازم بود که ما این اقدام را بنمائیم تا بتوانیم از بروز اختلافات سیاسی بین خود جلوگیری کنیم. ولی بهیچوجه داخل مذاکره در مباحثی که لطمه به استقلال و کاملیت اراضی ایران بزند نشده ایم.

ادوارد گری

نمره ۳۵۶

سرادوارد گری بسر ا. لاشل

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۱۴ -

(نمره ۲۷۱) - مورخه اکتبر ۱۹۰۶

در تعقیب تلگراف نمره ۲۶۵ مورخه ۲۵ ماه گذشته لازم است خاطر شریف را مطلع سازم که در روز ۲۴ ماه گذشته شارژدافر آلمان بدستور دولت متبوعه خود به سر ا. هاردینگ که در غیاب من از وی پذیرائی نموده اظهار داشت که نظر بعدم علاقه مبینه‌ها ذات متخصصین مالی آلمان تصور میرود که پروژه تاسیس بانک آلمان در تهران هیچوقت عملی نشود ولی اگر در هر صورت باین پروژه رسمیت هم داده شود این بانک نکای یك بانك خصوصی و شخصی خواهد بود نه یك بانك دولتی.

در جواب تحقیقات سر ش هاردینگ راجع بانتشارات در اطراف قرضه آلمان بایران مشار الیه برحسب دستوری که داشت اظهار نمود دولت آلمان بهیچوجه اطلاعی از طرح چنین پیشنهادی در محافل مالی خصوصی آلمان ندارد و البته متخصصین مالی آلمان خودشان از مداخله در مسئله قرض دادن بایران خودداری خواهند نمود.

سر ش هاردینگ در بیانیه بارون استوم که برای وی قرائت شد دقت نموده و از وی راجع بابلاغ ماموریتش اظهار تشکر نمود

ادوارد گری.

نمره ۳۵۷

سرادوارد گری به سر ا. نیکلسن

خصوصی

نیکلسن عزیزم ۳ اکتبر ۱۹۰۶

من فعلا تعجیل و اضطرابی در تسریع امور راجعه بایران ندارم، ما بقدر کفایت بروسیه آشکار و واضح کرده ایم که انعقاد یك قرارداد منصفانه با مایك سیاست مفید و عملی خواهد بود

اکنون بهتر است ما منتظر بشویم تا پیشنهاداتی را که مسیو ایسوالسکی تهیه نموده ولی نمیتواند آنهارا آشکار کند خود دولت روسیه با ما در میان گذارد. من مایل بپرداخت قرضه مشترك زیادی پس از پرداخت ۴۰۰۰۰۰ لیره بطور مساعده نیستم. ما نمیتوانیم همیشه پول بایران بدهیم پرداخت این قرضه برای اینکه شاه جدید بتواند باطرز خوبی شروع بکار کند ممکن است منطقی باشد ولی دوست ندارم مملکتی که بطرف پرتگاه‌ها سرازیر است و پیوسته در اعماق گودال قروض مستغرق میشود پول قرض بدهیم، قبول چنین قرضه‌هائی مارا مجبور خواهد کرد روزی بقوه جبریه تضمینات خودرا حفظ کرده و مسئولیتهای جدیدی بدوش بگیریم... (۱)

دوستدار صمیمی - ا. گری

نمره ۳۵۸

سر ك. اسپرینگ رایس به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰

(نمره ۲۵۷)

تهران ۷ اکتبر ۱۹۰۶

آقا - محترما اطلاع میدهد که در روز سوم ماه جاری بدیدن علاء السلطنه وزیر امور خارجه رفتم. جناب ایشان بطوری که خودشما هم اطلاع دارید مدت پانزده سال وزیر مختار ایران در لندن بوده اند باکمال محبت از من پذیرائی نمودند. اینك شرح مختصری از مذاکرات مفصل را معروض میدارم.

۱- بقیه این مراسله راجع بمسائل و مطالب دیگری است

جناب ایشان اظهار داشتند که بهیچوجه مایل بترك لندن نبوده وفقط دراثر فشار شاه وصدراعظم از آنجا آمده اند . این انتصاب موافق رضایت روسها نبوده است ولی تذکر داده است که پسر صدر اعظم که وزیر مختار ایران درسن پطرزبورك است طرفدار روسیه محسوب میشود بطوریکه اگر معظم له (علاءالسلطنه) احساساتی برله انکلیس داشته طرفداری پسر صدر اعظم از روسیه با اینگونه احساسات مقابله خواهد نمود

مشار الیه راجع بانتشارات راجعه بمذاکرات جاریه بین انکلیس وروس خیلی مضطرب ووحشتناك بود واظهار میداشت انکلستان سالهای متمادی دوست طبیعی و لازم ایران بوده است . آیا میخواهد دوست متفق قدیمی خودرا برای دوست جدیدی ترك کوید ؟ من اطمینان وقول صریحی که لورد لانسداون وشما شخصا بوی داده بودید تذکر دادم و پرسیدم که آیا با وجود این مواعید اطمینان بخش باور میکنند که انکلیس نظریات خودرا در خصوص لزوم حفظ استقلال و تمامیت ارضی ایران تغییر داده باشد ؟

مشار الیه اظهار داشت که خود او هیچ شك وتردیدی دراین موضوع ندارد ولی درمحیط ایران ومخصوصا درمغز خود شاه حس تردید وشك ایجاد شده است و بیم آن میرود که انکلستان برای حصول توافق نظر باروسیه ممکن است از منافع خود درایران صرف نظر کند . یا بدتر از آن داخل مذاکراتی برای تقسیم امپراطوری ایران بمناطق نفوذ که سهلترین راه برای ایجاد یك تحت الحمایگی معنوی ومستور است بشود آیا انکلستان قراردادی را باروسیه طرح میکنند که مشابه قرارداد آن بافرانسه درباره مراکش میباشد ؟

اگر چنین باشد ایران ازمشاوره با انکلستان برای رهائی خود خودداری کرده و نجات خودرا ازدیگران خواهد جست و باروپا متوسل خواهد گردید آیا نقشه تقسیم ایران نمونه تصفیه موضوع افریقا نخواهد بود؟ در اینصورت ایران بخود حق میدهد که برای تعیین سرنوشت خویش صدای خودرا بلند کرده و از تمام دنیا استعانت بجوید.

یك مطلب دیگر که تاثیرات عمیقی در شاه نموده است خونسردی انکلیس و روس راجع بموضوع تعیین سرحدات ترکیه میباشد . نظریات وافکار ترکیه بقدری بطرف سختگیری و شدت متمایل شده که ایران مجبور خواهد شد بازبحکمیت و قضاوت توسل جوید و خوداو قضاوت سرنیکلااوکونور را ترجیح میدهد و تصور میکنند که باید بسلطان مستقلی مراجعه شود من از منابع دیگر اطلاع پیدا کرده ام که این سلطان امپراطور ویلهلم میباشد.

سومین و مهمترین نکته موضوع قرضه مشترك است که اخیرا باطلاع او رسیده است ــ آیا معنی این قرضه مشترك بطوری که بعضیها میگویند اینستکه روسیه بواسطه احتیاجات مالی خود مجبور شده است که از نقشه قدیم خود (که تا آخرین لحظه تعقیب و بواسطه مساعدت بموقع سرمایه-داران انکلیس از آن صرفنظر شده) که عبارت از تحمیل شرایط جابرانه در مقابل پرداخت وجه مهمی بعنوان مساعده بوده است صرفنظر کرده و بنابراین مجبور شده است بانکلیس توسل جوید؟ و آیا انکلیس بشرایط روسیه تسلیم شده ورضایت داده است که برای فشار دولت ایران دست بدست آن بدهد؟ مشارالیه ارادهٔ امین السلطان را به پیشنهاد لورد سالیسبوری برای قرضه مشترك بعنوان اینکه ابتکار اولین قدمی است که در راه تحت الحمایگی مشترك برداشته می-شود تذکر داد و اظهار داشت عجب نباید کرد که این اخبار تیره ترین افکار و تصورات را تولید نموده است

من تا آنجا که توانستم یک پهلو و
صریح بودن اظهارات شما را بایشان اعلام
و اظهار داشتم یقین دارم که اولین اصل
سیاست انگلیس در ایران ادامه استقلال آن
است بتمام معنی   سسیل اسپرینگ رایس

نمره ۳۵۹

سر.س. اسپرینگ رایس بسر ادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰
(نمره ۲۵۸) تهران ۱۷ اکتبر ۱۹۰۶

آقا ــ در پنجم ماه جاری بدیدن
وزیر مختار روس که هنوز در منزل ییلاقی
خود میباشد رفتم. مشارالیه با صمیمانه
ترین وضعی از من پذیرائی نمود. بطور
کلی راجع بوضعیت فعلی مذاکره نمودیم
چنانکه اطلاع دارید ایشان هنگامی که
در روسیه بودند یکی از طرفداران قرار-
داد و توافق با انگلیس مخصوصا با جنبه
اروپائی آن بودند. در طی صحبت او
بهیچوجه علامتی از تغییر نظریات قدیمه
اش ندیدم. ولی نیت او هرچه باشد بار
رسوم و عادات اداری، و تمایلات زیردستان
او مانع بزرگی در اجرای سیاست صلح آمیز
او میباشد.

راجع بعهدنامه مشترک اظهار داشت
که هرچه زودتر این موضوع را مورد
مطالعه قرار خواهد داد. من مشغول
مشاوره با مستر راینو عضو بانک
شاهنشاهی میباشم همکار من و من یک
نقشه منطقی از روی اصولیکه طرفین موافقت
نمودهایم برای نظارت در مخارج طرح
نموده و تسلیم خواهیم کرد. احتیاجات دولت
بطوری است که بدون اشکال میتوان اطمینان
حاصل کرد پولیکه خواسته است موردلزوم
میباشد. در نظر خواهم داشت که معنی
صحیحی راجع بتیمه خودمان معین شود
زیرا راجع ببنادر خلیج تردیدهائی حاصل
شده است اطمینان دارم که در اینقسمت
مشکلاتی تولید نخواهد شد ولی درصورت
بروز اشکال بیم آن دارم که مجبور باشیم
برای یک تصمیم رضایت بخشی پافشاری نمائیم

مسیو هارتویک راجع بمنطقه نفوذ
نمایانی نمود مشارالیه گفت ایراد مهمیکه
باین پیشنهاد وارد است اینستکه اگر باطلاع
ایرانیها برسد قطعا آنها را در آغوش آلمان
خواهد انداخت و در عین حال علت بروز
مشکلات دائمی بین روس و انگلیس خواهد
شد. بنظر او بهترین طریقیکه باید در پیش
گرفت حصول توافق صریحی است راجع
براه آهنها تلگرافات و غیره دولت ایران
نمیتواند باین قرارداد ایرادی بگیرد و
از طرف دیگر برای کشمکش در تعیین
اینکه چه چیز باعث نقض موضوع مبهم
«نفوذ» بوده باشد راهی باز نمیماند

من بوی گفتم تلگرافی برای قنسول
گریهای دولت پادشاهی در نقاط بیاد در ایران (که
یک نسخه آنرا لفا ارسال میدارم (۱)) مخابره
نموده بایشان سفارش میکنم که نظریات صلح
جویانه‌ای را در مورد همکاران روسی خود
تعقیب نمایند او نیز اظهار داشت که همین
دستور را خواهد داد.

او میگفت اشتراک مساعی صمیمانه
بین رؤسای قنسولخانه‌ها مخصوصا در تبریز
که نظریات ولیعهد در آنجا اهمیت زیادی
دارد بی نهایت لازم است.

ما بطور وضوح و صریح راجع به
مسائلی که بین دول متبوعه ما مورد بحث
است داخل مذاکره نشدیم. و با دوستانه
ترین طرزی با هم جدا شده و بهم اطمینان
دادیم که امور دولتین متبوعه خودرا با
روابط شخصی بین خود و زیردستان
خود آسان خواهیم نمود ــ
سسیل اسپرینگ رایس.

نمره ۳۶۰

سر س. اسپرینگ رایس به سر ادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰
(نمره ۲۶۴) تهران ۱۱ اکتبر ۱۹۰۶

آقا ــ البته رای من خیلی هنوز

۱ ــ درج نشده

روداست که بتوانم راجع بوضعیت روحیات عمومی نظریه‌ای معروض دارم ولی اجازه می خواهم نکات ذیل را در هر صورت بعرض برسانم

در تأثیرات عملی هریك ازمؤسسات عمومی جدیده ظاهرا نمیتوان مردد بود که علامت ظاهری تغییر و تبدلی است که ایران بآن معروض گردیده‌است. ازتمام چیزهائی که میشنوم چنین میفهمم که روح وطن پرستی در ایران زنده شده و ممکن است دوام کند و این بیداری نتیجه طبیعی امور تربیتی و تعلیمی بابیان نهضت عقیده، اتحاد اسلام، وحس غرور ملی است که در اثر فتوحات ژاپون در روسیه در ممالک شرقیه پیدا شده قوت و استحکام و قدر و قیمت تقریبی این نهضت هرچه باشد میخواهم بگویم نباید آنرا از نظر دور داشت

از این نقطه نظر بدیهی است که در طی هریك از مذاکراتی که ما راجع باین مملکت باروس مطرح میکنیم باید تمایل دیرینهٔ خود را نسبت بمصونیت و استقلال ایران را ازداشته و برقرار کردن فرصت مساعد و متساوی برای ادامه تجارت عموم ملل را اولین و اساسی ترین نقطه سیاست خود قراردهیم. جسارتا میگویم اگر ما بتوانیم بطور وضوح بایرانیان ثابت و مدلل کنیم که در طی تمام مذاکرات ما باروسیه که برای رفع اختلافات موجوده بعمل آمده این نظریه اولین و مهمترین تقاضای ما بوده است موقعیت خودرا بمراتب قوی تر و مستحکم تر نموده ایم.

اگر ما مایل نیستیم که وسیله نفوذ نظر متمایل فعالیت سیاسی خودرا در یك قسمت معین از امپراطوری ایران محدود نموده و اختلافات فیما بین را رفع کنیم من معتقدم که این توافق نظر باید بعنوان بعض موارد مشخص مانند تعقیب امور تجارتی و صنعتی در تحت نفوذ متقابل انگلیس وروس – لزوم اقدامات لازمه برضد بروز وبا و توضیحاتی دیگر در باره مسائل – تجارتی و تشکیلاتی باشد ولی تمام پیشنهاداتی که ممکن است نزد ملیون سوء تعبیر شده ودست آویز اتهام اینکه ما میخواهیم در اراضی ایران نظارت نمائیم باید جدا رد شود،

من میترسم هرگونه پیشنهادی از طرف انگلیس که موهم دخالت در اراضی ایران باشد بمنزلهٔ یك دست آویز وحربه مفیدی در دست کسانی بیفتد که بخواهند باهالی ایران مدلل کنند سیاست دیرینه بریطانیای کبیر مبنی بر ادامه استقلال و مصونیت ایران اکنون تغییر یافته است و حال آنکه ما میخواهیم باواگذار کردن قسمت اعظم ایران باختیار روس بخصومت دیرینه را مرتفع سازیم بشرطی که بما اجازه داده شود قسمت کوچك باقی مانده را که برای دفاع از مستملکات هندوستان ما لازم است در اختیار مستقل خود داشته باشیم. –

سسیل اسپرینگ رایس.

نمره ۳۶۱

سر سسیل اسپرینگ رایس به سر ادوارد گری

خصوصی — طهران ۱۲ اکتبر ۱۹۰۶

گری عزیزم – ... من مذاکرات زیادی با طبقات علماء ووزراء و افراد نموده ام.

من چنین مستفاد میگردد که طبقات عمومی برانست که ما نهضت کنندگان را تقویت نمودیم و باوسیله روس ها را فریب داده و درهم شکستیم و موفقیت حاصل کرده ایم. البته من مکرر در مکرر گفته ام که ما چنین سیاستی نداشته ایم ایرانی ها آزادی خود را بخودشان مرهونند به نما و اگر یك حزب عمومی به یك ملت اجنبی تکیه دهد مرتجعین هم بملت دیگر متوسل میشوند واستقلال ایران در نتیجه مداخلات اجنبی دچار لطمه میشود

یکی از علماء مشهور ظاهراً ملتفت خطر شده و تصور میکنم توانستم به او مدلل کنم که بهترین طریقی که سفارت ما میتواند در پیش گیرد اینست که از هرگونه مداخلاتی خودداری نماید بشرطی که روسیه نیز بکلی بیطرف بماند و کناره گیری او از مداخله درشئون ایران بما روشن شود. مردم اینجا در باره انگلستان فقط این فکر را دارند که دولت مزبور مخالف باروسیه میباشد ومعتقدند اگرما درباره ایران با روسیه قرار دادی منعقد کنیم این قرارداد دارای جنبه معامله داد وستدی میباشد: انگلستان یك قسمت ازایران را بروسیه واگذار و با قسمت دیگر مبادله می کند: یا اینکه تمام ایران را بروسیه واگذار میکنند بواسطه ملاحظاتی درجاهای دیگر ایرانیها نمیتوانند تصور کنند این دو مملکت ممکن است رقابت دیرینهٔ خود را کنار گذارده و باهم دوستانه زندگی کنند. باین علت است که من تصور میکنم بهتر است گوشزد کنیم که اولین اقدام ما در این مذاکرات درخواست این بود که روسها اطمینان قدیم را برای صیانت استقلال ایران تاکید و مستحکم نمایند

من به تمام قنسولها دستور داده ام که با همکاران روسی خود نظر دوستانه‌ای اتخاذ کنند و یك نسخه از تلگراف را به مستر هارتویك داده ام. او میگوید که همین کار را کرده است ولی با نهایت تاسف باید بگویم که اخباری که بمن میرسد نشان بهبودی نیست وسکوت مستر هارتویك هم یك دلیل است

ایرانیها جدا مخالف قرضهٔ مشترك هستند. روس‌ها هم همینطور مرکزدشمن بزرك ما فعلا در سن پطرز بورك میباشد و او همیشه اشکارا با توافق نظر با ما دربارهٔ ایران مخالف بود او آدمی زرنك و زبان باز است و شاید امپراطور راهم دیده باشد.

آنچه که بمن گفته اند اینست (۱)

نمره ۳۶۲

سر س اسپرینك رایس بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ تهران ۱۳ اکبر ۱۹۰۶

تلگراف نمره ۲۸۲

در طی مذاکرات باوزیر مختار روس توافق نظر حاصل کردیم که اگر بیانیه علنی تهیه شود مبنی بر اینکه اولین منظور مذاکرات ما استحکام بنیان استقلال و مصونیت ایران است که ما هردو خواستار آن میباشیم بنفع هردو مملکت خواهد بود. من بوزارت امور خارجه نیز مراسله در زمینه تلگراف نمره ۱۷۲ شما ارسال داشته‌ام (۲)

ملاحظات ذیل مینوت

چنانکه معلوم است نظریات هارتویك با ایسوالسکی راجع بایران اختلافات زیادی داشته است ا. کورست

نمره ۳۶۳

سر ا. نیکلس بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰

(نمره ۶۹۷) محرمانه

سن پطرزبورك ۱۵ اکتبر ۱۹۰۶

آقا ـ (مسیو بوتیرون) وزیر مختار فرانسه پریروز گذشته از من سئوال کرد که آیا مذاکرات ما با مسیو ایسوالسکی پیشرفتی کرده است یاخیر

من بطور خصوصی باو گفتم که عنقریب دو لتین پیشرفتی برای رفع مبرم ترین احتیاجات دولت ایران خواهند نمود و مسیو ایسوالسکی و من مشغول مذاکره برای قرار داد وسیع وعمومی میباشیم. من درضمن صحبت بامسیو بوتیرون داخل جزئیات

---

۱ - قسمتهای حذف‌شدهٔ این مراسله مفصل و راجع بمسائل عمومی در ایران است

(۲) مطالب این مراسله همان است که ضمن تلگراف نمره ۱۴۴ تحت نمره ۳۵۵ درج شد

نشده وهیچ اشاره‌ای راجع بنکاتیکه تحت بحث است ننمودم ولی اظهار داشتم پیش بینی میکنم که دایرهٔ قشونی مشکلات زیادی در راه حصول توافق وانعقاد قرارداد ایجاد خواهد کرد. من اضافه کردم که اطمینان دارم مسیو ایسوالسکی آنقدر که بتواند مجاهدات لازمه برای رفع این مشکلات مبذول خواهد داشت ولی اطمینان ندارم که نفوذ و مقام او اینقدر ثابت ومحکم باشد که بتواند موفقیت حاصل کند درهر صورت من منتظرم که بمذاکرات ادامه داده شود.».

(مسیو بوتیرون) اظهار داشت که مسیو هارتویك در تحت تاثیر رسوم وعادات قدیمه وزارتی اینجا واقع شده و شاید نظریات او راجع بمسئله ایران با نظریات رئیس ما فوقش مخالف باشد و یحتمل بواسطه اطلاعات بسیطی که در جزئیات مسئله دارد در صدد اعمال نفوذ درباره مسیو ایسوالسکی برآمده و پیچ و خمی درجریان مذاکرات مستقیم وروشن بیندازد ازمن سئوال کرد که آیا هیچ علامت «تمایل بالمان» ازطرف مسیوایسوالسکی مشهود نشده؟ جواب دادم نه تا کنون چنین علامتی ندیده‌ام ولی تصوراینکه آلمان بارضایت کامل بحصول موافقت دائمی بین روس وانگلیس مینگرد حماقت است.

مسیو بوتیرون اظهار داشت که مسیو ایسوالسکی قبل از مراجعت بسن پطرزبورك سیاحتی درپاریس خواهد کرد و در آنجا رئیس جمهور ومسیو (بورژوا) را خواهد دید و در آلمان توقف خواهد کرد و یحتمل بحضور امپراطور که ایسوالسکی محترم ترین اشخاص درنزد اواست تشرف حاصل کند وشاهزاده بوف‌راهم ببیند.

من تذکر دادم مشاهده تاثیر این دید و بازدید ها در مسیو ایسوالسکی هنگام مراجعت خالی از لطف نمیباشد.

ا. نیکلسن

نمره ۳۶۴

سرا. نیکلسن بسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰

(نمره ۷۰۱)

سن‌پطرزبورك ۱۹ اکتبر ۱۹۰۶

آقا من امروز بعد ازظهر ازمستر گوباستوف تحقیق نموده‌و پرسیدم آیاهیچ پیشنهادی از طرف وزیر مختار روس در تهران مبنی براینکه بیانیه ای منتشر و تذکر داده شود که اصول مذاکرات ما راجع بایران مبنی برلزوم ادامه مصونیت و استقلال ایران میباشد بوی ابلاغ شده جناب ایشان جواب دادند که تا کنون پیشنهادی دراین زمینه بایشان نرسیده و ظاهرا از این تحقیق من دچار کمی حیرت شد، من برای او راپورتی راکه ازطرف مسترس. اسپرینك رایس درنتیجه مذاکرات بامسیو هارتکویك راجع باینموضوع رسیده شرح داده وگفتم تصور میکنم شخص اخیرالذکر موضوع را بوزارت امورخارجه اطلاع داده است.

بعد علاوه کردم که عقاید دولت متبوعه من در مراسله وزیر مختار دولت بریطانیا تغییراتی ننموده واطلاع نداشته‌ام که نظریه شما چیست ولی غیر ازملاحظات محلی که باید مورد اهمیت واقع شود بنظر من و مطابق عقیده شخصی من هر قدر کمتر افکار عمومی متوجه مذاکرات ما بشود بهتر است من چنین میفهمم که هم دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیاوهم دولت روس بدولت ایران اطمینان لازمه را داده‌اند و بهتراست موضوع درهمین‌جا متوقف شود. بنظر من دراین مرحله از مذاکرات افکار عمومی‌رامتوجه آن نمودن مطبوع نمیباشد ولی میل دارم که عقیده ایشان‌را دراین زمینه بدانم.

مسیو کوباستوف بامن متفق العقیده بود که هرقدر بتوان باید ازانتشار مذاکرات جاریهٔ ما جلوگیری نمود. گر چه

اگر دولت ایران مایل با شد افکار عمومی را اطمینان دهد ممکن است بانها اجازه داد که بهر شکل مناسب بدانند بیانیه انتشار دهند . ا . نیکلسن

نمره ۳۶۵

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰

تهران ۲۳ اکتبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۳۰۰)

عطف بتلگراف شما نمره ۱۸۷ و تلگراف سر ا. نیکلسن نمره ۲۷۰ (۱)

من ترجمه تلگراف نمره ۱۴۴ شما را بوزیر امور خارجه ارائه دادم و ایشان گفتند که بفوریت آنرا بشاه که از طرف سفارت روس بوی اطمینان داده شده است که در مقابل پیشنهادات دولت بریطانیا برای دفاع از مصونیت استقلال ایران بجنگند تقدیم خواهند نمود ، شاید این موضوع مربوط به « منطقه نفوذ » باشد

اطرافیان شاه همه ضد انگلیس میباشند یك بیانیه آشکار و صریح بهترین راه اصلاح است

یادداشت دبل مینوت

۱ - تلگراف نمره ۲۷۰ سرا . نیکلسن مورخه ۱۶ اکتبر ۱۹۰۶ مشعر است که با معاون وزارت امور خارجه روس راجع به انتشار بیانیه ای در ایران راجع بمذاکرات روس و انگلیس مذاکراتی بعمل آمده سر ا . نیکلسن اظهار داشته بود که هرقدر این موضوع کمتر شهرت یابد بهتر است

سرادواردگری در ضمن تلگراف نمره ۲۱۲ به سر ا. نیکلسن (که در تحت نمره ۱۸۷ به سر س. اسپرینگ رایس مخابره شده) این نظریه را تصویب و علاوه نمود : ولی تا آنجائیکه از مندرجات مطبوعات برمی آید ممکن است در پارلمان از من سئوالاتی بشود و من باید باین اصل رجوع کنم که مصونیت ایران یکی از منظور های ما را در پرداخت مساعده مشترك تشکیل میدهد

نمره ۳۶۶

سرادواردگری بسرا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱-۱۷۰ - ۳۱ اکتبر ۱۹۰۶

تلگراف (نمره ۴۳۱)

بهتر اینست که مسیو ایسوالسکی حس کند که ما منتظریم پس از مراجعت وی از برلن مذاکرات راجع بایران را ادامه داده و پیشرفت حاصل نمائیم .

در صورت امکان خوب خواهد بود اگر کرمان رادرجزء قلمرو نفوذ ما قرار گیرد . خیلی بهتر است اگر عنوان منطقه نفوذ راکنار گذارده ترك کنیم .

اولین منظور اینست که بین ما و روسیه قرار دادی منعقد گردد که هیچ یك در حدود منطقه خود در صدد اعمال نفوذ در منطقه طرف مقابل برنیائیم . - این نواحی را هم تعیین خواهد شد . ما میتوانیم از دولت ایران ضمانتی بگیریم که نگذارد بوسیله اعمال نفوذ دولت مقابل اوضاع هر یك از این مناطق دستخوش اغتشاش شود

نمره ۳۶۷

سر ا. نیکلسن به سرادواردگری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰ سن پطرزبورك

۴ نوامبر ۱۹۰۶

نمره ۷۳۵

آقا ! - دیروز بعد از ظهر من بدیدن مسیو ایسوالسکی رفته و بوی توضیح دادم اکنون که بسن پطرزبورك مراجعت نموده اطمینان دارم که مذاکرات ما باطرز معمولانه ای پیشرفت خواهد نمود . من بجناب ایشان گفتم که جزئیات کار راجع بپرداخت یك مبلغ بطور مساعده بدولت ایران تصفیه شده و ما اکنون آزادیم

که داخل بحث در اطراف مسئلهٔ وسیع روابط آینده خود در ایران بشویم و در مدت غیبت ایشان از سن پطرزبورک من با شما دارای روابط و ارسال و مرسول راجع باین مطلب بوده و عقیده شما هم این بوده است که مذاکرات پیشرفت نماید بنظر من موانع مهم و غیر قابل رفعی در راه حل و تصفیه این امر باقی نمانده و در حقیقت **بواسطه بعضی بی‌احتیاطیها که فرصت بدست مطبوعات داده است** آنها هم راجع بمذاکرات ما بحث و استدلال میکنند لازم است که برای اخذ تصمیم باسرع اوقات مجاهده نمائیم

مسیو ایسوالسکی بمن جواب داد که لازم بتکرار نیست که صمیمانه مایل بحصول آخرین توافق نظر میباشد ولی باید باو وقت داده شود موانعی را که در راه این طریقه ای که ما برای حل قضیه در نظر گرفته ایم وجود دارد از میانه بردارد در راه برقرار کردن روابط دوستانه با بریطانیای کبیر بتواند اقدام کند مشارالیه شخصا بانظریات و خیالات ما کاملا همراه است

ولی پیشنهاد تجدید منطقه نفوذ برای بعضی از اولیاء امور روسیه باعث ایجاد اضطراب و تردید گردیده است - متلا ارکان حرب که هنوز مذاکرات جدی با آن بعمل نیامده بکلی مخالف اینست که سیستان را کاملا تحت نفوذ و نظارت ما وا گذارند از لحاظ نظریات نظامی این نواحی واجد اهمیت سوق‌الجیشی بوده و ممکن است در آینده بسیار مفید واقع شود. بنابراین لازم است مشارالیه جوابهای محکم و متینی تهیه کند که بتواند درجواب مخالفت های آنها فایق آمده ایرادات آنهارا رفع کند و باید بتواند به اولیاء قشونی مدلل نماید که در عوض سیستان در جاهای دیگر امتیازات متقابلی بانها داده خواهد شد علاوه براین یك مشکل دیگر وجود دارد که باید افکار قسمتی از توده را تغییر داده و آنهارا درمجرای سیاست خارجی روسیه بجریان انداخت . بنا براین بدیهی است که وقت زیادی لازم میباشد تا ما باخرین نقطهٔ توافق نظر رسیده و قرار دادی منعقد نمائیم .

من به‌مسیو ایسوالسکی گفتم که فکر قشونی فقط یکطرف مسئله را میبینند و مخالفت بایك قرار دادرا از ناحیه قشونی تنها در روسیه نباید انتظار داشت . او نمیبایستی تصور کند که در میان تمام اولیاء اموری که ما در قسمت خود از آنها مشورت نموده ایم توافق نظر و اتحاد عقیده موجود است ولی اداره کنندگان مسئول مذاکرات نباید بیجهت وزن و اهمیت بنظریات نامشروع نظامی بدهند .

از انجائیکه دیروز میخواستم دامنه صحبت را بزمینه دیگری بکشانم قصد کردم که مذاکرهٔ مشروح این قسمت را برای وقت و فرصت دیگری بگذارم ، راجع بنظریات قشونی اجازه میخواهم نظر شمارا بمراسله کلنل ناپیر که مایل بودم رئیس ارکان‌حرب‌را برای حصول توافق نظر بین انگلیس و روس مساعد نماید متوجه نمایم .

باز به‌مسیو ایسوالسکی گفتم تا آنجا که من میتوانم بفهمم افکار عمومی در روسیه مایل و موافق با حصول توافق نظر با بریتانیا کبیر میباشند و جرائدی که از جریان سیاست دور نمانند (نوویورمیا) و (اوکو) نسبت به چنین توافق نظری آهنگ های تحسین آمیز میسرایند

جناب ایشان جواب دادند که ممکن است بعضی جرائد باعقد قرارداد موافق باشند ولی یك یا دو جریده را اسم برد که جدا مخالف ترك سیاست قدیمه و دیرینه روس میباشند. و اضافه کرد که بعضی نکات دیگر وجود دارد که باعث تحیر او شده است. او تصور میکرد که قرارداد ما پس از امضاء بدون طبع و نشر میشود و متحیر بود که در این صورت بچه طریق میتوان بدولت ایران و سایر ممالک مدلل نمود

که ما درصدد تقسیم ایران نبوده و نمیخواسته‌ایم اصول « درب آزاد » را بهم بزنیم .

مسیو ایسوالسکی خاطر نشان کردم که تصور نمیکنم که تهیه یک مقدمه برای این قرارداد متضمن اشکالات زیادی باشد زیرا دراول آن یک جمله‌ای که حاکی از تمایل ما بادامه مصونیت و استقلال ایران باشد جامیدهیم و بعد شرح میدهیم که نظر بسرحدات متقابل جغرافیائی خود باایران برای ادامه صلح وآرامش بهتر است که طریقه‌ای در پیش گیریم که نه روس و نه انگلیس درنواحی مجاور سرحدات یکدیگر اعمال نفوذ ننمایند . ما میتوانیم این نواحی را درطی مذاکرات خود تعیین و تمدید نمائیم . زیرا فقط نواحی‌را که برای حفظ سرحدات خود لازم داریم تعیین کرده‌ایم از مذاکرات وی چنین میفهمم که آنچه‌را میتوان ناحیه روس نامید در شمال مملکت ایران واقع است من اطمینان دارم که دو ناحیه در مجاورت هم واقع نخواهند بود بلکه مابین آنها یک فاصله قاطع بیطرفی مقرر و معین خواهد گردید . بنظر من این بهترین طریقه کاراست و ما میتوانیم ازدولت ایران قول بگیریم که بهیچیک از دولتین اجازه ندهد علاقه و امتیازاتی در ناحیه طرف مقابل بدست آورد از آنجائیکه حقوق ما برای صیانت سرحدات متقابل خود غیر قابل انکار است هیچ دولتی نمیتواند از چنین قرار دادی مستثنی شود . ونیز گفتم بهتراست عنوان «منطقه نفوذ یا منافع» را بکار نبریم و من یک فورمول حاضر و آماده‌ای ندارم بوی تقدیم نمایم ولی آنچه‌را تذکر میدهم یک نظریهٔ عمومی میباشد ومطمئنم که با نظریات شما نیز موافقت دارد

مسیو ایسوالسکی تذکر داد چون ما میخواهیم ازاعطای امتیازات بدول دیگر درنواحی خود جلوگیری کنیم شاید بعضی از آنها مثلا آلمان چنین وانمود کنند که ما اصول « درب آزاد » را رعایت نمیکنیم جواب دادم که با این نظریه نمیتوانم موافقت کنم . کاملا صحیح است که ما نباید بگذاریم دول دیگر در نواحی ما امتیازی تحصیل کنند و معلوم است که امتیازات راه آهن وسایر مهمات درمملکتی مانندایران باطنا بیشتر از آنچه که ظاهرا مستفادمیشود مهم است ، ولی من تصور نمیکنم منظور این باشد که درب تجارت مشروع بسته‌شود ودر هرصورت درب باقی مملکت ایران برای اعطای هرگونه امتیاز یاتجارتی که دول دیگر مایل باشند کاملا باز است ، او دولت آلمانرا تذکر میداد ولی آیا اینطور نیست که دولت مذکور میتواند ایراداتی بحصول توافق نظر بین ما داشته باشد .

مسیو اسوالسکی اظهار داشت که باکمال دقت ازاجازه دادن بالمان برای نظرداشتن درمذاکرات ماجلوگیری کرده است زیرا بنظر اوابن مطالب فقط بخود مامربوط میباشد . اگرچه هیچگونه علامتی برای اثبات اینکه آلمان در راه موفقیت باشکال میاندازد —

مشهود نیست هر چند واضح است که مایل نیست به بیند ماتوافق نظرحاصل کرده ایم . من حوادثیراکه درطی موضوع قراردادانگلیس وفرانسه راجع به مراکش رخ داد و مشکلاتی راکه بواسطه غفلت مسیودلکاسه از همراه نمودن قبلی آلمان بوجود آمد تذکر دادم بیش ازاین برای او ابن قضیه را روشن و آشکار نکرده بودم که چگونه ممکن است دولت ایران راضی به قرار دادی که ما طرح ریزی نموده ایم بشود . فرضا هم دولت ایران ازروی سوءظن ابن قرارداد را مبنی بر اصل انقسام مملکت خود تشخیص دهد و برای جلوگیری ازاین موضوع بالمان توسل جوید ؟ من نمیخواهم تذکر این نکات را ازطرف‌او دلیل براین بدانم که او مشکلات خیالی و بی‌اساسی را در راه انعقاد قرارداد ایجاد میکنند . اوکاملا و ازروی صمیمیت مایل به‌حصول توافق‌نظر

است ولی میخواهد جنبه‌های مختلف قضیه را بنظر من بیاورد ومخصوصا جنبه اینرا که این قرارداد چه‌تاثیری درسایر احزاب خواهد داشت ومیخواهد باین وسیله بمن مدلل نماید که حل این قضیه باسانی و بسرعت ممکن نیست

من در اولین ملاقات پس از مراجعت او موشکافی بیشتری را در اطراف افکار و نظریات آلمان شرط احتیاط ندیدم زیرا ممکن است مشار الیه هنوز درتحت نفوذ مسافرت اخیر خویش بوده و میل نداشته باشد توضیحاتی در این خصوص بدهد . قبل از حرکت ایشان من فرصت ملاقات دیگری بدست آورده و توضیحات بیشتری راجع باین مطلب از وی خواهم خواست ولی می خواستم او چنین حدس بزند که من راجع بملاقات ها و مصاحبه های او در پایتخت آلمان اضطراب یانگرانی دارم

قبل از اینکه از موضوع ایران خارج شویم از وی پرسیدم که آیا هنوز امپراطور میل دارد با بریطانیای کبیر توافق نظری حاصل نماید مسیو ایسوالسکی جواب داد که بدون تردید اعلیحضرت امپراطور دارای همین عقیده هستندولی موقعیکه بیك مسئله مانند تعیین حدود و ترسیم منطقه منقابل در ایران برمیخورند باولیاء امور لشکری و قشونی مانندوزیر امور خارجه مراجعه نموده و با آن ها مشورت بعمل میاورند . مسیو ایسوالسکی اضافه کرد که بی نهایت میل داردموفقیت او طوری باشد که بتواند به اعلیحضرت واضح نماید که اهمیت موضوع در جنبه نظامی آن نمیباشد . ملاقات مسیو ایسوالسکی تاثیری در فکر من نمود مبنی بر اینکه اگرچه او شخصا مایل است توافق نظر حاصل شده و قراردادی منعقد گردد ولی بی اندازه مایل است در هر قدم مراعات احتیاط کامل را نموده و بقدری با بطوء وکندی پیشرفت نماید که مذاکرات بطول انجامیده و عناصری که در میان قدم گذارند که شاید باعث بهم زدن اوضاع بشوند بهتر است مسیو ایسوالسکی را ترغیب نمود که قدری بسرعت کار خود بیفزاید و بنظر من اگر صورت موادی که بمنزله مقدمه و دیباچه قرارداد است با نقشه‌ای که من در نزد ایسوالسکی طرح نموده ام بمن برسانید مفید تر خواهد بود ـ تصور میکنم اگرچنین طرح حاضر و آماده‌ای بوی تسلیم شود از تردید و تشتت او مقداری کاسته خواهد شد و باو ثابت میشود انقدر که او تصور میکرد طرح نقشهٔ اینکار از روی پیشنهادات من چندان مشکل نمیباشد . ما درضمن این ماده یا مواد میتوانستیم مقصود خود را مبنی برعدم مداخله در امور ایران بگنجانیم و آن نواحی را که بواسطه قرب جوار با افغانستان و بلوچستان مجبور از برقراری صلح و ارامش در انها میباشیم و نمیخواهیم اجازه مداخلاتی را از طرف دول دیگر در انها بدهیم تعیین نمائیم . مامیبایست ناحیه‌ای را که مورد علاقه روسیه میباشد در نقشه آزاد وخالی بگذاریم و همین فضای خالی عامل خوبی خواهد بود که روسیه را بتعیین منطقه خود وادار سازد وهمچنین تصور میکنم مسیو ایسوالسکی درصورتی که چنین سندی در دست داشته باشد درهرموقعی بهتر میتواند موضوع را با امپراطور و سایر همکاران خود در میان نهد .

ا. نیکلسن

ضمیمه نمره ٣٦٧

نایب سرهنگ ناپیر به سر ا. نیکلسن

محرمانه

سن پطرزبورك سوم نوامبر ١٩٠٦

آقا ـ افتخار اینرا دارم که راپرت دهم برحسب میل جنابعالی مبنی براینکه تحقیق کرده بدانم نظریات محافل نظامی در اینجا راجع به انعقاد قرار دادی در

باره ایران چه میباشد دیروز موقعیکه پس
از یك غیبت طولانی مجدداً سر خدمت
حاضر شدم فرصتی بدست آورده و برای
ادای مراسم معموله بنزد ژنرال پالیتزین
رفتم که فکر او را در این خصوص آسوده نمایم

ژنرال پالیتزین رئیس ارکان حرب
بعد از گراندوك نیکلا اولین عامل نفوذ در
ناحیه مرکزی میباشد ، مشارالیه با کمال
صمیمیت و ملاطفت از من پذیرائی کرده و
راجع بمسائل متنوعه مذاکراتی نمود

بطوریکه من توانستم بدون ایجاد
سوءظن در اطراف اینکه منظور اصلی از
ملاقات او همین بوده است موضوع ایران
را مطرح کنم .

ژنرال پالیتزین تصور میکنم از
روی صمیمیت اظهار تمایل بدوستی با
انگلستان نمود و اعلان داشت که در سراسر
آسیا ما دارای علایق عمومی و مشترك
میباشیم ولی فقدان اطمینان و سوء تفاهماتی
را که مدتها است حکمفرما بوده نمیتوان
دریك آن مرتفع نمود و این موانع انعقاد
قرارداد را مشکل نموده است . راجع بایران
مشارالیه معتقد به تعیین منطقه نفوذ نبود
و با این موضوع اظهار مخالفت کرد . بنظر
او این روش و طریقه عملی نیست و تجارت
ایران موضوعی است واجد اهمیت حقیقی
وغیر ممکن است عملیات تجارتی را که
در تحت نفوذ عرضه و تقاضا و ملاحظات
جغرافیائی و وسایل نقلیه واقع است و فقط
یك مملکت یا چند را فرصت میدهند که
بواسطه مقاومت بارقباء خود دائره تجارت
خویش را در اطراف و اکناف آن بسط دهند
تجدید نمود .

والبته ممکن بود ایران را تقسیم کرد ولی
اگر روسیه و انگلیس منطقه نفوذ خود را
تعیین نمایند آلمان وسایر ممالك تقاضای
سهمیه خود را خواهند نمود و در اینصورت
ما مجبوریم ایران را مسخر نمائیم

ژنرال پالیتزین با نظریه راجع به
خط آهن بغداد که یك فرع آن بخانقین
امتداد یابد نظر مساعدی نداشت و تصور
میکرد نظریه مزبور قدیمی است و ضمناً
اظهار داشت که طرفدار امتداد خط آهن
ایروان به تهران نبوده است ، مشارالیه از
اقامه دلایل سوق الجیشی برای رد پیشنهاد
تعیین منطقه نفوذ خود داری نمود و من
نمیتوانستم بدون توضیح دادن عین پیشنهادات
دولت متبوعه خود و پرده برداشتن از
منظور خویش که جناب شما میخواهید
مستور بماند اصرار کنم که دلایل خود را
در این باب ابراز نماید

ه . د . نابیر نایب سرهنگ
اتاشه نظامی

ملاحظات ذیل مراسله

اگر دولت روسیه بواسطه تحریك و
افساد دائره نظامی از قبول پیشنهاد منطقه نفوذ
ما استنکاف می ورزد دلیل واضح و مبتنی
است بر اینکه بخیال تعرض بر ضد هندوستان
در صدد قبضه نمودن سیستان است و می-
خواهد اساس کار را محکم نماید . در
این صورت ادامه مذاکرات بی فایده
خواهد بود

در ضمن مقدمه ای که باید تهیه
شود ممکن است توضیح داد که در مناطق
نفوذ درب تجارت بروی تمام ممالك باز
خواهد بود و اعطای امتیازات فقط منحصر
بطرق شوسه و راه آهن ها و خطوط
تلگرافی ، و بنادر و فلاحت خواهد گردید

ادوارد گری .

نمره ۳۶۸

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری .

وزارت خارجه ۳۷ — ۱۷۰
(نمره ۷۳۸) محرمانه

سن پطرزبورك ۵ نوامبر ۱۹۰۶

آقا : — من امروز بدیدن سفیر آلمان
رفتم و مشارالیه راجع بمسافرت مسیو
ایسولسکی بالمان و تأثیرات خوبی که این
مسافرت بدید آورده بود و حسن پذیرائی
از او مذاکراتی نمود ، مسیو دوشوهن

خیلی مشوش بوده و میخواسته است راجع بمذاکرات دولتین روس و بریطانیای کبیر در باره ایران از طرف دولت آلمان اطمینان خاطر حاصل نماید

مشارالیه اظهار داشت که بواسطه این مصاحبت رفع هرگونه نگرانی از جناب ایشان شده است.

مسیو فون شوهن اظهار داشت که آلمان بهیچوجه مایل نیست ایجاد موانعی در راه ایجاد توافق نظر بین بریطانیای کبیر و روسیه بنماید و میل ندارد برای خود امتیازاتی از قبیل امتیاز بانک و راه آهن تحصیل نماید، تنها چیزی که آلمان طالب میباشد اینست که اصول درب آزاد در موضوع تجارت رعایت شود. هیچیک از بانک های آلمان خواستار افتتاح مؤسسه ای در ایران ، هر جائیکه بانک شاهنشاهی توسعه یافته نمی باشند ، در جرائد آلمان بعضی زمزمه ها برای تاسیس مدارس و حتی یک اونیورسیته در ایران جریان دارد . هیچ چیز را نمی توان بیش از حقیقت خود وانمود کرد ، اقداماتی که شده عبارت از افتتاح یکباب مدرسه برای دختران آلمانی است. او از مسیو ایسوالسکی چنین استنباط کرده بود که مذاکرات ما تا مدتی جریان خواهد داشت زیرا در بعضی نقاط روسیه مخالفین زیادی وجود دارد که باید آنهارا مجاب و مغلوب نمود و پس از اتخاذ تصمیم در باره ایران ناچار اقدامات راجع به افغانستان و تبت خواهیم شد که در نظر او خالی از اشکال است

من بمسیو فون شوهن گفتم که منظور اصلی از مذاکرات ما راجع بایران رفع هرگونه تصادم ممکن الوقوعی بین ایندو مملکت بوده و اصول درب آزاد در مملکت مورد توجه میباشد و محتمل است مذاکرات ما با بطوء و کندی جریان یابد زیرا انحراف از رویه و روش مرسومی که تاکنون تعقیب می شده و برای سیاست مداران ایران که از برانگیختن یک مملکت بر ضد مملکت دیگر استفاده می نموده اند بسی مشکل است

مسیو فون شوهن داوطلبانه موضوع مذاکرات ما را بمیان آورد و من موضوع این مذاکره را بمسیو ایسوالسکی در اولین ملاقات وی خواهم گفت : من خلاصه مذاکرات فوق را در ضمن تلگراف نمره ۲۸۹ خود مورخه امروز راپورت داده ام (۱)

ا . نیکلسن

نمره ۳۶۹

سر ا. نیکلسن بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۱۷۰

(نمره ۷۴۵)

سن پطرزبورگ ۷ نوامبر ۱۹۰۶

آقا : - امروز هنگام پذیرائی هفتگی مسیو ایسوالسکی فرصتی بدست آورده و بدیدن او رفتم تا مفاد تذکراتی را که سفیر آلمان یک یا دو روز قبل راجع بنظریه دولت آلمان در موضوع مذاکرات روسیه و بریطانیای کبیر در باره ایران نمون کرده و مفتخرا مفاد آنرا در ضمن تلگراف محرمانه نمره ۷۳۸ مورخه پنجم ماه جاری عرضه داشته ام بوی گوشزد نمایم . (۲)

مسیو ایسوالسکی از اخبار و اطلاعاتی که بوی داده ام اظهار امتنان کرده از جوابی که بهمکار آلمانی خود داده ام خوشوقت شد زیرا آنچه من گفتم دارای مفهوم مذاکرات او است در ایران ،

مسیو ایسوالسکی اقرار دارد که همیشه راجع بنظریات آلمان در بیم و اضطراب بوده و مترصد است که ناگهان مانند یک اجل معلق نمودار شده و در راه پیشرفت مذاکرات ما در ایران موانعی ایجاد نماید . باوجود این مصمم شده بود که خودش در این موضوع را بروی دائره بریزد و بطور جمعی بداند دولت آلمان چه نظریاتی دارد مشارالیه بپرنس بولو

(۱) بواسطه درج مفاد آن از نقل اصل صرف نظر شد

۲ ـ تلگراف مذبور در این مراسله

گفته بود که مذاکرات جاریه در سن پطرزبورغ بهیچوجه دارای جنبه مخالفت با آلمان نبوده بلکه منظور از آن فقط رفع هرگونه اصطکاک و تصادمی بین آن دو مملکت در آسیا و برقرار کردن روابط دوستانه تری بین روسیه و بریطانیای کبیر بوده است مشارالیه با کمال دقت نگذاشته است برنس بولو از ماهیت مذاکرات ما و مفاد پیشنهاداتی که بین ما رد و بدل شده اطلاعی حاصل کند و مصرا از من درخواست نموده که این نکته مخصوص را بشما تذکر دهم.

این مسئله اسباب سرشکستگی است که بگذاریم شخص ثالثی در مذاکرات جاریه بین ما دخالت نماید و او شخصا حاضر نیست به کسی در این موضوع اعتماد نماید یا تسلیم تصمیماتی نظیر آنچه ما تا به تصویب دیگران نپذیرفته ایم بشود.

جناب ایشان اظهار داشتند که به برنس بولو گفته اند که شخصا همیشه دقیق خواهند بود تا از هرگونه اقدامی که به مصالح مشروع آلمان یا هر دولت دیگری لطمه وارد نماید خودداری نمایند [illegible] و اضافه کرده اند که برای [illegible] در ایجاد تصمیم جامع الاطرافی مهم است دولت آلمان صریحا بگوید چه نوع علائق و مصالحی در ایران دارد که خواستار حفاظت و ادامه آن میباشد.

برنس بولو جواب داده است که تنها چیزی که مورد توجه آلمان است همانا راه آهن بغداد و رعایت درب [illegible] برای ادامه تجارت میباشد.

چون بیاناتی که موسیو فون شون برای من کرده بود که گفته برنس [illegible] فکر مسیو ایسوولسکی را [illegible] از تردید و اضطراب بیرون [illegible] را امیدوار کرده است که دوره مذاکرات ما بدون انقطاع خاتمه خواهد یافت.

واز اینجائیکه سابقا مشاهده شده است که در مغز آلمان سوء تفاهمی [illegible] شده و تصور میکنند ایجاد توافق نظر بین بریتانیا کبیر وروسیه باعث انفراد و تنهائی آلمان شده و آن مملکت در اطراف خود سیم خار داری را خواهد دید که آنرا محصور و معین مینماید. فعلا تصور میکرد بدولت آلمان ثابت کرده است که چنین نیتی در بین نمیباشد و خیلی خوشحال بود که من به مسیو فون شون این جمله را گوشزد نموده ام که منظور مذاکرات ما رفع عوامل تصادم میباشد زیرا آنچه من گفته ام با بیانات او در برلن مطابقه مینماید. بدون تردید مسیو فون شون مامور شده بود اطمینانی را که سابقا بمن داده بود مجددا تاکید کند و ایسوولسکی تصور مینمود که هوای محیط کاملا روشن شده است.

مسیو ایسوولسکی گفت مهمی که در پیش است بدون اشکال نمیباشد. مشارالیه با صمیمیت و صراحت کامل مایل بود که تفاهم و توافق دوستانه ای با ما حاصل نماید ولی لازم بود که با توجه و احتیاط قدم بردارد زیرا ادامه روابط دوستانه با آلمان کمال اهمیت را دارد. مسافرت او به برلن بسیاری از تردیدات و سوء ظنهای سابق را زائل نموده و بمن اطمینان داد که در طی مذاکرات او در برلن هیچگونه اختلاف نظر و سوء تفاهمی در کار نبوده و هیچ [illegible] و تشویش آوری را باوی در میان ننهاده و اظهار تمایل شدیدی در خصوص اطلاع از ماهیت مذاکرات ما ننموده اند.

مشارالیه اضافه کرد که مسیو فون میکل مستشار سفارت آلمان عازم مسافرتی [illegible] بوده ولی فعلا بواسطه گذشتن فصل از نیت خود منصرف شده است. او تصور [illegible] که [illegible] عذر بهانه بوده و بوی [illegible] است که از مسافرت خود صرف نظر کند.

من بمسیو ایسوولسکی گفتم بعقیده من خطور مسیو فون شون ممکن است [illegible] آلمان قصد تاسیس بانک در تهران [illegible] از قراریکه اطلاع حاصل کرده

ام امتیازی داده شده و عنقریب بمورد اجراء گذارده خواهد شد - ایشان جواب دادند که بدون تردید این امتیاز اعطاء شده و گرافگوئیهای شارژدافر آلمان در تهران باعث تشویش خیال وی شده است و اطمینان داشت که شارژدافر بمک ربانی جعل کرده است که بهیچوجه این موضوع تصدیق نشده و تا کنون هیچ بانك آلمانی مایل نبوده است که داخل چنین کار کم منفعتی بشود . درهر صورت دربرلن بمشارالیه اطمینان داده شده است که این بانك بهیچ وجه جنبه یا منظور سیاسی ندارد و فقط یك وسیله برای تسهیل تجارت و امور اقتصادی است

مسیو اسوالسکی مجددا بمن اطمینان داد که اکنون فکراو بکلی ازطرف آلمانها راحت است و بعدها میتواند تمام همخود را مصروف به تهیه وسائل وافق نظر با بریطانیا که درنظر او واجب ترین طریقه دولت متبوعه او است بنماید

ا . نیکلسن

نمره ۳۷۰

سرادوارد گری به سر . ا . نیکلسن

خصوصی نوامبر ۱۹۰۶ بدون تاریخ

نیکلسن عزیزم - در جواب تلگراف شما مورخه چهارم نوامبر تحت نمره ۷۳۵ و مراسله خصوصی شما راجع بهمان موضوع میخواهم بگویم ایرادی دراین ندارم که شما خلاصه ترتیبات پیشنهادی خود را عملا به مسیو اسوالسکی بدهید و اینك نسخهٔ شما بطور خلاصه درضمن تلگرافی ارسال میگردد . درهر صورت شما باید بایشان این موضوع را تذکر بدهید که این خلاصه جنبه یك قراردادی را ندارد بلکه بیشتر بمنزله یادداشتی است از مسائلی که ازمذاکرات ما حذف شده

من میل ندارم این مذاکرات مسکوت بماند ولی از طرف دیگر هم نباید از ایجاد سوءظن دردماغ و فکر مسیو ایسوالسکی راجع باینکه ما درصدد استفاده ازموقعیت فعلی روسیه میباشیم جلوگیری بعمل آوریم من میخواهم آخرین جملهٔ سواد پیشنهادی شمارا حذف نمایم این موضوع که هر یك ازما دو دولت باید متعهد شویم که از اعطای امتیازات بدولت ثالثی در آن نقاط ایران که خودمان ازداشتن نفوذ در آنجا صرف نظر کرده ایم جلوگیری بعمل آوریم آنقدر مهم و اساسی نمینماید . همین قدر کفایت میکند که هریك از ما دوطرف متعهد شویم که ازاعمال یا برهم‌زدن نفوذ یکدیگر درمنطقه طرف مقابل بکلی خودداری نمائیم . پس از اینکه قرارداد ما باروسیه کامل شد ما میتوانیم از ایران قول بگیریم که از اعطای امتیازاتی که جنبه سیاسی داشته باشد بیك دولت ثالث درمنطقه نفوذ ما خودداری کند

روسیه هم میتواند همین کار را برای خودش بکند و در تعقیب قرار دادی که ما با روسیه میبندیم ترتیباتی بوجود خواهد آمد که هیچیك ازما از دیگری برای عقد قرار داد های جداگانه بادولت ایران در قسمت خود ایراد نکند .

این چنین قرار دادی مابین روسیه و ما بطور تحقیق دست آویز و عنوانی بدست مملکت دیگری نمیدهد که بگوید ما اصول آزادی تجارت و درب آزاد را نقض کرده ایم .

البته من اشکالات مسیو ایسوالسکی را در این قسمت بخوبی میدانم . در [illegible] سیستمان برای همه [illegible] الحصر میشد ولی این اهمیت در صورتی است که آنها نخواهند [illegible] جنبه [illegible] فشار هائی [illegible] که قصد [illegible] . فایده ای که ما از قرار داد با روسیه می بریم این است که راه چنین [illegible] بسته شود و تنها چیزی که ما از این [illegible] انتظار داریم همین است

اگر چنانکه شما تصور میکنیــد مسیو ایسوالسکی ایراد بگیرد که «روسیه از این قرار داد چه فایده میبرد» طبیعتا شما جواب خواهید داد که در ناحیه مخصوص خود همان امنیتی را که ما در سیستان داریم خواهد داشت . شاید او در جواب تذکر دهد که فایده ای را که ما در اینجا میبریم از فایده‌ای که روسیه میبرد خیلی بیشتر است زیرا روسیه را این فکر مضطرب نخواهد کرد که ما در شمال یا شمال غرب ایران ممکن است فشار هائی وارد کنیم و بهمین جهت باید تعویضات بیشتری برای او منظور شود که بتواند بوسیله آن مخالفت ناحیه قشونی را مرتفع نماید یا اقلا به امپراطور ثابت کند که مخالفت اداره قشونی بی‌منطق است . ولی هرچه میخواهد بگوید خودش میداند .

شاید مشارالیه بعضی چیزهارا در نظر دارد که در اظهار آنها مردد است .

۲ - اگر موضوع دست یافتن بخلیج فارس مطمح نظر او میباشد باید بخود ما مراجعه کنند تا آنرا مطرح مذاکره قرار دهیم . تصور میکنم که باید ما بدانیم چه چیز در مخیلهٔ او خطور میکند . ولی من مرددم که ممکن باشد قرار دادی با روسیه بست بدون اینکه شامل شرق نزدیک بشود زیرا اختلافات شرق نزدیک است که باعث تصادم ومخاصمت بین ما و روسیه شده است

تا آنجائیکه اولیاء روسیه بطور رسمی اطلاع دارند نظریات ما راجـع بشرق نزدیک تفاوتی نکرده است . ولی ما نباید پیشنهاد تغییراتی بشرایط قرارداد داردانل بکنیم . تصور میکنیم در نقطه‌ای که مورد توجه روسیه است تغییراتی جائز باشد و اگر روسیه این موضوع را با ما در میان گذارد باید حاضر باشیم در اطراف آن بحث نمائیم . اگر مسیو ایسوالسکی در اینموضوع تذکراتی بشما بدهـد باید جواب دهید که دستور مخصوصی راجع بان ندارید ولی از لندن کسب تکلیف خواهید کرد

من جوفا برای شما یادداشتی راجع بیک قسمت از داردانل ارسال میدارم این یادداشت نشان میدهد که خیلی چیزها امکان پذیر میباشد . ولی نباید چنین وانمود شود که بمن یا بکابینه در اینخصوص مراجعه شده است .

البته در اینجا اشکالی است کـه موضـوع داردانل مربوط بدول دیگـر اروپائی نیز میباشد . قرار داد ما باروسیه پس از تکمیل شدن باید منتشر گردد و چنین موضوع مهمی یعنی تعهد از طرف ما برای مساعدت دیپلماسی برای تغییر معاهدات اروپارا نمیتوان درضمن یك ماده محرمانه گنجانیـد .

ولی از آنجائیکه واقع و حقیقت امر همین است اول کسی که باید اینموضوع را تذکر دهد مسیو ایسوالسکی میباشد نه من در این موضوع نمیتوان فشار آورد بدون اینکه از مسائلی که مربوط باروپا باشد بمیان آید و ایجاد چنین وضعیتی هم به نفع روسیه است نه بنفع ما . اگر چه ما نباید بیش از این ایراد باین مسئله بنمائیم زیرا میبایست چندسال قبل از این اعتراض کرده باشیم نقشه قرار داد ایران از طرف شما طرح ریزی شده ولی دیباچه آنرا ژان مورلی تهیه کرده و هاردینگ نیز قرارداد خط آهن چین بین روس وانگلیس را نمونه قرار داده تا بتوانند شرایطی را پیشنهاد نماید که دولت روس با آنها سابقه داشته باشد.

اضطراب و بیم من از اینست که مبادا ارتقاء موقتی مرتجعین که امپراطور را احاطه کرده زمینه را برای مذاکرات ما مساعد نکند

ا. گری

نمره ۳۷۱

سر ادوارد گری به سر ا. نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ر۲۱۷۰-۱۷ نوامبر ۱۹۰۶

(نمره ۵۲۱) محرمانه

آقا : تلگراف جناب شما تحت نمره ۷۳۵ مورخه چهارم ماه جاری را که حاکی از مذاکرات با وزیر امور خارجه روسیه در خصوص توافق نظر درباره ایران بود دریافت داشتم

من طرز بیانات شما را با مسیو ایسوالسکی در این زمینه تصویب مینمایم و اینک جوفا خلاصه سواد قرار دادی را که شما مامور ابلاغ آن بجناب ایشان میباشید ارسال میدارم　　ا. گری

ضمیمه نمره ۳۷۱

مسوده طرح قرارداد

دولتین بریطانیای کبیر و روسیه که متقابلا خواستار مصونیت و استقلال ایران میباشندو بایك میل صمیمانه درصدد ادامه انتظام و امنیت در سراسر خاك امپراطوری ایران بوده و میخواهند اساسی که وسیله متساوی و پیشرفت تجارت و صنعت تمام ملل را متضمن باشد برقرار سازند تصمیم اتخاذنموده اند که قراردادی بترتیب ذیل بین آنهامنعقد گردد دولتین بریطانیای کبیر وروسیه متقابلا تشخیص میدهند که هریك ازانها باستناد علل جغرافیائی و اقتصادی علاقه خارجی به ادامه امنیت وانتظام در بعضی ایالات مخصوص ایران که نزدیك یا در جوار سرحدات روسیه از یکطرف و سرحدات افغانستان و بلوچستان از طرف دیگر واقع اندداراند واز آنجائیکه اغلب تصادمات داخلی که در روابط انها باایران یا باهمدیگر حادث میشود دولتین را ملزم میکنند که هریك ازانها برای حفظ امنیت اقدامی بکنند لذا اینمسئله ایجاب زمینهٔ را میکنند که بوسیلهٔ آن بعدها ممکن باشد هریك ازطرفین ازمداخله درعلائق و مصالح دیگری در ایالات ایران که فوقا بان اشاره شد جلوگیری نمایند .

لذا برای اینمنظور در مواد ذیل موافقت حاصل شده است :

۱ — بریطانیای کبیر متعهد میشود که درصدد تحصیل یاادامه هرگونه امتیازاتی که جنبه سیاسی و اقتصادی داشته باشد برای خود یاتبعین خود یا ایجاد موانع مستقیم یاغیر مستقیم درراه درخواستهائی ازاین قبیل درناحیه‌ای که ازطرف دولت روسیه نگاهداری میشود برنیاید .

۲ — روسیه بنوبه‌خود متعهدمیشود که درصدد تحصیل یاادامه‌هرگونه‌امتیازاتی که‌جنبه‌سیاسی یاتجارتی داشته باشد برای خود یا تابعین خود در داخله خطی که از سرحدات افغانستان ازوسط گازیك ـ بیرجند کرمان ـ بندر عباس وسرحدات افغانستان یا بلوچستان میگذرد برنیاید ودرآن نواحی ایجاد موانعی مستقیم یاغیر مستقیم درراه پیشرفت منظورهائی که مورد توجه دولت بریطانیا است ننماید .

نمره ۲۷۳

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۱۷۰٫۳۷۱

(نمره ۷۹۶)

سن پطرزبورك ۲ دسامبر ۱۹۰۶

آقا — امروز مسیو ایسوالسکی بدیدن من آمد که اطلاع دهد وزیرمالیه تلگرافی ازمدیر بانك روس درتهران دریافت داشته حاکی ازاینکه رئیس‌الوزراء ایران بدون تحصیل اجازه ازمجلس برای عقد کنترات، استقراض اظهار تمایل نموده مسیو ایسوالسکی گفت بهتر است از نظریات نمایندگان روسیه وانگلیس جویا شده بدانیم اما همراهی کردن با تمایلات رئیس الوزراء دوراز احتیاط است و ممکن است امتناع مجلس را در تصویب استقراض ازنظر دور داشت

من بجناب ایشان جواب داده که نمیدانم وظائف واختیارات صریح وقطعی مجلس راجع بقروض چه میباشد ولی بطوری که من اطلاع پیدا کرده ام دروهله اول برای اتخاذ تصمیم درموضوع استقراض ازمجلس درخواست تصویب شده ولی اگر

نمائیم ناشکر رئیس الوزراء در کنار گذاشتن و توجه نکردن به عقیدهٔ مجلس موافقت نمائیم ممکن است این اقدام ما باعث تولید بلوای کوچکی در ایران بشود. این یك موضوعی است که بطور تحقیق لازم است نظریات نمایندگان روسیه و بریطانیا را که درمحل بوده ومیتوانند راهنمائیهای مفیدی بما بنمایند بدانیم.

من مطالب تلگراف سرس. اسپرینك رایس نمره ۳۴۸ مورخه ۲۵ نوامبر را برای او قرائت نموده واظهار داشتم از قرار معلوم درآن تاریخ رئیس الوزراء تصویب مجلس را لازم میدانسته است. شاید فشارهای مالی اورا مجبور به تغییر عقیده نموده باشد؛ ولی غیرممکن است موقعیت را ازچنین بعد مسافتی تشخیص داد

مسیو ایسوالسکی با نظریات من موافقت نمود واظهار داشت هیچ اطلاعی زمسیو هارتویك راجع باینموضوع بوی انرسیده است. تاآنموقعیکه دولتین روسیه و بریطانیای کبیر راجع بامورایران باتوافق و هم آهنگی کار میکنند مشارالیه باکمال آرامش خاطر درحوادث آنمملکت مینگرد و خیلی خوشحال است که نظریه و عقیده شمارا درباب موضوع فعلی بداند واظهار نمود که تلگرافی بکنت بنکدورف مخابره نموده است.

من مذاکراتی را که مسیوایسوالسکی بامن نمود در ضمن تلگراف نمره ۳۰۵ مورخه امروز خود مخابره کرده‌ام. (۱)

ا. نیکلسن

نمره ۳۷۳

سر ا. نیکلسن بسرادوارد گری.

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰

سن پطرزبورك ۳ دسامبر ۱۹۰۶

(نمره ۸۰۱)

آقا: - باکمال افتخار تلگراف نمره ۵۲۱ مورخه ۲۷ ماه گذشته جنابعالی را بانضمام مسوده قرارداد راجع بایران زیارت کردم.

امروز من بعد از ظهر بدیدن مسیو ایسوالسکی رفته وبجناب ایشان مذاکرات چندهفته قبل را در خصوص طرزیکه ممکن است درباره قرارداد راجع بایران اتخاذ کنیم یادآوری و ضمنا ایشان طریقی را که میتوان پیش گرفت بدون اینکه فکر دولت ایران یادولیکه درایران دارای علائق تجارتی هستند مشوش و نگران شود برای من بیان کرده‌اند من بوی گفتم که خلاصه سواد قرارداد راجع بایران را از طرف جنابعالی دریافت داشته‌ام ومیل دارم آنرا ارائه داده و از ایشان درخواست کنم که آنرا یك موضوع خصوصی بدانند وتصور میکنم تردیداتی راکه چندی قبل اظهار میداشتند مرتفع خواهدنمود واضافه نمودم که این ورقه بطرز قراردادو معاهده تدوین نشده و نباید آنرا سواد قراردادی تصور کرد. این ورقه فقط بمنزله یادداشتی است از نظریاتی که مدتها درطی مذاکرات مابین خود مبادله کرده‌ایم واینك صورت زمینهٔ مذاکرات یك شکل سهل و آسانی بخود گرفته است

مسیو ایسوالسکی طرح مزبور را قرائت نموده و تذکر داد که ناچار در همین مجلس من منتظر جواب فوری از طرف وی نمی باشم و اضافه کرد که باوجود تعیین و توضیح نظریات دولتین ممکن است دیگران تصور تقسیم ایران را بدو منطقه نفوذ بنمایند.

جواب دادم بنظر من اینطورهاهم نباید باشد: این طرح مناطق مخصوص و متقابل نفوذ مارا تعیین مینماید اگر چه‌جای منطقه روسیه را باید سفید گذاشت و من مخصوصا متوجه نشده‌ام که دردیباچه و مقدمه اصول آزادی بنادر مراعات و محفوظ نشده است. من خودم نمیتوانم بفهمم چگونه ایرادی ممکن است بهریك از این شرایط و مطالب بگیرند.

گفتند اگر من ورقه مزبور

۱ - این تلگراف درج نشده:

پیش ایشان نگذارم تا مطالعات لازمه راجع
درآن بعمل آورند اسباب مسرت خاطر
ایشان خواهد بود».

ا. نیکلسن

نمره ۳۷۴

سرا. نیکلسن بسرادوارد گری

۱۷۰ر۳۷۱

نمره (۸۰۳)

سن پطرزبورك ۴ دسامبر ۱۹۰۶

آقا :- امروز مسیو فون شوهن سفیر آلمان از من سئوال نمود که آیا مسیو ایسوالسکی راجع بمسافرت اخیر خود به برلن چیزی بمن گفته است . و من گفتم که مسیو ایسوالسکی کمال رضایت را دارد از اینکه میبیند دولت آلمان با نظر دوستانه‌ای به‌مذاکرات جاریه مابین دولتین بریطانیا وروسیه برای مرتفع ساختن کلیه عوامل تصادم بین این دو مملکت در ایران و آسیای مرکزی مینگرد و خیلی خوشحال است که تنها موضوعی که مورد توجه دولت آلمان میباشد موضوع خط آهن بغداد است که از مسئله ایران خارج میباشد یکی هم ادامه آزادی بنادر است برای معاملات تجارتی و رضایت خاطر جناب ایشان با نطقی از طرف پرنس بولو در ریشتاغ تایید شده است

مسیو فون شوهن آنچه را که در دفعه قبل بمن گفته بود ومن نیز افتخار آنرا داشته ام که در ضمن تلگراف نمره ۷۳۸ محرمانه خود مورخه پنجم ماه گذشته آنرا بجناب عالی راپورت دهم تائید نمود و اضافه کرد که مسیو ایسوالسکی پرسیده است آیا دولت آلمان در آینده ممکن است ایرادی بروسیه در موضوع تحصیل امتیاز خط آهن درشمال ایران وارد کند جواب اینست اطلاع حاصل کرده اند که باین قبیل امتیازات ایرادی نخواهد شد زیرا آلمان میل ندارد در ایران وارد این قضایا بشود مسیو فون شوهن تردید داشت که آیا روسیه میتواند در آتیه مدت مدیدی از امتیازاتی که ممکن است تحصیل کند استفاده نماید زیرا که با کندی بسیار در این راه حرکت میکنند اگر روسیه یك راه آهنی تاسیس نماید که بالاخره متصل براه آهن بغداد شود برای تمام احزاب چیزی بهتر از این نیست

من تذکر دادم که گویا در بعضی مقامات روسیه برای تسهیل روابطی که ممکن است در مقابل انحصار عملی تجارت روسیه درشمال ایران تولید رقابت خارجی بنماید تمایل زیادی ابراز نمیشود وهمین بیم و وحشت باعث شده است که گاهی با پروژه راه آهن بغداد با نظر بی میلی نگاه میکنند و مسیو فون شوهن گفت صحیح است که چنین نظریاتی راجع براه آهن بغداد در روسیه وجود داشته است ولی امروز درعقاید عمومی روسیه تغییراتی راه یافته هنوز وقت آن نرسیده است که دولت آلمان یا فرانسه ، بریطانیای کبیر و روسیه راجع بشرکت درراه آهن بغداد موافقت نماید و شاید اگر بگوئیم برای دستجات سرمایه دار در بعضی ممالك وقت شروع مذاکره دراطراف این مسئله نرسیده صحیح گفته باشیم هنوز وقت آن نرسیده که این مسئله مورد مذاکره واقع شود

مسیو فون شوهن راجع بموضوع بانك آلمان در ایران اظهار داشت هنگامی که دولت ایران در مضیقه بود و نتوانست بفوریت احتیاج خود را از دولتین بریطانیا وروسیه مرتفع نماید نزد شارژدافر آلمان رفته و پیشنهاد کرده است که یك بانك آلمانی برای استقراض ها و امور مالی در ایران تاسیس شود . شارژدافر که میل داشت داخل معرکه شود این پیشنهاد را قبول و از دولت آلمان درخواست نموده بود تحقیق کند که آیا کدام یك از بانکها حاضر بتاسیس شعبه ای در ایران هستند . بعضی بانکها از قبول آن خود داری کرده اند ولی یك بانك که مسیو فون شوهن اسم آنرا ذکر نکرد و در اسلامبول و بیروت

هم شعبه دارد حاضر بودن خود را اطلاع داده و عاملی بایران فرستاده که ماه آینده وارد خواهد شد. مسیو فون شوهن تصور نمیکند این بانك شعبه ای در تهران باز کند . شاید در بعضی نقاط دیگر ایران ممکن شود ولی درهر صورت این شعبه بااستقرار و امتیازات سروکاری ندارد و فقط محدود به امور تجارتی است .

ا . نیکلسن

ملاحظات

خیلی بامزه است

(نمره ۳۷۵)

سر ا. نیکلسن بسرادوارد گری
وزارت خارجه ۱۷۰ر۳۷۱
سن‌پطرز بورك ۱۵ دسامبر ۱۹۰۶
تلگراف (نمره ۳۰۷)

قرضه ایران

من يك مراسله خصوصی از وزیر امور خارجه دریافت داشته‌ام که حاکی است باموافقت دولت روسیه و بمسئولیت دولت ایران پرداخت مساعده باید علنا صورت بگیرد. دولت روسیه معتقداست که اگر قدری تامل شود تا اینکه دولت ایران و مجلس باهم بهتر نیمی کنار بیایند مرجح است ولی هیچ مانعی نمی بینند که این مبلغ برحسب تقاضای رسمی رئیس الوزراء پرداخته شود ولو اینکه مشار الیه موفق نشده باشد مخالفت مجلس را مرتفع نماید ، باز دولت روسیه معتقد است کـه بهتر میبود اگر نمایندگان روسیه و بریطانیا اطلاع دهند که ولیعهد بالاستحقاق درمورد قروض کیست

دستوراتی در زمینه مذکـور در فوق بوزیر مختار روس ابلاغ شده و وزیر امور خارجه ممنون خواهد بود اگر چنین دستوری هم به سرسسیل اسپرینگ‌رایس داده شود

نمره ۳۷۶

سر ا - نیکلسن به سرادوارد گری
وزارت خارجه ۱۷۰ر۳۷۱
سن پطرز بورك ۱۶ دسامبر ۱۹۰۶
(نمره ۸۲۱)

آقا : در نهم ماه جاری مراسله خصوصی بمسیو ایسوالسکی نوشتم حاکی از اینکه از تهران بوی اطلاع رسیده است که قطعا نمایندگان روس و انگلیس معتقدند که باید مبلغ مساعده بطور علنی و بمسئولیت دولت ایران بخزانه ایران پرداخته شود و بهتر است اگر صبر شود تا **اختلافات بین دولت واحزاب** مرتفع گردد . من اضافه کردم که دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا بااین نظریات موافق است .

با مطالعه مجدد این مراسله معلوم میشود که ممکن است قبل از اینکه دولت بریطانیا فرصت کرده و نظریات خودرا درخصوص اینکه آیا تقاضای رسمی رئیس الوزراء را بدون تصویب مجلس میتوان بفوریت قبول کرد باخبر اظهار دارد وزیر مختار روسیه برحسب دستورات مخصوصیکه باو میرسد عمل کند ، من باینجهت مراسله‌ای بمسیو ایسوالسکی نوشتم که سواد آنرا نیز تقدیم مینمایم و ضمنا خاطر نشان کردم که امید است مسیو هارتویك قبل از حصول توافق نظر باسرسسیل اسپرینگ‌رایس اوامر واصله را بموقع اجرا نگذارد ا. نیکلسن

درموقع نگارش سطور فوق جوابی از مسیو ایسوالسکی راجع بدستوراتیکه بمشارالیه رسیده دریافت داشتم که باکمال افتخار سواد آنرا نیز ارسال میدارم .

و نیز شرح دادم که بموجب اطلاعات واصله از طهران مجلس بقدر کفایت پول برای پرداخت حقوق عقب افتاده قشون تهیه کرده است و میدانم نظریه شما هم اینست کـه از طرف ما هیچ اقدامی در اطراف شرایطی که متفق الیه دولتین است نشود زیرا این پول در اختیار دولت ایران می باشد و هیچيك از دولتین نیز مایل نیستند که بزور شرایطی را به دولت ایران بقبولانند

در ضمن مصاحبه ای که دیروز با جناب ایشان بعمل آوردم مراسله ای راکه در جواب من نوشته و افتخار آنرا دارم که سواد آنرا نیز جوفا تقدیم دارم برای من قرائت و بعـد آن را به من مسترد داشتند

ضمیمه اول نمره ۳۷۶

مسیو ایسوالسکی به سر ا. نیکلسن

سفیر عزیزم — دولت امپراطوری روسیه با نظر دولت پادشاهی بریطانیا در موضوع پرداخت مساعدهٔ نقدی بایران موافقت نظر دارد و فی الحقیقه لازم می داند که مساعدهٔ مزبور علنا پرداختهشود و مسئولیت آنرا بالکلیه بعهده دولت ایران واگذارد.

در عین اینکه با این نظریهدولت بریتانیا کهمعتقد است بهتراستصبر کنیم تا صدر اعظم موفق شود اجازه موافقتی راجع باین مساعده از مجلس بگیرد معذلك دولت امپراطوری روس هیچ عیبی در این نمی بینند که مبلغ موعود را بموجب درخواست صریح و رسمی مشیرالدوله بدولت ایران بپردازیم ولو اینکه مشیرالدوله هم بالاخره نتواند در مقابل ایستادگیهای مجلس ملیمقاومت نموده بتحصیل موافقت تائل شود

درهرحال ظاهرا خوب است بمحض اینکه ولیعهدواردطهرانشدشد بوسیله نمایندگان روس و انگلیس از موضوع قرض و مشگلات مالی مستحضر شود و دستوراتمشروحی راجع باین قبیلمسائل برای وزیر مختار روسیه بطهران فرستاده شده و من هم بسیار از جنابعالی ممنون خواهمشد هرگاهمساعدت کرده دستورات متشابهی دراینحصوص برای سراسپرینك رایس ارسال دارید

ایسوالسکی

ضمیمه ۲ نمره ۳۷۶

سر ا. نیکلسن بمسیو ایسوالسکی

سن پطرز بورك ۱۶ دسامبر ۱۹۰۶

وزیر مختار عزیزم مراسلهٔ جناب عالی راکه دیروز در موضوع پرداخت مساعده بدولت ایران بمن نوشته بودید خواندم و بلافاصله مضمون آنرا بدولت متبوعه خود اطلاع دادم. منتصور میکنم خوباست دستوراتیکه برای مسیو هارتویك فرستاده شده اجرا نشود تا قبلا موافقت سر اسپرینك رایس را جلب کنیم. زیرا من بخوبی میدانم مثلما شماهم مایلید که هردو وزیر مختار بایك همآهنگی کاملی در اینموضوع پیشرفت و اقدام کنند.

بدون شبهه سر اسپرینك رایس از دولت متبوعه من دستورات کافیه دریافت خواهدکرد وخیلیمیلدارم کهمسیوهارتویک نیز صبر کند تا همکار انگلیسی وی هم دستورات و نظریات سر ادوارد گری را بدست آورد.

ا. نیکلسن

ضمیمه ۳ نمره ۳۷۶

۱۷ دسامبر ۱۹۰۶

مسیو ایسوالسکی به ا. نیکلسن

سفیر عزیزم — اس اساس تعلیماتی کهاز آغاز مذاکرات راجع بقرضهایران ما بمسیو هارتویك دادهایم این بوده است کههمواره باهمکارانگلیسی خودهمآهنگی وموافقت کاملرا رعایت کند وبهمین لحاظ زائد میدانم که دراینخصوص چیزی علاوه برآنچه قبلا دستور داده شده لازم باشد کهنوشته شود معذلك چون جنابعالی میل داشتیدمن تلگرافا مطابق مضمون مراسله جنابعالی دستوراتی بوی مخابره کردم

مخلص شما. ایسوالسکی

نمره ۳۷۷

سر س. اسپرینك رایس به سرادوارد گری

خصوصی ۲۱ دسامبر ۱۹۰۶

عزیزم سرادوارد — مطابق اطلاعات خصوصی از سیاق کلام مسیو هار تویك استنباط می شود که روسیه تصمیم دارد خود را از دست یافتن به سیستان و بالاخرهخلیج عمان محروم بدارد. ولی شخصا او و دارای تمایلات دوستانه میباشد و همین طور زیردستان او. البتهاشکالی ندارد که در تحت این حوادث تمایلات دوستانه ای نشان داد زیرا از موقعی که من باینجا آمدهام احزاب آموختهاند که نباید مستظهر بدولت انکلیس ومنتظر

توجهات آن باشند و این موضوع تفاوت فاحشی در کیفیت اقتدار روسیه پدید آورده بطوری که این یك دو سال بدبختی بعد از جنك با ژاپون میتوان گفت نقصانی در حیثیت و امتیاز او وارد نساخته است باید بخاطر آوریم که در ماههای ژوئیه و اوت و سپتامبر نفوذ انکلستان در فوق همهٔ نفوذ ها قرار داشت و روسیه دارای قدرتی نبود . اکنون البته این موضوع تغییر یافته و اگر چه بادیده احترام به انکلستان مینگرند ولی با نظر استعانت و استظهار بان نکاه نمی کنند و احزاب نیز باین لحاظ کاملا و خالصا ایرانی شده اند . بهمین طور انتشار توافق نظر ما با روسیه راجع باینکه ما مصالح خودرا در ایران فروخته ایم تاثیراتی نموده و رویهم رفته مذاکرات انکلیس و روس خواه منتهی بموفقیت بشود و خواه نشود در هر صورت بحال دولت اخیر الذکر مفید است و ما دستی دستی مقام خود را در اینجا در مقابل یك تعهد از دست داده ایم امیدواریم که دولت روسیه این نکته را دریابد . این البته صحیح است . (۱)

دوست صمیمی شما ا. اسپرینك رایس

نمره ۳۷۸

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

سن پطرزبورك ۲۲ دسامبر ۱۹۰۶

وزارت خارجه ۳۷۱ر۱۷۰

(نمره ۸۳۰)

آقا : در تعقیب تلگراف نمره ۸۲۱ مورخه ۱۶ ماه جاری خود مفتخرا سواد مراسله ای را که به مسیو ایسوالسکی راجع به پیشنهادات جناب ایشان مبنی بر اینکه تقاضای رسمی مشیر الدوله برای دریافت مساعده مشترك بدون اشکال پذیرفته شود و همچنین راجع بقرضه ایران ولیعهد نیز دارای اطلاعات لازمه باشد نوشته ام تقدیم میدارم ا . نیکلسن

ضمیمه مراسله ۳۷۸

سر ا. نیکلسن بمسیو ایسوالسکی

۲۲ دسامبر ۱۹۰۶

وزیر مختار عزیزم — درجواب مرقومهٔ که دریانزدهم ماه جاری راجع بپرداخت مساعده بدولت ایران برای من ارسال داشته بودید تذکر میدهد که بعقیدهٔ دولت من شاید بهتر این باشد که سفارتین دولتین درطهران مراقبت خودرا دراطراف اینکار ادامه داده وکاملا جهات آنرا ازهرحیث بسنجند بر فرض مشیر الدوله صریحا و رسما ازمادرخواست وجهی کند ماميتوانيم پیشنهاد اورا بامقتضیات زمان تطبیق کرده ونظریهٔ مناسبی اتخاذ کنیم و بنظر ما عاقلانه تر اینست که مادام مذاکرات باهیئت نمایندکان مجلس راجع بمسائل مالی درجریان است ولیعهدرا باینکار دخالت ندهیم :

درایران وضعیت مامورین ومناسبات بین دولت و مجلس ظاهرا قدری تردید آمیزاست ودرچنین مواقعی اتخاذ یك روش احتیاط کارانه ازطرف سفارتین بعقیدهٔ دولت متبوعه من بعقل نزدیکتر است

امیدوارم بااین نظریه من جنابعالی هم سهیم بوده و مرا قابل اعتماد خود بدانید.

ا . نیکلسن

نمره ۳۷۹

سر س ، اسپرینك رایس بسرادوارد کری

وزارت خارجه ۱۷۱ — ۱۷۰ — تلگراف

(نمره ۳۷۶)

تهران ۲۶ دسامبر ۱۹۰۶

راجع بمساعده ایران

مراتب ذیل نتیجه مذاکره باوزیر مختار روس است

نهضت عمومی بر علیه این استقراض هنوز خیلی قوی میباشد ولی ممکن است بواسطه فشار شدید مالی ولیعهد وصدر اعظم درخواست استقراضـی مینمایند و

---

(۱) — جمله اول این مراسله حاوی شرح مبسوطی است راجع به اوضاع داخلی ایران و نظریات روسیه و جملهٔ اخیر کاملا خصوصی است

نفرت عمومی را ببهانه اینکه بواسطه فشار
مان رضایت داده اند متوجه ما کنند .
این دو بانك مجبورند بواسطه تردیددر
اینکه آیا درخواست مساعده خواهد شد
یا خیر ـ تادیه مساعده را بتجار مجدود
کنند و اینکار هم تاثیری که میکند این
است که ما کوشش می کنیم بر ضد
تمایلات ملت قرضه ای بدولت ایران
تحمیل نمائیم ،

من تصور میکنم اگر رسما بصدر
اعظم اطلاع داده شود که دولتین از پرداخت
آن منصرف شده اند عاقلانه تر باشد
غیر اینصورت هردو سفارت متهم میشوند
که بدولت پول قرض داده اند تا انقلاب و
نهضت عمومی ایران را خفه کنند

نمره ۳۸۰

وزارت خارجه ۳۷۱-۳۶۹

تلگراف (نمره ۲) سن پطرزبورك
۳ ژانویه ۱۹۰۷

مساعده بایران : عطف بتلگراف
نمره (۱)

مراسله ای از وزیر امور خارجه
دریافت داشته ام که حاکی است از طرف
وزیر مختار روس در تهران بوی اطلاع
رسیده که بعقیدهٔ سرس. اسپرینك رایس
اگر دو دولت از پرداخت مساعده منصرف
شوند با سرمایه داران سایر ممالك ممکن
است قراردادی بسته شود . بنابراین وزیر
مختار روس اجازه میخواهد که انصراف
از پرداخت مساعده را اظهار نکنند تا
موقعی که او و همکار بریطانیائی وی در
تعیین موقع مقتضی برای اینکار موافقت
حاصل کنند

دولت روسیه برای این رویه مانعی
نمی بیند و اگر دولت بریطانیا نظریه
فوق موافق باشد دستورات لازم بوزیر مختار
روس داده خواهد شد

وزیر امور خارجه درخواست جواب
فوری مینماید که بایشان اطلاع بدهم که
شما موافقت مینمائید یاخیر(۱)

نمره ۳۸۱

سرس. اسپرینك رایس بسرادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱ ر۳۶۹
نمره (۴)

تهران ۳ ژانویه ۱۹۰۷

آقا ـ برحسب امر و دستور شما
من با کمال دقت ازدخالت در مذاکرات
با مسیو هارتویك راجع بشالوده قرارداد
بین انگلیس وروس دربارهٔ ایران خودداری
بعمل آورده ام . در عین حال جسارتا
تصورمیکنم مفیدخواهد بود اگراطلاعاتی
از آثار و علائم سیاست عمومی روسیه
که ممکن است از منابع غیررسمی ولی
موثق بمن برسد بجنابعالی بدهم . بقول
سرا. هاردینك « در لندن وسن پطرزبورك
سر ونوك عقاب روسی باسلوب اروپا ولی
در شرق سر و نوك آن بطرز بربریت
مشهود و آشکار است » و امید وارم
که مرا خواهید بخشید اگر جنبه محلی
سیاست آسیائی روس را بنظر دولت اعلیحضرت
معروض میدارم .

از سیاق مذاکراتی که همکاران من
و بعضی ازمخبرین جرائدکه برای اطلاع
برنظریات روسیه راجع بایران با مسیو
هارتویك بعمل آورده وبطور اختصار بمن
اطلاع داده اند آشکار و هویداست که
سیاست سفارت روس راجع به تقسیم ایران
بمناطق نمود که ممکن است روسیه را از
دست یافتن ببندری در خلیج یا تاسیس
خط آهن و وسایل نقلیه ای که بهترین
طرز حافظ منافع سیاسی و اقتصادی آن
باشد محروم کند درطهران و مسکو کاملا
متباین و مخالف است . ایران تا موقعی

۱ ـ (تلگراف نمره ۲ بهسرا .
نیکلسن مورخهٔ چهارم ژانویه چنین جواب
داد ، تلگراف شما نمره ۲ مساعده بایران
ما موافقیم . این تلگراف تحت نمره ۲۰
مورخه همان روز بتهران مخابره شد .)

که مطیع صلاح اندیشی مشاورین روس بوده و امتیازات مفیدی که موافق مصالح روسیه است میدهد باید از استقلال و مصونیت خود مطمئن باشد.

و متقابلا سیاست روسیه معطوف شرق ایران است که بقول مسیو هارتویك میخواهد در این قسمت تحصیل نفوذ و کنترول برقرار نماید تا باین وسیله بتواند از انتشار امراض مسریه که از هندوستان بروز مینماید و از وارد کردن اسلحه و مهمتر از همه از مستهلك شدن سیستان توسط بریتانیای کبیر بواسطه کنترول انگلیس ها در آن ناحیه جلوگیری نماید.

معذلك مسیو هارتویك خیلی مایل است که روابط حسنه را بین انگلیس و روسیه برقرار گرداند و در عین اینکه مصالح روسیه را حراست مینماید دارای بهترین روابط با سفارت انگلیس باشد. مشار الیه از عملیات مستقل عمال مالی و سیاست جدا کابه سایر مؤسسات دولت روس بدون اطلاع وزارت خارجه خیلی نگران و متوحش است. و بسیار طفره میرود که از هر گونه مداخلات عملی درسیاست داخلی ایران جلوگیری بعمل آورد و با تمام وسائلی که در قوه او بوده کوشیده است که افکار عمومی را متقاعد نماید که سفارت روس با انقلاب و نهضت عمومی ایران هیچ مخالفتی ندارد و حتی از نفوذ خویش درمورد ولیعهد استفاده نموده است که با مجلس دارای روابط حسنه باشد. خود او در مورد این نهضت با هر گونه مداخلات عملی مخالف و با تمام قوای خود میکوشد که دولت متبوعه خویش را از تسلیم شدن بدستور های مدعیان سیاست تهاجمی باز دارد.

اجازه میخواهم توجه دقیق شمارا بتلگراف سر ا. هاردینك نمره ۱۲۶ مورخه دهم ژوئن ۱۹۰۵ معطوف بدارم که مشار الیه در ضمن آن بیك شکل روشن و زننده ای آنچه را که از سیاست روسیه در ایران استنباط کرده پیشرفتهای عمال روسیه را در آنجا پی برده است شرح میدهد من معتقدم که آنچه مشار الیه در آنوقت نوشت اکنون حقیقت پیدا کرده است زیرا از موقعیکه وی مراتب مزبور را نوشت تاکنون آنچه را که پیش بینی نمود واقع شد یعنی یك بیداری بسیط و درعین حال مهم در ایران شروع شده که تودهٔ ملت اعتراض شدید باولیای امور فاسد نموده و برعلیه فروش ایران بیك دولت اجنبی قیام کرده و «عملیات ضد عفونی» که مشار الیه درمکتوب خود اشاره کرده ایك شروع شده ولی نه بوسیله هم آهنگی روس و انگلیس بلکه بدست خود ملت ایران. من تصور میکنم که ممکن است نجات ایران و حل قضیه غامض آن باهمین طریق صورت بگیرد. اگر دول اجنبی مخصوصا انگلیس و روس راضی نشوند که دست دوستانه ای بایران بدهند یا اقلا مانع پیشرفت تجدد و اصلاح طلبی ایران نشوند ممکن است ایران خود را نجات دهد. ولی اگر نقشه های روسیه را که تاکنون برای بلع آن کشیده میشده اجراء نماید عملیاتش چنانکه در بلغار اتفاق افتاد خنثی شده و نمیتوان امیدوار باشد که دولت روسیه عجالتا با حال حاضر نحبین امری رضایت بدهد

سسیل اسپرینك رایس

نمره ۳۸۲

سر س. اسپرینك رایس بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۰۲

(نمره ۱۵) محرمانه

تهران ۴ ژانویه ۱۹۰۷

آقا: افتخار آنرا دارم که اطلاع دهم دلایل مثبتی در دست دارم که باور کنم چندروز قبل تلگراف رمزی از برلن راجع بروابط روس و آلمان درایران به سفارت آلمان واصل و از وزیر مختار ایران راپورتی خواسته شده بود و از آن

بعد اطلاعاتی بمن رسیده که روسیه از
اشکالات و ایرادات خود راجع بخط آهن
بغداد و امور آلمان در بین‌النهرین صرف
نظر کرده بشرطی که خودش حق داشته
باشد بعداً خط آهن خانقین - بغداد را
تاسیس و پس از آن تعرفه گمرکی برای آن
وضع نماید. لازم نیست بذکر دهم تعرفه‌ای
که بدست روسیه وضع شود تجارت را از
راه جنوب و شرق ایران در خط مزبور
ممنوع خواهد نمود و انحصار تجارت
ایران را بروسیه واگذار خواهد کرد
که اقلا واردات را [illegible] روسیه
از راه تفلیس - [illegible] - همدان وارد
نمود. تصور میکنم که جواب سفیر آلمان
هم دارای همین جنبه بوده است
[illegible]

ملاحظات

۱- ما برای [illegible]
از [illegible] ایران [illegible]
[illegible]
[illegible]

۲- ([illegible]
و روز هشتم ژانویه ۱۹۰۷ [illegible]
[illegible] شاه جدید [illegible]
در [illegible] دهم ژانویه دولتین [illegible] و روس
یادداشتهائی مبادله نموده و [illegible]
[illegible] را بولایتعهد [illegible]
بالاستحقاق شناختند. در ۲۵ ژانویه [illegible]
ولایت عهد مشارالیه [illegible] شاه
جدید در ۱۹ ژانویه تاجداری نمود و
چون نمایندگان را هنگام [illegible]
دعوت نکرده بود این موضوع بین نمایندگان
مجلس مورد بحث واقع شد.)

نمره ۳۸۳

سر س. اسپرینگ رایس سر ادوارد گری
وزارت خارجه ۳۰۱۳۷۱
(نمره ۲۱) تهران ۲۷ ژانویه ۱۹۰۷

آقا: افتخار آنرا دارم که ترجمه
خلاصهٔ قانون اساسی ایران را که [illegible]
[illegible] تهیه شده تقدیم دارم. مطابق
این قانون مجلس ملی مرکب از ۶۰ الی
۲۰۰ نفر نماینده می‌باشد که با آراء عمومی
منتخب می‌شوند و مجلس سنا نیز مرکب
از ۶۰ نفر است که نصف آنها از طرف
مردم و نصف دیگر از طرف دولت نامزد
و انتخاب میکردند

مجلس برای [illegible] انتخاب [illegible]
و شاه [illegible] جداگانه‌ای [illegible]
که قبل از خاتمه دوره [illegible] منحل [illegible]
[illegible] اکثریت
[illegible] منحل نمود.
[illegible] که مادامیکه
[illegible] مسدود [illegible]
و حقوق ملت [illegible] باشند»
[illegible] شاه [illegible]
[illegible] حضور مجلس
[illegible] و امور [illegible]
[illegible]
[illegible] مجلس
[illegible] دعوت [illegible]
[illegible] نطق نماید و
[illegible] را [illegible] دارند.
[illegible]
[illegible] خارجی [illegible]
[illegible]
[illegible] عمومی
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] اعلام [illegible]
دارای اختیار [illegible] وارد
مالی که فقط [illegible]
[illegible]
[illegible] اگر [illegible]
[illegible]
مجلس را [illegible]
[illegible] دوره دوساله
اتفاق [illegible] اختیار [illegible]
دولت [illegible] و [illegible]

نیز دارا خواهد بود و وکلاء دارای مصونیت شخصی میباشند و باستثناء بعضی موارد راجع به کمیته های مخفی عملیات آنها علنی خواهد بود

آزادی کامل در درج اخبار و بحث و انتقاد (بشرط اینکه دارای جنبه هجو و افترا آمیز نباشد) به مطبوعات داده میشود

علی الظاهر اگر این قانون اساسی بموقع اجرا گذارده شود دولت ایران یك دولت مشروطه شاهنشاهی خواهد بود نیز وزراء گرچه درمقابل مجلس مسئول میباشند ولی از طرف شاه انتخاب میشوند نه از طرف نمایندگان وقدرت و اختیار مجلس شامل امور مالی است و بدون تصویب آن استقراض نباید از طرف دولت بعمل آید

س. اسپرینك رایس

نمره ۳۸۴

سر س. اسپرینك رایس به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱/۳۶۹

طهران ۱۱ فوریه ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۲۸)

اگرچه ترتیبات وقرارداد معین و شخصی با او بسته نشده ولی اینجا کاملا آرامش حکمفرما است. قنسول بریطانیا از تبریز اطلاع میدهد که مالیات فورخانه ودوائر دولتی را متصرف شده است بی انتظامی و اغتشاش ظاهرا درکار نیست ولی ملت تصمیم قطعی دارد وار کردستان نیز قول همراهی باو داده شده . وزیر مختار روس میگوید اگر وخامت اوضاع بنظر او نمایشاتی درسرحدات ودرخلیج مورد لزوم پیدا میکند .

تا کنون برضد خارجیها بعضی تهدید بیامده ولی دراولین دفعه وقوع چنین امری تصور میکنم دولت روسیه خود را ملزم بدادن بعضی نمایشات نظامی خواهد دید امیدوارم که اجرای این نظریه را تعویق خواهد انداخت تاموقعیکه اقدامات علنی برعلیه خارجیها اجرا الزام و اقتضا نماید ولی بنظر من اقدامات بدوی باید باموافقت نظر ازطرف دولتین بشود.

ظل السلطان راجع بامکان عملیات نظامی از وزیر مختار روس استعلام نموده است .

من بوزیر مختار روسیه توضیح داده ام که دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا تصور نمی کنم هیچگونه نمایشات سیاسی را برله دولت ایران بصورت وقبول نماید وفقط بااقدامات وعملیاتی موافق خواهد بود که ازلحاظ دفاع نفس مجاز و لازم باشد. نظریات روسیه شاید نظر بموقعیت سیاسی قفقاز و آسیای مرکزی متباین باشد

ملاحظات

۱- (سواد از وزارت خارجه به هندوستان و سن پطرزبورك ارسال شود)

۲ - مسلما دولت روسیه درصدد بهانه ایست که مداخلات خود را که ما مخالف آن هستیم شروع کند. هر نوبه بحث و مذاکره برای توافق در نمایشات نظامی بما آنها را بعملی نمودن این فکر جری و وادار خواهد کرد. ازآنجائیکه سر س. اسپرینك رایس هنوز تصور میکند که ما باید با اقدامات دولت روسیه برای نمایشات نظامی توافق و هم آهنگی نشان بدهیم تصور میکنم باید صریحا و بطور قطع نظریات ما که ظاهرا برایش آشکار نیست بوی اطلاع داده شود ، فعلا هیچ خطری متوجه خارجیها نیست

۳- سر ادوارد گری درجواب این تلگراف در روز ۱۲ فوریه ساعت هفت صبح به س. اسپرینك رایس تلگراف ذیل را مخابره نمود

تلگراف شما نمره ۲۸ من کاملا با شما موافقم در اینکه هیچگونه اقدامی برله دولت ایران و برعلیه نهضت اصلاح طلبان نمیتوان نمود

من سختی موقعیت روسیه را میدانم

ولی ما نباید بهیچوجه اعمال فشار بروز بدهیم مگر اینکه لزوم حفاظت خارجیها آنرا ایجاب کند و حتی در چنین صورت هم عملیات ما بعلل مادی باید در بنادر محصور باشد ، باینجهت شما باید تمام نفوذ خود را بکار ببرید که روسها را از هر نمایشی که دارای جنبه سیاسی باشد مانع شوند زیرا این مداخله بر خلاف و ناقض اصل عدم مداخله است

۴ ـ از قرار اطلاعات واصله در ۱۱ فوریه **شاه باتقاضاهای ملت موافقت نموده است**

نمره ۳۸۵

سر ادوارد گری به سر س. اسپرینگ رایس

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۰۳

تلگراف (نمره ۱۶) ۱۱ فوریه ۱۹۰۷

جواب تلگراف نمره ۲۴ (۱) راجع **به مساعده به شاه**

در تمام اقدامات و عملیات مشترک با همکار روسی خویش میبایست در بصیرت و حزم خودتان استعانت بجوئید : ماحتی الامکان میخواهیم از هرگونه اقدامی که ما را متهم بدخالت در امور داخلی ایران مینماید محترز باشیم

سواد تحت نمره ۱۶ مورخه ۱۰ فوریه ۱۹۰۷ به سن پطرزبورگ مخابره شده است.

نمره ۳۸۶

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۰۳

سن پطرزبورگ ۲۱ فوریه ۱۹۰۷

(نمره ۷۹)

آقا : من پریروز بدیدن موسیو **ایسوالسکی** رفته ومطالب تلگراف سر اسپرینگ رایس مورخه هشتم ماه جاری (۱) را در باب پرداخت مساعده به شاه نظر بموقعیت متزلزل تهران بوی اطلاع نمودم . از جناب ایشان سئوال کردم که آیا از مسیو د. هارتویک در اینموضوع اطلاعی بایشان رسیده وایشان جواب نمی دادند . مشارالیه اظهار داشت که در تمام موارد راجعه بایران میخواهند با دولت بریطانیا همنوا شود و از من درخواست نمود که نظری بمشروحات معامله پیشنهادی بنماید و توانند باوزیر مالیه که امروز عصر باوی ملاقات خواهد نمود ومشورتی بعمل آورد و نیز سئوال نمود که آیا سر س اسپرینگ رایس این مساعده را پرداخته یا منتظر اخذ دستور ازدولت متبوعه خود میباشد . جواب دادم که ازسیاق تلگراف بر می آید که موضوع فوتی است و محتمل سر س . اسپرینگ رایس لازم دیده است که با سرعت وفوریت عمل کند ولی من بطور قطع نمیتوانم بگویم چه اقداماتی شده است . بنظر من ازآنجائیکه وضعیت بحران آمیز بنظر میرسد باید دست نمایندگان آنجا را بقدر کفایت باز گذاشت ولی لازم است که آنها پیوسته باهم مربوط باشند

---

۱ ـ تلگراف نمره ۲۴ مورخه ۸ فوریه ۱۹۰۷ راپورت میدهد که شاه از مسیو نیوز درخواست مساعده ای نموده ومسیو هارتویک بعنوان اینکه اعتبارات بانک روس تمام شده به آن اعتراض نموده و در این موقع سر س . اسپرینگ رایس پیشنهاد کرد که ببانک شاهنشاهی اختیار داده شود مبلغ ۳۰۷۰ لیره به مسیو نوز بشکل یک مساعده مشترک از طرف هر دو بانک در حساب جاری به امضاء شخص شاه پرداخته شود

تلگراف مزبور مورخه ۱۰ فوریه ۱۹۰۶ پیشنهاد میکند که نمایندگان بریطانیا و روسیه راجع بمساعده حزم و بصیرت خود را بکار برده و مدعی سیاست عدم مداخله باشند

اضافه کردم که اطمینان دارم مسیو هارتویک اشاره خواهد کرد که با سراسپرینگ رایس که مکرر تمایل صمیمانه خود را برقراری روابط حسنه با همکار روسی خود گوشزد کرده است کاملا همنوا و موافق گردد .

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که موضوع ایجاد روابط حسنه بین دولتین دارای اهمیتی بسزا میباشد واگر دولتین باتفاق آراء در ایران کار کنند از آینده نگرانی نخواهند داشت

بعد تلگراف نمره ۱۲ مورخه ۹ ماه جاری شما که مشعر بود دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا در صورت شرکت روس حاضر است دستور پرداخت مساعده مشترک را صادر نماید واصل گردید من این موضوع را به مسیو ایسوالسکی ابلاغ نموده و امروز صبح مراسله از طرف جناب ایشان بمن رسید که جوفا سواد آن را تقدیم میدارم و راجع به آن تلگرافی تحت نمره ۱۸ مورخه امروز مخابره کردم (۱)

از موقع مخابره تلگراف مزبور تلگراف سر . اسپرینگ رایس مورخه دیروز را که توصیه نموده بود با و همکار روسیش باید اختیار داده شود که در موضوع مساعده ازاحتیاط و بصیرت خویش استعانت بجویند دریافت نموده ام من چندان تردید ندارم که مسیو ایسوالسکی از طرف دولت روسیه مایل است که موضوع را در اختیار مسیو هارتویک بگذارد و چون فرصت امروز عصر جناب ایشان را راجع به بعضی مسائل دیگر ببینم از وی سئوال خواهم کرد که چه اطلاعات دیگری از تهران باشان رسیده است

« ممکن است اضافه کنم که در ... مذاکرات نهم ماه جاری خود با مسیو ایسوالسکی تذکر دادم که نظر به متغیر ایران و مبهمی آن و در نظر خارجیها احتیاط های زیادی باید بعمل آید زیرا هر اقدام غلطی بمنافع ما لطمه ای زده وممکن است باعث تسهیل اجرای مقاصد دیگر از در آن مملکت بشود ، مسیو ایسوالسکی اظهار داشت مادامی که ما دست بدست هم داده ایم ایران در نظر او بمنزله یک میدان در بسته برای دیگران می باشد و چون تذکر دادم که خوشبختانه وزیر مختار فعلی آلمان درتهران ظاهراً آدمی ساکت وصلح طلب است مشارالیه متبسمانه جواب داد که پیوسته باید ازاشخاص ساکتی که اجراء سیاستی را در جلو دارند بیمناک بود ومعلوم نیست شارژدافر سابق جوان و بی احتیاط آلمان راکه بطور وضوح مقاصدش معلوم بود باین آدم ساکت و با درون ترجیح باید داد یا نه؟ - ا. نیکلسن

(ضمیمه نمره ۳۸۶)

مسیو ایسوالسکی به سرا . نیکلسن

وزارت امورخارجه ۱۰ فوریه ۱۹۰۷

سفیر عزیزم بقرار مراسله اخباریکه از طهران بمن رسیده وزیر مختار ما به سرسیسل اسپرینگ رایس راجع به پرداخت مساعده مشترک بشاه موافقت خود را اظهار و دولت امپراطوری نیز کاملا این تصمیم را تصویب کرده است

مخلص صمیمی شما — ایسوالسکی

نمره ۳۸۷

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری (۱)

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۶۹

سن پطرزبورگ ۱۲ فوریه ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۲۲۰) محرمانه

موقعیت ایران

امروز وزیر امورخارجه بمن اطلاع

---

۱ — درج نشده

(۱) تلگراف نمره ۸۵ مورخه ۱۲ فوریه ۱۹۰۷ این موضوع را مفصل تر بیان میکنند و تلگراف نمره ۱۹ مورخه ۱۳ فوریه ۱۹۰۷ به سر ا. نیکلسن توافق کامل را با این رویه اشعار میدارد .

داد که راجع بامور ایران باوزیرجنگ
ورئیس ارکان حرب مشورتی بعمل آورده
است . رویه وسیاست دولت ایران بقرار
ذیل است : جلوگیری ازهرگونه مداخلات
بهیام داخلی ایران؛ عدم اقدامات عملیات
نظامی مگر در صورت لزوم قطعی
و لذا عملیات نظامی را در تنگ ترین
حدودی محدود کردن و بطور عموم با
دولت بریطانیا همنوا شدن مشار الیه
اظهار امیدواری کرد که ازطرف دولت
بریطانیا نیز نظریات متقابلی باید ابراز
شود . من بوی اطمینان دادم راجع باین
نکته تردیدی بخود راه ندهد

نمره ۳۸۸

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱
سن پطرز بورك ۱۹ فوریه ۱۹۰۷
نمره ۹۸

آقا ؛ پس از این که مذاکرات
مابین مسیو ایسوالسکی وخود من راجع
بقرارداد ثبت حتمیه یافت جناب ایشان
اظهار داشتند که میلمند راجع بقرارداد
خودمان در باره ایران مذاکره نمایند .
مشارالیه اظهار نمود که پس از زحمات
زیاد موفق شده است رئیس ارکان حرب
را وادار بقبول اصولی که ما از روی
آن طرح توافق نظر خود را ریخته ایم
بنماید و آنها نیز موافقت کرده اند که
منطقه نفوذ ومصالح انگلیس طوریکه
در خلاصه یاد داشت پیشنهادی [illegible] تعیین
شده معین گردد - مراسله‌ای که دردست
داشت حاوی نظریات دولت روس راجع
باین موضوع بود ، و اظهار داشت که
پس از مطالعات لازمه درشرایط مندرجه
وطرز وشکل آن مراسله را بمن خواهند
داد وهمینقدر میتوانم بمن بگویند که
خط منطقه روسیه از کاشان بیزد واصفهان
الی قصر شیرین ممتد خواهدشد ودولت
روسیه صلاح میداند تمدید شود که طرفین
از درخواست چه قسمت [illegible] راتی باید در
منطقه نفوذ خویش خود داری نمایند ؟ .

این اندازه [illegible] عبارت خواهد بود از راه
آهن ، طرق و غیره . در عین حال به
امتیازات موجوده فعلی باید ادامه داد .
من در اینجا حرف مسیو ایسوالسکی را
قطع کرده و پرسیدم آیا منظور شما از
امتیازات فعلی خط تلگرافی مشهد وسیستان
هم هست یا خیر؟ زیرا لازم میدانم بشما
تذکر دهم که دولت متبوعه من اهمیت
زیادی میدهد که موضوع مطابق نظریه
ما حل شود . مسیو ایسوالسکی اظهار
داشت که بعقیده او موضوع دوخط تلگرافی
یکی خط مشهد و نصرت آباد ودیگری
خط تهران و مشهد ، باید در قرارداد
جداگانه‌ای حل شود . بوی گفتم ممکن
است اینطور باشد ولی بعقیده من بهترین
راه حل این قضیه انتقال خطوط مزبور
در تحت نظارت روس وانگلیس میباشد
من از جانب ایشان سئوال کردم که مقصود
امتیازات دیگر که ایشان اشاره نموده‌اند
چه میباشد . جواب داد که بانك روس در
در سیستان دارای چند نفر عامل است و
گمرکات آن ایالت نیز قسمتی از وثیقه
هائی راکه برای استقراض از روسیه
منظور شده تشکیل میدهد و اظهار داشت
که مساعده انگلیس در مقابل عوائد
گمرکی فارس و خلیج فارس در امان
میباشد در صورتیکه قروضی که روسیه
پرداخته بوسیله گمرکات شمال و سیستان
ضمانت میشود .

سپس مسیو ایسوالسکی [illegible] داشت
که با کمال نگرانی میخواهد بداند [illegible]
که برای قرارداد در موضوع [illegible]
نمیدانم چه میباشد زیرا مسئله [illegible] بسته
بافغانستان بوده و یکی از آنها را نمیتوان
از دیگری تفکیك نمود . جناب ایشان
گفتم که [illegible] در [illegible] پیشنهادات
خود را اطلاع [illegible] ولی [illegible]
بهمین نزدیکی بتوانم این کار را بکنم
جناب ایشان بمن اصرار نمودند که بطور
کلی اصول آن پیشنهادات را بگویم جواب
دادم غیر ممکن است [illegible] در [illegible] مخصوص

عقیده اظهار کنم تا وقتیکه مشروحا بوی اطلاع دهم ولی خیلی خوشوقت خواهم بود اگر نظریه دولت روسیه را راجع بارتباط نزدیک این دو مسئله بگوید .

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که نظریه دولت روسیه را بطور خلاصه بمن اطلاع خواهد داد و گفت از دولت روسیه درخواست کرده ایم که مارا درسیستان آزاد بگذارد و ممکن است در آینده خط آهنی در ناحیه مذکور تاسیس نمائیم و اینک قسمت قشونی عقیده دارد که با واگذار کردن سیستان بما موقعیت سوق الجیشی مهمی را از دست داده اند و لذا لازم است موقعیت روسیه تحت مطالعات کامل در آید اگر بعلاوه رابطه راه آهن بین نصرت آباد و هندوستان مثلا و شاید بین نصرت آباد وسواحل جنوبی راه آهنهائی از افغانستان گذشته و بهندوستان امتداد یابد برای روسیه خیلی اهمیت خواهد داشت. دراینصورت بطور کلی تمام وضعیت کنونی بر خلاف منافع روسیه دستخوش تغییر خواهد شد. ما تا کنون افغانستان را یک سر زمین دوست و بی اهمیتی فرض میکرده ایم ولی فرض کنیم بریطانیای کبیر با موفقیت امیر در صدد برآید که روابط فعلی را بوضعیت صمیمانه تری تبدیل نماید وامیر اجازه دهد که صاحبمنصبان انگلیسی تشکیلات قشونی او را تجدید کنند و مایل بتاسیس راه آهن و ساختن طرق بشود ، فرض کنیم از این به بعد ما بین روسیه وژاپن اختلافی پدید آید وما با داشتن جبهه اتحادیه با ژاپن ملزم به طرفداری از آنمملکت بشویم . دراینصورت تردیدی نماید داشت که روسیه دارای موقعیتی ضعیف تر و متزلزل تر از موقعیتی که فعلا دارا میباشد خواهد بود مشارالیه تکرار کرد که این ها همه ملاحظاتی است که رجال قشونی میکنند ولی من میبایست بدانم از چه لحاظ مسئله ایران کاملا با موضوع افغانستان مربوط است .

من جواب دادم که بخوبی ملتفت رابطه نزدیک این دو موضوع میباشم ولی مشاهده میکنم که در ضمن قراردادی که جلوی روی من گذاشته شده نکات بی اهمیت و بی پایه ای مشاهده میکنم ، منظور از قرار داد ما برقرار کردن وضعیتی است برای صلح نه ایجاد سوء ظنهائی برای احتمال یک وضعیت جنگی . و بوی گفتم ما فقط از لحاظ نظریه تدافعی میخواهیم سیستان در منطقه نفوذ ما واقع شود ، مسیو ایسوالسکی حرف مرا قطع کرده واظهار داشت که یک « دفاع متعمدی » نیز مانند « دفاع لازم » در دنیا وجود دارد . راجع بامکان امتداد راه آهن به سیستان یا بسواحل سند نمی بایست این موضوع را مطرح کنم وواضح است که مطابق وضعیات فعلی در تهران مجلسی وجود دارد که راجع باینموضوع چند کلمه بگوید و بعلاوه فرض کنیم روسیه در موقعیت نظامی راضی بآزاد کردن ما خواهد شد در عین حال ماهم بنوبه خود در قسمت دیگر ایران امتیاز وفرصت متقابلی بروسیه میدهیم که امتیاز یکی معادل با دیگری است و اضافه کردم که من مفهوم ومنظور نکاتی را که وی تذکر داده است کاملا راجع بافغانستان نمیدانم

راجع بتشکیلات جدید از طرف صاحب منصبان انگلیسی درقشون امیر این موضوع هم در چنین موقعی که صاحب منصبان انگلیسی نمی توانند قدم از سر حدات بیرون گذارند محتمل بنظر نمی رسد گفتم من چنین میفهمم که او یا دائره قشونی روس تصور میکنند که ما قصد داریم یا میخواهیم افغانستان را نیز مانند بلوچستان تحت حمایت خود در آوریم این موضوع خیلی بعید و بهیچ وجه موجب ترس نمیباشد

راجع براه آهن هم اگر امیر تحریک وترغیب شود که مملکت خود را ترقی داده و راه آنرا باز کند ما اورا از این تمایل مانع نخواهیم شد ، مسیو ایسوایسکی جواب داد که

من اینها را می فهمم، ولی آیا چه کسی این راه آهن ها را تاسیس می کند و اینها بکجا منتهی خواهد شد؟

واجب است که با مساعدت بریطانیا تاسیس شده بهندوستان متصل خواهد شد (کنت بیکندورف) تذکر داد که ما با افغانستان معاهده ای داریم و نباید از حدود این معاهده قدم بیرون گذاریم. پرسیدم آیا میل دارید که وضعیت سیاسی کنونی ادامه یابد. از گفتار موسیو ایسوالسکی اینطور فهمیدم که چنین تمایلی دارند و بعلاوه میبایست معاهده‌ای نیز برای تنظیم روابط دوائر سرحدی روسیه و افغانستان و چگونگی تجارت منعقد گردد

جواب دادم راجع باین قسمت هاممکن است تفاهم و توافقی ایجاد گردد ولی من باید منتظر دستورات لندن بشوم

سپس مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که مایلم موضوع دیگری را با شما در میان گذارم و آن اینست که روسیه و هندوستان میخواهند معاهده ای منعقد کنند که بموجب آن هیچیک از طرفین حق درخواست امتیازاتی درمنطقه طرف مقابل نداشته باشند ولی راجع به یکدولت ثالثی چه درنظر دارید؟

جواب دادم بطوری که من می فهمم منظور اساسی ما این بود که پس ازحصول توافق نظر بین این دو دولت هر کدام ازآنها به تنهائی دولت ایران را متعهد کند که از اعطای امتیاز در منطقه وی بدولت ثالثی خود داری نماید

مسیو ایسوالسکی جواب داد که این کار درب قسمت اعظم ایران را می بندد و ما باید باهمان موقعیتی که در مراکش پیش آمد مواجه بشویم، آلمان در سیستان باعث زحمت شما خواهد شد ولی برای دولت روسیه لازم است که راجع بمنطقهٔ نفوذ روس قراردادی با آندولت منعقد نمایند چنین قراردادی فقط در مورد خط آهن بغداد ممکن تواند بود. من جواب دادم که فعالیت نژاد ژرمن در هندوستان نیز مانند همه نقاط ایران بروز میکند و من میدانم که راجع براه آهن بغداد موقعیت طوریست که اگر آلمان مقدمات اعانت خارجی را تهیه نماید روسیه و فرانسه و بریتانیای کبیر نیز حاضر بشرکت خواهند شد. مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که روسیه در فکر ساختمان راه آهن بغداد بوده ولی اگر آلمان متعهد شود که روسیه را در منطقه خود منفرد و تنها بگذارد از این نظریه منصرف خواهد شد من از سیاق کلام مسیو ایسوالسکی چنین استنباط کرده ام که راجع براه آهن بغداد «باتفاق آراء» باید قرار دادی منعقد گردد.

مسیو ایسوالسکی در خاتمه اظهار داشت بنظر من پیشرفت های زیادی در حصول توافق نظر نموده ایم و من اطمینان دارم عنقریب مذاکرات ما به نتائج حسنه ومقنعی منتهی خواهد شد و با نهایت مسرت بشما اطلاع میدهم که مذاکرات ما با وزیر مختار ژاپون بطرف موفقیت جریان دارد و ازظاهر اوضاع خیلی راضی و خورسندم و مایلم سه معاهده باژاپون در خصوص تجارت، ماهیگیری، وراه آهن و دو مقاوله نامه یکی راجع بحکمیت مطابق آنچه شما بافرانسه دارید ودیگری راجع باینکه روسیه و ژاپون باید وضعیت فعلی شرق اقصی را ادامه دهند منعقد نمائیم دراینصورت از لحاظ انسانیت در حقیقت آسایش وصلح عمومی تامدت مدیدی بر قرار خواهد بود.

جواب دادم چنین قراردادی یقیناً مورد پسند دولت متبوعه من نیز واقع خواهد شد وسؤال کردم که آیا ژاپون راجع باین مسائل تمایلی از خود بروز داده است یاخیر. جناب ایشان جواب مثبت دادند.

نتیجه‌ای که من از این ملاقات طولانی گرفتم این بود که دولت روسیه بسیار مایل است قراردادی با ما منعقد نماید ولی میترسد مبادا روابط ما و افغانستان طوری پیشرفت کند که بالاخره امیر را بدرجهٔ در تحت نفوذ مستقیم خود در آوریم که تاکنون خود واجدادش تا این اندازه در تحت نفوذ ما نبوده اند بنابر این دولت روسیه ازما قول میخواهد که ما باصول روابط خویش با وی تغییری ندهیم ووضعیت بهمان حالی که فعلا هست بماند ممکن است دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا مایل نباشد خودرا راجع به آینده محدود نماید . ولی من میدانم که اگر اطمینانی بروسیه داده نشود مشکل وشاید غیرممکن است راجع بایران باما کنار بیاید ،

من صریحا نتوانستم بفهمم روسیه در مسائل فوق منتظر چیست . هنگامی که پیشنهادات خودمارا راجع بافغانستان بوی ابلاغ میکنم امیدوارم بتوانم بفهمم نظریه دولت روسیه چیست .

اجازه میخواهم که قویا سفارش کنم که نباید گذاشت وضعیت مناسب فعلی مذاکرات ما از بین برود واگر چه در مورد مسائل مهم نباید چندان عجول و شتاب زده بود ولی اگر از طرف ما تاخیر و تعللی بعمل آید باعث تاسف خواهد بود و نیز مایه تاثر است اگر در مذاکرات ما وقفه و سکوت روی دهد ، کسانی که مخالف قرارداد ما بوده و با نهایت اشکال وزحمت فعلا مجاب شده اند هرگونه تعللی را از طرف ما به سوء ظن تعبیر خواهد کرد و این موضوع برای وصول نتیجه مطلوب زیان آور خواهد بود ، نیکلسن

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۱۹

(نمره ۱۰۱ } سن‌پطرزبورگ ۲۰ ژوئیه ۱۹۰۷

[illegible]

قرار دادی را راجع به روابط متقابل آینده بین بریطانیای کبیر وروسیه که توسط دولت روس تهیه شده و اینک من افتخار آنرا دارم که نسخه ای از آنرا ارسال خدمت نمایم بمن داد ، من سواد مذکور را در حضور او مورد مطالعه و دقت قرار نداده و بدون بحث و مذاکره آنرا پذیرفتم ، خیلی متاسفم که دیروز در تلگراف خود بین کوهستان و قوچان اشتباه نمودم ، ولی سوء تفاهم مذکور بواسطه این بود که من تلفظ این دو جا را بادقت از هم تمیز ندادم . این مقدمه و دیباچه شبیه سواد قرارداد بریطانیا میباشد جز اینکه در آخر آن بجای کلمه «دخالت» «تصادم» استعمال شده است .

راجع بماده دوم ازموقعی که خلاصه سواد قرار داد روسیه را تلگرافا مخابره نمودم ، سوادی را که مسیو ایسوالسکی داد و بادقت مطالعه کرده ومی بینم که تعیین خط بریطانیا درهر دو پیشنهاد تقریبا یکی است بکاتی را که من درضمن تلگراف خود راجع بکلمات « ازسرحدات افغانستان و بلوچستان » (دراصل فرانسه) معروض داشته ام از روی فکر و مطالعه کافی نبوده است

تصور میکنم جمله اخیر محتاج بسط وتوضیح واصطلاحاتی باشد . نمیدانم آیا شما لازم نمیدانید دراین مسوده قید کنید که عواید ماهیگیری بحر خزر و پست و تلگراف باید وثیقهٔ قرضه بریطانیا را تشکیل دهد یا خیر . ولی در هرصورت به کمان من لازم است قید شود که عواید گمرکی فارس وخلیج فارس برای مساعده‌ای که دولت بریطانیا می پردازد وثیقه گذاشته شده در طرح قرار داد فعلی هیچ ذکری از قرضه بریطانیا نشده و نمیدانم آیا مایلید در ضمن این مسوده تصریح کنید که محمره نیز جزء بنادر خلیج فارس

[illegible]

ومذاکره جدا و علیحده بگذارید نمی
توان تصور کرد که ما نظریات خود را
با قید کردن این جمله « فارس وخلیج
فارس » تغییر داده‌ایم .

بطوریکه از مذاکرات خود با
مسیو ایسوالسکی در هیجدهم ماه جاری
استنباط نمودم ام ذکری از ادامه امتیازات
فعلی در منطقه معلوم ومشخص ما نیست
غفلت از ذکر این نکته از آنجائیکه
مواد راجع به آینده میباشند مرا باین خیال
می‌اندازد که دولت روسیه میخواهد این
قبیل امتیازات ادامه یابد .

واضح است که مسیو ایسوالسکی
میل دارد مسئله دوخط تلگراف را ازاین
مسوده مجزا کند . ممکن است بنظر شما
چنین کاری مورد ایراد واعتراض نباشد.
اگر از طرف دیگر ما خواسته باشیم که
مثلاعاملین بانك روس در سیستان از آنجا
بیرون بروند دولت روس نیز ممکن است
درخواست کند که ما هم از امتیازات خود
در منطقه روس صرف نظر کنیم و این امر
ممکن نیست باعث شود که مسئله خط
تلگرافی هند واروپ، حکومت هندوستان
بانك شاهنشاهی وغیره بمیان آید شاید
بهتر خواهد بود که موضوع امتیازات
فعلی را ازطرح مزبور جدا کرده وبحال
خود بگذاریم تا ناچار که در خارج این
قرارداد راه‌حلی برای مسئله خط تلگرافی
مشهد وتهران یا مشهد ونصرت آباد پیدا
کنیم . من این نظریه را از روی تردید
واحتمال معروض میدارم .

هنگامیکه دولتین راجع به مسوده
قرار داد توافق نظر حاصل کرده باشند
تصور نمی کنم خطوط تلگرافی مذکور
در فوق باشکالات زیادی برخورد .

من بسیار خوشنود خواهم بود اگر
شما جمله آخر را بطوری که مورد
پسند دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیاست
اصلاح نموده و برای من بفرستید تا مفاد
آنرا بمسیو ایسوالسکی ابلاغ دارم .

ا . نیکلسن

ضمیمه مراسله نمره ۳۸۹

سواد طرح قرار داد
پیشنهادی مسیو ایسوالسکی

دولتین بریطانیای کبیر و روسیه
مشترکاً با تعهد حفظ تمامیت و استقلال
ایران وبا میل صمیمانه باینکه انتظامات
و وضعیت صلح آمیز فعلی را در تمام خاك
مملکت ایران محفوظ داشته و همچنین
منافع ومصالح تجارتی وصنعتی تمام ملل
را رعایت کرده باشند تصمیم گرفته‌اند که
یك قرار داد راجع بایران ما بین آنها
منعقد گردد :

دولتین بریطانیای کبیر و روسیه
مشترکاً معترفند که هریك از لحاظ موقعیت
جغرافیائی واقتصادی منافع مخصوصی در
بعضی ایالات ایران دارند که باید برای
استقرار صلح و آرامش و حفظ حدود
همجواری در سرحدات روس از یکطرف
وسرحدات افغانستان وبلوچستان ازطرف
دیگر تدابیری اتخاذ بشود وچون هر
یك از دولتین بمضرات تصادمی که از
نتایج حتمی اصطکاك منافع آنهاست بخوبی
آگاه بوده ومیدانند که ممکن است در
مناسبات آنها بایکدیگر و با دولت ایران
اختلالی شود از اینجهت میل دارند که
برای جلوگیری ازهر علتی که در ایالات
ایران با منافع دیگری ممکن است تصادم
کند سوادی ما بین خود مقرر دارند که
در نتیجه توافق نظر قرارداد ذیل تنظیم
می شود .

۱ ـ بریطانیای کبیر متعهد میشود
که نه برای خود ونه بنفع اتباع دیگری
خود ونه برای یك دولت ثالثی هیچگونه
امتیاز سیاسی و تجارتی از قبیل امتیاز
خط آهن وبانك وتلگراف وجاده شوسه
وانحصار حمل ونقل وبیمه وغیره درخارج
از خطی که از قصر شیرین ویزد وکاخ
گذشته درقریه گوهستة بسرحد افغانستان
منتهی میشود در طرف شمال ایران از
دولت ایران تحصیل ننماید وهمچنین نه
مستقیماً ونه غیر مستقیم با دولت روسیه

راجع باخذ چنین امتیازاتی در نواحی حدود مزبوره هیچگونه ضدیت ومخالفتی نه نماید

۲ ـ دولت روسیه نیز بسهم خود متعهد میشود که نه برای خود ونه برای رعایا واتباع خود ونه برای اتباع دول ثالثی هیچگونه امتیاز سیاسی و تجارتی از قبیل خط آهن و بانك وتلگراف وجاده شوسه وحمل ونقل ـ و بیمه و غیره در وراء خطی که از سرحد افغانستان به کاریز وبیرجند وکرمان وبندر عباس و سرحد افغانستان وبلوچستان میگذرد در طرف شرق وجنوب ایران تحصیل ننماید و نه مستقیما ونه غیر مستقیم باامتیازات متشابهی که دولت بریطانیا در آن حدود تحصیل کرده ویا میکند مخالفتی نماید

بعلاوه مسلم است که عایدات تمام گمرکات ایران باستثنای گمرکات ایالت فارس وبنادر جنوب وثیقه استهلاك اصل وپرداخت منافع قروض است که دولت شاه از روسیه دریافت داشته و کما فی السابق برای همین مصرف باقی خواهد ماند .

ملاحظات

این مقدمه ظاهرا صحیح و درست است . تفاوت بین «دخالت» و تصادم بعینه همان تفاوت بین علت ـ معلول میباشد

در ماده ۱ ما باید درخواست کنیم که خطیکه از یزد و کاخك میگذرد و به ذو الفقار که در منتها الیه شمالی سرحدات ایران وافغان واقع است منتهی گردد .

میتوان تذکر داد که در ضمن مقدمه‌ای که از طرف مسیو ایسوالسکی پیشنهاد شده منطقه نفوذ روس وانگلیس از یکطرف نزدیك یا درجوار سرحدات روس و از طرف دیگر نزدیك سرحدات افغانستان و بلوچستان واقع‌اند . هیچ ذکری از این نیست که منطقه روس در جوار سرحدات افغانستان واقع باشد.

و بعلاوه از انجائیکه بریطانیای کبیر مسئول روابط خارجی افغانستان است دولت بریطانیا مسئول تصفیه تمام مسائل سرحدی وغیره بین ایران و افغانستان می باشد وپیدایش دولت دیگری که در سرحدات ایران وافغان ذی علاقه باشد باعث اختلال امور شده ومنظور ما را در معاهده از بین می برد .

در این نقطه بهیچ وجه موضوع تسلیم ورضا نباید بمیان آید .

ونیز خوب است درخواست شود که شهر طهران را بواسطه اینکه پایتخت ومسکن سفارت خانهای خارجی است باید با نظر بیطرفی نگریست . ما در این نقطه امتیاز عالی تحصیل خواهیم کرد .

تصور میکنم برای اینکه از هر گونه سوء تفاهم امکان پذیری در آتیه جلوگیری کنیم لازم است یك ماده بگنجانیم که بموجب آن جمع امتیازات فعلی ادامه یابد . اتصال دوخط تلگرافی ممکن است در خارج از دائره قرارداد بعمل آید : ولی باید بطور وضوح فهمیده شود که شرایطی که برای این نقل و انتقال تنظیم میشود باید با قرار داد در یك موقع امضاء گردد موضوع خارج شدن عاملین بانك روس هیچ گاه در میان نبوده است ، ما از اخراج عملیات بانك ایران از منطقه روس بیشتر ضرر خواهیم برد

واضح است که آخرین جمله متن طرح پیشنهادی مسیو ایسوالسکی ناقص می باشد . من اضافه جمله ذیل را به آن پیشنهاد می کنم « همچنین واضح است که عایدات گمرکات ایالت فارس وبنادر جنوب وهکذا عایدات صید ماهی بحر خزر و تلگرافات کمافی السابق در وثیقه استقراضی که دولت شاه از بانك شاهنشاهی کرده است خواهد ماند »

باز این مسئله لاینحل می ماند که آیا راجع ببودن گمرکات سیستان در تحت کنترول روسیه در مقابل قرضهٔ که ادا

شده است باید احتیاطی بعمل آید یا خیر ؟
در آخر اینجمله قید شده که عواید گمرکات
باید برای قرضه روسیه تخصیص داده شود
و ما ممکن است بگوئیم چون ثابت شده
است که از عوائد مذکور برای این منظور
تخصیص داده می شود برای روسیه تفاوتی
نمی کند که چه کسی آنرا جمع آوری نماید
این خود یک مخاطره ایست گرچه
فورا دامنگیر شود ولی حتما صحبت آن
بمیان می آید که آیا ما نباید بدولت روسیه
اعلام نمائیم که چنانچه در کنترات قرضیه
ما پیش بینی شده اگر لازم شود ما حاضریم
که جمع آوری و تسلیم عوائد گمرکی
را باندازه ای که از عوائد گمرکی منطقه
نفوذ ما باید برای قرضه روسیه منظور شود
بعهده بگیریم من پیشنهاد می کنم که مراسله ای
راجع به اینموضوع به وزارت هندوستان
که متضمن سواد مراسله سر ا. نیکلسن و
ضمیمه آن باشد ارسال وجواب فوری هم
درخواست شود ک . م . ه
راجع باینموضوع بوزارت هندوستان
بنویسید . ادوارد گری

نمره ۳۹۰

سر ادوارد گری بسر ا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ ، ۳۲۰

۲۲ فوریه ۱۹۰۷

تلگرافات (نمره (۲۵)

ما باید منتظر صورت جامع پیشنهادات
روس راجع بایران بشویم قبل از اینکه
شروع بهرگونه مذاکره ای در اطراف
آنها نمائیم ؛ از خلاصه پیشنهادات چنین
استنباط میکنیم که دولت روس در رؤس
مسائل با آنچه ما در نظر گرفته ایم موافق
است و با اینکه ممکن است ما بعضی اصلاحات
پیشنهاد کنیم از ما زمینه رضایت بخشی
برای مذاکرات میخواهد .
درعین حال ما بواسطه همین چشم
داشت در عقد قرارداد خودرا ذیحق میدانیم
که نظریات خویش را درباره افغانستان
ابلاغ نمائیم ممکن است شما مسوده دستوراتی
را که در پیش خود دارید بمسیو ایسوالسکی
تسلیم کنید راجع بروابط مستقیم دوائر
سرحدی روسیه و افغانستان به وی
تذکر دهید که برای ما خیلی لازم
است قبلا از امیر تحصیل اجازه نمائیم
و بالنتیجه باید بدانیم نظریات روسیه در
دراین موضوع چیست وچطور میخواهد
قبل از نزدیک شدن باامیر آنها را بموقع
اجرا بگذارد ؛ تا کنون مسئله روابط
دوائر سرحدی بواسطه امیر حملی مشکل
می شود - دانسته ایم و این مسئله را
درصورتی می توان حل کرد که آن را
ضمیمه تصفیه مسائل عمومی سرحدی هندوستان
که باعث فراغت خاطر هردوطرف بوده و
نمیگذارد حوادث جزئی در سرحدات منجر
بمشکلات باتظاهرات سیاسی بشود بنمائیم.

ملاحظات

این مسوده را بوزارت هندوستان
بفرستید : در صورت امکان باید فردا
بسر ا. نیکلسن تلگراف نمائیم ا.ک ۲۲ر۲ر۱۹۰۷

نمره ۳۹۱

سر ا . نیکلسن بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱و۳۶۹ سن پطرزبورگ

اول مارس ۱۹۰۷

تلگراف (نمره - ۳۷)

ایران : - دیروز وزیر امور خارجه
اظهارات خود را راجع به تمامیت فعلی
برای من توضیح داد و اظهار داشت که
شاه مایل است روسیه درسرحد [illegible] مادی
نماید زیرا اغتشاشات از نواحی قفقاز
بایران سرایت کرده است وزیر مو [illegible]
گفت که دولت روسیه [illegible] بوده است
که [illegible] را از قفقاز بنواحی
ایران داخل [illegible] و اضافه کرد که باوقایع
نظامی مشترک [illegible] و از آنها خواهد
پرسید که چه اقدامات دیگری امکان
پذیر است . و بالاخره تصمیم و نیت
خود را مبنی براینکه اقدامات خویش را
در دائره کوچکی محدود خواهد ساخت

وبدون استشاره ازدولت پادشاهی بریتانیا اقدامی نخواهد نمود تکرار کرد .

مشارالیه تصور میکرد اگر دولتین راجع باقداماتی که هر یك باید بنماید عند اللزوم قبلا توافق نظر حاصل کنند بهتر خواهد بود .

وزارت هندوستان با این نظریات اظهار موافقت نمود ۲۲ فوریهٔ ۱۹۰۷

من بوی گفته تنها کاری که ما می- توانیم بکنیم اینستکه اتباع بریطانیا را در بنادر خلیج حراست نمائیم او جواب داد که بعد ها بمن اطلاع خواهد داد که روسیه چه پیشنهاد خواهد کرد وسپس مایل است نظریه دولت بریطانیا را بداند واظهار داشت که شنیده ام بانك شاهنشاهی میخواهد تمام عوائد گمرکی را ببرند ونباید باینموضوع رضایت داد

من باو موافقت نمودم ولی اظهار داشتم که اطلاعی از اینموضوع ندارم

نمره ۳۹۲

سر . ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۶۹

سن پطرز بورك ۸ مارس ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۴۱)

ایران – وزیر امور خارجه یاد داشتی بمن فرستاده است که اشعار میدارد وزرای مختار روس و انگلیس تصمیم دارند مشروحه ای بدولت متبوعه خود بفرستند مبنی براینکه: -

۱ – با وجود آرامش ظاهری علائم نهضت مخاطره آمیزی برعلیه خانواده سلطنتی واروپائیان مشهود است

۲ – راپورت هائی مؤکد واصله مبنی بر اینکه شاه مصمم است مجلس را که در صدد تشکیل مجاهدین ملی است تعطیل نماید نهضت ضد شاه را تائید مـی کند .

۳ – نهضت ضد اروپائی راجع به افراد یا سفارتخانه هانیست بلکه این نهضت برضد استخدام آنها در دوائر ایران تمرکز یافته ومنظور اینستکه آنهارا از تحصیل هرگونه امتیاز مانع شود

۴ – نظر بتمایلات مجلس روسیه وبریطانیا حق خواهند داشت که بدولت ایران اعلام نمایند که درعین اینکه نمی خواهند در امور داخلی ایران هرمداخلاتی بعمل آورند باز بهیچوجه حاضر نخواهند شد لطمه ای ازهرحیث که باشد بمصالح آنها وارد گردد. دولت روس ملاحظه می کند که این دو نماینده بدون شك در اتخاذ این تصمیم محق میباشند و بهتر اینستکه وزراء مختار روس و انگلیس هر دو باهم یاد داشت متحد اللحنی که دارای مفاد فوق باشد بدولت ایران ابلاغ دارند .

دولت روس بانهایت سرور ومیل رضایت دولت بریطانیا راامضا میکند ودر صورتیکه دولت اخیرالذکر ایرادی نداشته باشد دستوری بوزیر مختار روس داده شود که با همکار بریطانیائی خود در اقدامات لازمه همراه گردد

۳۹۳

سر . ادوارد گری به سرا نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۶۹ تلگراف

(نمره ۳۰) ۸ مارس ۱۹۰۷ قرار داد ایران (۱)

مقدمه ودیباچه مسوده ای که ازطرف دولت روس پیشنهاد شده کافی وممکن است مورد قبول واقع گردد

ماده اول – راجع بخط نفوذ روسیه می بینیم کـه این مقدمه منطقه نفـوذ بریطانیا وروسیه را از یکطرف مماس با سرحدات روسیه یا درجوار سرحدات مزبور واز

طرف دیگر در جوار یا مماس باسرحدات افغانستان و بلوچستان » میشماردو هیچ ذکری ازاین نیست که منطقه نفوذ روسیه مماس باسرحدات افغانستان باشد . گذشته ازاین از آنجائی که ما مسؤل روابط خارجی افغانستان میباشیم و نه تنها قرارداد با امیر بلکه ماده ٦ قرار داد ایران منعقده در ۴ مارس ۱۸۵۷ مارا ملزم میکند که هر گونه اختلاف خواه سرحدی وخواه غیر سرحدی بین ایران و افغانستان را مرتفع نمائیم بنا بر این پیدایش دولت دیگری که در امورسرحدی ایران و افغانستان ذیعلاقه باشد مسئله راپیچیده ودرهم نموده و منظور اصلی مارا از قرار داد مزبور از بین میبرد . باین جهت خیلی اهمیت دارد که هیچ قسمت از این سرحدات در قلمرو منطقه نفوذ روس واقع نشود .

اگر ما میدانستیم که دولت روسیه دعاوی فعلی خودرا بمیان میاورد تمام سرحدات راجزء منطقه خود قرار میدادیم ولی ما میخواستیم منطقهٔ خودرا هرقدر ممکن است کوچك کنیم . شما باینجهت باید درخواست کنید که خط منطقه روسیه در ذو الفقار واقعه در منتهاالیه سرحدشمالی افغانستان منتهی گردد . دراینقسمت بهیچوجه نباید تسلیم شد

ما در اول تصمیم داشتیم درخواست کنیم شهر تهران چون پای تخت ایران و مقر سفراء خارجه است در داخله منطقه روسیه محوط بیطرفی را تشکیل دهد ولی اکنون حاضریم باصرف نظر کردن از این موضوع امتیاز مهمی بروسیه واگذار کنیم در صورتیکه بدانیم روسیه که بواسطه بودن این شهر در منطقه نفوذ آن برقدرت و اهمیتش پیوسته می افزاید متعهدشود که دراعطای هر گونه امتیازی با اتباع انگلیس مانند اتباع یك دولت ثالث در منطقه بیطرف مخالفت ننماید در حقیقت خیلی بجاست که نفوذ روزافزون دولتی در تهران برای لطمه وارد آوردن بما در منطقه بیطرف که مانند همه نقاط ایران از طرف تهران اداره میشود اعمال گردد

ماده ۲ ـ ما ملاحظه میکنیم که یك جمله باید در آن گنجانیده شود مبنی بر اینکه تمام « امتیازات فعلی » ادامه مییابند

راجع به نقل وانتقال و مبادله دو خط تلگرافی بوسیله تبادل یادداشت فیمابین ما بهیچوجه ایرادی نداریم مشروط براینکه کاملا و واضحا فهمیده شود که یادداشتهای راجع بانتقال خطوط مزبوره در همانوقتی که قرارداد امضاء میشود بامضاء برسدو این یك شرط اساسی در امضاء قرار داد محسوب میشود

ما قصد در خواست خارج شدن عاملین بانك روس را از سیستان که مستلزم خارج شدن عاملین بانك ایران است از منطقه نفوذ روس نداریم . زیرا ضرری که در این صورت دامن گیر ما میشود از نفع اولی بیشتر است

آخرین جمله مسوده روس درنظر ما ناقص است و باالحاق جمله ذیل راپیشنهاد می کنیم .

« متساویا فهمیده میشود که عوائد گمرکی ایران از ایالات فارس و بنادر جنوب و همچنین ازماهیگیری بحرخزر و عوائد پست و تلگراف باید مانندسابق بقروضی که توسط شاه و بانك شاهنشاهی استقراض شده است تخصیص داده شود

در اینجا این مسئله باقی میماند که بالنتیجه روسیه ونظارت تفتیش عوائد گمرکی سیستان رادر اثر عدم پرداخت بقیه قروض بخود تخصیص خواهد داد؟ا موقعیکه میتوان ثابت کرد که عوائد گمرکی برای قروض مذکور تخصیص داده میشود (چنانکه در آخرین جمله مسوده روسیه مندرج است) . می بینیم برای روسیه تفاوت نمیکند که این عواید بوسیله چه اشخاصی جمع آوری شود . بنا بر این شما مأمورید بدولت روسیه اعلام نمائید در صورتی که مورد لزوم واقع شود

چنانکه در قرارداد استقراض آنها پیش بینی شده ما حاضریم که جمع آوری عوائد گمرکی مزبور و پرداخت آنرا بروسیه تا آنجائیکه طلب روسیه به آن تعلق میگیرد بعهده بگیریم بشرط اینکه دولت روسیه نیز راجع بطلب ما همین تعهدرا در منطقه نفوذ خود بنماید

نمره ۳۹۴

سرادوارد گری به سر ا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۶۹ر۳۷۱

تلگراف (نمره ۳۴) ۹ مارس ۱۹۰۷

جواب تلگراف شما نمره ۴۱

ایران ،اعلامیه متحدالمضمون پیشنهادی

موقعیت خیلی سخت است زیرا ما نمیخواهیم بواسطه امتناع از اقداماتی مطابق پیشنهاد آن ها دولت روسیه را درحال حاضر برنجانیم . از طرف دیگر هیچ شبهه ای نیست هر قدر سر و کار ما کمتر با دولت ایران بیفتد بهتر است برای اینکه مداخلات قبلی و غیر ضروری طبیعتا احساسات مملکت را بر علیه ما تحریك مینماید

ما در این شما میبایست بدولت روسیه اطلاع دهید که ابدا هیچ خطری برای اتباع خارجه محسوس نمیباشد و ماهم هیچگونه خبری از سرس، اسپرینك رایس در تائید لزوم یامفید بودن ابلاغیه عمومی دریافت ننموده ایم ولی بخوبی از احساسات مخالفت آمیز ایرانیها نسبت بامور خارجیها مطلع بوده و بنا بر این در عین اینکه میخواهیم متظاهر به هیچ گونه مداخلاتی در امور داخلی نشویم طرفدار اشتراك مساعی دولتین در ایران برای حفاظت متقابل منافع هریك از آن ها در موقع ضرورت میباشیم .

ما تصور نمیکنیم صادر کردن یك ابلاغیه مشترك درحال حاضر موافق سیاست باشد ولی برای اینکه وحدت عملیات و منافع خود را نشان بدهیم ممکن است به دولت ایران فشار بیاوریم که جواب مقتضی بتحقیقات سفارت های ما راجع به اینکه برای دریافت بقیه قروض چه اقداماتی باید بشود بدهد (رجوع شود بتلگراف من نمره ۱۷ و تلگراف نمره ۱۷ مرا برای سرس.اسپرینك رایس تکرار نمائید)

نمره ۳۹۵

سرا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۶۹ر۳۷۱

(نمره ۱۲۵) سن پطرزبورك ۱۰ مارس ۱۹۰۷

آقا : امروز صبح بدیدن مسیو ایسوالسکی رفته و گفتم مراسله ای حاوی بعضی اصلاحات از طرف دولت متبوعه من رسیده که باید درضمن مسوده قرارداد راجع بایران که اخیرا دولت روس به من فرستاده مواد آن گنجانیده شود و اینك باکمال افتخار سوادی از یادداشت خود را که پس از پایان مذاکره بایشان دادم ارسال میدارم ،

من به مسیوایسوالسکی گفتم که دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا مقدمه مسوده قرار داد را پذیرفته است و راجع به تعیین منطقة نفوذ روسیه مطابق آنچه که در مسوده قرارداد مندرج است . مایلم ملاحظاتی راکه سابقا راجع به آن بشما گفته ام اینك قدری مبسوط تر بیان کنم- شما ملاحظه مینمائید که در طی مقدمه مسوده قرارداد روس چنین توضیح داده شده است .

«نواحی که دولتین روس وانگلیس علاقه خاصی به آنها دارند عبارت ازمحل هائی است که نزدیك یادر جوار سرحدات روسیه و سرحدات افغانستان وبلوچستان واقع اند»دولت بریطانیا نیز همین نظریه را دارد و طبیعتا تصور میکند که منطقه روس نباید شامل هیچ قسمتی ازسرحدات افغانستان بشود ولی اگر خط روسیه در یك نقطه سرحدات افغانستان نزدیك (کوهستان) منتهی گردد یك قسمت از آن ناحیه در منطقه روسیه واقع خواهد شد. همچنانکه

من در ضمن مصاحبه خود باشما درهفتم ماه جاری نظریات خویش راتوضیح‌داده‌ام اینگونه ترتیبات منجر بقضایای در هم و بر همی خواهد شد . ما مطابق‌عهد نامه های خود با افغانستان و با ایران ملزم میباشیم که هر گونه اختلافات سرحدی و غیره را که ما بین این دو مملکت پدید آید حل و تصفیه نمائیم و بنابراین لازم نیست من توضیح دهم که‌در صورت علاقه پیداکردن دولت ثالثی در مسائل‌سرحدی ایران وافغانستان چه مشکلاتی پیداخواهد شد ، منظور از قرارداد رفع کلیه عوامل اصطکاك محتمل الوقوع میباشد ولی در صورتیکه خط‌منطقه روس مطابق آنچه‌در مسوده قرارداد روس تعین‌شده باقی بماند دراین‌صورت یك‌عامل موثر برای‌اصطکاك دائمی برقرار شده‌است . ولی اضافه‌کردم که آنچه‌را در هفتم ماه جاری گفته‌ام‌تکرار مینمایم و آنهم اینست که‌خط روسیه باید از کاخك به ذوالفقار ادامه یابد تابدین طریق هرگونه احتمال تصادمی که اشاره شد مرتفع گردد

من باید بشما بگویم که دولت‌متبوعه من نهایت درجه اهمیت را باین نکته میدهد و چنانکه درهفتم ماه بشما گوشزد نمودم اینك تاکید مینمایم که ایموضوع برای روسیه دارای اهمیت حیاتی میباشد و خیلی احتمال دارد که دولت روسیه از تعمق در این نکات که من تصریح کرده‌ام غفلت نموده باشد

مسیو ایسوالسکی جواب داد که‌من تمام مذاکرات هفتم ماه جاری شما را بخاطر دارم ومیتوانم این نکته‌را تکرار کنم که خط مزبور را خود من تعیین نکرده ام و باکمال دقت با در نظر گرفتن مذاکرات شماتغییراتی را که‌پیشنهاد کرده‌اید مورد مطالعه قرار میدهم . من بوی گفتم که اصلاحات پیشنهادی من اصلاحات اساسی و ضروری می باشد .

تصور میکنم که مسیو ایسوالسکی ملتفت اهمیت و قوت تذکرات من نشد وگرچه خودش‌مبادرت‌ننمایدولی‌مستشاران خودراتحریك خواهدکردکه این‌تغییرات و اصلاحات‌راقبول کند .

من به مسیو ایسوالسکی گفتم که یك مسئله دیگری هم است که‌کاملامربوط به منطقه نفوذ روس میباشد و میخواهم در اطراف آن مذاکراتی بعمل آورم منطقه روس شامل تهران پایتخت مملکت ایران است و من باید آزادانه بشما به گویم که اگردولت من‌قبول‌کند که‌پایتخت این امپراطوری در داخله ناحیه ای که روسیه ذیعلاقه بان تشخیص داده میشود باقی بماند باعث تزئید روز افزون‌نفوذ روسیه خواهد شد .

درحقیقت دولت متبوعه من دربدو امرمیخواست پیشنهاد کند که طهران‌محوطه بیطرفی رادرداخله‌منطقه‌نفوذروس تشکیل‌دهد ولی از آنجائیکه صمیمانه مایل است موضوع باطرز دوستانه ای تصفیه شود حاضر شده است که مهمترین‌امتیازی را واگذار واز این تصمیم منصرف‌شود و این در صورتی خواهد بود که بفهمد دولت‌روسیه متعهد میشود که بدون‌حصول توافق نظر قبلی بابریطانیای‌کبیرباعطای هرگونه امتیازی به اتباع انگلیس یا به اتباع دول دیگر در منطقه بیطرف‌دولت ایران مخالفت بعمل نمی آورد

مسیو ایسوالسکی سئوال کرد که آیا این نکته‌که من پیشنهاد کرده ام فقط ازطرف دولت روسیه باید تعهدشود یا بریطانیای کبیر هم مایل است متقابلا چنین تعهدی بنماید جواب دادم که راجع باین موضوع دستوری ندارم ولی آنچه راگفته‌اید باطلاع سرادوارد گری خواهم رسانید مشارالیه جواب داد که هنوز علت درخواست چنین تعهدی راازدولت‌روسیه نمیدانم وهیچ تصور نمیکنم‌اگر تهران‌در منطقه‌نفوذروس باقی بماندموفقیت‌سیاسی فعلی

تفاوتی حاصل کند ، مناطق معینه ما برای
این درنظر گرفته شده که هریك ازدولتین
را مانع از مداخله در منطقه نفوذ طرف
مقابل شود ولی چرا راجع بقسمت های
دیگر ایران در خارج از این مناطق
باید چیزی گفته شود ؟ من چنین میفهمم
که باید منطقه بیطرف برای تمام دول
باز باشد و در نظر من دولتین روس و
بریتانیای کبیر باید آزادی کامل عملیات
را در مورد آنها حفظ کنند . من بمسیو
ایسوالسکی گفتم که این امتیازی را که
ما با واگذار کردن تهران درمنطقه روسیه
برای آن دولت قائل شده ایم مثل این
است که علاقمند بودن روسیه را خصوصا
برسمیت شناخته ایم و بالنتیجه منجر به
موقعیت مخصوصی درپایتخت خواهد بود
و این امتیاز خیلی مهم میباشد . اگر
روسیه دارای موقعیت مخصوصی باشد
بالطبیعه دارای نفوذ بیشتر نیز خواهد
بود و میتوان گفت نفوذ آن مافوق همه
خواهد شد اگرچه در حال حاضر این
طور نیست . پس چنین نفوذی ممکن است
بعد ها (نمیگوئیم اینطور خواهد بود
ولی میگوئیم ممکن است) برای جلو گیری
از اعطای امتیازات به بریطانیای کبیردر
منطقه بیطرف هم بکار رود ، ولی روسیه
دارای موقعیت خاصی برای ابراز چنین
مخالفتی خواهد شد و ما از نظر اینکه
ممکن است بعدها درمنطقه بیطرف علائقی
پیدا کنیم مجبوریم وثیقه ای در دست
داشته باشیم که موقعیت و نفوذ آن برای
لطمه وارد آوردن این علائق بکار نرود
تهران ایران را اداره می نماید و ما
باید برای آینده این حقیقت درنظر داشته
باشیم . بنظرم میرسد که مسیو ایسوالسکی
ملتفت این نظریه شده است زیرا اظهار
داشت که من نمی فهمم چرا باید دولت
روسیه خود رااز حق مخالفت با اعطای
امتیاز بدولت ثالثی که ممکن است در

محروم نماید مشارالیه نقشه ای را جلو
گذاشته وبمن نشان داد که چطور ممکن
ست آلمان مثلا شعبه خط آهن بغدادرا
در منطقه بیطرف ادامه دهد آیا باید
دولت روسیه در صورتیکه اعطای چنین
امتیازی را مخالف مصالح خود بداند از
حق مخالفت با آن محروم باشد ؟ من
تذکر دادم که ما نمیخواهیم بطور مطلق
روسیه را از مخالفت مانع شویم ؛ ما با
کمال دقت جمله « بدون موافقت قبلی با
بریطانیای کبیر » را در آن گنجانیده ایم
مشار الیه جواب داد که من کاملا
متوجه این نکته هستم ولی فرض کنیم
دولت روسیه مخالف اعطای امتیاز بدولت
ثالثی بود در صورتی که دولت بریطانیا
برعکس بآن میل داشت در این صورت
کشمکشی نه تنها بین روس و بریطانیا
بلکه با دول دیگر که دچار موقعیت
درهم و مشکلی میشود پدید خواهد آمد
راجع بدول ثالث من نمیخواهم اسمی از
آنها ببرم . من بوی گفتم آنطور که من می
فهمم دولت روسیه خواهان تعهد متقابلی بین
روس و بریطانیای کبیر میباشد که بموجب
آن ازاعطای امتیاز بهریك ازآنها جلوگیری
بعمل نیاید ولی ازدول ثالث اسمی برده
نشود .

گفتم که ما میل داریم جمله ای
در آن بگنجانیم که امتیازات معینه فعلی
بریطانیای کبیر و روسیه باید ادامه یابد
و البته این موضوع ربطی به انتقال و
تبدیل حق نظارت و کنترول بریطانیا راجع
بخطوط تلگرافی تهران مشهد یا مشهد -
نصرت آباد ندارد . این تبدیلات و تعویضات
باید بوسیله مبادله یاد داشتهائی که باقرارداد
در یکوقت بامضاء میرسد صورت بگیرد
مسیو ایسوالسکی راجع باین پیشنهاد چیزی
نگفت سپس گذاشتم دو جمله اخیر را
را که متضمن نتیجه یاد داشت است و تصور
میکردم هیچ ایرادی به آنها وارد نیست

جناب ایشان از من تشکر نموده موضـوع را به ایشان ابلاغ کرده ام و اظهار داشت که مطالعات لازمه را در آن بعمل آورده وآن را با یك تمایل صمیمانه برای حصول توافق نظر مورد امتحان قرار خواهم داد و امید وارم که راجع بنکاتیکه چندی قبل تذکرداده اید جواب بدهم

قبل ازاینکه از مسیو ایسوالسکی جدا شوم اظهار داشتم امید وارم بزودی نظریات دولت روسیه را راجع بافغانستان باطلاع من خواهید رسانید زیرا بر ما واجب است که پس از فهم آن با امیر مشاوره ای بعمل آوریم و این البته کمی وقت میگیرد جناب ایشان جواب دادند که من وقت خود را صرف این مسئله که تا یك اندازه دارای اهمیت است می نمایم وقول میدهم که بدون تعلل زیاد جواب شما را بدهم ولی البته این مسئلهٔ نیست که بتوان در مدت چند روز آن را حل و تصفیه نمود تذکر دادم که امید وارم بتوانیم ترتیب امور را قبل از اینکه تعطیل تابستان من دراواخر ژوئن شروع شود بدهیم مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که امید وارم برای اخذ نتیجه و تصمیم قبل ازآنموقع مشکلاتی پیش نیاید

من خلاصه‌ای ازمذاکرات و تاکیدات خودرا درضمن تلگراف نمره ۴۲ خود مورخه امروز مخابره کردم (۱)

نیکلس

ضمیمهٔ نمره ۳۹۵

یاد داشت

مسوده قرارداد راجع بایران که ازطرف دولت امپراطوری روسیه تهیه شده است

سن پطرز بورك ۱۰ مارس ۱۹۰۷

دیباچه

دولت اعلیحضرت پادشاه بریتانیا مقدمه را میپذیرد

ماده ۱ ـ مسوده قرارداد تعیین مینماید که «خط روسیه » از قصر شیرین شروع و از اصفهان گذشته تا یزد و کاخ رسیده بسرحدات افغانستان در نزدیك کوهستان منتهی میشود » سفیر دولت شاهنشاهی اجازه میخواهد تذکر دهد که در دیباچه چنین توضیح داده شده : «دولتین بریطانیای کبیر وروسیه مشترکا منافع خصوصی که هر یك متقابلا خواستار مصونیت .... تا آنجا که » هریك از آنها باستناد علل جغرافیائی و اقتصادی و علاقه خاص به ادامـه امنیت و انتظام در بعضی ایالات مخصوص ایـران که نزدیك یا در جوار سرحدات روسیه از یکطرف و سرحدات افغانستان وبلوچستان ازطرف دیکر واقعند.»

باین جهت چنین مستفاد نمیشد که دولت روسیه مایل است یکقسمت ازمنطقه آن با خاك افغانستان مماس باشد چنانکه اکر خط مذکور درنقطه ای که درضمن مسوده قرار داد تعیین شده منتهی میشد همین حال را پیدا میکرد علاوه براین بریطانیای کبیر مسئول روابط خارجی افغانستان بوده ونه تنها برحسب قرارداد با امیر بلکه مطابق مقررات ماده ۶ عهد نامـه با ایران منعقده در ۱۸۵۷ مجبور است که تصفیه تمام مسائل سرحدی و غیر سرحدی ما بین ایران و افغانستان را بعهده بگیرد بنابرجهت واضح است که پیدایش دولت دیگری که درمسئله سرحدی ایران و افغانستان ذیعلاقه باشد منجر به در هم و برهم شدن قضایا گردیده و اصل منظور مارا از قرارداد از بین خواهد برد

باین جهت سفیر دولت پادشاهی بریطانیا ماموراست که درخواست کند خط روسیه در ذوالفقار واقع در منتهی الیه شمالی افغانستان منتهی شود نه در نقطه واقعه سرحدات افغـانستان در نزدیکی کوهستان. سفیر دولت بریطانیا مایل است تذکر دهد که دولت متبوعه او اهمیت زیادی باین موضوع میدهد :

سفیر دولت بریطانیا اطلاع دولت امپراطوری روسیه میرساند که بدو امر دولت متبوعه او تصمیم داشت درخواست

۱ ـ درج نشده

کند که شهر تهران پایتخت ایران و محل سکونت سفراء خارجه محوطه بیطرفی را درمنطقه روسیه تشکیل دهد . اینك دولت بریطانیا حاضر است که بوسیله صرف نظر کردن از این موضوع امتیاز مهمی را واگذار نماید ولی بشرط اینکه بفهمد روسیه بدون موافقت قبلی بادولت بریطانیا با اعطای هرگونه امتیازی باتباع دولت بریتانیا یا اتباع دولت ثالثی در منطقه بیطرف مخالفت نخواهد کرد . نیز دولت شاهنشاهی تردیدی ندارد که دولت امپراطوری روسیه در تعهدات مذکور مشکلی نخواهد داشت

ماده ۲ ــ سفیر دولت پادشاهی بریطانیا مایل است جمله ای در این جا گنجانیده شود حاکی از این که بتمام امتیازات فعلی ادامه داده میشود . درعین حال درخواست میکنند که حق کنترول خط تلگرافی مشهد و نصرت آباد به بریطانیای کبیر منتقل شود وحاضر است موافقت کنند که کنترول خط تلگرافی تهران ومشهد بدولت روسیه واگذار گردد . این نقل و انتقال بوسیله مبادله یاد داشت هائی که با قرارداد در یك وقت بامضا میرسد باید صورت بگیرد

سفیر دولت بریطانیا مایل است آخرین جمله ماده ۲ اصلاح وترمیم شود وپیشنهاد میکنند که جمله ذیل پیشنهاد گردد «دولتین متساویا اعتراض میکنند که عوائد گمرکی ایران درایالت فارس و خلیج وهمچنین عواید ماهیگیری بحر خزر وعواید پست و تلگراف باید مانند سابق برای تضمین قروضی که از طرف دولت شاه با بانك شاهنشاهی مقرر شده تخصیص داده شود»

سفیر دولت بریطانیا مایل است یك نکته دیگری را تذکر دهد ، اگر مسئله عدم تادیه بقیه قروض یا امکان تشکیل نظارت و کنترول در عوائد گمرکی یا عوایدی که وثیقه قروض گذارده شده در هریك از مناطق بمیان بیاید بریطانیای کبیر حاضر خواهد بود که جمع آوری و تسلیم آن قسمت از عوائد گمرکی را که در منطقه انگلیس واقـع است و به مطالبات روسیه تعلق میگرد عهده دار گردد بشرط اینکه دولت امپراطوری روس نیز متقابلا راجع بعوائد منطقة روسیه که به مطالبات بریطانیا تعلق میگیرد تعهدی بنماید

سن پطرزبورك ۱۰ مارس ۱۹۰۷

ملاحظات

این یادداشت کاملا صحیح است مگر در مورد جمله راجع به امتیازات دولت ثالث درمنطقه بیطرف که از آنموقع تاکنون در ضمن تلگراف تصحیح شده است .

نمرهٔ ۳۹۶

سرادوارد گری به سرا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۶۹ر۱ ۱۱ مارس ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۳۵)

جواب تلگراف شما نمره ۴۲(۱)

راجع بقرارداد ایران

ما فقط باین علاقه مندیم که با امتیازات بریطانیـا در منطقه بی طرف بدون حصول توافق نظرقبلی دچار مخالفتی نشویم وحاضر برای تعهد متقابلی خواهیم بود باین جهت ما با اولین جمله قسمت سوم تاکیداتی که از مصاحبه و مذاکره شما بامسیو ایسوالسکی اقتباس شده موافقیم

---

۱ ــ (درج نشده : این تلگراف حاکی از تاکیدات سرا . نیکلسن میباشد که ازمذاکرات وی بامسیو ایسوالسکی راجع بنظریه احتمالی دولت روسیه در موضوع قرارداد ایران اقتباس شده قسمت سوم که فوقا به آن اشاره شده ازقرارذیل است «دولتین موافقت خواهند نمود که با هرگونه امتیازی در منطقه بی طرف مخالفت بعمل بیاورند در صورتیکه این تعهد متقابل و محدود بامتیازات بریطانیا و روس باشد بریطانیا نمی خواهد در مورد مخالفت با اعطای امتیازات بدولت ثالثی دست های خود را بسته باشد گرچه من بوی گفته ام که روسیه از حق مخالفت با اینگونه امتیازات در صورت حصول توافق نظرقبلی با مامحروم نخواهد بود .»)

نمره ۳۹۷

سرا . نیکلسن به سرادوارد کری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۶۹

(نمره ۱۳۲)سن‌پطرزبورك۱۳ مارس۱۹۰۷

آقا : من امروز بمسیوایسوالسکی راجع باعطای‌امتیاز دولت ثالث درمنطقه بیطرف ایران اطلاع‌دادم که اگرازطرف دولت روس تعهدی بشود که بدون‌حصول توافق‌نظرقبلی با بریطانیای کبیر باامتیازات بریطانیادرناحیه مذکوره درفوق مخالفتی بعمل نیاید دولت متبوعه من راضی و به آن اکتفا خواهد کرد. ما نیز درقسمت خود ، اگر روسیه مایـل باشد حاضریم تعهدی مشابه آن بنمائیم . چنین برمیاید که مسیو ایسوالسکی کاملا باین ترتیب موافق است و اظهار داشت امیدوارم به توانم در همین نزدیکی ها موقعیتی برای خود بدست آورم که جوابی بملاحظات و نکاتی که شما راجع به مسوده قرارداد روسیه بمن تذکرداده اید بدهم و اضافه کرد که اولیاء قشونی مشغول مطالعه در اطراف موضوع منتهی شدن خـط منطقه نفوذ روسیه در ذوالفقار میباشند ولی من گمان نمیکنم که درتصفیه این‌قضیه مطابق درخواست دولت‌اعلیحضرت‌پادشاهی بریطانیا مشکلات زیادی پیش آید .

اجازه میخواهم که برای استحضار خاطر شما مسوده مختصر ضمیمه الحاقیه قرار داد راجع بانتقال و مبادله خطوط تلگرافی مشهد و تهران و مشهد ونصرت آباد لفا تقدیم دارم . تصور میکنم اگر بجای اینکه منتظر پیشنهادی از دولت روسیه بشویم‌مسوده‌الحاقیه به‌مسیو ایسوالسکی ابلاغ شود بهتراست ا . نیکلسن

ضمیمه نمره ۳۹۷

مسوده ضمیمه الحاقیه بقرار داد ایران راجع بانتقال حق‌نظارت درخطوط تلگرافی بین تهران ومشهد و نصرت‌اباد

«دولتین بریطانیای کبیر و روسیه که قراردادی راجع بعلائق ومصالح‌خود در ایران امروز امضاء نموده اند اینك موافقت دارندکه حق نظارت (کنترول) خطوط تلگرافی بین‌مشهدکه‌فعلا مخصوص دائره تلگرافی بریطانیا می باشد بدائره تلگرافی روسیه منتقل شود وحق نظارت (کنترول خط تلگرافی بین مشهد ونصرت آباد که فعـلا مخصوص دائره تلگرافی روسیه است بدائـره تلگرافـی بریطانیا منتقل‌گردد تمام ترتیبات و مقرراتی که راجع بادامه عملیات عمومی این دو خط تلگرافی بادولت ایران تعیین گردیده‌است از طرف‌دوائر تلگرافی هریك ازدولتین بریطانیای‌کبیر و روسیه مراعات خواهد گردید تمام متصدیان و علایم بریطانیا و کار د ها و سایر کارگران بریطانیا در خط تلگرافی بین تهران و مشهد و تمام متصدیان و علائم روسیه و کارد ها و سایر کارگران روسی درخط تلگرافی‌بین مشهد ونصرت‌آباد هنگام‌مبادله حق‌نظارت (کنترول) این دوخط منتقل‌خواهندشد.

نمره ۳۹۸

سر ا . نیکلسن‌به سرادواردکری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۶۹

(نمره ۱۴۱)سن‌پطرزبورك۱۶مارس۱۹۰۷

آقا : من‌مشاهده‌مینمایم که‌درمسوده قرار داد روسیه راجع بایران علاوه بر تعیین نوع امتیازاتی که هریك ازدولتین باید از درخواست آن در منطقه دیگری خود داری نمایند دولت روسیه اینطور شرح‌داده است که بریطانیای‌کبیر ازطرف خودمتعهد میشودکه ازطرف خودیا بنفع اتباع روسیه‌یا اتباع دولت ثالثی درصدد تحصیل‌هیچگونه امتیازی برنیاید .

الی آخر

کلماتی‌که زیر آنها خط‌کشیده شده مواد اضافی هستندکه شاید شمامایل به حفظ و نگاهداری آنها باشید

اگرچه مسیو ایسوالسکی ذکراسم دولت ثالث رادرمورد نظریاتی که‌دولتین باید راجع بامتیازات ودر منطقه بیطرف

ایران اتخاذ نماید ایراد نمود جسارتاً
عرض میکنم که بهتر است درمورد منطقه
نفوذ بریطانیا و روسیه دولت ثالث نیز
ذکر شود زیرا این تذکر امکان تمایل
دولت روسیه را بمعرفی معاملات دولت
روسیه در منطقه بریطانیا مرتفع خواهد
نمود اطمینان دارم مرا از تذکار این
نکته معفو خواهید داشت و بدون شك
این نکته در نظر خود شما هم بوده
است ولی میخواهم مطمئن شوم که شما
اجازه بدهید اضافه گردد یا خیر

راجع بمنطقه بیطرف پیشنهاد من
این است که مسوده ماده سوم بترتیب ذیل
یادرطی کلماتی نظیر آن تقدیم ایسوالسکی شود

روسیه ازطرف خود متعهد میشود
که بدون حصول توافق نظرقبلی با بریطانیای
کبیر با اعطای هرگونه امتیازاتی باتباع دولت
انگلیس درناحیه ای که درخارج ازخطوط
معینه درماده اول ودوم واقع است مخالفت
بعمل نیاورد . بریطانیای کبیر نیز تعهدی
مشابه آن راجع باعطای امتیازات باتباع
دولت روسیه در نواحی مذکوره درفوق
می نماید .

«بتمام امتیازات موجوده درخطوط
مذکوره درماده ۱ و ماده ۲ ادامه داده
میشود . »

شاید بهتر باشد اگر از استعمال
لفظ «منطقه» یا «دائره» خود داری بعمل
آید و بهمین علت است که من کلمات فوق را
بکار برده ام . ماده ۴ راجع است بگمرکات
وتعهدات راجع بعوائدوجسارتاسطور ذیل
را بمنزله مسوده ماده ۵ معروض میدارم

«اگر موضوع عدم پرداخت بقیه قروض
بمیان آید ودرصورت امکان تعیین نظارت
و کنترول برای گمرکات وسائرعوائدتعهدی
درنواحی واقعه درماده ۲ بریطانیای کبیر
حاضراست جمع آوری وتسلیم این عوائدرا
نسبت بانچه که از بابت قروض کنتراتی
بین دولت شاه وروسیه تعلق میگیرد عهده
دار گردد .

درصورت وقوع حادثه نظیر آنچه
فوقاً ذکر شد راجع بگمرکات و سایر
عوائد تعهدی درداخله خطی که درضمن
ماده ۱ تعین شده . روسیه حاضراست جمع
آوری وتسلیم این عوائد را نسبت بانچه
که ازبابت قروض کنتراتی بین دولت شاه
وبانك شاهنشاهی است عهده دار گردد »

ا . نیکلسن .

نمره ۳۹۹

سرادوارد گری به سرف برتی

وزارت خارجه ۳۶۹٫۳۷۱

(نمره ۱۵۳) ۱۶ مارس ۱۹۰۷

آقا : من اخیرا تمایل وخواهش خود
را مبنی براینکه بواسطه توافق نظر حاصله
بین بریطانیای کبیر وروسیه راجع بپرداخت
مساعده بدولت ایران ، دولت فرانسه باید
بانکهای فرانسه را ازقرض دادن بدولت
ایران اقلا ، بدون توافق نظرقبلی بدولت
اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا و دولت روسیه
باز دارد برای سفیر فرانسه شرح دادم
درروزهشتم ماه جاری مسیو کامبون
باین وزارتخانه آمده و یادداشتی(۱)
بمن تسلیم نمود حاکی ازاینکه دولت فرانسه
باحسن قبول این درخواست را تلقی ووزیر
مالیه اقداماتی نموده است که درمحافل مالی
فرانسه حتی الامکان خواهش مرا بموقع
اجرا بگذارند .

ا . گری

نمره ۴۰۰

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۶۹٫۳۷۱ سن پطرز بورك

۱۷ مارس ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۴۶)

قرارداد ایران :

درماده ۱ و ۲ مشاهده کردم در متن
روسی « بریطانیای کبیر وروسیه هریك
بنوبه خود متعهد می شوند که از اعطای
امتیاز به اتباع دولت ثالثی درمنطقه طرف
دیگر طرفداری ننمایند
شاید شما مایل باشید اسم دول ثالث در

مورد مناطق مخصوصه ما باقی باشد زیرا ممکن است این تذکر روسیه را از اظهار تمایل به معاملات خارجی در منطقه ما باز دارد. از آنجائیکه ما درمتن مسوده خود آن را ذکر نکرده‌ایم اینک جسارتا استعلام مینمایم

نمره ۴۰۱

سرادوارد گری به سرا. نیکلسن

وزارت خارجه ۳۶۹/۳۷۱

تلگراف (نمره ۳۹) ۱۸ مارس ۱۹۰۷

تلگراف شما نمره ۴۶۰، قرار داد ایران مایلم ذکر اسمی از دول ثالث در ورد امتیازات در مناطق معینه ما چنانکه در ماده ۱ و ۲ متن روسی است باقی بماند

نمره ۴۰۲

سرادوارد گری به سرس. اسپرینگ رایس

وزارت خارجه ۳۶۹/۳۷۱ ۲۰ مارس ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۳۰)

تلگراف شما نمره ۸۵، مخفی (۲)

دولت روسیه میل ندارد گنجانیدن جمله ای چنانچه شما پیشنهاد کرده اید در قرار داد اجازه دهد

من از سرا. نیکلسن درخواست کرده‌ام که از دولت روسیه جویا شود که در صورت لزوم چه اقداماتی بمنفعت ظل السلطان خواهند نمود و آیا حاضر خواهند شد که یا بدولت بریطانیا یا بخود ظل السلطان دراین موضوع اطمینان بدهند یاخیر

بهتر است تا موقعیکه نتایج تحقیقات ما معلوم نشده چیزی بظل السلطان نگوئیم

نمره ۴۰۳

سرا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت امور خارجه ۳۶۹/۳۷۱

سن پطرزبورگ ۲۵ مارس ۱۹۰۷ (نمره ۱۵۶)

آقا: امروز صبح مسیو ایسوالسکی بمن گفت اینک در یک موقعیتی است که میتواند اقداماتی را که دولت روسیه در صورت وخیم شدن اوضاع ایران برای حفظ مصالح روسیه در آنمملکت درنظر دارد بمن اطلاع دهد و اظهار کرد در نظر وی نکته اساسی اینست که توجه بعمل آید تا عوائد گمرکی که برای تضمین قروض روسیه معین شده از این منظور دور و منحرف نشود و نیز با نمایشات عملی نشان داده شود که دولت روسیه اجازه نمیدهد لطمه ای به بمنافعش وارد گردد دولت روسیه کاملا مصمم است که از هر گونه مداخلاتی در امور داخلی خودداری بعمل آورد و تا موقعی که جریان حوادث اقداماتی را ایجاب ننماید قدمی بر نخواهد داشت ولی درعین حال بهتر است خود را برای حوادث محتمل الوقوع آماده نماید و من اینک یادداشتی در این موضوع بشما بدهم و اینک سواد یادداشت مزبور را که حاکی از اقداماتی است که در نظر گرفته شده تقدیم میدارم او مایل است که با کمال صمیمیت اشتراک مساعی کامل با دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا نموده و راجع بایران با آن همنوا گردد و بنابراین مایل است بداند دولت اعلیحضرت چه اقداماتی را از طرف خود در نظر دارد. در نظر من اقداماتی که از طرف دولت روسیه در نظر گرفته شد محدود باین است درصورت لزوم قسمتی از عوائد گمرکی شمال را بدست آورد

مشار الیه از من درخواست نمود که نظریات خود را درموضوع اقداماتی که دولت روسیه درنظر دارد باو تذکر دهم و بگویم که آیا این اقدامات تاثیرات مفیدی در اهالی ایران خواهد نمود یا خیر

من بجناب ایشان گفتم در اظهار نظر راجع باین قضیه متحیرم و منتظرم نظریات سرادوارد گری را بدانم، ولی شخصا نظر من اینست که اقدامات مزبور

---

۱ — درج نشده

۲ — درج نشده: درضمن این تلگراف ازدولت روسیه درخواست شده که اگر اصفهان جزء منطقه روس واقع شود دولت روس متعرض ظل السلطان که بمنافع بریطانیا اقدامات کرده بود نگردد.

می‌تواند منظوری را که این اقدامات برای آن در نظر گرفته شد بر آورند و امیدوارم در صورت اجرا تأثیرات لازمه را در اهالی ایران ببخشد . سر اسپرینگ‌رایس میدانم معتقد است که در حدود امکان تا آخرین لحظه از مداخله خود داری بعمل آید ولی در صورت لزوم ابتدا یک اقدام کاره چیزی بیش از منفعت است .

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت همان طور که در دفعه قبل گفتم از هم اطمینان میدهم که هیچ چیز جز لزوم قطعی و فوتی دولت روسیه را وادار باقداماتی نخواهد نمود ، و از من پرسید آیا دولت متبوعه شما هم خواهد کرد ؟ من جواب دادم بعقیده من ما مایلیم اقدامی هر حفاظت ... بعمل بیاوریم . سؤال کرد آیا شما در کمیسیون ... را ... خواهید آورد ؟ جواب دادم ... توانم جواب ... ولی ... اینکه سر ادوارد گری ... اطلاعات لازمه را در اطراف یادداشت شما ... آن ... او را در ... نماید ...

است

ضمیمهٔ مراسله نمره ۱۰۵

چون موقعیت ایالات شمالی ایران روز به روز ... روسیه ... بیش ... جواب ... که ... اثر ... وارد شود برای ... است اقدامات لازمه بعمل آورد . ... از مطالعه دقیق ... در نواحی ضروری و ... العاجل لازم است که ... کمیسیون ... و ... ایران در ... که ... تحت نظر ... را که دولت ... از دولت روسیه در ... است ... نقاطیکه در نظر گرفته ... تصرف کنیم عبارت از ... آستارا ... اردبیل ... مشکین ... که در این

نواحی باشند بتوانند در موقع لزوم بهریك از نقاط مزبوره آمد و رفت نمایند ــ دولت امپراطوری روسیه وظیفه خود میداند که قبلا این نکته را باطلاع کابینه لندن رسانیده و خواهش کند که به همین دولت انگلستان را راجع باقداماتیکه باید از ناحیه او بعمل آید اطلاع دهد تا یك توافق نظر کاملی ما بین دولتین درعمل برقرار باشد

نمره ۴۰۲

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۶۹٫۳۷۱

(نمره ۱۷۳)

سن پطرزبورگ ۲ آوریل ۱۹۰۷

آقا : با کمال افتخار مراسله خصوصی را که امروز از طرف مسیو ایسوالسکی ... نامه ای که شامل جواب دولت روسیه راجع بیادداشتی است که در ... تقدیم کرده بودم و نیز ... مراسله نمره ۱۲۵ خود سواد آنرا ... راجع به قرار دادی در موضوع ... هر یك از دولتین روسیه و بریتانیای کبیر در ایران بوده به خدمت جنابعالی فرستاده‌ام ... .

در نظر مسیو ایسوالسکی نکته اساسی اینست که دولت روسیه حاضر خواهد بود ... خواهش دولت بریتانیا خط روسیه ... انحصار ... شود درصورتی که راجع ... تضمینات لازمه داده شود ، ... است که جواب دولت روسیه قدری بیش از آنچه که من ... داده‌ام محفوظ است ولی تصور میکنم که باید مسلم دانست که خواهش ما را در این نکته هم قبول نموده است .

گمان میکنم ... مندرجه درقسمت دوم ... راجع ... امتیازات درمنطقه ... از این ... داده شده است که با اطمینان ... شفاهی که من در سیزدهم مارس به مسیو ایسوالسکی دادم و در ضمن تلگراف نمره ۱۳۲ خود در همان تاریخ به جنابعالی راپورت داده مطابقت نماید . تصور

میکنم با این ترتیب پس از اینکه جواب
تذکر نامه‌ای را که اینک تقدیم میدارم میدهم
دیگر ایرادی وارد نیاید.

هیچ ذکری از مبادله خطوط تلگرافی
یا ادامه امتیازات فعلی یا راجع الحاق قسمت
اضافی بماده ۲ مسوده قرارداد روسیه راجع
بعوائدی که برای تامین قروض بریطانیا
در ایران پیشنهاد شده بمیان نیامده است و
من پیش بینی مشکلاتی را در این نکات نمی
نمایم من موضوع تذکر نامه را در ضمن تلگراف
نمره ۵۷ مورخه امروز معروض داشته‌ام

ا. نیکلسن

ضمیمه ۱ نمره ۱۰۴

مسیو ایسوالسکی به سر ا. نیکلسن
مورخه ۲ اوریل ۱۹۰۷

سفیر عزیزم — با کمال عجله معذرت
میخواهم که در ضمن این یادداشت در جواب
مراسله اخیر شما راجع بامور تذکر ذیل را
خاطر نشان نمایم.

این یك جواب اساسی نیست اما چنانکه
مشاهده خواهید فرمود در اول [illegible]
ما حاضریم که بر طبق مایلات شما رفتار کنیم

مخلص صمیمی شما ایسوالسکی

ضمیمه ۲ نمره ۱۰۴

یادداشت دولت روسیه

سنت پطرزبورغ ۲ آوریل ۱۹۰۷

نظر باهمیت زیادی که [illegible] انگلیس
باین نکته میدهد که حدود منطقه نفوذ [illegible]
تعیین شدهٔ روسیه در ایران معین [illegible]
میشود [illegible] مستعد گردد و برای
آنکه امتحان صمیمیت غیر قابل تردید خود را
بکابینه سن جامس در زمینه وصل نیات
تحکیمی اتحاد و یکانگی [illegible] داده
باشیم دولت امپراطوری روسیه متمایل است
خود را با تمایلات دولت انگلستان اعلام
دارد معذلك قبل از آنکه یك جواب اساسی
چه راجع باین موضوع و چه راجع بمسائل
مربوطه دیگری که در یادداشت دولت انگلستان
مورخه ۲۵ فوریه است داده باشیم و از [illegible]
دولت امپراطوری روسیه میل دارد که نظر

ذیل را که در مسوده یادداشت مزبور خاطر
نشان شده است بخوبی روشن سازد

۱ — سفیر بریطانیا اینطور اظهار علاقه
مینماید که هرگاه موقعیتی پیش آید که دولت
ایران اقساط قروض خود را نپردازد و کنترول
گمرکات یا سایر منابع عایدات که در منطقه
یکی از طرفین واقع شده ممکن فکر دو دولت
بریطانیا متعهد میشود که عایدات مزبوره را
در مقابل استهلاك قروض روسیه در منطقه خود
جمع آوری و بروسیه ایصال و عاید دارد و
دولت روسیه نیز بهم خود راجع جمع آوری
و ایصال گمرکات و سایر عائدات واقعه در منطقه
نفوذ خود که بابت مصرف استهلاك قروض
دولت ایران و انگلیس برسد تعهد مشابهی
می نماید.

علیهذا لازم است در نظر گرفته شود
که حق کنترول بر گمرکات ایران بصورتی
که در باب اقساط قروض غیر منظم باشد
بموجب یك قرارداد [illegible] که امضای
دولت ایران رسیده [illegible] روسیه
[illegible] است [illegible] لازم است قطعا
این [illegible] شود [illegible] با دولت روسیه
[illegible] حق خود را [illegible] تذکری
[illegible] حق دارد
[illegible]

[illegible] امپراطوری روسیه نمی
[illegible]
[illegible] دولت انگلستان
در این [illegible] کرده است
واقف شده [illegible] دارد زیرا
[illegible]
[illegible] کردن این حق
[illegible]

۲ — سفیر [illegible] میل دارد که دولت
روسیه قبل از [illegible] خاطر دولت
انگلیس [illegible]
آنکه [illegible] انگلستان
و [illegible] دولتین [illegible] میفرماید
چون این ماده طوری تنظیم یافته که ممکن است
از آن معانی [illegible] استنباط شود [illegible]

بهتر آن است که از این ماده تمام کلماتی که مربوط بدول ثالثی است (همانطور که در پیشنهاد اولیه سر آرتور نیکلسن بود) کاملا حذف شود

بدیهی است که دولت روسیه نمیتواند چنین تعهدی را نماید مگر آنکه دولت انگلستان نیز در مقابل تعهد مشابهی کرده باشد

نمره ۴۰۵

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱-۳۶۹

نمره ۱۷۷ سن پطرزبورغ ۴ آوریل ۱۹۰۷

آقا . من دیروز به مسیو ایسوالسکی اطلاع دادم که یك نسخه از یادداشت مشارالیه را که در باره ایران بمن تسلیم کرده بودند جوف مراسله نمره ۴۳۲ خود (۱) مورخه دوم ماه جاری برای اطلاع شما فرستاده ام و اظهار داشتم که خیلی خوشوقتم از اینکه می بینم دولت روسیه حاضر است پیشنهادات اصلاحی دولت بریطانیا را راجع بخط نفوذ روسیه بپذیرد . جناب ایشان جواب دادند از آنجائیکه در یک ماده ترتیب موافقی داده شده امیدوارم در سایر نکاتی که در ضمن یادداشت مندرج است و دارای جنبه فنی میباشد مشکلات زیادی پیش نیاید و البته شما ملتفت هستید که من نتوانستم راجع بمنتهاالیه خط روس قبل از اینکه در سایر نکات توافق نظر حاصل شود جواب صریحی بدهم . مشارالیه اضافه کردند که من مشغول مطالعه بهترین طریق برای ترتیب دادن مسئله خطوط تلگرافی میباشم و از قرار معلوم ملتفت شده بود که بهترین راه حل همانا طریق معادله می باشد من پیش بینی نمی کنم که راجع باین موضوع مشکلاتی پدید شود ا. نیکلسن

نمره ۴۰۶

وزارت خارجه بوزارت هندوستان

وزارت خارجه ۳۷۱-۳۶۹

۶ آوریل ۱۸۰۷

آقا — در تعقیب مراسله قبل که متضمن پیشنهاد قرارداد انگلیس و روس راجع بایران بود فعلا مطرح مذاکره است من از طرف سر ادوارد گری وزیر وقت دستور دارم که جوفا یك نسخه از مراسله سفیر دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا را در پطرزبورغ که حاوی بعضی تذکرات و پیشنهاداتی است که جناب ایشان مایل بودند ضمیمه مسوده قرارداد دولت روس که نسخه ای از آنرا جوف مراسله ۲۸ فوریه خود (۱) ارسال داشتم بشود لفا تقدیم دارم .

راجع باولین فقره مراسله سر ا. نیکلسن لازم است بشما اطلاع دهم که سر ادوارد گری به جناب ایشان اطلاع داده است که دولت پادشاهی بریطانیا مایل به تذکر اسمی از دول ثالث در مورد امتیازاتی که باید در مناطق مخصوص روس و انگلیس اداده یابد می باشد . این اطلاع که در ضمن تلگراف نمره ۳۹ مورخه ۱۸ ماه گذشته سر ادوارد گری به سر ا. نیکلسن ابلاغ شد وقتی که مراسله او نوشته شده بود باو نرسیده و یك نسخه از تلگراف مزبور ارسال میگردد

در ۱۱ ماه گذشته سر ادوارد گری تلگرافی تحت نمره ۳۵ که در همان روز نسخه از آن بشما ارسال شد بعنوان سر ا. نیکلسن مخابره کرد حاکی از اینکه دولت اعلیحضرت شاهنشاهی فقط باین علاقمند می باشد که با امتیازات بریطانیا در منطقه بیطرف بدون حصول توافق نظر قبلی با دولت روسیه مخالفتی بعمل نیاید و دولت روسیه بنوبه خود حاضر است چنین تعهدی را از طرف خود نماید .

مسوده ماده ۳ پیشنهادی سر ا. نیکلسن باین لحاظ تنظیم شده که نظریه فوق را تامین نماید . سر ادوارد گری اصولا آنرا ممکن میداند ولی تصور می کند بهتر است بجای لفظ « نواحی مذکوره فوق در ایران » لفظ « همان نواحی » در آخر فقره اول استعمال شود که بنظر ایشان مفهوم

۱ — مراسله قبل

نمره ۳۸۹ و ضمیمه آن و ملاحظات آن

ماده مزبور را بدون اینکه در معنی آن تغییری دهد مؤکد مینماید .

معهذا ایشان از نظر موافقت با مستر مورلی وزیر پیشنهاد مینمایند که به سر ا . نیکلسن اختیار داده شود که این مسوده را با تغییرات جزئی چنانکه فوقا اشاره شد بوزیر امور خارجه روسیه تسلیم نمایند .

سرادوارد گری با سر ا . نیکلسن در این نظریه موافقت دارد که بهتر است از متن قرارداد پیشنهادی هر گونه ذکری را از لفظ « منطقه » یا « دائره نفوذ » حذف نمود

سرادوارد گری عقیده دارد که مسوده ماده ۵ پیشنهادی سر ا . نیکلسن اصولا در منظوری که برای آن نوشته شده نماینده نظریات دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا میباشد . معذالک ترجیح میدهد که هرگونه ذکری از تعیین نظارت از یکطرف درمورد گمرکات یا سایر عوائد رهنی در منطقه طرف مقابل که احتیاطهای لازمه در قرارداد با بانك شاهنشاهی ایران با دولت ایران در اداره آن بعمل آمده حذف شود و پیشنهاد مینماید که اگر کلمات ذیل بجای کلماتی که از طرف سر ا . نیکلسن نوشته شده بکار رود منظور و مقصد ماده مزبور را واضحتر و روشنتر مینماید .

« درصورت عدم پرداخت نزول قروض روسیه از طرف دولت شاه بریطانیای کبیر حاضر است که جمع آوری و پرداخت آن قسمت از عوائد گمرکی یا سایر عوائد وثیقه قرض را در ناحیه ای که در داخل خط مذکور در ماده ۲ واقع است تا آنجا که بقرضه مزبور تعلق میگیرد عهده دار گردد .

« روسیه نیز درصورت وقوع حادثه مشابهی حاضر است که جمع آوری و پرداخت آن قسمت از عوائد گمرکی یا سایر عوائد وثیقه را در ناحیه ای که در داخل خط مذکور در ماده ۱ واقع است تا آنجا که بقرضه ای که بین شاه و بانك شاهی کنترات آن بسته شده تعلق میگیرد عهده دار گردد »

سرادوارد گری پیشنهاد مینماید در صورتی که مستر مورلی ایرادی نداشته باشد به سر ا . نیکلسن اختیار داده شود که مسوده ماده ای را که شامل این مفهوم باشد بمسیو ایسوالسکی تسلیم نماید .　　ا . گورسی

نمره ۴۰۷

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۶۹ر۳۷۱

(نمره ۱۸۲)

سن پطرزبورك ۷ آوریل ۱۹۰۷

آقا : افتخار آنرا داشته ام که مراسله نمره ۱۳۶ مورخه ۲ شهر جاری شما را به انضمام نسخه ای از مراسله دائره امیرالبحری راجع باقدامات برای حفظ مصالح بریطانیا در خلیج فارس دریافت دارم . (۱) از آن جائیکه درجواب یادداشت مسیو ایسوالسکی که بمن تسلیم کرده و من نیز یك نسخه از آن را در جوف مراسله نمره ۱۵۶ خود مورخه ۲۵ مارس ارسال حضور داشتم جسارتا یادداشتی تهیه کرده ام که ممکن است در صورتی که مواد آن مورد تصویب شما واقع شود بوی تسلیم نمایم اینك مسوده آنرا لفا تقدیم میدارم و تصور میکنم لازم نباشد اسامی بنادری را که ممکن است کشتی جنگی بآنها اعزام داشت ذکر و تعداد نمائیم . باین جهت یك توضیح مختصر و عمومی راجع بآن داده ام . و نیز هیچ نوع اقدامات لازمه را از لحاظ حفاظت تعیین نکردم و اگر مجددا مسیو ایسوالسکی از من سؤال کند که آیا در صورت لزوم دولت اعلیحضرت پادشاهی بریتانیا حاضر است که گمرکخانه ها را قبضه نماید من پیشنهاد میکنم چنین جواب داده شود که برای صاحب منصبان بحری باید تسهیلی راجع باقداماتی که جریان حوادث اقتضاء میکند منظور شود و بآنها اختیار داده شود بهر اقدامی که در نظر آنها عملی ترین و آسانترین اقدامات بنماید مبادرت جویند و بی نهایت خورسند خواهم بود اگر نظریات خودرا راجع به مسوده یادداشت

---

۱ — (درج نشده)

بزور و هر گونه اصلاحاتی که میل دارید بعمل آورم بتلگرافا بمن اطلاع دهید.

ا. نیکلسن

ضمیمه نمره ۴۰۷

مسوده یادداشتی که باید بدولت روسیه ابلاغ شود

سفیر دولت اعلیحضرت پادشاه بریتانیا با کمال افتخار اطلاع میدهد که تذکرنامه ای را که دولت امپراطوری روسیه لطفا در ۱۳ر۲۵ ماه مارس ۱۹۰۷ راجع به اقداماتی که درصورت لزوم قطعی برای حفاظت منافع روس در ایران خواهد شد ارسال داشته بود دریافت نموده است دولت امپراطوری روسیه درخواست کرده است که اقداماتی را که دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا درچنین موردی خواهد نمود و رویه ای را که اتخاذ خواهد کرد به آن اطلاع دهیم.

سفیر دولت بریطانیا اجازه میخواهد بعرض برساند که درصورت پیش آمد های اضطراری و درصورتیکه زندگی و مصالح اتباع انگلیس را خطر مهمی تهدید نماید دولت متبوعه او حاضر است که کشتی های جنگی به بنادر جنوب ایران و خلیج فارس برای تسهیل اقداماتی که جریان حوادث اقتضا کند اعزام دارد. سفیر دولت بریتانیا چنین میپندارد که دولت امپراطوری روس با دولت بریطانیا در این نظریه موافقت دارد که درصورت امکان از اقدامات زائد بر حاجت احتراز بعمل آید و دیگر به اقداماتی درصورتی بعمل آید که حوادث لزوم قطعی آنرا ایجاب نماید و قبلا هم دولتین موافقتی در آن موضوع حاصل کرده باشند

نمره ۴۰۸

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۶۹

(نمره ۱۹۰) سن پطرزبورگ دهم آوریل ۱۹۰۷

آقا: من امروز از مسیو ایسوالسکی سؤال کردم که آیا میتواند بگوید که دولت روسیه مایل است اطمینانی برای آرامش فکر ظل السلطان راجع بآینده اش بدهد یا خیر جناب ایشان اظهار داشتند که دولت روسیه کاملا حاضر است مطابق آنچه که من درضمن مراسله خصوصی ۱۲ر۲۵ ماه مارس که نسخه ای از آن را در تاریخ همان روز بضمیمه مراسله نمره ۱۵۵ خود (۱) ارسال داشته ام به ملاقات نموده و اطمینان بدهد. مسیو ایسوالسکی اضافه کرد که مستقیما به خود ظل السلطان اطمینان داده خواهد شد. من از وی سؤال کردم که آیا میتوانم موضوع را درهمین جا تصفیه شده بدانم؟ ایشان جواب مثبت دادند

من موضوع [illegible] را درضمن تلگراف نمره ۶۲ امروز خود اطلاع شما رسانیده ام (۲) ا. نیکلسن

مراسله سر ا. نیکلسن بمسیو ایسوالسکی

سن پطرزبورگ ۲۵ مارس ۱۹۰۷

وزیر محترم عزیزم — راجع بنامه گرامی که [illegible] بعمل آمد و خلاصه آن دو کلمه [illegible] خصوصی [illegible] خلاصه نماید [illegible] را معروض میدارم:

[illegible] خوشوقت خواهم شد اگر [illegible] دولت امپراطوری روسیه در [illegible] ظل السلطان یا فامیل و بستگان [illegible] است بعضی مساعدت [illegible] بعمل آورد و راجع باین [illegible] اطمینانی بدولت متبوعه من یا ظل السلطان [illegible] مشروط باینکه مشارالیه [illegible] حودش [illegible] شما [illegible] که بواسطه پیشامد اتفاق دولتین [illegible] شده است اظهار [illegible] احترامات [illegible]

ا. نیکلسن

---

۱ - درج نشده — مراسله نمره ۱۵۵ مورخه ۲۵ مارس ۱۹۰۷ [illegible] اشاره شده حاکی از ملاقاتی است که بین سر ا. نیکلسن و مسیو ایسوالسکی راجع بموقعیت ظل السلطان بعمل آمده برحسب درخواست مسیو ایسوالسکی سر ا. نیکلسن مراسله خصوصی ذیل را بوی نوشت

۲ - درج نشده

نمره ۴۰۹

سر س. اسپرینگ رایس به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۰۷۳۷۱

(نمره ۶۹) تهران ۱۱ آوریل ۱۹۰۷

آقا. افتخار آنرا دارم که وصول نسخه‌ای از مسوده قرارداد راجع بایران را در روز ۷ آوریل که از طرف مسیو ایسوالسکی در روز [illegible] فوریه بمن فرستاده شده اطلاع دهم.

از تاریخ و طرز ارسال آن چنین مفهوم میشود که بعقیده من راجع باین قرارداد پیشنهادی خواسته شده و بمورد پسند و توجه است. ولی در عین حال همچنانکه در ضمن احکام شاهی مندرج است وظیفه خود میدانم که آتیه را راجع به تاثیراتی که در نتیجه چنین قراردادی درباره منافع بریطانیا در مملکتی که من سالها [illegible] قرار داده [illegible] باید در آنجا [illegible] گذارده شود ممکن است تولید گردد عرض نمایم.

[illegible] اصلاحات [illegible] شما [illegible] خلیج و سرحدات [illegible] و تحصیل حق نظارت در آنجا هم محروم مانده و امتیازات بریطانیا [illegible] روسیه ادامه داده شود ولی [illegible] امتیازات [illegible] تلگرافی [illegible] واقع گردیده است [illegible] منافع بریطانیا [illegible] شده [illegible] قطع [illegible] به تنها امتیازات [illegible] تمایل [illegible] دارد [illegible] تجدید [illegible] امتیاز [illegible] ۱۹۲۵ [illegible] پایان بیست سال [illegible] تجدید شود. [illegible]

بسیار اهمیت خواهد داشت اگر تعهدی مبنی بر اینکه حق نظارت در خطوط تلگرافی که فعلا در دست بریطانیا ست بدولت ایران برای انتقال بدست دیگری مسترد نگردد. نکته دیگر که شامل مصالح حیاتی بریطانیا میباشد اینست که از بانک روس جلوگیری بعمل آید که واردات نقره را برای مقاصد سکه‌زنی چنانکه چند سال قبل در صدد آن بودند و باعث برهم زدن حق انحصار اسکناس بانک شاهنشاهی میشود و آنرا بی مصرف مینماید بحق انحصار بدهند.

حقی که فعلا بریطانیای کبیر برای اداره کردن دائره قرنطینه در جنوب ایران دارد بسیار مهم میباشد زیرا اگر این حق بدست دیگری منتقل گردد شاید برای لطمه وارد آوردن بمنافع تجارتی بریطانیا استعمال گردد. [illegible] افکار مخاصمت آمیز روسیه و عاملین امریکائی آن نسبت به دایره قرنطینه بریطانیا اگر قول رسمی از آنها بگیریم که بتوانیم ترتیبات فعلی را ادامه دهیم بیشتر [illegible] احتیاط [illegible] است.

هیچ شکی نیست که نشر چنین قرارداد [illegible] تاثیرات مخصوصی در اهالی مینماید. این قرارداد بطور ساده بمنزله معاهده تقسیم ایران جلوه میکند. باید در نظر داشت که هیچگونه تعهد رسمی و مشخصی برای مصونیت و استقلال ایران وجود ندارد و [illegible] در [illegible] دیباچه اشاره‌ای بطور غیر رسمی به ترتیبات فعلی شده است. امیدواری میرفت که هرگونه قراردادی بین روسیه و انگلستان یک تعهد رسمی راجع بادامه این [illegible] داشته باشد ولی یاس و حرمانی که در نتیجه این قرارداد حاصل میشود قابل دقت و ملاحظه است. [illegible] در نظر داشت که [illegible] «انتظام و امنیت [illegible] برقرار کند و فرصت [illegible] قائل نشوند.» [illegible] خود را بادامه [illegible] در [illegible] «[illegible] مخصوص»

تخصیص میدهند و هریك از آنها متعهد میشود
که در منطقه ای که برای طرف مقابل ذخیره شده
در صدد تحصیل امتیاز بر نیاید. از این توضیحات
چنین نتیجه گرفته میشود که این دو دولت بخود
حق میدهند که در سرزمین شاه آرامش و انتظام
برقرار نمایند و در بعضی ایالات امتیازات
انحصاری که خود نوعی از آن است
تحصیل نمایند.

نظر به جریان قوی افکار عمومی که
فعلا حکمفرمائی میکنند و با هر گونه امتیازات
خارجی و نظارت خارجی شدیدا مخالف
است انتشار قرار دادی که دارای این جنبه
باشد و در لفافه این شرایط پیچیده شده باشد
تاثیرات شدیدی تولید خواهد کرد. هر
مملکت خارجی که مستقیما رابطه ای بقرار
داد روس و انگلیس نداشته باشد بدون شك
قادر خواهد بود که حاصل زیادی از این
تخم نفرتی که ممکن است نسبت بان دو مملکت
پاشیده شود درو کند و در این صورت اینها
باید برای چنین پیش آمدی خود را آماده
نمایند. از طرف کسانی که مخالف نفوذ
روسیه و انگلستان میباشند - (بسیاری از
آنها وجود دارد) - تحریکاتی خواهد شد
مبنی بر اینکه این دو امپراطوری باهم قرار
گذاشته اند که تحصیل هر گونه حقوقی را
در وسیع ترین دائره ممکنه و امتیازات سیاسی
و تجارتی از طرف روسیه یا بریطانیا در
بزرگترین و حاصلخیزترین قسمت امپراطوری
ایران نسبت بهم اغماض کنند و متقابلا فرصت
های استثنائی برای انتفاع از ایالات معینه
نسبت بهم قائل شوند و واگذارند. من وظیفه
خود میدانم تذکر دهم - آنچه را که کاملا
واضح و بکرات بعرض رسانیده ام - که
این قرار داد که بمنزله معاهده‌ای برای
تقسیم امپراطوری ایران جلوه کرده و حق
نظارت خارجی را در حقوق و اختیارات دولت
ایران ایجاب می نماید تاثیرات عمیقی در
افکار عمومی نموده و باعث شدت احساسات
ضد اجنبی فعلی که تا کنون با وجود اشکال
از آن نگاهداری شده میگردد و اجازه می
خواهم که اضافه کنم این احساسات تنفر آمیز
بیشتر متوجه ما خواهد گردید و بهمان اندازه
که سابقا تمام امید واریها بما بود و اعتقاد
عمومی بدوستی و همدردی ما حکمفرمائی
میکرد، مخصوصا درمیان تودهٔ ملت که معتقد
بودند حکومت لیبرال انگلستان آن ها را
از تعرضات مطلق روسیه محافظت خواهد
کرد. اینك این حس نفرت بیشتر بطرف
ما متمرکز خواهد شد.

راجع به قیمت تقریبی و تاثیرات عملی
این قرارداد در صورتی که تصویب شود.
تصور نمیکنم باعث سرعت یا بطوء پیشرفت
روسیه در این مملکت بشود. بی مزه نخواهد
بود که اشاره ای به نقشه روسیه یعنی
تاسیس خطی بطرف هرات از راهی که توسط
مسیو لهسار در ساحل چپ هری رود بکاشان
نقشه برداری شده و شروع این خط در اطراف
خلیج عمان بطوری که از راه کاشان و یزد
نقشه برداری شده و همچنین بساختمان خط
رابط بین سیم قفقاز و راه آهن بغداد از
طریق تبریز و همدان و خانقین که بدون شك
راجع بان با آلمان موافقت نظر حاصل شده
بنمائیم. هر موقع این خطوط تمام شود
موقعیت روسیه بقدری مستحکم خواهد شد
که فرضا مدتی بانقضای قرارداد مانده باشد
باز جائی برای رعایت و عملی کردن نظریه
و عقیده کنت لامسدورف که میگوید « هر
موقع که حوادث بیك روش نماند و تغییر
کند قرارداد های سابقه نمی توانند الزامی
بما وارد کنند » باقی میماند. در هر صورت
برای روسیه قدری مشکل خواهد بود که
بقوه خود این پروگرام را اجراء کند، اگر
بخواهیم از وضعیت فعلی قضاوت کنیم دولت
ایران بکلی از اعطای هر گونه امتیازی به
اجانب امتناع خواهد کرد. مجلس بدون
شك در صدد تکامل منابع ثروت بدست کمپانی
های داخلی بر خواهد آمد که حتما از خارج
استعانت خواهند نمود ولی از مراجعه بروس
یا انگلیس خودداری خواهند کرد هر دولت
که نظارت برحکومت مرکزی داشته باشد
خواهد توانست مقرراتی برای تسهیل ساختمان
راه آهن و طریق آن تعیین نماید هیچ شکی

نیست که این دولت که خواهد بود . روسیه
ما را بروی زمین قرارداده ولی خودش در
جلو نشسته وعنان را بدست خویش گرفته است
شما هنگامی که پیشنهاد بیطرف ماندن مقر
حکومت را مینمائید این نظریه را تاکید
میکنید . ولی اجازه میخواهم تذکر دهم
این درصورتی ممکن خواهد بود که احتیاط
هائی بعمل آید که نگذارید روسیه پول
بدولت ایران برساند ، یا بعدهٔ کارد قزاق
خود بیفزاید یاقشون را توسط صاحبمنصبان
روسی اداره نماید یا هرگونه نفوذ مستقیم
یاغیرمستقیمی را که فعلا مایل است تحصیل
کند . و جرات کرده میگویم فرضـا دولت
روسیه اجازه دهد این مواد احتیاطی درضمن
قرارداد گنجانیده شود باز بیهوده و بیمصرف
خواهد بود . هیچ چیزروشن تر وقطعی تر
از احتیاطهائی نبود که در ضمن قـرار داد
روس و ژاپون بین سنوات ۱۸۹۶ تا ۱۸۹۸
راجع بمملکت کوره رعایت گردید . ولی
هیچیك از اینهـا صاحبمنصبان روسی را از
نمایشات بحری و تحصیل نظارت درحکومت
کوره بوسیله چاپلوسی و تهـدید و هجوم
آوردن به انحصار اسکناس بانکی ژاپون
یامجاهده برای تحلیل موقعیت سوق الجیشی
و حق نظارت در مسکـوکات و معادن و
تشکیلات عمومی مالی آندولت باز نداشت

اجازه میخـواهم بگویم هیچ گونـه
تعهدی در این زمینه فایده نخواهد داشت و
هیچ دولتـی روسیه را از تحصیل کنترول
کامل درامور دولت ایران باز نخواهدداشت
مگر امتناع و مقاومت خود ایران و مجاهده
و بی میلی خود او برای غلبه کردن به ایـن
مقاومت . بطوری که معلوم است اهالی ایران
مقاومت خواهنـد کرد و این حقیقت کـه
انگلستان مجبور است از آنها طرفداری نماید
آنها را از مقاومت باز نخواهد داشت . ولی
ما نمیتوانیم منتظر باشیم که مقاومت آن ها
بنفع انگلستان تمام خواهدشد و نباید منتظر باشیم
که بدرخواستهای ما جواب مطبوعی داده
شود . من موقعیت را طوری می بینیم که در
صورت تصویب شدن این قرارداد منافع بریطانیا
در شمال ایران و شاید درسراسر این امپراطوری
متزلزل می گردد و من اطمینان دارم که
صاحبان آن منافع بیدار شده و برای استعانت
نه به تهران بلکه به سن پطرزبورك
مراجعه کنند .

اگر چه از بعضی لحاظ این قرارداد
فقط آنچه را که فعلا وجود دارد و ما نمیتوانیم از
آن جلوگیری کنیم رسمیت میدهد ، یعنی تفوق
نفوذ روس در شمال ایران ودر تهران ولی
انتشار آن بنظر من تاثیرات شدیدی درافکار
عمومی خواهد کرد وظاهرا این مقصد و معنی
را افاده خواهد کرد که انگلستان از کشمکش
سیاسی خود در تهران که تاکنون اهالی این
مملکت آنرا حافظ خود تصور می کردند
دست کشیده است و بدون شك این موضوع
ترس و غضبی زائدالوصف تولید کرده و
شاید این ترس و هیجان شکل استعانت ازدول
دیگر را بخود بگیرد . احتمال نمیرود که
کمك بهیچ شکلی بعمل آید . یگانه امیدگاه
ایران برای ادامه استقلال نه موقوف بکمك
از خارج یا قرار داد و معاهده با دیگران
میباشد بلکه منحصر و متمرکز بمردم خود
این مملکت و حس شرافت و وطن پرستی
آنهاست که مجددا در آنها بیدار شده و
شاید مسئولیت شورش تمام مسلمین میباشد.
دولت اعلیحضرت شاهی بسختی میتواند علنا
با بروز این احساسات مخالفت ورزد ولی
از آنچه که میشنوم برمن مسلم شده که قرار-
داد بین انگلستان وروسیه درردیف قرارداد
انگلستان و فرانسه بوده وجنبه ضد اسلامی
دارد و بالاخره عموم مسلمین دنیا بقیام دعوت
خواهند شد .

بنابراین جسارتا پیشنهاد میکنم در
همان موقعی که این قرار داد منتشر میشود
توضیحات علنی داده شود که مقصود اصلی از
آن چه میباشد ومعین شود که با این قرارداد
تقسیم ایران یا انتفاع ازمردم واسارت آنها
در نظر نبوده است

سرسسیل اسپرینگ رایس

نمره ۴۱۰

سرن . ا کونور به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۶۹

(نمره ۲۳۱) محرمانه قسطنطنیه (اسلامبول) ۱۷ آوریل ۱۹۰۷

آقا : در مدت تابستان گذشته که من و سفیر روس از اعتراضات سفیر دولت ایران راجع بموضوع تصفیه سرحدی ترك و ایران طرفداری مینمودیم ناگهان توسط پرنس رضاخان (ارفع الدوله) اطلاع یافتیم که سفیر آلمان حاضر شده است باوی همراهی کند و جناب ایشان نیز در حین ادای تشکرات از همراهیهای معظم له بوی تذکر داده اند که در صورت عدم حصول توافق نظر با باب عالی مطابق قرارداد مارس ۱۸۶۵ انگلیس و روس ملزم خواهند بود که موضوع مناقشه را واگذار بقضاوت و تصمیم دولتین انگلیس وروس نماید .

در مدت جریان مذاکرات اخیر سفیر روسیه دنباله صحبت به پیشرفت عجیبی در مذاکرات ترك و ایران در اثر پیدایش آلمان بروی صحنه کشیده و از آنجائیکه من در ماه سپتامبر از اینجا رفته و دیگر چیزی از اینموضوع نشنیده بودم از جناب ایشان سؤال کردم آیا میدانید برایچه سفیر آلمان اینطورنا گهان علاقه باینموضوع پیدا کرده و حاضر بهمراهی با سفیر ایران شده است .

مسیو زینوویف بطور محرمانه بمن اظهارداشت که یکروز سفیر ایران ازدولت متبوعه خود تلگرافی دریافت داشته بودکه ویرا مامور باستعانت از سفیر آلمان میکرد و او نیز جواب داده بود مبادرت باینکار مشکل است زیرا طبیعتا حکمیت اینموضوع بسفرای بریتانیا وروس میرسد و بوی جواب داده شده است که در هر صورت از آلمان استقامت جسته و نتیجه مذاکرات را بدولت متبوعه خود اطلاع دهد .

مسیو زینوویف که با همکار ایرانی خود دارای روابط صمیمانه می باشد چنین گفت که مطابق اطلاعات حاصله تلگرافاتی که دستورات فوق را به پرنس رضا خان داده اگرچه بامضاء رئیس الوزراء رسیده است ولی با رمز خصوصی مسیو نیوز مخابره شده و یکی نیست یکی از تحریکات اینعالیجناب این بوده است که در جلب همراهی وطرفداری آلمان موافقت حاصل کند . بطوری که من میدانم مسیو نیوز در مدت توقف خود در اینجا یکی از مهمانهای دائمی سفارت المان بوده و از آنجائیکه نه فقط ذاتا یکی از اشخاص تحریك کننده است بلکه دارای استعداد های قابل ملاحظه میباشد احتمال دارد که با مسیو استمریخ وزیر مختار جدید المان در ایران بدون رعایت منافع ایران نقشهای طرح ریزی کرده باشد .

معظم له از منابع موثقه اطلاع حاصل کرده بود که مشار الیه متعهد شده است که مسئله سرحدی را بطوری موافق منافع ترکیه تصفیه نماید که در نتیجه آن سفیر المان که موفقیت در این تصفیه باعث مسرت خواهد شد ممکن است باعث شود سلطان تعویضاتی به شکل یك استاسیون ذغال سنك یا یك جزیره در خلیج ایران درخواست کند .

جناب ایشان اصرار داشتند که اعلامیه لورد لانسداون را در مجلس اعیان درسال ۱۹۰۳ که سفیر ایران تذکر داده بود یادولت ایران را بواسطه اینکه به عمال مسیو نیوز آزادی عمل در امور سیاسی داده است توبیخ نمود .

جناب ایشان اظهار داشتند که از هیچگونه فعالیت از طرف آلمان در حال حاضر برای تصاحب بندر یا استاسیون ذغال سنگی در خلیج فارس اطلاعی ندارم ولی تصور میکنم سلطان نتواند که به آلمان وعدهای داده است که جزیره یا استاسیون ذغال سنك را در مجاورت راه آهن بغداد بانها بدهد

و نیز ایشان اظهار داشتند که هرگونه اطلاع جدیدی راجع باین موضوع بایشان برسد از مخبر ساختن من قصور نخواهند کرد

ن . ر . اکونور

ملاحظات

۱ – توضیحات رسمی و محرمسانه پرنس رضا خان دارای تناقض مستقیم میباشد در قسمت اول میگوید که سفیر آلمان حاضر بهمراهی شده ولی از پذیرفته است ودر ضمن قسمت دوم اظهار میدارد که ما وجود سفارشات خود بر خلاف اینموضوع بری دستور داده شده که برای استمالت بسفیر آلمان مراجعه کند . این نکات شخص را وادار میکند که او را بیش از سایر هموطنانش قابل اعتماد نداند یا اینکه آنچه میگوید مبتنی بر اصلی جز حدس وتخمین باشد . مسیو ییور میبایستی کاملا از معاهده مارس ۱۸۶۵ انگلیس وروس مطلع باشد ولذا خیلی بعید بنظر میرسد چنین راه پر پیچ وخمی را برای معاونت آلمان در احراز [illegible] در خلیج [illegible] شد . خیلی [illegible] ایران [illegible] استع[illegible] باشد اینکه اگر نتیجه مستقیم [illegible] این امتیازات [illegible] دولتین [illegible] روس [illegible] ومصر [illegible] کرده [illegible] راه [illegible] باشد درپیش گیرند .

سفیر روس [illegible] آلمان قول [illegible] را [illegible] سلطنت از سلطان [illegible] باشد .

۲ – [illegible] ممکن است [illegible] ایران [illegible] چون [illegible] اقرار [illegible] شاه [illegible] برای مساعدت [illegible] کرده [illegible] عجیب است که [illegible] لوردلا[illegible]

۳ – رو[illegible] آلمان در خلیج فارس [illegible]

است . تمام داستان تحریکاتی که به مسیو نئور نسبت داده شده کلیة مورد شك و تردید میباشد

ادوارد گری ـ ف.ا.س ـ ك.ه.

نمره ۴۱۱

سرا . نیکلسن بهسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۳۷۰

(نمره ۲۲۰) سن پطرزبورك ۲۲ آوریل ۱۹۰۷

آقا : درتعقیب مراسله نمره ۱۵۴ و ۱۵۵ مورخه ۱۷ ماه جاری شما (۱) افتخار آنرا دارم که لفا یك نسخه از یاد داشت خودرا که امروز بعد ازظهر در جواب تذکر نامه دولت روسیه مورخه ۳ ماه جاری راجع به بعضی نکات درمسوده قرارداد روسیه درمورد ایران به مسیو ایسوالسکی تسلیم کردم (۲) ارسال دارم

من بجناب معظم له توضیح دادم که [illegible] کار بوده است که من ماده ۳ و ۴ ودرا ترتیب داده ام ودرنظر من خیلی نزدیك است که ما تصمیم قطعی برای انعقاد قرارداد راجع به ایران اتخاذ نمائیم ، معظم له با من [illegible] موافقت نموده وگفت من باید قبل از اینکه به مراسله شما جوابی بدهم آنرا تحت مطالعه قرار دهم و [illegible] هنوز مسئله دو خط دانکرافی در پیش است ، من تذکر دادم که [illegible] قرار داد بشما تسلیم کرده و [illegible] ایشان جواب دادند که یك دو نکته هست که مربوط باین مسئله می باشد که شاید لازم باشد آنهارا برای شما ترجیح دهم ولی درحال حاضر میل ندارم داخل شرح آن نکات بشوم .

[illegible] اظهار داشتم که در مسوده موادی

---

۱ – این مراسلات شامل تمام مراسلاتی نیست که دراطراف مراسله نمره ۳۹۸ و ۴۰۱ [illegible] وزارت خارجه و [illegible] دوستان [illegible] داده [illegible] نیکلسن درخواست نموده که مطالب مراسله نمره ۶۰۶ را به ایسوالسکی [illegible] برقرار کند

۲ – نمره ۴۰۴ وضمیمه آن

که اینك من بشما تقدیم میدارم هیچ ذکری
از منطقه «یا دائره» نشده زیرا خیلی بهتر است
از استعمال این عناوین که ممکن است باعث
تولید سوء تفاهم شود خود داری بعمل آید
ظاهرا جناب ایشان با این نظریه موافق بودند

ا. نیکلسن

ضمیمه نمره ۴۱۱

مسوده یادداشتی که در ۹ر۲۲ اوریل
۱۹۰۷ ابلاغ شده

سفیر دولت پادشاهی بریتانیا افتخار
آنرا داشته است که تذکر نامه دولت امپراطوری
روسیه مورخه ۲۱ مارس ۲ آوریل ۱۹۰۷ را
که درجواب یادداشت مورخه ۲۵ فوریه ۱۰
مارس سفیر دولت بریطانیا ارسال داشته است
دریافت نماید. دولت امپراطوری در تذکر نامه
مذکور در فوق توضیح میدهد که حق نظارت
در گمرکات ایران در صورت عدم پرداخت
بقیه قروض مطابق کنتراتی که با دولت ایران
بسته شده بدولت روس واگذار گردید، و در
اینصورت لازم است تعیین گردد که آیا ممکن
است این حق بدولت ثالثی واگذار گردد یا
اینکه دولت ایران حق دارد در این معامله
اعتراضی بعمل اورد. سفیر دولت بریطانیا
اجازه میخواهد تذکر دهد که آن دسته که
جمع آوری عوائد وثیقه قروض بعهده آن
واگذار شده بمنزله عامل طرف مقابل محسوب
خواهد شد ودر این صورت تصور نمیرود که
دولت ایران حق اعتراضی در این قسمت
داشته باشد

و نیز دولت امپراطوری خواسته است
بداند که دولت بریطانیا در صورت عدم پرداخت
ربح قروض بریطانیا حق چگونه اقداماتی
دارد. ودر صورت وقوع چنین حادثه احتمالی
مسئولیتی که دولت روسیه با آن مواجه میشود
چه میباشد. سفیر دولت بریطانیا اجازه
میخواهد تذکر دهد که در کنتراتهای قرضی
که بین بانك شاهنشاهی ایران و دولت ایران
بسته شده واضحا این قضیه توضیح داده نشده
ولی حق نظارت در عوائد در صورت عدم
پرداخت قرضه طبیعتا از نتایج لاینفك وحتمی
رهن بودن عوائد است.

یادداشت ۲۰ مارس ۲ اوریل توضیح
میدهد که بهتر است از ذکر «دول ثالث»
در مورد امتیازات در منطقه بیطرف خودداری
بعمل آید. سفیر دولت بریطانیا دستور دارد
که با عدم تذکار اسم دول ثالث موافقت نماید
و متقابلا متعهد شود که بدون حقوق توافق
نظر قبلی با دولت روسیه با اعطای امتیازات
به اتباع دولت روس در مناطق بی طرف
مخالفت ننماید

سفیر دولت بریطانیا باین جهت مواد
ذیل را که مربوط بمطالب فوق است پیشنهاد
مینماید و این مواد بمنزله ماده ۳ و ۴ و ۵
مسوده قرارداد پیشنهادی خواهد بود، ماده
۱ و ماده ۲ راجع است به مناطق معین متقابل
و راجع بانها توافق نظری حاصل شده است
بشرط اینکه دولت روسیه به تعیین و اصلاح
خط منطقه نفوذ خود همچنانکه از طرف
دولت بریطانیا درخواست شده مبنی بر اینکه
این خط در ذوالفقار به پایان برسد نه در
نقطه ای در نزدیکی کوهسان، راضی شود

ماده ۳

روسیه از طرف خود متعهد میشود که
بدون حصول توافق نظر قبلی با دولت بریطانیا
با اعطای هیچگونه امتیازی باتباع بریطانیا
در آن قسمت از نواحی ایران که درخارج
از خطی که درماده ۱ و ۲ معین شده واقع
است مخالفت ننماید. بریطانیای کبیر نیز عین
همین تعهد را در مورد اعطای امتیازات
باتباع دولت روس در همان نواحی ایران
قبول [illegible] میشود

ماده ۴

این مطلب مسلم و معین است که جمیع
عوائد گمرکی ایران باستثناء عوائد فارسی
و [illegible] خلیج فارس که در رهن استهلاك
قروض و منافع آن است که در روسیه با
دولت شاه ترتیب داده شده و مانند سابق
برای همین منظور تخصیص داده میشود

متقابلا چنین مقرر میشود که جمیع
عوائد گمرکی فارس و خلیج فارس با نضمام
عوائد ماهیگیری بحر خزر و پست و تلگراف

مانندسابق برای تضمین قروضی که بین بانك شاهنشاهی ایران و دولت شاه ترتیب داده شده تخصیص داده خواهد شد .

ماده ۵ .

درصورت مسامحه در پرداخت ربح واصل قروضی که در روسیه از طرف دولت شاه کنترات آنها بسته شده بریطانیای کبیر حاضر است جمع آوری و پرداخت آنقسمت ازعوائد گمرکی یاسایر عوائد وثیقه را که ازاین لحاظ و برحسب تناسب از بابت قروضی که مربوط به نواحی واقعه درداخله خط مذکوره در ماده ۲ میباشدو بدولت روسیه تعلق میگیرد عهده دار گردد

دولت روسیه نیز در صورت چنین پیش آمدی جمع آوری و پرداخت آنقسمت از عوائد گمرکی باسایر عوائد رهنی را که برای تضمین قروضی که مابین دولت شاه وبانك شاهنشاهی ایران در نواحی واقعه در داخل خط مذکوره در ماده ۱ تخصیص داده شده برحسب نسبتی که ازاین بابت بدولت بریطانیا تعلق میگیرد عهده دار میگردد.

ملاحظات

۱ ـ شاید مسیو ایسوالسکی میخواهد مسئله نظارت ما را درخط تلگرافی که در منطقه روسیه امتداد نیابد بمیان آورد .

ر.پ.م

۲ ـ تصور میکنم سرشارل هاردینك اندازه اسرا مورد تعمق قرار داده که وسیله آن خط مربوط به ذوالفقار ممتد گردد.

۳ ـ ماده ۳ . اگر منظور از این ماده این است که در مورد یکی از اتباع روسیه که در منطقه بیطرف در صدد تحصیل امتیازی است و احتمال میدهیم ما با آن مخالف باشیم یا بدون اینکه قبلا برای حصول توافق نظر با روسیه کنار آئیم آزاد نباشیم مخالفت کنیم ولی در صورت عدم تصفیه و حصول این توافق بتوانیم بازادی مخالفت ورزیم خیلی دفاع از این ماده سهل است . اگر منظور از آن این باشد که در موردیکه روس که در خواست تعویضاتی مینماید که موافق میل ما نیست ما بدولت روسیه مراجعه کرده و با آن قراردادی ببندیم که بموجب آن بتوانیم بااین امتیاز مخالفت نمائیم ولی در صورت عدم حصول توافق نظر مجبور باشیم رضایت دهیم شاید مدافعه انقدرها آسان نباشد

ممکن است بجای کلمات « بدون توافق نظر قبلی » کلمات « بدون تبادل نظر قبلی » استعمال شود که بیشتر مبهم میباشد من بخوبی میدانم که این موضوع هردو راه راقطع مینماید. ومیدانم که فعلا مقام و موقعیت ما درمنطقه بیطرف بهتر از موقعیت روسیه میباشد و ما بایددر آنجا از روسیه جلو بیفتیم. ولی این یك نکته قابل بحثی است و ممکن است چنین استدلال نمود که روسیه اقدامی جدی خواهد کرد که در خلیج ما را تحت الشعاع قرار دهد بطور کلی من تصور نمی کنم ما از این تغییر کلمات ضرر و زیانی ببریم ل . م .

۴ ـ در نظر من کلمات « بدون تبادل نظر قبلی » برای منافع بریطانیا از هر چیز مفید تر است . بدون شك معاملات بریطانیا در منطقه بیطرف که تقریبا در سمت جنوب ایران است بیش از معاملات روسیه بدولت انجام میپابد ، مادامی که یك راه آهن روسی رو بطرف جنوب وجود ندارد موقعیت جغرافیائی خیلی به نفع تجارت بریتانیا است . راجع بواقعه محتمل الوقوع اخیر هیچ جای بیم و وحشت نیست نواحی واقعه بین مغرب منطقه ما و سرحد ترکیه قدری بی آب و علف و کوهستانی است و بطوری سلسله جبال یکی بعد از دیگری در آنجا دنباله یك راه آهن را از شمال مقطوع مینماید که بهیچوجه نباید وحشت و بیمی بخود راه دهیم و تصور کنیم یك کمپانی یا دولت کار بزرگی و مهمی را مانند تاسیس راه آهن تا جنوب ایران عهده دار گردد. زیرا این کار فوق العاده گران تمام می شود و عوائد آن بمصارفش نخواهد رسید . تنها

راه آهنی که بنظر روسیه تاسیس آن ممکن بود عبارت بود از امتداد خطی بطور مورب از مغرب بجنوب شرقی در اطراف دره ها و مابین سلاسل کوهها که در چاه بهار منتهی میشد . ولی اکنون که چاه بهار در منطقه ما واقع شده این راه نیز مسدود گردیده است من برای حصول اطمینان قطعی میخواهم با وزارت معارف مشورتی بعمل آورم و به بینم آیا با آنچه که من توضیح داده ام موافق خواهد بود یا خیر . اگر توافق نظر حاصل شود تصور می کنم کلماتی را که سرا. نیکلسن استعمال نموده بیش از کلماتی که روسیه بکار برده بحال ما مفیدواقع شود

س . ح . ا . ك .

نمره ۳۱۲

سرس. اسپرینگ رایس به سرادوارد گری

خصوصی

سرادوارد گری عزیزم تهران ۲۶ آوریل ۱۹۰۷

خیلی مسرورم که دستور مبسوط و معین شما رسید و نظریه را که می بایست در مقابل مجاهدتهائی که در بر انگیختن من بقیام بر علیه حزب ملی میشود اتخاذ نمایم واضح نمود شما می گوئید که دولت روسیه هیچگونه علامت تمایلی بانحراف از مسلك بیطرفی نشان نداده است . این عقیده ممکن است درمورد سن پطرز بورك صحیح باشد ولی در مورد تهران صحیح نیست . شما ملاحظه خواهید نمود که علائم و آثار وافری وجود دارد که نشان میدهد عمال روس با اضطراب زیاد مایلند بشاه مساعدت نمایند که بقوه سر نیزه حزب آزادیخواه و متجدد وقوای آنها را منکوب نماید . تصمیم ما مبنی برعدم مداخله و شرکت در چنین روش بکلی اوضاع را تغییر داده است اگر ما با آنها ملحق نشویم یکانه مسئولیت بعهده روسیه خواهد بود و تمام نفرت و شمامت به تنهائی متوجه آن خواهد گردید همچنانکه آن نماینده اقتصادی گفت : شما ممکن است ایران را با هزار نفر قشون و با صرف یك ملیون روبل مسخر نمائید ولی برای حفظ و نگاهداری آن یك قشون بی شمار و میلیون ها پول لازم است . اگر اهالی ایران اهمیت و اعتباری برای حسن همدردی افکار عمومی قسمت اعظمی از اروپا و تمام دنیای اسلام قائل شوند عاقبت کار این فاتح مشکل خواهد بود ، باین جهت من تصور می کنم فعلا روش وطریقه ای که روسیه درجلو گرفته اینست که شاه را تحریك کنند که با وسائل صلح آمیز مجلس را مغلوب نماید نه اینکه با زور سر نیزه بان حمله کند وتا آنجا که ممکن است مداخلات قشونی ننماید

شما میبایست بتاثیراتی که قرارداد نزدیکی شما با روسیه بافکار و عقاید عمومی اینجا و سایر ممالك اسلامی مینماید خیلی اهمیت بدهید چنانکه تصور می کنم اهمیت داده اید . دوستان و رفقای شما در حق شما قضاوت خواهند کرد : و اگر روسیه چنانکه فعلا هست ، علنا کوس رسوائی خود را در مخالفت با نهضت وطن پرستی ایران بزند و اگر شما با روسیه قراردادی منعقد نمائید مردم ساده اینجامسلم خواهند دانست که قلبا همفکر روسیه میباشید . شك نیست که با انعقاد این قرار داد و بوسیله عملیات مشترك خیلی فوائد مادی عاید خواهد شد ولی شما باید حاضر باشید که قیمت وغرامت آنرا بپردازید و تا آنجا که من میتوانم قضاوت کنم یك قسمت ازاین غرامت عبارت خواهد بود از دست دادن شهرت ومعروفیت در اینجا که ممکن است عکس العمل بدی در موقعیت شما در سایرممالك اسلامی بدید آورد . ونیز بقدرت وحیثیت آلمان خواهد افزود . . . ، (۱)

دوست صمیمی شما

سه سیل ا سپرینگ رایس .

ملاحظات

قرار داد ما با روسیه عبارتست از یك حکم متقابل و انکار نفسی که استقلال

---

۱ - بقیه این مراسله راجع است بامکان تزئید نفوذ آلمان و نظریه ایرانیان راجع بمذاکرات انگلیس و روس

ایران را برسمیت میشناسد، این قرار داد ممکن است باعث اذیت و رنجش ایران که همیشه درمخاصمت بین ما و روسیه زندگی کرده است بشود. ولی ما نمیتوانیم برای تحصیل وجاهت در نزد ایرانیان منازعات خود را با روسیه ادامه دهیم.

ادوارد گری

(یادداشت ناشر . ـ ملاحظات ذیل در وزارت خارجه ۳۷۱ ـ ۳۷۰ در تحت عنوان « ملاحظات جداگانه » که بهیچ مدرك و سندی متصل نیست دوسیه شده است)

ملاحظات

باز یك یا دو نکته وجود دارند که فکر ما را در مورد قرار داد با روسیه راجع بایران بخود متوجه مینماید

مطابق متن مسوده‌ای که فعلا در دست هست هیچ چیز وجود ندارد که روسیه یا آلمان را از ساختن یك راه آهن اقتصادی کامل که به خلیج فارس منتهی شود باز دارد من علتی نمی بینم که ما باساختمان یك راه آهن اقتصادی روسی که منتهی به خلیج شود ایرادی وارد کنیم و در حقیقت دولت اخیر کرارا حاضر بودن خود را برای مطالعه این موضوع شرح داده و گفته است که مجاهدات خود را برای ممانعت از ادامه تجارت مشروع دول دیگر تمرکز نداده‌است. ولی اگر روسیه از این حق استفاده کند آلمان نیز متساویا میتواند آنرا ادعا کند و با ادامه‌دادن خط آهن بغداد بساحل ایران و خلیج قادر خواهد بود که ما را از ممانعت به تاسیس یك راه آهن بدون اشتراك یا اجازه ما چنانکه سابقا میتوانستیم مانع شویم ، باز دارند. یقین کامل حاصل است که در آینده ای که خیلی هم بعید نیست ، ما با آلمان کنار آمده و در راه آهن بغداد مشارکت خواهیم جست ولی همیشه این امکان وجود دارد که کنار هم نیائیم. برای مقابله با این موضوع محتمل الوقوع بهتر است که جمله ذیل بمقدمه افزوده شود :

« دولتین بریطانیای کبیر و روسیه هر یك بسهم خود همیشه [illegible] حق تقدم و استقلال و همچنین وضعیت کنونی سرحدات بری و بحری ایران را همانطور که هست حفظ نمایند» احتمال دارد که روسیه با گنجانیدن این جمله که از امکان ساختن راه آهنی بطرف خلیج توسط روسیه جلوگیری مینماید مخالفت ورزد گرچه بتصور من در حال حاضر بهر نحو بوده آنرا از این خیال منصرف شده است ولی باعتقاد من آنها کاملا بخطر ظهور و پیدایش آلمان در این صحنه پی برده اند و باین جهت بعید نیست آنرا قبول کنند

راجع به تغییر خط ما از بیرجند ـ گزیك به بیرجند ـ ذوالفقار که سر ادوارد گری پیشنهاد می کند با روسیه معامله ای کرده و تربت حیدری را بجای مشهد برای انتهای خط تلگرافی سیستان قبول کنیم ، بمن واضح شده است که گرچه از نقطه نظر سیاست عمومی بریطانیا اگر خط ما بطرف ذوالفقار پیش برود بهتر است ولی برای روسیه از لحاظ موقعیت سوق الجیشی هیچگونه تفاوت ممکنه ای نخواهد داشت زیرا اگر آنها در صدد هجوم به افغانستان برآیند قوای روسیه باسانی می‌توانند با گذشتن از منطقه ما قبل از اینکه ما بتوانیم اقدامات ممکنه برای جلوگیری آنرا بعمل آوریم آن مملکت را مورد تاخت و تاز قرار دهند

من با وزارت معارف نیز راجع بامکان ساختمان راه آهنی از شمال بجنوب و مغرب بندر عباس مشورتی بعمل آورده‌ام و بمن گفته‌شده‌است که مطابق عقاید صاحبمنصبانی که جنوب ایران را دیده و در آنمملکت مطالعات نموده اند تصمیم آنها اینست که هیچگونه راه آهنی بدون مصارف عظیمه و مشکلات زیاد نمیتوان تاسیس نمود شاید باستثناء خطی از محمره در اطراف کارون و شعبات آن ولی وزارت معارف از نظریه اخیر اطمینان ندارد

شاید ممکن باشد که خط آهنی از مشرق بمغرب تاسیس نمود که از دوره خلیج فارس بگذرد . چنین راه آهنی مشکل

دارای اهمیت سوق الجیشی باشد . —
س . ه .

مراجعه بخط ساحلی درصورت امکان مطلوب است . ا . گ .

من نمیخواهم نکات دقیق را تذکر دهم . ولی ما در آخرین نسخه باید در نظر داشته باشیم که ذوالفقار خودش در خاک افغانستان واقع است . این نکته‌ای بود که در سال ۶ — ۱۸۸۵ مورد مباحثه طولانی شد ف

نمره ۴۱۳

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۷۰

(نمره ۲۷۷) سن پطرزبورك درسال

۲۳ مه ۱۹۰۷ وصول ۲۷ مه ۱۹۰۷

آقا : با کمال افتخار سواد مراسلهٔ خصوصی مسیو ایسوالسکی و ضمیمه هی آنرا راجع بجمع آوری گمرکات و تسلیم عوائد رهنی درمناطق معینه بریطانیا وروسیه درصورت قصور دولت ایران از پرداخت مرتب بقیه قروض بریطانیا و روسیه جوفا ارسال می دارم.

درضمن مراسله نمره ۲۰۱۱ خرده مورخه ۱۵ ماه مارس جاری من تردید و شك مسیو ایسوالسکی را راجع بقبول مسوده ماده ۵ قرارداد ایران که من تسلیم وی نموده بودم شرح دادم . یادداشتی را که اینك تقدیم میدارم درصورتیکه دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا با آن موافقت نماید ممکن است جانشین ماده مذکوره در فوق نمود .

ا . نیکلسن

ضمیمه ۱ نمره ۴۱۳

مسیو ایسوالسکی بسر ا . نیکلسن

۱۰ مه ۱۹۰۷ ،

سنیور عزیزم — پس از تعمق درمذاکراتی که راجع بیادداشت شما مورخه ۱۱ و ۲۴ اوریل اخیر نمودیم اینك برای اصلاح مسودهٔ ماده قراردادی که جنابعالی راجع بطرز جمع آوری عوائد گمرکات وغیره درمقابل مطالبات دولتین داده بودید من نیز نظریه خود را تقدیم می دارم . چون در مذاکرات شفاهی که در اساس قرارداد ومسودهٔ تنظیمی آن میشد خود شما شرکت داشته اید لذا برای احتراز از تعویق امر از تنظیم یادداشت مبسوط ومشروح مخصوص که ممکن بود برای امروز هم حاضر نشود خودداری بعمل آمد

مخلص صمیمی شما ایسوالسکی

ضمیمه ۲ نمره ۴۱۳

پیشنهاد اصلاحی مادهٔ یادداشت

هرموقع دراستهلاك یا پرداخت منافع قروضی که دولت ایران بدولتین روس و انگلیس تا تاریخ امضای این قرارداد بی ترتیبی و عدم انتظامی رخ دهد و همچنین هرگاه مقتضیات برای یکی از متعاهدین ایجاب نماید که درمنابع عایداتی که در منطقهٔ او وثیقه قروض مزبوره است کنترول بعمل آورند دولتین روس وانگلیس د[illegible] نسبت بیکدیگر متعهد میشوند که قبلا مبادلهٔ نظر دوستانه بعمل آورند تا با طریق مرضی الطرفین وسائل کنترول مزبور را در منطقهٔ نفوذ یکدیگر فراهم سازند .

نمره ۴۱۴

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۰ و ۳۷۱

سن پطرزبورك ۲۷ مه ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۷۸)

قرارداد ایران :

امروز یادداشتی دریافت داشتم (۱) حاکی از اینکه دولت روسیه کلیات با ماده ۱ ، ماده ۲ ماده ۳ وماده ۴ (۲) مسوده قراردادی راکه من درضمن یادداشت مورخه ۲۲ اوریل خود که مشروط باین است که خط روسیه در ذوالفقار باید منتهی گردد پیشنهاد نموده ام می پذیرد .

دولت روسیه ملاحظه مینماید که یك

(۱) مراسله نمره ۲۸۵ سر ا. نیکلسن مورخه ۲۸ مه که در ۳۱ مه واصل شده شامل مسوده یادداشتی میباشد که بشرح ذیل نوشته شده

(۲) نمره ۴۱۱ وضمیمه آن

یا دونکته ای که دردرجه دوم اهمیت واقع است وجود دارد که باید حل و تصفیه کردد وحاضراست که بالاخره پس از دریافت جواب مسوده ماده ۵ که من در ضمن مراسله نمره ۲۷۷ مورخه ۲۳ مه خود (۱) معروض داشتم نقشه قرارداد را طرح ریزی کند .

دولت روسیه متعهد شده است که به زودی راجع بمبادله دو خط تلکرافی بمن جواب بدهد .

دولت امپراطوری روسیه با مفاد عمومی مواد ۱و۲و۳و۴ مسوده طرح قرار داد راجع بایران بطوریکه درضمن یادداشت سفارت انکلیس مورخه ۹و۲۲ آوریل اخیر مندرج است بضمیمه شرطی که خط منطقه نفوذ روسیه منتهی به ذوالفقار شود کاملا موافقت دارد .

فقط دراینجا لازم است که بعضی نکات که اهمیت آنها دردرجه دوم واقع است ازقبیل نقشه اساسی خطوط منطقه‌ها و امثالها درضمن کنجانیده شود

وهکذا بعضی عبارات از آن حذف و بعضی جمله‌های مبهمی که کاملا مفاد آن مفهوم نیست وممکن است مورد اعتراضات وسوء تفاهم هائی واقع شود بطوری تغییر داده شود که بمنزله آخرین اصلاح طرح قرارداد مزبور باشد و اجازه داده شود که ماده پنجم آن طوری که در تاریخ ۱۰ و ۲۳ مه جاری بجناب سر آتور نیکلسن تسلیم شده است تنظیم کردد

راجع بمسئله مبادله خطوط تلکرافی وزارت امور خارجه دولت امپراطوری روسیه فعلا خودداری میکند تا عنقریب مسوده قرارداد مربوطه آنرا تسلیم سفیر کبیر بریطانیا نماید

سن پطرزبورك ۱۴و۲۷ مه ۱۹۰۷

نمره ۴۱۵

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۹ و ۳۰ و ۳۷۱ سن پطرزبورك

۲۹ مه ۱۹۰۷

تلکراف (نمره ۷۹)

(۱) ۱ مراسله قبل .

تلکرافات ایران : ادامه امتیازات

مراسله شما نمره ۱۸۴ (۲)

امروز وزیر امور خارجه یادداشتی درجواب ابلاغیه ۱۹ مه من بمن تسلیم نمود یادداشت مزبور توضیح میدهد که اقدامات پیشنهادی دولت بریطانیا منتج به تغییرات زیادی در وضعیت فعلی امور ایران درمواردی که مربوط بحقوق معینه انکلیس وروس است میشود ، دوفقره خط از ایالاتی که درمنطقه پیشنهادی نفوذ روسیه واقع است می کذرد باینجهت یادداشت مزبور خاطرنشان میسازد برای اینکه از تفاهمی که در اوایل کار حاصل شده است منحرف نشویم خیلی بجا است که درحین جریان مذاکرات بین دولتین هیچکونه تغییری در حقوق آنها پیشنهاد نکردد برای اینکه درحال حاضر این حقوق با مذاکرات فعلی خیلی نزدیك است وزیر امور خارجه واضحا مایل بود که در ملاقات ما داخل بحث و مذاکره دراطراف یادداشت نشود زیرا فقط آنرا بدست من داده و اظهار داشت که شامل بعضی نکات است که مربوط بمراسله ایست که من وی نوشته ام .

عنقریب هنکامیکه اصلاحات جزئی را که او مایل است در ماده ۱ ماده ۲ ماده ۳ و ماده ۴ مسوده قرار داد (بمن اطمینان سواد کردن اصلاحات را داد) بعمل آوریم مطرح خواهد شد فرصت بدست خواهم آورد که داخل این مبحث شوم

خیلی متشکر خواهم بود اکر نظریات شما را راجع به لحن کفتار خود و راجع

(۲) درج نکردیده . این مراسله (مورخه ۱۵ مه) راجع است به پیشنهاد تجدید کنترات دائره تلکرافی هندواروپا بادولت ایران برای بیست سال بعد از مدت کنترات فعلی (۱۹۲۵) از سر ا . نیکلسن درخواست شده بود که این پیشنهاد را باطلاع وزیر امور خارجه روسیه برساند - در ۲۲ مه مشار الیه مکتوبی به سر ا . گری نکاشت که درضمن مراسله خصوصی مراتب را به ایسوالسکی اطلاع داده است

باینکه آیا من باید اصراری در حقوق خودمبنی بر قید حفظ وضعیت حاضره بنمایم یا خیر بدانم ، و نیز میخواهم بدانم که آیاوقت آن رسیده است که پیشنهاد ابقا و تصویب امتیازات را به دولت ایران بنمائیم و آیامجلس ایران مشکلاتی پیش نخواهدآورد خیلی محتمل است که وزیر امور خارجه باین نکات اشاره کند .

کپیه بطوران

نمره ۴۱۶

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۰ - ۳۷۱

(نمره ۳۰۶) سن پطرزبورك ششم ژوئن ۱۱۰۷

آقا : افتخار آن را دارم که جوفا یادداشتی راکه از مسیو ایسوالسکی دریافت داشته ام که شامل بعضی اصلاحاتی است که دولت روسیه مایل است در مقدمه و در مواد از ۱ تا ۴ مسوده قرارداد راجع بایران به عمل آید تقدیم دارم   ا . نیکلسن

ضمیمه اول نمره ۴۱۶

یادداشت دولت روسیه مورخه ۵ ژوئن ۱۹۰۷

در یادداشت مورخه ۱۴ر۲۷ مه جاری دولت امپراطوری روسیه در عین حال که بانظر موافقت قراردادی را که مابین بریطانیای کبیر و روسیه منعقد می شود نگریسته ولی نسبت بمندرجات مقدمه مسوده قراردادمنعقده و مواد چهارگانه آن راجع بایران خودرا ناچار می بیند که توضیحات لازمی برای تنظیم و ترتیب آنها داده شود که بمنزله توضیحات و ضمایم آن شمرده شود

بنا بر این دولت امپراطوری روسیه بی فایده نمی بیند که متن مقدمه قرارداد پیشنهادی وچهار ماده آنرا بطوری که اساسا از طرف دولتین مورد قبول یافته جداگانه نوشته و تغییراتی را در آن باید داده شود بطور علیحده برطبق مسوده ذیل پیشنهادنماید بدون آنکه برای اصلاحات عبارتی وانشائی که در مرتبه دوم از اهمیت واقع است ودر حاشیه خاطر نشان خواهد شد خودرا معطل کند وزیر امور خارجه دولت امپراطوری روسیه گمان میکند لازم باشد که نظردقت سفارت بریطانیای کبیر را بنکات ذیل که با وجود عدم تماس آنها با اساس قرار داد مقرره حائز بعضی نظریات مخصوصی است جلب نماید :

۱ - باید قبلا تذکر دادکه جملهٔ « . . . . با میل صمیمانه ای که حفظ انتظام و توسعه صلح در تمام وسعت خاك مملکت ایران دارند » اینطور باذهان عمومی متبادر میکند که دولتین دستقیما متعهد حفظ نظم و امنیت ایران میشوند در صورتی که این منظور داخل د ر نیت هیچیك از طرفین متعاهدین نیست.

بنا بر این بهتر اینست که این جمله بطریق ذیل اصلاح شود:

« . . . . با میل صمیمانه که بمشاهده انتظام و توسعه صلحی که در ایران برقرار است دارند ...»

۲ - چون قرارداد منحصرا درروی منافع و مصالح بریطانیای کبیر و روسیه در ایران منعقد میشود بهتر اینست که این جمله « ... منافع متساویه تجارتی و صنعتی تمام ملل ...» از آن حذف شود

علاوه بر آنکه این جمله بهیچوجه موافق بامقصود ازطرح اینقرارداد نیست

۳ - برحسب عقیده وزیر خارجه دولت امپراطوری روسیه مرجح اینست که حتی الامکان تمام جمله هائی را که دارای ابهام و ممکن است بعد ها اسباب سوءتفاهم مابین دولتین شود حذف نمائیم و بنابر این نظریه جمله «...چون باثار وخیمهٔ که ازتصادم منافع آنها در مناسبات با دولت ایران و مابین خودشان حاصل خواهد شد پی برده اند ... » خوب است بکلی حذف کردد زیرا مفهوم عمومی خود این قرارداد ظاهرا ازاین معنی کمتر روشن نیست .

۴ - چون دولت روسیه اصولا خط منطقه نفوذ خود را بذوالفقار منتهی کرده

است باید بایك وضع روشن و مفهومی نقاط عمده ای را که خط مزبور از حدود کاخ باید از آنها عبور کند تذکر داد . لذا وزیر امور خارجه امپراطوری روسیه مایل است که خط مزبور از حدود حواف و کاریز و سلسله جبال کوه بنی تلك بگذرد . عمده نظر دولت امپراطوری روسیه اینست که خط مزبور پست صحی کاریز را که از لحاظ خاك روس در موقع هجوم امراض مسریه دارای اهمیت است در منطقه او شامل شود

۵ – چون حدود منطقه روس در ماده اول غیر از طرف جنوب تعیین نشده لازم است در ماده دوم جملهٔ (... سرحدات افغانستان و بلوچستان .. » بعنوان سرحد منطقه انگلیس درج شود

۶ – بالاخره دولت روس برای اینکه قرار داد واضحتر باشد پیشنهاد میکند که ماده چهارم باشاره کردن باین نکته که قروض ماخوذی تاکنون چه از بانك شاهنشاهی ایران و چه از بانك استقراضی روس مورد بحث نیست بعبارت : « ... تا تاریخ امضای این قرارداد ... » تکمیل شود

سن پطرز بورك ۲۳ مه ۵ ژوئن ۱۹۰۷

ضمیمه ۲ نمره ۶۱۶

متن قرار دادی که راجع بامور ایران اساسا از طرف دولتین بریطانیا و روسیه مورد قبول واقع شده و اصلاحاتی که دولت روسیه پیشنهاد نموده است :

(ما اصلاحات پیشنهادی روسیه را در بین الهلالین بعلامت « روس » درج میکنیم شفق)

❀❀❀

دولتین بریطانیای کبیر و روسیه در عین اینکه مشترکا حفظ تمامیت و استقلال ایران را محترم میشمارند با میل صمیمی که بحفظ انتظام و توسعه صلح در تمام وسعت خاك ایران دارند (با میل صمیمانه که به بمشاهده انتظام و [illegible] که در ایران بر قرار است دار [illegible] روس) و همچنین برای مقرر داشتن منافع متساوی تجارتی و صنعتی تمام ملل (اینجمله حذف شود روس) تصمیم دارند که قرار دادی ما بین آنها به طریق ذیل منعقد گردد :

دولتین بریطانیای کبیر و روسیه چون بخوبی احساس کرده اند که هریك از لحاظ دلائل جغرافیائی و اقتصادی و منافع مخصوصی که برای حفظ صلح و نظم (برای مشاهده صلح و نظم مقرره روس) در بعضی ایالات ایران که درمجاورت سرحدات روس از یکطرف و مجاورت افغانستان و بلوچستان از طرف دیگر درنظر دارند و هریك ازدولتین چون باثار و خیمهٔ که از تصادم منافع آنها در مناسبات با دولت ایران و ما بین خودشان حاصل خواهد شد پی برده اند (اینجمله حذف شود روس) بهتر آن دیده اند که ازهر اختلافی که موجب تصادم منافع مخصوص هریك از آنها درایالات ایران که ذکر آن فوقا شده است احتراز جویند .

بنا برمقدمات فوق مواد ذیل را ما بین خودشان مقرر میدارند :

ماده اول – دولت بریطانیای کبیر متعهد میشود نه برای خود و نه بمنفعت اتباع انگلیس و نه برای اتباع دول ثالثی هیچ قسم امتیازات سیاسی و تجاری از قبیل امتیاز راه آهن و بانك و تلگراف و جاده شوسه و بیمه و غیره در خارج از خط قصر شیرین تا اصفهان و یزد و کاخ (یزد – کاخ – کاریز جبال کوه بنی تلك روس) تا نقطهٔ که درذوالفقار منتهی بسرحد افغان میشود مطالبه و تقاضا نکند و همچنین نه مستقیما و نه غیر مستقیم با درخواست و تحصیل این قبیل امتیازات در ناحیه مزبوره که برای دولت روس محفوظ است مخالفت و ضدیت ابراز ننماید

ماده ۲ – دولت روسیه نیز ازطرف خود متعهد می شود که نه برای خود و نه بمنفعت اتباع روس و نه برای اتباع دول ثالثی هیچ قسم امتیازات سیاسی و تجاری ازقبیل امتیاز راه آهن و بانك و تلگراف و جاده شوسه و بیمه و غیره درخارج ازخطی که از سرحد افغان از حدود [illegible] حند که [illegible]

بندر عباس - تا سرحدات افغانستان و بلوچستان (منتهی به بندر عباس میشود . روس) مطالبه و تقاضا نکند و همچنین نه مستقیما و نه غیر مستقیم با درخواست و تحصیل این قبیل امتیازات در ناحیه مزبوره که برای دولت بریطانیا محفوظ است مخالفت و ضدیت ابراز ننماید .

ماده ۳ - دولت روسیه از طرف خود متعهد میشود که قبل از تحصیل موافقت نظر قبلی با دولت انکلستان با هیچ قسم امتیازی که به اتباع بریطانیا در نواحی ایران که در خارج از منطقه مذکوره در ماده اول و دوم واقع شده است (مابین منطقه مذکوره در ماده اول و دوم روس) مخالفت و ضدیت بعمل نیاورد و دولت بریطانیای کبیر نیز راجع بامتیازاتی که اتباع روس در همین ناحیه از ایران واقع است تعهد متشابهی را مینماید .

تمام امتیازاتی که تا کنون در خارج از حدود مذکوره در ماده اول و دوم داده شده باعتبار و استحکام خود محفوظ خواهد بود

ماده ۴ - معلوم باشد که عایدات تمام گمرکات ایران باستثنای گمرکات ایالت فارس و خلیج که وثیقه استهلاك اصل و منافع قروضی که دولت شاه از روسیه بعمل آورده (دولت شاه به بانك استقراض ، تاریخ امضای این قرارداد دارد روس) ... کمافی السابق برای همان مصرف تخصیص ... همچنین معلوم باشد که عایدات گمرکات ایران از ایالت فارس و خلیج و ... عایدات صیادی ماهی در بحر خزر (در ... ایران در بحر خزر روس) و پست و تلگراف کما فی السابق اختصاص باستهلاك قروضی که دولت شاه از بانك شاهنشاهی ایران نموده خواهد داشت

یاد داشت ناشر

راجع بمدرك فوق مشکلاتی وجود دارد . سرادوارد گری آنرا در ۶ ماه ارسال داشت و باین جهت بامراسله نمره ۶ بسرا . نیکلسن (مراسله بعد) که تا دهم ماه بوی نرسید تقاطع نمود . سرا . نیکلسن در

ششم تلگراف نمود که مراسله او ارسال شده ولی اشاره نکرد که تغییرات پیشنهادی مسیو ایسوالسکی چه میباشد . (تلگراف نمره ۸۶ مورخه ۶ ژوئن ارسال ۲ بعد از ظهر وصول ۵و۵ دقیقه بعد از ظهر ملاحظات ذیل در پایان این تلگراف مشاهده میشود .

مسوده اصلاح شده ما در همان موقع بسن پطرز بورك خواهد رسید . بهتر بود به سرا . نیکلسن گفته شود که تا ما در مسوده روسیه مطالعات بعمل نیاوریم آنرا تسلیم نکند

ل . م .
س . ح

بلی : خیلی برای ما مایه خوشبختی است که مسیو ایسوالسکی اصلاحاتی را در مقدمه پیشنهاد نموده و راه اصلاح را برای ما باز گذارده است . ما باید منتظر شده به بینیم این اصلاحات چیست تا اساس بعضی چیز ها را که میخواهیم بنیاد گذاریم یا اصلاحاتی را که میخواهیم پیشنهاد و قبول اصلاحات روسیه را ... به تصویب و قبول آنها نمائیم .

ا . گ .

بالنتیجه در هفتم ماه تلگرافی به سرا . نیکلسن مخابره شد (نمره ۷۲) که بوی دستور ... شد که اصلاحاتی که در مراسله مورخه ... ماه بوی ارسال شده تا موقعیکه ... مسیو ایسوالسکی دریافت نکردیده ... تسلیم ننماید .

... از طرف ناشر در پایان ... راجع بمشکلاتی که بواسطه ... متن صحیح مسوده اصلاح شده سرادوارد گری پدید آمده است . یك مشکل دیگر در ... حقیقت پیش آمده که سرادوارد گری در این مراسله رجوع میکند به «مسوده روسی» مواد ۲ و ۳ و ۴ . در این تاریخ هیچگونه مسوده ای معلوم نمیشود که مبادله شده باشد بجز مسوده بریطانیا مورخه ۲۲ آوریل

نمره ۴۱۷

سرادوارد گری به سرا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ / ۳۷۰ .

(نمره ۱۳۵) وزارت خارجه ۶ ژوئن ۱۹۰۷

آقا: من مراسله مورخه ۲۳ ماه گذشته شما را تحت نمره ۲۷۷ با انضمام سواد یک مراسله خصوصی از طرف وزیر امور خارجه روسیه که متضمن ماده ای بود که دولت متبوعه وی میل داشت بجای ماده ۵ مسوده قرار داد انگلیس و روس راجع به پیشنهادی که دولت اعلیحضرت پادشاهی در [illegible] نوشته بود دریافت داشتم

اینک یک مسوده [illegible] ماده ای را که بعد از [illegible] سوالات [illegible] مایل شده اصلاحاتی در [illegible] جوفا بشما ارسال [illegible]

[illegible] غالب اصلاحات [illegible] مقدم [illegible] داد بی قانون خواهد [illegible]

بجای عبارت «برای [illegible] صلح در تمام قلمرو امپراطوری ایران» [illegible] جمله «برای حمایت [illegible] این تعبیر و اصلاح در نتیجه [illegible] که وزیر مختار دولت [illegible] ضمن مراسله نمره ۶۹ [illegible] شرح داده است [illegible] الفاظ اصلی ممکن است [illegible] شود که این دو دولت [illegible] حق ادامه [illegible] و چنین [illegible] دولت و ملت ایران [illegible]

[illegible] اطلاع [illegible] سوء تفاهم [illegible] امیدواری خاصی [illegible] اکنون پیشنهاد است [illegible] را بحریی در آورد [illegible]

[illegible] که اگر [illegible] در ادامه [illegible] بهتر است [illegible] سلطنت [illegible] تعبیر دارای [illegible]

شده چنین احساس میشود که غفلت از ذکر این نکته در قرارداد فعلی تاثیرات بدی در افکار عمومی این مملکت خواهد کرد و به حیثیت و اعتبار قرارداد پس از بسته شدن آن لطمه سختی خواهد زد. باین جهت دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا [illegible] تاکید می نماید که این نکته در مقدمه گنجانیده شود. برای اینکه اطمینان حاصل شود که قرارداد بعد از اینکه در این مملکت اعلام شد از [illegible] هر دو دسته با حسن نظر و رعایت [illegible] شود

در [illegible] اول عبارات «در یک نقطه‌ای [illegible] نزدیک جائی که سرحدات [illegible] طبع میکند» بجای «در [illegible] ذوالفقار» گذاشته [illegible] حسب پیشنهاد وزارت [illegible] وصیت داده است که ذوالفقار [illegible] است صورت گرفته است. [illegible] عبارات قبل [illegible] دارد و این حقیقت را [illegible] که آخر خط منطقه [illegible] ایران انتها می رسد [illegible]

[illegible] مسوده روسیه به [illegible] داده شده است [illegible] قرارداد [illegible] از طرف دولت [illegible] اضافه کردن [illegible] میشود [illegible] مداخلاتی در [illegible] که در قرارداد [illegible]

[illegible] برای این افزوده شده [illegible] طرف روسیه [illegible] ایران در داخل [illegible] در زیر داخت [illegible] ماده پیش بینی [illegible] قروض به [illegible]

[illegible] بعضی تغییرات

لفظی شده که تصور میرود منظور و معنی آنرا صریحتر و واضحتر کند .

البته جناب عالی هنگام تسلیم این پیشنهادات به مسیو ایسوالسکی که امیدواری حاصل است مورد قبول روسیه واقع شود بر طبق بصیرت و معرفت خود خواهد دانست تا چقدر لازم است در اطراف نکات و ملاحظاتی که مستلزم این تعبیرات شده مذاکره و مباحثه نمائید .

ا . گری

یادداشت ناشر

متن مسوده اصلاح شده قرار داد مذکور با مراسله ای که این مسوده ضمیمه آن بوده و با متن اصلی که میبایستی در ارشیو سفارت باشد و با خود مراسله مفقود شده و در آرشیو وجود ندارد مشروحه و ترجمه فوق از « طبع اعتماد » اقتباس شده و متن فرانسه ماده ۵ نیز مفقود گردیده است .

نمره ۴۱۸

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۰ ر ۳۷۱ سن پطرز بورک

۷ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۸۷)

قرار داد ایران :

ماده ۵ — من بوزیر امور خارجه اطلاع داده ام که دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا متن روسی را با اضافات پیشنهادی خود می پذیرد ولی من مایلم پیشنهاد کنم که من نیز ممکن است اصلاحات ذیل را در مسوده متن روسی پیشنهاد نمایم .

بجای عبارات « قروض ایران که در روسیه — انگلستان صورت گرفته گفته شود» قروض ایران که بوسیله بانک استقراضی روسیه و بانک شاهنشاهی ایران صورت گرفته است » در اصلاحات ماده ۴ روسیه که با پست دیروز شما ارسال شد بانک استقراضی ذکر شده نه روسیه . من بهمین طریق پیشنهاد مینمایم که بجای عبارات و در منطقه نفوذ طرف دیگر واقع شده » این کلمات نوشته شود « و واقع شده تا آنجا که مربوط بعوائدیست که با بانک اولی بامضاء رسیده در ناحیه مذکوره در ماده ۲ و تا آنجا که بعوائد بانک اخیر مربوط است در ناحیه مذکوره در ماده ۱ »

باینطریق از نوشتن جمله « منطقه نفوذ » خودداری مینمائیم زیرا که حذف آن بنفع ما تمام میشود. آیا ممکن است این اصلاحات را پیشنهاد نمایم ؟

ملاحظات

اصلاحات پیشنهادی فقط از لحاظ حسن انشاء و اصلاح عبارات است .

ش. ح-ا . ك

نمره ۴۱۹

سر ادوارد گری به سر ا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۳۷۰

تلگراف (نمره ۷۳۰) وزارت خارجه

۱۰ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف شما نمره ۸۷ (قرارداد ایران) من با اصلاحات پیشنهادی موافق هستم .

نمره ۴۲۰

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری .

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۳۷

سن پطرز بورک ۱۰ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۹۹)

قرار داد ایران :

ماده ۵ تلگراف من نمره ۸۷ .

یادداشتی از وزیر امور خارجه دریافت داشته ام حاکی از اینکه اصلاحات پیشنهادی مورد قبول واقع شده و مشار الیه کلمات اصلاحی پیشنهاد ماده مذکور را ذکر کرده و بجای « منطقه نفوذ » جمله «منطقه منافع » را بکار میبرد . ظاهرا اصطلاح اخیر را به اولی مزیت داد ولی من در انتظار جواب شما راجع به پیشنهاداتی که در تلگراف فوق ذکر شده میباشم . بجای این کلمات « اصولی که در قرارداد حاصره حکمفرمائی میکند» در جمله اخیر مشار الیه این کلمات را می نویسد « اصولی که اساس و مبنای این قرار داد خواهند بود »

تصور میکنم بتوانیم اینها را قبول کنیم . بقیه ماده مطابق است با آنچه که من در اصل ارسال داشتم .

ملاحظات

اینها کاملا بی‌ضرر میباشند و تصور میکنم بدون مراجعه بوزارت هندوستان بتوان آنها را قبول کرد. ش.ج

نمره ۴۲۱

سرادوارد گری به سوس. اسپرینگ‌رایس
وزارت خارجه ۲۷۱۳۷۰
نمره (۱۰۶) ۱۲ ژوئن ۱۹۰۷

آقا: مراسله نمره ۶۹۰ مورخه ۱۱ اوریل شما که درضمن آن نظریات خود را درباره مسوده قرارداد راجع بایران که در ۲۰ فوریه توسط موسیو ایسوالسکی تسلیم شده شرح داده بودید واصل گردید

از مندرجات آن که بدون تردید تاکنون بنظر عالی رسیده است مشاهده خواهید کرد که تغییرات زیادی در متن آن باتفاق آراء دولتین بریطانیا وروس وارد شده و من جوفا مسوده متمایلی را که از طرف دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا تهیه شده ارسال می دارم که حاوی بعضی اصلاحات کوچک ممکنه است که بیشتر مربوط باصلاح عبارتی می باشد وفعلا تحت مطالعه است و باید به دولت روسیه تسلیم گردد

برای جلوگیری ازهر گونه سوء تفاهمی دراین قرارداد در مورد موقعیت بریطانیای کبیر در خلیج فارس من در مقدمه ذکری از مصالح این مملکت و علاقه آن به ادامه وضعیات فعلی درآن نواحی نموده ام

ماده ای در تحت عنوان ماده ۳ متفق الیه طرفین واضح شده که از اهمیت خطر پیشرفت نفوذ روسیه بواسطه بودن تهران در داخله منطقه واقع آن و اعمال نمودن این نفوذ برای جلوگیری ازحصول امتیازات در منطقه بیطرف بواسطه بریطانیا می کاهد در صورتی که ماده ۵ نیز از طرف دولت روسیه مورد قبول گردیده و این ماده برای این طرح ریزی شده است که از امکان اعمال کنترول از طرف روسیه موجب قرار داد استقراض در مورد گمرکاتی که در منطقه بریطانیا واقع است و در صورت قصور در پرداخت باید بعمل آید جلوگیری مینماید

همین طور مشاهده خواهید فرمود که در توضیح منطقه روسیه اصلاحاتی بعمل آمده است زیرا دولت روسیه قبول کرده است که خط منطقه آن بجای کوهستان در ذوالفقار منتهی شود و همچنین مقرر شده است که هیچ قسمت از منطقه روسیه نباید با سرحدات افغان هم حدود بشود واین نکته بقدری مهم است که لازم نیست تاکیدی راجع بان بنمائیم

شما اهمیت باین داده بودید که منافع بریطانیا در مورد امتیازاتی که هنوز مورد استفاده واقع نشده باید کاملا محافظت گردد و پیشنهاد کرده بود که مقرر گردد که نه تنها امتیازات فعلی باید ادامه داده شود بلکه پس از انقضاء مدت هم بتوان آن ها را تجدید کرد

توافق نظر حاصل شده که تمام امتیازات فعلی ادامه یابد .در صورتی که امتیازی هنوز مورد استفاده واقع نشده باشد دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا باید در این مسئله مطالعاتی بعمل آورد که آیا حوادث مقتضی این می باشد که برای درخواست تمدید آن بدولت ایران مراجعه کند ولی تصور نمیکنم دراین مورد پیش بینی هائی لازم شود

با سهولت و آسانی نمیتوان با این شکل یعنی تمدید امتیازات نیمه کار پس از انقضاء آنها که مخالف با روح قرار داد است مواجه شد ز نظر باینکه دولت روسیه در اثر پیشنهاد درخواست تمدید امتیاز دائره تلگرافی هند و اروپا بیدار و متذکر این موضوع شده است ظاهرا امکان ندارد برای پیش بینی این موضوع چیزی گنجانید .

راجع به پیشنهاد دیگر شما مبنی بر اینکه بعضی تضمینات باید بدست آورد خطوط تلگرافی که فعلا توسط عمال بریتانیا اداره می شود بوسیله فروش یا معامله ازطرف

دولت ایران بکسی دیگر واگذار نشده و باین طریق بدست دیگران نیفتد ، من معتقدم که ممکن نیست چنین ضمانتی را از دولت روسیه تحصیل نموده زیرا نظر باینکه دولت مزبور نمیتواند از چنین معامله ای جلوگیری نماید درخواست چنین ضمانتی هم بی فایده خواهد بود .

مسئله تمدید کنترات دائره تلگرافی هند و اروپا فعلا با دولت روسیه تحت مطالعه است و امید میرود که راه حل رضایت بخشی در نظر گرفته شود

شما اهمیت باین داده بودید که نباید گذاشت بانك روس واردات نقره را بخود اختصاص داده وانحصار نماید ولی اینمسئله ای نیست که در قرار داد مطرح گردد زیرا این موضوع بسته است بقرار داد بانك شاهنشاهی ایران . از آنجائیکه بانك اخیر هم درمنطقه بریطانیا و هم در منطقه بیطرف دارای مؤسساتی است این موضوع یك بحث مشروعی را که باید بین دولتین پس از ختم قرار داد مطرح شود تشکیل میدهد

راجع باین موضوع که دائره قرنطینه در جنوب ایران باید بدست بریطانیا اداره شود من کاملا همراه هستم ولی این موضوع لزوما در خارج از دایره قرار داد عملی قرار دارد . شما خوب اطلاع دارید که موضوع اصلاح ترقی این سرویس فعلا با دولت هندوستان مورد بحث میباشد و اگر یك سلسله مذاکرات سیاسی مورد لزوم واقع شود دولت اعلیحضرت شاهی بریطانیا که در آنوقت می تواند یك دائره با لیاقت و جدی را نشان دهد بهتر می تواند موضوع را تعقیب نماید

جمله‌ای که من در خصوص ادامه وضعیات فعلی در خلیج فارس پیشنهاد کرده‌ام امید میرود که لزوم چنین مذاکره ای را مرتفع نماید .

من نمیتوانم با نظریه شما مبنی بر اینکه قرار داد فاقد یك تعهد روشن سیاسی راجع به مصونیت واستقلال ایران است موافقت نمایم عبارات مقدمه راجع باین نکته کافی و صریح میباشد و تعهدات فعلی در این موضوع هرچند در اصل غیر رسمی بوده باشد اکنون از آنجائیکه در قرار داد مذکور شده است رسما تجدید و مستحکم میگردد .

همانطوری که ملاحظه خواهید کرد در تعقیب ایرادات شما عبارات مقدمه اصلاح و تعدیل شده بطوریکه خطری را که شما مبنی بر اینکه دولت ایران این طور نتیجه خواهد گرفت که دولتین روسیه و بریتانیا حق ادامه انتظام و تاسیس فرصتهای متبادی تجارت را در قلمرو سلطنت شاه بخود تخصیص میدهند پیش بینی کرده بودند مرتفع میسازد

این مسئله بهیچوجه در میان نیست که این دو دولت « امتیازات انحصاری در بعضی ایالات ایران تحصیل کند » یا مدعی «فرصت انحصاری انتفاع از ایالات تعیین شده» گردند ولی هر یك از آنها بر ذمه خود می گذارند که در دائره مصالح دیگری درخواست تحصیل امتیاز ننماید و بهیچوجه دول ثالث از حصول امتیاز در تمام ایران محروم نشده‌اند

راجع به نظریات شما درمورد خط آهن روسیه که نقشه آن کشیده شده من فقط تذکر می دهم که تاریخ پروژه مسیو لسار قدری بیش از اینست و درهرصورت در صورت پیشرفت بطرف خلیج عمان ... از راه کاشان و یزد » مرتفع و چون منطقه انگلیس بین آن واقع شده این طریق مسدود می گردد

خاتمه و نتیجه منطقی مراسله شما این بود که دولت بریطانیا باید همان رویه سابق را مبنی بر نگاهداری ایران بر علیه روسیه پیش گرفته و آنرا ادامه دهد .

این موضوع مورد اختلاف آراء است که آیا این رویه و سیاست تا چه اندازه پیشرفت کرده است ولی درهرصورت سیاست مزبور این ضرر را در بر داشت که برای این مملکت مسئولیت هائی تولید کرده و این مسئولیت ها دیر یا زود مارا مجبور خواهد کرد که باقوه سر نیزه به استعانت ایران قیام نمائیم

من در اینجا وسائلی را که در صورت الزام باتخاذ این رویه در دسترس این مملکت میباشد مورد بحث قرار نمیدهم ولی کاملا و قویا معتقدم باید برای جلوگیری از چنین پیش آمدی مجاهدات لازمه را نموده و راه حل صلح آمیز این مسئله را در پیش گرفت

اگر چنانکه شما تصور می کنید ، روسیه مملکتی است که نمیتوان یك قرارداد دائمی با آن منعقد نمود یاحتی حسن تفاهمی با آن بعمل آورد ، بدون شك لازم خواهد بود که امکان لزوم اقدامات قهری را مورد مطالعه قرار دهیم ولی ختم قرار داد فعلی برای دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا موقعیتی ایجاد خواهد کرد که بخوبی تشخیص بدهد چه موقعی این اقدام مورد لزوم واقع میشود و آنوقت برروی اصل اخلاق قویتری برای مقاومت در مقابل تهاجماتی که به مصالح و منافع آن میشود استوار خواهد ماند درصورتی که بتوانند از تعهدات قرارداد روسیه استمداد نموده و بان مراجعه نماید

ا . گری

نمره ۴۲۲

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۷۰

سن پطرزبورك ۱۴ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۹۶)

قرارداد ایران :

من پیشنهاد می کنم ماده ۵ اینطور نوشته شود .

« در صورت وقوع بی ترتیبی در استهلاك یا پرداخت نزول قروض ایران که با بانك استقراضی روسیه و با بانك شاهنشاهی ایران تا تاریخ امضاء این قرار داد ختم و تعیین شده ودر صورت الزام روسیه بتشکیل کنترول در منابع عایدی مؤثره در پرداخت مرتب قروض به بانك اولی که در نواحی واقعه در ماده ۲ قرارداد فعلی واقع شده و در صورت الزام بریطانیا بتشکیل کنترول در منابع عواید مؤثره در پرداخت مرتب قروض ببانك اخیر که در نواحی واقعه در ماده ۹ قرارداد فعلی واقع شده دولتین بریتانیا و روسیه متعهد می شوند که در تعیین وسائلی که برای اجرای کنترل با حصول توافق نظر طرفین لازم است قبل از وقت داخل تبادل افکار بشوند و ازهر اقدام مضری که با اصول قرار داد فعلی مطابقت نداشته باشد خودداری نمایند .»

نمره ۴۲۳

سرادوارد گری به سر ا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۷۰

تلگراف (نمره ۸۲) ۱۷ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف شما نمره ۹۶ (مورخه ۱۴ ژوئن انتقال خطوط تلگرافی مشهدوتهران ومشهد و سیستان

شما باید باطلاع دولت روسیه برسانید که از آنجائی که دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا نظارت در تمام خط تلگرافی مشهد و تهران دارد مشاهده می نماید که این مبادله و انتقال باید کامل باشد و نظارت تمام مشهد وسیستان بان واگذار گردد

نمره ۴۲۴

سرادوارد گری به سر ا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۷۰

تلگراف (نمره ۸۳) ۱۷ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف شما نمره ۹۶ (مورخه ۱۴ ژوئن قرارداد ایران (۱) من عبارات پیشنهادی ماده ۵ شما را با تبدیل لفظ « مؤثره » به «که مؤثر هستند» تصویب مینمایم .

نمره ۴۲۵

سرادوارد گری به سر ا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ و ۳۷۰ ۲۱ ژوئن ۱۹۰۷ تلگراف (نمره ۸۹)

مراسله شما نمره ۳۰۶ (مورخه ۶ ژوئن قرار داد ایران) (۲)

ما مایلیم عبارات « . . همچنین سایر ملل . . . » محفوظ و بحال خود باقی بماند . حذف آنها باعث این میشود که قرار داد مورد انتقاد ایرانیان و سایر ممالکیکه دارای روابط تجارتی با آن می باشند مخصوصا

---

(۱)- دو مراسله قبلی . نمره ۴۲۲

(۲)- نمره ۴۱۶

آلمان بشود زیرا این جمله قسمتهای مملکت ایران را برای انتفاعات خصوصی و انحصاری بریطانیا و آلمان و غیره محفوظ میدارد . ولی برای این که مطابق با صریح ماده ۱ و ۲ که بریطانیای کبیر و روسیه را از دوخواست امتیازات در منطقه طرف مقابل باز میدارد بشود ما پیشنهاد مینمائیم که بجای عبارت « . . . تمام ملل . . . » عبارت « تمام ملل دیگر . . . » نوشته شود

ایرادات دیگر درضمن مسوده قرارداد ما که بضمیمه مراسله نمره ۲۲۵ مورخه ۶ ژوئن خود آنرا ارسال داشتم (۱) رفع شده ولی ما حاضر هستیم متن پیشنهاد روسیه را درصورتی که مسیو ایسوالسکی مصر باشد بپذیریم .

ماده ۱ .

ما نمیتوانیم تغییرات پیشنهادی را در خط روسیه که خیلی نزدیك بسر حدات افغانستان خواهد بود بپذیریم زیرا مورد همان ایراداتی واقع میشود که در پیشنهاد بدوی خط مزبور بکوهستان منتهی می گردید وجود داشت تلگراف نمره ۳۰ مورخه ۸ مارس مرا ملاحظه نمائید ، (۲) اصلاحاتی که اکنون از طرف دولت روسیه پیشنهاد شده میتواند اعتراضات خصومت آمیزی در این مملکت تولید نماید و افق نامساعدی را که برای منافع عمومی جلوگیری از آن لازم است بوجود آورد

ممکن است شما بدولت روسیه اطلاع دهید که اگر ادامهٔ استاسیون صحی را در کاریز یك اقدام حیاتی و لازم میدانند ما نیز موافقت مینمائیم بشرط اینکه آنها نیز موافقت کنند که در ترتیبات فعلی که بموجب آن قرنطینه خلیج فارس تحت کنترول بریطانیا است اختلالی وارد ننمایند

مواد ۲ و ۳ و ۴

هیچ ایرادی باصلاحات پیشنهادی نیست هنگامیکه نظریات ما را راجع باین اصلاحات بدولت روسیه اطلاع میدهید باید اصلاحاتی را که درضمن مراسله نمره ۲۲۵ من مندرج و بآنها اهمیت زیادی میدهیم ابلاغ نمائید مخصوصا اشاره به ادامه حفظ وضعیات فعلی در خلیج فارس و توضیح دادن خطی که از کاخ به نقطه تقاطع سر حدات روس و افغانستان می گذرد

با متن ماده پنج شما موافق و آن را می پذیریم ولی تصور می کنیم لفظ «حکمفرماست» بجای لفظ «...اساس خواهند بود ..» ترجمه خوبی است

۱- نمره ۴۲۲

نمره ۴۲۶

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۳۰۹ ۲۱ ژوئن ۱۹۰۷ تلگراف (نمره ۹۰)

تجدید امتیاز تلگراف

مراسله شما نمره ۲۸۷ (۱)

ما همیشه دارای این نظریه بوده ایم که تجدید امتیازات فعلی که در ماده ۳ مسوده قرارداد ایران منظور شده معنی تجدید آنرا افاده می کند درصورتی که دولت ایران هم موافقت نماید و ما هنوز اصولا این نظریه را ادامه میدهیم

شما میبایست این نکته را کاملا برای دولت روسیه توضیح دهید ولی شما میتوانید برای حل این مشکل پیشنهاد کنید که آنها در مقابل اینکه ما حق خودرا در خط تلگرافی تهران خانقین با نها واگذار میکنیم نباید به تجدید امتیازات ما ایراد بگیرند .

برای ایشان توضیح دهید که پس از انقضای مدت امتیازات تلگرافی ما محتمل است دولت آلمان سعی کند که کنترول نظارت خط خانقین به تهران و بالاخره بسرحدات هندوستان را تحصیل نماید .

برای جلوگیری و رفع هرگونه اشکال و پیچیدگی که ممکن است در اثر طرح مسائل مربوط بخطوط تلگرافی درضمن مباحثات

---

۱ - نمره ۴۱۷

۲ - « ۳۹۳

۱ - این مراسله شامل یادداشتی است که در ضمن تلگراف نمره ۷۹۵ نمره ۴۱۵ تلخیص شده بود

راجع بمسوده قرارداد پیش آید باید پیشنهاد دیگری بدولت روسیه بنمائید که اگر باین رویه ایرادی ندارند محل مذاکرات راجعه مبادله خطوط تلگرافی بسهولت ممکن است بهلندن انتقال داده شود و کنت بنکندورف مامور رسیدگی بان گردد این مذاکرات دوش بدوش مذاکرات سن پطرز بورك راجع بمسوده قرارداد پیش خواهد رفت تا اینکه نتیجه هردو انها در یکموقع و باهم معین گردد

نمره ۴۲۷

سرادوارد گری بمسرس. اسپرینگ رایس
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰
(نمره ۱۱۱) ۲۱ ژوئن ۱۹۰۷

آقا: امروز مشیرالملك برای دیدن من آمد. هنگامیکه من اظهار داشتم که ظاهرا امور ایران دریك حال مسرت بخشی است و امیدواری میرود که بین شاه و مجلس و احزاب توافقی حاصل شود مشیرالملك گفت این امید خیلی مطبوعی است ولی با کمال تاکید و اصرار میخواست بمن بقبولاند که برای این موضوع وقت لازم است.

مشار الیه اظهار داشت که در سن پطرز بورك مذاکرات رضایت بخشی با مسیو ایسوالسکی نموده است.

مذاکرات مذکور ازاین حیث رضایت بخش بوده که دو نکته را بروی دایره ریخته یکی اینکه روسیه قصد نداشته است مداخلاتی در امور ایران بنماید مگر این که منافع اتباعش مورد خطر واقع شود ویکی اینکه مذاکرات بین انگلستان و روسیه بر علیه مصونیت و استقلال ایران متمرکز نبوده است. مشیرالملك اظهار داشت که آراء عمومی در ایران راجع به این نکته خیلی مضطرب است و اگر اطمینانی حاصل شود بسیار مفید خواهد بود

من گفتم که کاملا با آنچه که مسیو ایسوالسکی گفته است موافقم تا اینموقع بین روسیه و انگلستان کشمکشی بوده و هریك از آنها کوشش میکرده است از پیشرفت اعتبارات دیگری در ایران جلوگیری نماید. اگر درحین بی تکلیفی فعلی در ایران این کشمکش ادامه می یافت وسوسه بزرگی برای یکی از این دو طرف تولید میشد که در امور ایران مداخله کند تا اینکه نگذارد طرف دیگر موقعیت مرجحی برای خود اصرار نماید یا بخرج طرف مقابل منافعی تحصیل کند منظور ازمذاکرات فعلی بین روسیه و انگلستان اینست که از وقوع اختلافات و اشکالات بین یکدیگر جلوگیری کنند و مذاکرات مربور بهیچوجه برعلیه ایران سوق داده نشده است

مشیرالملك اظهار داشت که تصوری وجود دارد مبنی بر اینکه انگلستان و روسیه ایران را بمناطق نفوذ تقسیم مینمایند

وی گفتم این یك نظریه صحیحی نمیباشد. صحیح تر اینست که گفته شود قرار دادی که ما مایلیم منعقد نمائیم قرار دادی است که دراثر آن ما نمیبایست نفوذ خود را در آن قسمت از ایران که نزدیك سرحدات دیگریست توسعه دهیم

مشیرالملك سؤال کرد که آیا موافقتی حاصل شده است.

جواب دادم موافقت حاصل نشده ولی ما هر روز باموافقت روسیه برحسب وقوع حوادث مشغول کارمی باشیم و هنوز در کار تبادل افکار راجع بیك قرارداد دائمی هستیم

مشار الیه بمن گفت ایران با روسیه راجع بمسائل راه آهن دارای قرار داد های مخصوصی است و گفته میشود که شما یاد داشتی مخصوصا راجع بموضوع راه آهن بروسیه ابلاغ داشته و جوابی دریافت نکرده اید.

من گفتم ما بین ما مذاکرات مخصوص یا یادداشت مخصوصی راجع براه آهن در میان نبوده است. در هر صورت هیچ شکی نیست که اگر راجع بمسائل عمومی ترتیباتی مابین ما داده شود ما درخواست هیچگونه امتیاز راه آهنی را که بضرر دیگری تمام شود نخواهیم کرد.

مشیر الملك اظهار داشت که آندو موضوعی که باید در ایران ترتیب داده شود یکی موضوع مالیه و یکی موضوع معارف و تربیت است مالیه دارای اهمیت زیادی میباشد

من جواب دادم که اهمیت این موضوع را تشخیص داده ام ولی برای دولت ایران لازم است که با مجلس بکنار آید تا مالیه را ترتیبی بدهد .

مشیر الملك جواب داد همینطور است و باز خواست با تاکید بمن بقبولانند که وقت و فرصت لازم است تا این تفاهم حاصل گردد . ا . گری

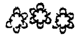
ملاحظات

امروز صبح در طی مذاکرات با سفیر ایران راجع به مباحثات ما با روسیه مشار الیه اظهار داشت که یك نکته وجود دارد که دولت ایران راجع بآن بسیار نگران است . دولت ایران شنیده است که میخواهند ایران را به مناطق نفوذ تقسیم کنند و این باعث تجزیه ایران است و جوابی که از مسیو ایسوالسکی راجع باین موضوع رسیده کافی و رضایت بخش نمیباشد ،

من به مشیر الملك گفتم با ملاحظه اینکه مصونیت و استقلال ایران صریحا در متن قرار داد قید شده هیچ این موضوع در بین نیست که ما بخواهیم در چیزی موافقت نمائیم که باعث تجزیه ایران شود . صحیح است که بعضی نواحی سرحدی نام برده شده که روسیه و انگلستان در آنجا بطور احترام آمیزی ما فوق همدیگر واقع شده اند ولی این قرار داد اگر منعقد گردد واجد یك حکم قطعی است که بموجب آن امتیازات بریطانیا در نزدیکی سرحدات روسیه روسیه ممنوع شده و بالعکس . ولی درعین اینکه بریطانیا کبیر و روسیه از رقابت در آن نواحی ایران که منافع آنها یکی مافوق دیگری است محروم شده اند این قید و صراحت از جریان مذاکرات دیگران در ایران برای رقابت در امتیازات در سراسر ایران جلو - گیری نمینماید

طاهرا مشارالیه از این توضیحات خیلی مسرور و خوشوقت شده و اظهارداشت مفاد آنرا بدولت متبوعه خود تلگراف خواهد کرد

ك . ح ۱۱ ژوئن ۱۰۹۷

کاملا با آنچه که من گفته ام موافق بود ولی صریح تر و کامل تر و بنا بر این صحیح تر بود . ا . ك

نمره ۴۲۸

سرا - نیکلسن بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰

سن پطرزبورك ۲۴ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۰۶) محرمانه

مسوده قرارداد ایران٠

من امروز اصلاحات پیشنهادی شما را که در مراسله نمره ۲۲۵ و تلگراف نمره ۸۹ خود شرح داده بودید بوزیر امورخارجه ابلاغ داشتم جناب ایشان راجع باینکه آیا دولت روسیه بتواند قبول کند که در مقدمه ذکری از علاقه بریطانیای کبیر بادامه اوضاع فعلی در خلیج فارس بشود دارای تردید زیادی هستند . جناب ایشان و مشاهده نمودند که این نکته در ساعات اخیر مطلبی را بمیان میاورد که نه تنها مربوط ببریطانیای کبیر وروسیه میباشد بلکه به بعضی دول دیگر هم مربوط است و این قرارداد را درماوراء حدودی که در بدو امر تعیین گردیده و تا کنون دقیقاً احترام شده وسعت می دهد . این قرارداد چنان که طرح ریزی شده راجع بمسائلی است که فقط مربوط بروسیه و بریطانیای کبیر میباشد و شامل هیچ نکته ای نیست که برای دول دیگر استثناآتی قائل شود یا بانها حق دهد که تصور کنند منافع آنها تحت تاثیر واقع شده جناب ایشان بامنافع مخصوص ما درخلیج مخالفتی ننمود ولی اظهار داشت نکته این نیست شما می خواهید در ضمن قرار دادی که منظور اصلی از آن رفع هر گونه علل و عوامل اصطکاك بین این دو دولت است جمله ای را بگنجانید که مسئله ای بوجود

می آورد که دول دیگر شاید تصور کنند علاقمند بان می باشید و من میترسم از این ببعد موقعیت هولناکی بمیان آید .

پیشنهادات در نظر او باعث حیرت شده بود و اظهار داشت اگر برای ماداری اینقدر اهمیت است نمی بایستی در لحظات آخر آن را بمیان آوریم ملکه باید قبلا پیشنهاد نموده باشیم مختصرا من می دیدم که مشارالیه از پیشنهادات ما بسیار مشوش شده بود و بتصور او باعث ایجاد مشکلاتی در مورد دول ثالث خواهد شد من تا آنجا که ممکن بود البته باوی بحث و استدلال نمودم ولی تزلزلی بارکان عقیده وی وارد نیاوردم تصور میکنم هرچه بیشتر در آن ها بگردد ایراداتش زیادتر خواهد بود . مشارالیه در موضوع حق نظارت مادر قرنطینه خلیج فارس ایرادی نظیر این نمود و خیلی مترصد است که مسئله خلیج فارس را درخارج ازدائره مذاکرات نگاهدارد

مشارالیه اظهار داشت که بی اندازه نگران میباشم که با کمترین تعلل قرارداد بامضاء برسد ومیخواهم در ۱۵ ژوئیه آنرا بامضاء برسانم (تابستان آینده) و تاکید نمود که مسامحه در اینکار خطراتی در بر دارد و تصور می کنم فشارهائی برای مخالفت کردن باقرارداد ماوارد شده است مشارالیه راجع بخطر تعلل دارای نظریه مبتنی بود و راجع بمسائلی که اخیرا درمیان آمده است و بنظر او ممکن است باعث تطویل مذاکرات بشود و شاید بر اساس ترتیبات و قرار داد لطمه‌ای وارد کند خیلی درزحمت بود و اظهار امیدوارم بتوانم در مدت چند روز بدولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا جوابهائی راجع بمسائل مربوطه بایران و افغانستان بدهم .

چون بوی پیشنهاد نمودم که من ممکن است بلندن رفته و مسائل را با سرادوارد گری مطرح نموده و باعث تسهیل و تسریع آنها را فراهم آورم و شب دیگر باینجا مراجعت نمایم از من خواهش کرد که از اینجا نروم و در اخذ نتیجه شتاب نمایم . تصورمی کنیم بر آن باعث اغتشاش میباشد و چنین اطلاع حاصل کرده ام که در بعضی محافل این جا مخالفت در کار است

من تصور میکنم که باید بنظریات وی قدر و قیمتی گذاشت زیرا با نهایت جدیت آنها را اظهار نمود

تصور می کنم بتوانیم در اصرار باین که خط روسیه باید مستقیما از کاخ بنقطه‌ای که دو آنجا سرحدات روس و افغانستان تقاطع مینمایند موفقیت حاصل کنیم ولی می بایست راجع بنظارت کامل در خط تلگرافی مشهد ـ سیستان تسلیم شویم و از گنجانیدن جمله « وضعیت فعلی » صرف نظر کنیم . ما درحقیقت میبایست تمام چیز های اساسی را بنفع خود تمام کرده باشیم بیش از آنچه که من پیش گوئی نمودم ودرنظر من در تبدیل تمام انعقادات حربه خوبی برای دفاع در دست داریم . اگر جواب فوری به این تلگراف دریافت دارم اسباب تسریع و تسهیل امور فراهم شده است ا. نیکلسن

ملاحظات

مسیو ایسوالسکی با صلاح جمله « حفظ وضعیت فعلی » ایراد مینماید باین عنوان که این یك موضوع تازه ایست که در لحظات آخر داخل قرارداد شده و ممکن است دول دیگر بان ایراد نمایند . تصور میکنم که ما نمیبایست معجلا در ۱۵ ژوئیه مبادرت بامضاء نمائیم ولازم است به پیشنهادخودادامه داده و هر کوشش مجاهده ای را برای پیشرفت آن بنمائیم .

ممکن است توسط کنت بنکندروف بدولت روسیه اطلاع دهیم که گنجانیدن این نکته که بریطانیای کبیر علاقه خاصی درادامه وضعیت فعلی در خلیج فارس دارد بیشتر از آن مشروحه دیگر در مقدمه راجع بعلاقه خاص هردولت به ایالتی که درجوار سرحدات آن واقع است روسیه را با یك دولت ثالثی مواجه نمیکند و تا آنجائیکه بدولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا مربوط است این یك موضوع تازه‌ای نمیباشد و منظور از آن این نیست که

دائره قرارداد فعلی را بزرك كنند زیرا بریتانی کبیر این مسئله را بدیهی میدانست که هیچ چیزرا در قرارداد نباید در موقعیت آن در خلیج فارس مؤثر دانست واین کلمات را از این نظر در مسوده قرارداد گنجانیده است که این موضوع روشن باشد وقرارداد مورد قبول تمام احزاب بریطانیای کبیر واقع شود
راجع به قرنطینه اگر ماخذ را از کاخ بـه سرحدات امتداد دهیم ذکر آن لزومی ندارد .
ل . م .

این یك بدبختی بود کـه گنجانیدن جمله راجع « بادامه وضعیت فعلی » درخلیج فارس درضمن مقدمه بعداز جریان امر بنظر ما رسید ، ولی هیچ شك و تردیدی نیست که در چند هفته قبل اندازه لزوم آن هرقدر بوده است امروز خیلی بیشتر از آینده برای ما اهمیت دارد که مناقشات خصومت آمیزاین مملکت راکه درائر قضایای اخیرسن پطرز-بورك ایجاد شده مرتفع نمائیم .

مسلما مسیو ایسوالسکی خیلی از آلمان هراسناك میباشد ولی تصور نمیـکنم این موضوع را تشخیص داده باشد که جملهٔ مذکور در مقدمه روسیه را در مورد عملیات دول ثالث درخلیج فارس بهیچوجه مفید و محدود نماید بلکه درنظرفقط عبارتست از بیطرفی روسیه درآن نواحـی . این بیطرفی همان چیزی است که ما میخواهیم واگرچه نتیجه طبیعی خاتمه این قرارداد همین میبایست باشد باز ما برای رفع هرگونه مناقشات خصومت آمیز ازطرف افراطیون و محافظه کاران در مجلس مبعوثان تذکر آن را درمقدمه مایلیم

من دیروز خلاصه ای از این تلگرام را برای کنت بنکندورف قرائت نمودم و او گفت اگر چه نظریـات شمارا کاملا بوسیله مراسله به مسیو ایسوالسکی اطلاع داده ام ولی یك مشروحه دیگری تلگرافا مخـابره کرده واهمیت تذکر موقعیت را از لحاظ آراء عمومی و پارلمانی و برای جلوگیری و رفع هرگونه انتقادات و استیضاحات خصومت آمیز گوشزد وتشریح خواهم کرد .

تصور می کنم میبایست به سرا . نیکلسن جواب داده و متذکر شوم که آراء عمومی این مملکت اهمیت بسیارزیادی به ذکرجملهٔ « وضعیت فعلی در خلیج فارس » میدهد و درعین اینکه متذکر این نکته در مقدمه نمی تواند دول دیگر را مقید کند ولی باعث اطمینان خاطرعموم میشود در اینکه روسیه در مسائل مربوطه بدول دیگـر در خلیج فارس بیطرف خواهد بود .

اگر بتوانیم مقدمه را بهمین حالـی که هست باقی بگذاریم از هر چیز بهتـر خواهد بود ودر اینصورت ما حاضرخواهیم بود که اعلامیه ای بدولت روسیه ابلاغ نمائیم مبنی بر اینکه رسمیت دادن به منافع مخصوص ما در خلیج فارس تنها مربوط بروسیه است و از آن مستفاد نمیشود که روسیه هرگونه منافعی را ازطرف دول دیگردر خلیج انکار می نماید . یا اینکه ممکـن است از مسیو ایسوالسکی درخواست کنیم که هر عبارتی که درنظر او منظور ما را در بیطرف ماندن روسیه بر می آورد بدون اینکه آن دولت را با دیگری جز ما مواجه نماید پیشنهاد نماید آخرین راه اینست که تمام تذکرات راراجع بخلیج فارس درمقدمه حذف نمائیم وسرادوارد گری هم در مجلس مبعوثان راجع بصدور اعلامیه لوردلانسداون اعلامیه ای صادر نماید .

ش . ح .
ا . ك .

نمره ۴۲۹

سرا . نیکلسن به سرادوارد گری

امروز بعد از ظهر بنا بموعدی که تعیین شده بود بدیدن مسیو ایسوالسکی رفته وبوی اظهار داشتم که حاضرم جواب دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا را راجع باصلاحاتی که درمسوده قرار داد ایران پیشنهاد نموده بوی ابلاغ نمایم . بجناب ایشان گفتم که دولت متبوعه من اصلاحات ایشان را در

مواد ۲ و ۳ و ۴ پذیرفته و باحذف جمله راجع « بتاثیرات سوء اصطکاک داخلی » در ضمن مقدمه موافقت نموده است

دولت متبوعه من درهر صورت مایل است که جملهٔ راجع به « فرصت متساوی تجارتی وصنعتی برای تمام ملل » باقی بماند ولی نظر به نکاتی که در ضمن یادداشت مورخه ۵ ژوئن شما مندرج بود و برای اینکه این موضوع مطابقت باماده (۱) وماده (۲) بنماید پیشنهاد میکند که عبارت « هر مملکت دیگر » بجای « تمام ممالك » استعمال کردد

واظهار داشتم که باز یك نکته دیگری وجود دارد که دولت بریطانیا کمال اهمیت را بان میدهد وتصور میکنم دولت روسیه درپذیرفتن آن هیچگونه اشکالی پیش نیاورد وآن اینست که درمقدمه جمله ای کنجانیده شود راجع باینکه بریطانیای کبیر علاقه خاصی بادامه وضعیت فعلی در خلیج فارس دارد . این یك موضوعی است که توجه عمومی در انکلستان فوق العاده بان معطوف میباشد ودولت متبوعه من لازم دانسته است برای اقناع افکار عمومی درمملکت انکلستان و برای اینکه کمکی به اقبال عمومی شده باشد بطور رسمی ذکری از این حقیقت بشود

در ماده یکبار اصلاحاتی است که باید پیشنهاد نمایم و آنهم راجع باینست که خط روسیه از کاخ رو بطرف شمال امتداد یابد . طبیعتا ما تصور کرده ایم که این خط از کاخ مستقیما بمنتها الیه آن در نقطه ای که سرحدات روسیه و افغان در نزدیکی آن تقاطع می نمایند امتداد خواهد یافت ولی در یادداشت مورخه ۵ ژوئن این خط بطوری که تعیین شده بطرف مشرق منحرف کردیده است و بسمت سرحدات افغانستان پیش رفته است . باین ترسیم نیز همان ایرادی وارد است که بترسیم قبل که منتهای خط روسیه راکو هسان قرار داده بود وارد بود . و من جنبه ایرادی را که در آن ...قت شده بود مجددا برای جناب ایشان تشریح کرده اظهار داشتم که این نکات را در یادداشتی که میخواستم بوی تسلیم نمایم وسواد آنرا جوفا ارسال میدارم توضیح داده ام

مسیو ایسوالسکی اظهار داشتم کـه دراثر کنجانیدن جمله راجع « بادامه وضعیات فعلی در خلیج فارس» اشکالات زیادی تولید شده و خیلی تردید دارم کـه آیا دولت روسیه با ادخال این عبارات موافقت مینماید یاخیر خوداو شخصا نمیخواست راجع باینکه بریطانیای کبیر درخلیج فارس منافع مخصوص و مافوقی دارد منازعه نماید ولی میخواست توضیح دهد که این مسئله در اولین وهله چگونه بنظر او آمده است و اظهار داشت که در تمام مدت مذاکرات ما راجع بقرارداد ایران هردو دولت خودرا محدود بمسائلی نموده اند که فقط مربوط بخود آنها است بطوری که هیچکدام از آنها خواه مستقیم و خواه غیرمستقیم بمنافع دولت دیگر دخالتی ننماید این تحدیدات عاقلانه هرگونه حق و شکایتی را در آینده از دول دیگر مبنی بر اینکه دولتین متعاهد جز بمنافع مربوطه بخود دخالت در منافع دیگران کرده یا راجع بان ها اقدامی نموده اند سلب مینمود درلحظات آخر بریطانیای کبیر قصد کرد که دائره قرارداد را وسعت دهد وآنرا بمسائل دیگری بکشاند که بطوری که معلوم است قابل بحث میباشد و در منافع دیگران تاثیر دارد نمی توان انکار کرد که ترکیه و آلمان کاملا منازعه و جدال مارا راجع بخلیج فارس اجازه نمیدهند واگر جمله مزبور گنجانیده شود و روسیه بان مربوط کردد می ترسم بعد ها موقعیت در هم و مغشوشی تولید شود این جمله دارای تاثیرات زیادی میباشد و من نمیتوانم بگویم نتیجه آن چیست و نمی فهمم اگر این موضوع برای شما این قدر اهمیت دارد چرا زودتر آنرا بمیان نیاورده اید این قرارداد بطوری که در بین ما طرح ریزی شد و من امیدوار بودم بعضی مسائلی که دردرجه دوم اهمیت واقعند تصفیه خواهند

شد برای این منظور بود که تمام عوامل ممکنه اصطکاك را مابین این دودولت مرتفع نماید وفقط راجع است بسرحدات ما وخیلی متاسفم از اینکه شما میخواهید مسائل دقیق و مهمی را که آمیخته بامسائل ومباحث دیگر است ضمنا بمیان آورید ومن دراین لحظه فقط موضوع راه آهن بغداد وکویت را تذکر میدهم

من بمسیو ایسوالسکی جواب دادم که کاملا بدلیل شما مبنی براینکه این مسئله خیلی دیر بمیان آمده اهمیت میگذارم ولی باید آزادانه بشما بگویم که در بعضی محافل انگلستان و هندوستان باقرار داد مخالفت هائی شده وازانجائیکه لازم است این ایرادات را مرتفع نمود وهرقدر ممکن شود قرارداد را بیشتر مورد قبول عمومی قرار داد دولت متبوعه من بعداز تاملات دقیقانه مایل شده است که ذکری از موضوعی شده باشد که افکار عمومی بریطانیا علاقه خاصی بان دارد من انکار نمیکنم که این پیشنهاد خیلی دیر بمیان آمده ولی خیلی ها تصور خواهند کرد که قرار داد راجع بایران بدون اینکه ذکری از خلیج فارس در آن شده باشد ناقص است بیشتر از این من نمیتوانم بفهمم برای چه دولت روسیه از پذیرفتن پیشنهادی که غیر قابل بحث ومجادله است مردد است . ما از روسیه درخواست نکرده ایم که اقدامی بنماید ونخواسته ایم انرا در مورد دول دیگر مقید نمائیم . ما حقیقت مشکوکی را که یقینا عموم آنرا رسمیت میدهند و مکرر درمکرر تائید شده و لوردلانسداون درمجلس مبعوثان در ۱۹۰۳ آنرا تصریح کرده است فقط توضیح میدهیم .

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که من شك دارم شناسائی وتصدیق این حقیقت انقدر ها که شما میگوئید عمومیت داشته باشد ومن کاملا از نظریات شما و مشروحه لورد لانسداون راجع باین موضوع اطلاع دارم وبا عقیده مشارالیه قویا بواردکردن عوامل جدید در این قرار داد مخصوصا در لحظهٔ [illegible]

اعتراض کرده اظهار داشت شما چه خواهید گفت اگر روسیه ناگهان ازشما درخواست می کرد که منافع مخصوص انرا درارمنستان مثلا بشناسید وتصدیق نمائید .

جواب دادم خلیج فارس کاملا بایران متصل است زیرا شامل تمام نواحی ساحلی جنوب انمملکت می باشد . جناب ایشان تذکر دادند که این خلیج شامل سواحل ممالك دیگر نیز هست ولی تمام اینها خارج از موضوع می باشد مشارالیه مصرانه ازمن درخواست نمود که نتایج شدید و مهم افتتاح باب این مسئله را درنظر آورم واظهار داشت که من بی اندازه شائقم در تسریع ختم مذاکرات بکوشم و می توانم شمارا مطمئن نمایم که تاخیر آنها خطر زیادی در بردارد .

مخالفت هائی دراین مملکت ودرخارج آن وجود دارد و باید شما بدانید که اخیرا یك یادو قرارداد منعقد شده که مطبوع طبع برلن نبوده است ، من میتوانم سالما قرار داد را مطابق خطی که دربدو امر ترسیم شده و ما تاکنون دقیقانه انرا مراعات کرده ایم خاتمه دهم ولی شما باید بخاطر بیاورید که روسیه دارای یك همسایه مقتدر وهوشیار وبیداریست که چشم خود را بان ناحیه دوخته است که ما می خواهیم در قرارداد خود بشکلی انرا ذکر کنیم که لزوما تولید سوءظن وعدم رضایت نکنند . من حاضرم که باهر گونه انتقاداتی مواجه شوم در صورتی که شما دردائره اصلی قرارداد باقی بمانید ولی اگر عوامل جدیدی داخل آن شود که در هر صورت باعث تطویل مذاکرات خواهد باشد و موضوع تفاوت پیدامیکند وباید باز برای شما تکرار کنم که این تاخیر بی اندازه خطرناك خواهد بود .

من بایشان جواب دادم با کمال امانت وصداقت مفاد تذکرات شما را به اطلاع سرادوارد گری خواهم رسانید ولی بهیچوجه نمی توانم بگویم که آیا این تذکرات دولت متبوعه مرا ملزم بصرف نظر کردن از این پیشنهاد خواهد کرد یا خیر . مسیو ایسوالسکی ...

از روی اضطرار سری بارامی حرکت داد و من از وی سئوال کردم اگر این مسئله فوری را کنار بگذاریم چه وقت امیدوارید قرار داد بامضاء برسد

جناب ایشان سالنامه ای بدست گرفته و اظهار داشتند امیدوارم بتوانم راجع به مسئله ایران و افغانستان تا سوم ژوئیه جواب بدهم . من تذکر دادم که اگر شما اینکار را بکنید از آنجائیکه دولت متبوعه من نیز بقدر شما تعجیل در گذراندن وختم موضوع دارد برای مطالعه کامل در این موضوعها جوابها را بلندن برده آنها را با سرادوارد گری مورد بحث قرار داده و یکشنبه شاید در ۲۵ ژوئیه بر گردم و پس از آن ما می توانیم تمام قرار داد را خاتمه دهیم جناب ایشان ازمن درخواست نمودند که این نقشه را اتخاذ ننمایم و در اینجا بمانیم شاید به توانیم تا ۱۵ ژوئیه قرارداد را امضاء نمائیم من از این عجله و شتاب کمی تعجب کردم ولی بجناب ایشان گفتم البته من در اینجا خواهم ماند تا قرار داد گذشته و خاتمه یابد

سپس جناب ایشان موضوع امتداد خط روسیه را در میان آوردند و من به ایشان گفتم راجع باین نکته موضوع اساسی اینست که خط شما از رخ نباید بطرف مشرق امتداد یابد بلکه باید راست و مستقیم بسمت گوشه ای در نزدیکی ذوالفقار پیش برود .

و نیز اظهار داشتم که اگر دولت روسیه بخواهد با اصرار کاریز را بمنزله یك استاسیون صحی نگاهدارد ما حاضریم ایرادی به آن وارد نکنیم به این شرط که آنها نیز متعهد شوند که هیچگونه مداخلاتی در ترتیبات موجوده که مطابق آن قرنطینه خلیج فارس تحت کنترول بریطانیای کبیر است ننمایند . مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که باز در این مسئله ذکری از خلیج فارس بمیان میاید که من مایلم آنرا بکلی در خارج از دائره قرارداد نگاهداریم . بعلاوه تصور می کنم این معامله تا اندازه ای یکطرفی می باشد شما بما اجازه میدهید که در یك محل یك استاسیون صحی برقرار کنیم و بعد لازم می دانید که کنترول شما را در بعضی نواحی نشناخته و تصدیق کنیم . من تذکر دادم که تمام آنچه را که ما درخواست می کنیم ترتیباتی است که فعلا هم جریان دارد در صورتی که مایلیم نقطه ای را برای تامل و مطالعه باقی بگذاریم جناب ایشان اظهار داشتند که اجازه میخواهم راجع باین مسئله فکر و تامل نمایم

من در طی مصاحبه خود با مسیو ایسوالسکی در تحت تاثیر دو حقیقت واقع شدم اول تمایل اضطراب آمیز او بکنار گذاشتن تمام مسائل راجع بخلیج فارس زیرا او مسلما پیش بینی نموده می ترسد که اگر ما اصرار کنیم که شناختن و تصدیق مصالح و علاقه مخصوص ما در ادامه وضعیت فعلی در آن ناحیه در مقدمه قرارداد ذکر شود آلمان بیك شکل و ترتیبی عدم رضایت خود را از تسلیم شدن روسیه بتمایلات ما در این قسمت بمعرض نمایش آورد .

در نظر من روشن و آشکار است که مسیو ایسوالسکی بهیچوجه حاضر نیست که کوچکترین لطمه ای بروابط حسنه روسیه و آلمان وارد شود مخصوصا در موقعی که روسیه هنوز از مشکلات داخلی خود خلاص نشده و ضرر هائی را که در اثر این قشون کشی منحوس بان وارد آمده جبران ننموده است ، حقیقت دوم اینست که مسیو ایسوالسکی می خواهد با تعجیل هرچه تمامتر مذاکرات را خاتمه داده و به نتیجه برسد . من در تمام مدت جریان مذاکرات راجع باین قسمت او را اینقدر مصر و شائق ندیده بودم در نظر من واضح بود که یا در محافل داخلی یا محافل خارجی بعضی پیش آمدها کرده که اورا ملزم نموده است وقت بیشتری تلف نکند .

در این گیرودار من اجازه میخواهم عرض کنم که ما نباید در نکاتی اصرار بورزیم که ممکن است یا ختم مذاکرات را بتاخیر

اندازد و یا لطمه‌ای به پیشرفت نهائی آنها وارد کند . با کنار گذاشتن اراء عمومی خواه در روسیه و خواه در انگلستان که شاید یک عامل دائمی و همیشگی هم نباشد و با در نظر آوردن منافع و فوائد کنار گذاشتن رقابتها و منازعاتی که در طی سالیان متمادی باعث تیرگی روابط مملکتین شده و نظر به منافع گران بهائی که در اثر تفاهم دوستانه و صلح آمیز بین این دو دولت در آسیا بدست میاید من پیشنهاد مینمایم که خیلی باعث تاسف خواهد بود اگر این فرصت را که دیگر بدست نمیاید از دست بدهیم و بر اسطه تاکید و اصرار در مسائلی که با نظر ما اهمیت ندارد امیدمان از ترتیبات و قرارداد با دوامی بیاس مبدل شود . در نظر من با ختم این قرارداد حتی با شکل حالیه آن ما تمام وثایق و تضمیناتی را که برای سالم ماندن سرحدات هندوستان لازم است تحصیل کرده و بدست آورده ایم و خطر مهاجمات روسیه را با یک مسافت بعید و معقولی دور نموده ایم . راجع بخلیج فارس ولو فرض کنیم که راه ها برای آن کاملا مسدود نشده ولی چون با وضعیات فعلی نمیتوان این منظور را انجام داد . ما برای دفاع از منافع و مصالح خود در آن نواحی دارای مهمات بحریه‌ای میباشیم که هیچ دولتی نمیتواند با آن مقاومت ورزد . با حبه برای اینکه از تمایل و تعجیل مسیو ایسوالسکی که میخواهد با این ترتیباتی که ما تقریبا در آن توافق حاصل کرده ایم امضا شود استفاده نمائیم من جسارتا می گویم که باید در مسائل غیر مهم تا اندازهٔ راه تسهیلی فراهم کنیم و حتی در موضوع آراء عمومی کار را آسان نمائیم و مذاکراتی را که چندین ماه بطول انجامیده بدون فوت وقت خاتمه دهیم

ا . نیکلسن

ضمیمه نمره ۴۲۹

یادداشتی که توسط سر ا. نیکلسن به مسیو ایسوالسکی ابلاغ شده

سن پطرز بورک ۲۳ ژوئن ۱۹۰۷

سفیر دولت بریطانیا مفتخراً اطلاع میدهد یادداشتی را با ضمیمه آن که وزیر امورخارجه امپراطوری در ۲۳ ماه ژوئن راجع بمقدمه و چهار ماده اولی مسوده قرار داد راجع بایران ابلاغ داشته اند دریافت نموده است .

سفیر دولت بریطانیا افتخار آنرا دارد که او لا شرح دهد که دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا اصلاحات پیشنهادی وزیر امورخارجه امپراطوری را در مواد ۱ و ۲ و ۳ میپذیرد

راجع بمقدمه و دیباچه سفیر دولت بریطانیا اجازه میخواهد تذکر دهد که دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا با حذف فقره واقعه بین کلمات « دو حکومتیکه احساس کرده اند .. » و کلمات « ما بین خودشان .. » موافقت مینماید ولی مایل است فقره ایرا که راجع است بفرصت مساوی تجارتی برای ممالک دیگر بحال خود بگذارد و تصور می کند که حذف کردن عبارت « همچنین برای مقرر داشتن منافع متساوی تجارتی و صنعتی تمام ملل .. » این قرار داد را با انتقادات شدید در ایران و تمام ممالکی که دارای روابط تجارتی با آن میباشد مواجه خواهد نمود . ولی برای اینکه این فقره با ماده ۱ و ۲ که معینا روسیه و انگلیس را از درخواست امتیازات درمنطقه طرف دیگر باز میدارد متوافق باشد دولت بریطانیا حاضر خواهد بود که لفظ « تمام ملل دیگر . . » را بجای « تمام ملل » استعمال نماید . همچنین سفیر دولت بریطانیا میخواهد توضیح دهد که دولت متبوعه وی این موضوع را در کمال اهمیت میداند که در مقدمه ذکری از منافع و علاقه مخصوص بریطانیای کبیر « با دادمه وضعیت فعلی در خلیج فارس» بشود و بالنتیجه یک فقره راجع بآن گنجانیده شده است تردید ندارد که دولت امپراطوری روسیه با گنجانیدن این فقره موافق است

راجع بماده ۱ سفیر بریطانیا اجازه میخواهد تذکر دهد که امتداد خط روسیه به طوری که در یادداشت ۲۳ مه ۵ ژوئن ترسیم

شده طوریست که خط مزبور پس از گذشتن از کاخ در نزدیکی سرحدات افغانستان کشیده میشود و این خط ترسیمی مواجه با همان ایرادی خواهد شد که به پیشنهاد اولی مبنی براینکه خط مزبور در کوهسان منتهی شود وارد آوردیم ، سفیر بریطانیا اجازه میخواهد که آن ایرادات را راجع باینکه منطقه نفوذ روسیه و بریطانیا بطوری که در مقدمه ذکر شده از یکطرف متصل یا نزدیک بسرحدات روسیه و ازطرف دیگر متصل یا نزدیک بسرحدات افغانستان و بلوچستان است و هیچ ذکری از این نشده که منطقه روسیه در جوار سرحدات افغانستان است بطور خلاصه و مختصر ذکر کند ، بعلاوه بریطانیای کبیر بموجب تعهدات و قرار داد های مخصوص ملزم به تصفیه هر گونه کشمکش سرحدی بین ایران و افغانستان میباشد و پیدایش دولت دیگری که علاقمند بمسائل سرحدی ایران و افغانستان باشد باعث پیچیدگی و اشکال مطالب خواهد شد

بعلاوه ذوالفقار در داخله خاك افغانستان واقع است و باین جهت سفیر دولت بریطانیا بدولت امپراطوری روسیه پیشنهاد مینماید که عبارات راجع بتعیین خط بقرار ذیل باشد

« از قصر شیرین از راه اصفهان و یزد و کاخ و منتهی شود بنقطه ای در سرحدات ایران که نزدیک است بنقطه تقاطع سرحدات روسیه و افغانستان »

باینجهت فهمیده شده که حوالی کاریز و کوه بنی تك در خارج در طرف مشرق خط مزبور واقع خواهد بود اگر در هر صورت دولت امپراطوری روسیه تصور می کنند که ادامه یك استاسیون صحی در (کاریز) اهمیت حیاتی دارد دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا ایرادی بآن نخواهد نمود مشروط باینکه دولت روسیه قول بدهد که بترتیبات فعلی که بموجب آن قرنطینه خلیج فارس تحت نظارت بریطانیای کبیر واقع است دخالتی ننماید

سفیر دولت بریطانیا افتخار آن را دارد که مقدمه و ماده اول را بطوری که با موافقت تمایلات دولت اعلیحضرت پادشاه متبوع او اصلاح شده جوفا تقدیم دارد

سن پطرزبورك ۱۰ ژوئن ۱۹۰۷

ملاحظات

ما به سر ا . نیکلسن اطلاع دادیم که اگر خط مزبور را از کاخ بآن قسمت از سرحدات که ما مایلیم کشیده شود تنها یك تامین برای عدم مداخله در کنترول ما در قرنطینه خلیج کافی است و اگر ما نتوانیم علاوه خودرا ببعضی منافع مخصوص در خلیج بشناسانیم تصور می کنم ممکن باشد این درخواست را بنمائیم . اگر دولت روسیه به منضم کردن یك فقره که بموجب آن منافع مخصوص ما شناخته و تصدیق بشود راضی باشد تصور می کنم که باید واضح کنیم که این فقره شامل قرنطینه هم هست   ل . م .

دراین مرحله مذاکرات تصور نمیکنم معقول باشد که افکار یا شرایط تازه ای در قرارداد راجع بایران داخل کنیم اعلامیه ای که میبایست راجع بخلیج فارس ابلاغ شود باید شامل تلگراف ، قرنطینه . بحرپیمائی در رود کارون وغیره باشد

سر ا . نیکلسن دلائل خود را بطرز ماهرانه ای بکار برده و من توجه مخصوص بآنچه وی در آخرین فقره مراسله خود راجع به بیدوامی افکار وی و منافع حاصله از این قرارداد کرده است جلب مینمایم

ش . ح ،
ا . گ .

نمره ۴۳۰

سر ادوارد گری به سر ا . نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۳۷۰

۲۷ ژوئیه ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۹۳)

تلگراف شما نمره ۱۰۶

قرار داد ایران .

معین است که پس از اعلام قرار داد باروسیه اگر ذکری از خلیج فارس در

قرار داد نشود ما راجع به موقعیت خوددر خلیج درمعرض مبارزه حواهیم بود عبارات پیشنهادی متضمن بی‌طرفی‌روسیه درمسائلی که‌از طرف دول دیگر با بریطانیای کبیر درخلیج پیش حواهدآمد میباشد ولی‌روسیه را مجبور بضمانت آن موقعیت ننموده‌وانرا ملزم نخواهد کرد که بوضد مصالح دیگران اقدامی بنماید . ماحاضر هستیم که هرگونه عبارتی‌راکه‌این‌منظور را برساندمورد‌مطالعه قرار دهیم و ایرادات مسیو ایسوالسکی را که‌دول دیگر ممکن است ازانچه روسیه بجا آورده‌مستثنی باشند مرتفع سازیم .

اگر این رویه اتخاذ نشود وموضوع خلیج فارس ازقرارداد حذف گردد من باید اعلامیه لورد لانسداون را درپارلمان تکرار نموده وتوضیح دهم که‌از آنجائیکه‌قرارداد اصولا راجع بان نواحی ایران میباشد که اصطکاکی باسرحدات مقابل ما داردو بمنزله آلت تجاهل و حاشا میباشد تصور نمیرفت مقتضی باشد اعلامیه‌های مثبت راجع بمصالح مخصوص ما درخلیج فارس که ممکن است مربوط بدول دیگرهم باشد بمیان آیدولی من هیچ‌علتی‌نمی‌بینم که‌ذکر « ادامه‌وضعیت فعلی درخلیج فارس » باعث تولیدمشکلاتی بین دولتین بریطانیا وروسیه بشود .

نظر بماده سوم خیلی مطبوع حواهد بود اگر مشروحه در قرار داد باشدکه من آنرا دلیل براین قرار دهم که وضعیت فعلی دراثر امتیازات روسیه که بدون توافق نظر قبلی‌ما نمی توانیم باآن مداخلت نمائیم مختل نخواهد شد . بایصحهت لازم است شما اصرار بذکر خلیج‌فارس درقرار دادنمائید و تا اینکه حود قرار داد بطورکلی مورد خطر واقع نشود شما نمی بایست مشروحه مستقل ما رادر پارلمان بجای آن بمیان آورید

امیدوارم که مسیو ایسوالسکی تصدیق خواهدکرد که ما راجع به نکته ای که در میان می باشد خیلی سخت گیر یا نا معقول نمیباشیم بلکه صمیمانه مایلیم قرار دادی را منعقد بنمائیم که از هر طرف با کمال میل استقبال شود

اگر ما بتوانیم خط را از کاخ بسر حدات بطوری که میل داریم امتداد دهیم لازم نیست در قرار داد مذکور از مسئله قرنطینه خلیج فارس بشود زیرا تامین عدم مداخله کافی است .

ما راجع بکنترل خط تلگرافی‌مشهد و سیستان در داخل منطقه روسیه اصراری نخواهیم نمود ولی میل داریم در مقابل‌این امتیاز دولت روسیه راجع بموضوع تجدید امتیازات خطوط تلگرافی مخصوصا درشعبه تهران ــ اصفهان نظر یاب دوستانه ای اتخاذ نماید بطوریکه استاسیون مرکزی بعد از ختم امتیازفعلی در ۱۹۲۵ بجای اصفهان در تهران باشد .

۴۳۲

سرا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰ سن‌پطرزبورك ۲۸ ژوئن۱۹۰۷ تلگراف (نمره۱۰۹)

مراتب ذیل متن یادداشتی است که من الساعه از وزیر امور خارجه دریافت داشته ام :

« راجع به پیشنهاد کابینه بریطانیا برای تذکر علاقه مخصوص بریطانیای کبیر بادامه وضعیات فعلی درخلیج فارس درضمن مقدمه قرار داد این پیشنهاد از آنجائی که در لحظه ای بمیان آمده است که مذاکرات نزدیك باختتام بود مورد ایرادات مهمی‌واقع می‌شود . این پیشنهاد دارای جنبه ایست که کاملا روحیه و وسعت قرار داد را تغییر می‌دهد که درقسمت اصلی و منظوراساسی آن هیچگونه اصطکاکی با خلیج فارس وجود نداشته و راجع بان در تمام جریان مذاکرات بین روسیه و بریطانیا تا کنون سخنی بمیان نیامده است

« یك جمله تازه راجع بیك مسئله سیاسی که دراهمیت آن‌نمیتوان تردید‌نمود ومربوط بمصالح پیچیده و درهمی میباشد باعث فتح باب مباحثات شده و ممکن است تنها باعث تاخیر امضای ، قرار داد راجع

بامور ایران بلکه تمام قرار دادهائی که
مربوط بتمام مسائل دیگراست بشود . نباید
از نظر دور داشت که بعلاوه ایران ترکیه
نیز وجود دارد که نصف نواحی ساحلی
خلیج مربوط بان میباشد و باید خودشرا
مستقیما در این مسئله ذینفع بداند . بعلاوه
دول دیگر یهم هستند که تصور میکنند انعقاد
قرار دادی بدون اطلاع آنها لطمه بمصالح
آنها وارد میکند

« این موضوع خیلی اهمیت دارد که
از هرچیز که ممکن است درمورد ایران باعث
سوء تفاهم دول ثالث در موضوع قرار داد
روسیه وانگلستان واقع بشود باید احتراز
نمود . نمیتوان انکار کرد که قرار داد با
حالت حاضری خود با هیچ گونه منافعی
که دوش بدوش آن واقع است اصطکاکی
ندارد و بالنتیجه نمیتواند فرصت یك اعتراض
جدی ومهمی بدهد :

ولی جمله پیشنهادی کابینه بریطانیا
ممکن است ایجاد و رنجشی کند. وشاید باعث
وقوع حادثه ای نظیر آنچه که در نتیجه قرار
داد فرانسه وانگلیس راجع بمراکش پیش
آمد بگردد .

تمام این علل وزیر امور خارجه را
تحریك می کند که از کابینه بریطانیا
درخواست نماید که از روی لطف پیشنهاد
خودرا راجع بذکر مصالح درخلیج فارس
در ضمن مقدمه استرداد نماید. بعلاوه از
تدوین این درخواست این مسئله بخوبی
معلوم است که دولت امپراطوری بهیچوجه
مصالح مذکوررا انکار نمینماید و نمیخواهد
امکان حل مسئله خلیج فارس را با بریطانیا
موقع وفرصت دیگر بکلی رد ومرتفع نماید

نمره ۴۳۲

سر ا . نیکلسن بسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰

سن پطرزبورك ۲۸ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۱۰)

تلگراف سابق من : قرارداد ایران

یادداشت حاکی است که دولت روسیه
موافق خواهد بود که فقره راجع «بفرصت
متساوی تجارتی باممالك دیگر» جزء اصلاحات
پیشنهادی ما، درضمن مقدمه باقی بماند . من
باید فردا وزیرامورخارجه را ببینم و کوشش
خواهم کرد که اورا با گنجانیدن جمله
«حفظ وضعیت فعلی» موافق نمایم ولی میترسم
موفق نشوم . در آنصورت توضیح خواهم
داد که شما مجبورید نظریات خود را در
باره آنموضوع بطور اعلامیه ای صادر نمائید
و اضافه نمایم که مادلائلی در دست دارم که
این مسئله باعث ایجاد مشکلات مابین دولتین
نخواهد شد

مشارالیه در یادداشت خود قبول میکند
که دولت روسیه منافع مخصوص ما را در
خلیج فارس انکار نمی نماید و ممکن بود
با این نکته عطف توجهی شود ولی شاید
شما اهمیتی باین ندهید که مسئله خلیج فارس
ممکن است یك موضوع قابل بحثی را در
آینده بین این دو دولت تشکیل دهد. اگر
ما با حذف این فقره موافقت نمائیم من پیشنهاد
می کنم که هنگام نوشتن بوی اطلاع دهیم که
ما از پیشنهاد خود صرفنظر می کنیم برای
اینکه خاتمه قرارداد را تسهیل و تسریع نموده
باشیم و مخصوصا شناسائی اورا در منافع
مخصوص خود رسمیت میدهیم ولی من راجع
بفتح باب مجدد مباحثات درآتیه راجع به
آنمورد چیزی نمی گویم

نمره ۴۳۳

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰

سن پطرزبورك ۲۹ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۱۲) (۱)

تلگراف من نمره ۱۱۰

امروز هنگام ملاقات با وزیر امور
خارجه بهترین روش وطریقه را تعقیب نمودم
و نظر بلحن یادداشتی که دیروز از طرف
وی تسلیم شد یقین دارم که مجاهده برای
واداشتن وی دربذیرفتن جمله «حفظ وضعیت

---

۱ - ر . ۸ اسناد قبل

فعلی» بی‌فایده است بااین جهت من یکمرتبه
دیگر در عین اینکه برای او شرح می‌دهم
که درنظر ما با کمال اطمینان می توانست
تمایلات ما را بپذیرد این گذشت را خواهم
کرد وخواهم گفت که برای تسهیل وتسریع
ترتیبات و برای اینکه تمایلات سهل واساس
خودرا ظاهر نمائیم ما اصراری نخواهیم
داشت و بوی اطلاع خواهم داد که شما
مجبور ازیك اعلامیه عمومی نماشید
در نظر من در این کیرودار [illegible]
این بهترین راه است (۱) و درنکات [illegible]
دیگر مارا کمك خواهد کرد . امیدوارم شما
تصور نخواهید کرد که من حتی [illegible]
جاخالی کرده تسلیم شده ، اگر فرصت
موقعیت مقصور بود و اگر خطیر ، که
ترتیبات و قرارداد را تهدید نمی کرد من
با کمال مسرت حاضر برای جنگیدن و
مناقشه کردن بودم

جسارتا پیشنهاد می نمایم که من در
جواب یادداشت وی با دلائلی را که شماها
در ملاقات ۲۴ ژوئن بوی [illegible] و دلائل
مندرجه در تلگرام نمره ۹ [illegible] تلخیص
خواهم نمود (۲)

یحتمل تذکردهم که معاهدات وقرار
دادهائی که ما با بعضی رؤسای خلیج داریم
مشکل بما اجازه دهد که موافقت با [illegible]
مستملکات ترکیه در خلیج بطوری که در
یادداشت ذکر شده بنمائیم ودولت بریطانیا
با کمال مسرت مشاهده می‌نماید که دودولت
امپراطوری‌مصالح و منافع مخصوص بریطانیای
کبیررا درخلیج انکارنمی نمایند [illegible] بطور
نتیجه بگیریم که برای تسهیل قرارداد [illegible]
اینکونه تمایلات قوی را مرتفع می نمایم
و غیره

نمره ۴۳۴

سرادوارد گری به سرا . نیکلسن
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰ – ۲۹
ژوئن ۱۹۰۷

۱ — نمره ۴۳۸
۲ — نمره ۴۳۰

تلگراف (نمره ۹۴)
تلگراف شما نمره ۱۱۰ (۱)

اگر مسیو ایسوالسکی مطلقا ازقبول
جمله راجع بخلیج ایران بطوری که فعلا
هست امتناع می نماید شما ممکن است این
جمله دیگررا پیشنهاد نمائید: «بریطانیای کبیر
دارای منافع وعلاقه خاصی در خلیج فارس
می باشد»

این شامل قرنطینه و غیره خواهدشد
و اگرچه بطور که ما می‌خواهیم رضایت
بخش نیست ولی از هیچ بهتراست

ما دلائلی در دست داریم که باور
کنیم تغییر فرانسه مامور خواهد شد که از
مراجعه و بذکرخلیج فارس درمقدمه طرفداری
نماید . در بین این حوادث اگرخیلی دیر
نشده باشد بهتر است یك یادوروزصبر کنید
تا بگذارند مسیو اسوالسکی از پیشنهاد
اعلامیه دیگر درمقدمه اطلاع بیابد

نمره ۴۳۵

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰
سر نیکلسن به [illegible] لندن [illegible] ژوئن ۱۹۰۷
تلگراف (نمره ۱۱۳)
قرارداد ایران

من تصور کردم که باز هم برای یك
مرتبه دیگر سعی نمایم وزیر امور خارجه‌را
قبول [illegible] جمله ای که در مقدمه میل
داریم وارد نمایم و تمام دلایل مندرجه در
تلگرام شما و دلائلی را که سابقا برای وی
شرح داده بودم مجددا توضیح دادم . مشار
الیه گفت من از این نمیترسم که روسیه مقید
و محدود شود ولی میترسم که این الحاق
باعث تولید ایرادات‌دول ثالث شود ومجددا
آنجا را که در یادداشت خود شرح داده
بود تکرار کرد

و مایل بود که تا آنجا که بدول
دیگر مربوط است هیچ ذکری در قرارداد
ما وارد نشود چون می‌دیدم بهرنحو باشد
ممکن است تعلل و مسمجه زیاد پیش آیدو
تحمیل درراه موقعیت درحمم مذاکرات موانع

۱ — نمره ۴۳۲

مهم تولید کرده وی گفتم ما نمیخواهیم سختگیر باشیم و حتی الامکان تمایلات اورا برمیاوریم ولی اگر در پارلمان ما قرار داد مزبور مخالفتی ابراز کرد شما توضیحی خواهید داد و مفاد روش توضیحات شما را نیز برای او بیان کردم و نیز در زیر جمله آخر راجع باینکه هیچ دلیلی در دست نیست که تصور کنیم « ادامه وضعیت فعلی» باعث ایجاد مشکلات بین دو دولت خواهد شد خط کشیدم.

مشارالیه توافق خودرا اظهار داشت ولی پرسید آیا ممکن است مفاد روش مسئله نوشته و باو داده شود. بوی جواب دادم که در این لحظه نمیتوانم این کار را بکنم ولی ممکن است بعدها در ضمن یك مراسله خصوصی مفاد مزبوررا بوی بنویسم. آیا شما ایرادی باینکار که میخواهم انجام دهم دارید؟ من بوی گفتم که هرچه زود بر جوابی بیادداشت وی خواهم داد و میخواهم درضمن تلگرام دیگر مسوده جواب پیشنهادی را ارسال دارم.

مشارالیه از گذشتی که ما کردیم بی‌اندازه آسوده خاطر شده وعده داد که [illegible] بسریع خاتمه [illegible] شد.

نمرهٔ ۴۳۶

سر ا. نیکلسن بسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰

سن پطرزبورغ ۲۹ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۱۵)

خط مشهد – سیستان

من بوزیر امور خارجه گفتم [illegible] دولت روسیه راجع بتمدید امتیازات [illegible] بطریق دوستانه‌ای ایجاد نماید [illegible] کنترول کامل در منطقه روسیه [illegible] را [illegible] کرد. و گفتم که بزودی جواب [illegible] یادداشت اورا راجع باین قضیه [illegible] (۱) ظاهرا او [illegible] طی [illegible]

کردم بپذیرد آیا مسوده پیشنهادی او راجع به انتقال دو خط تلگرافی قابل قبول است؟

ملاحظات

وزارت هندوستان بالحاق قسمتهای بریطانیائی خط مشهد و سیستان در منطقه بیطرف ایرادی ندارد. موضوع برای پیدا کردن نقطه مناسبی میباشد. اگر ما موفق شویم که حدود منطقه روسیه مستقیما از کاخ به نقطه تقاطع سرحدات روسیه و افغانستان کشیده شود با تسلیم قسمتی از خط مشهد و سیستان که در منطقه روسیه واقع است ضرری نبردم ام. راجع بمسئله امتیازات تلگرافی دیگر ما حاضریم که قسمت تهران و خانقین را واگذار کنیم درصورتی که بتوانیم همگام درخواست امتیازات دیگر درمنطقه بریطانیا و منطقه بی طرف تجدید قسمت تهران و اصفهان را نیز درخواست نمائیم

ش. ح.

ا. ک.

نمره ۴۳۷

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱

سن پطرزبورگ ۲۹ ژوئن ۱۹۰۷

[illegible]

[illegible] را دارم که خواب [illegible] روزمسوایسوالسکی در جواب یادداشتی که من در تاریخ ۲۶ ماه [illegible] ایشان تسلیم کرده بوده و یك [illegible] مراسله محرمانه تحت [illegible] تاریخ [illegible] ارسال [illegible]

[illegible] نمره ۱۰۹ دورجه [illegible] یادداشت را [illegible] حقوق [illegible] های درباره [illegible] وضعیت فعلی [illegible]

نیکلسن

---

۱ – نمره ۱۱۵ که موضوع [illegible] تعیین شده

ضمیمه نمره ۴۳۷

یادداشتی که ازطرف مسیوایسوالسکی بسر ا . نیکلسن در ۲۸ ژوئن تسلیم شده است

سنت پطرزبورك ۲۸ ژوئن ۱۹۰۷

وزیرامورخارجه دولت امپراطوری روسیه پس از مطالعه و دقت در یادداشت سفیر دولت بریطانیا مورخه ۱۰ر۲۳ ژوئن راجع باموراایران مفتخر است که مطالب ذیل را خاطرنشان سازد

وزیرامور خارجه دولت امپراطوری روسیه حاضر است که با پیشنهاد اصلاح فقره‌ای که در مقدمه قرارداد مربوط بتجارت سایر ملل است با تغییری که طرح شده موافقت نماید

راجع به پیشنهاد کابینه لندن درخصوص اینکه در مقدمه قرار داد نظر بمصالح و منافع خصوصی انگلستان ذکری ازحفظ وضعیت فعلی درخلیج فارس بشود چون این پیشنهاد در موقعی شده است که تقریباً مذاکرات خاتمه یافته قبل اینست که موضوع انتقادات و اعتراضات جدی واقع شود . زیرا طبعا طوری است که کاملا وضعیت وحدود قرار-داد پیشنهادی را که هیچیك از مواد اصلی آن مربوط بخلیج فارس نبوده و بهیچوجه هم نه درروسیه و نه درانگلستان مورد مذاکره و بحث واقع نشده بکلی تغییر میدهد طرح یك ماده جدید راجع بیك مسئله مهم سیاسی که اهمیت آن برهیچکس پوشیده نیست و با منافع و مصالح بسیاری ارتباط دارد بدیهی است که باب مناقشه و مباحثه را باز کرده و ممکن است نه فقط موجبات تاخیر امضای قرارداد را نسبت باموور ایران فراهم سازدبلکه باعث معوق ماندن قراردادهائی‌هم که در بین با سایر ملل‌ودول دیگر مطرح است خواهد شد

نباید از نظر فراموش کرد که در خارج حدود ایران‌مملکت ترکیه واقع‌است که تقریباً بیش از نصف ساحل خلیج فارس تعلق باو دارد و او را باید از علاقه‌مندان مستقیم باین‌موضوع‌شمرد همچنین‌دول‌دیگری هستند که اگر این‌فقره در قرارداد گنجیده شودتصورخواهند کرد که بحقوق آنها تجاوز شده است

بنا براین ازهر چیزی که ممکن است اسباب سوء تفاهم سایر دول واعتراض برقراردادی باشد که مابین روسیه وانگلیس منعقد میشود خیلی لازم است احترازشود

این نکته قابل تردید نیست که قرار داد بشکل کنونی با منافع هیچیك از دول تماسی ندارد و از این لحاظ ممکن نیست مورد هیچ قسم اعتراض اساسی واقع شود ولی ماده پیشنهادی کابینه لندن شك ندارد که باعث یك هیجان و اضطراب شدیدی خواهد شد وحتی ممکن است علت و سبب یك حادثه ناگواری نظیر حادثه ای که پس از قراردادانگلیس وفرانسه راجع بمراکش رخ داد واقع شود

این قبیل دلائل است که وزیر امور خارجه دولت امپراطوری روسیه را وادار میکنند که با کمال اصرار از کابینه لندن خواهش کنند که ازپیشنهادخود راجع بذکر کردن منافع مخصوص بریطانیا در خلیج فارس در مقدمه قرارداد لطفا صرف نظر نمایند .

ازطرف دیگر بدیهی است که در صورت انجام این خواهش کابینه امپراطوری روسیه نمی‌تواند منکر وجود مصالح ومنافع مربوره باشد وهمچنین امتناع ندارد که در آتیه نزدیکی لدی‌الاقتضا باکابینه لندن موضوع خلیج فارس را مطرح مذاکره قرار دهد

اماراجع بترسیم خط سرحدی منطقه روس که در یادداشت سفارت قید شده وزیر امورخارجه امپراطوری روسیه قبول میکنند که‌این موضوع یك اصلاحی است که بمنزلهٔ ناسخ مسوده اولیه قرارداد محسوب میشود

نمره ۴۳۸

سرا . نیکلسن به سرادواردگری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰سن‌پطرزبورك

۳۱ ژوئن ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۱۵۰)

بعد از اینکه من وزیر امور خارجه ملاقات کردم تلگراف نمره ۹۴ شما (۱) واصل گردید ولی اکنون راجع بالحاق جمله تازه بوی مینویسم واورا تحریك بقول آن مینمایم وبوی نشان میدهم که این جمله باعث ایراد دول ثالث نخواهد شد زیرا حاکی از حقیقتی است که راجع بان هیچ ایرادی وجود ندارد وایرادات وی راجع بعبارات قبل باین جمله وارد نیست وقرار دادرا با خطری که وی پیش بینی می کرد مواجه نخواهد نمود وراه حمله وتعرضی را بقرارداد باقی نمیگذارد و روسیه را بهیچ چیز مقید نمینماید . و نیز تذکر دادم که اغلب مردم درانگلستان (قراردادی ؟) را راجع بایران که هیچ ذکری از منافع انگلستان درخلیج در آن نشده ناقص می دانند و چنین قرار دادی تمایل عمومی را باستقبال آن که حصول آن این قدر مهم است ضعیف مینماید

من اطمینان دارم که مشار الیه با جمله « حفظ وضعیت فعلی » موافقت نخواهد کرد .

راجع بمداخلات فرانسه جسارتا تذکر میدهم که دراین لحظه این موضوع باعث پیدایش دولت ثالثی درجریان مذاکرات است که تاکنون تنها بین خود ما بوده است و قضایارا پیچیده ومشکل خواهد نمود . بحتمل وزیر امور خارجه از اینکه ما یك طرف ثالثی را محل اعتماد قرار داده ایم اشکالی پیش بیاورد وشاید خودش را درشور با آلمان آزاد بداند واین خیلی سخت ومشکل است

نمره ۴۳۹

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱

سن پطرز بورك ۳۰ ژوئن ۱۹۰۷

(نمره ۳۲۵)

آقا ؛

من بموجب ماموریتی که داشتم دیروز بدیدن مسیو ایسوالسکی رفته وبوی گفتم که ایراداتی را که درموقع مصاحبه من باخودتان درتاریخ ۲۴ ماه جاری راجع بالحاق جملهٔ درباره علاقه خاص بریطانیا درادامه وضعیت فعلی درخلیج فارس وارد نمودید بهسرادوارد گری ابلاغ داشته ام . وبرای جناب ایشان توضیح داده ام که این تذکر بهیچ صورت روسیه را مقید نمینماید که اقداماتی بنماید و هیچگونه الزامی متوجه آن نمیکند وچیزی غیر از این نیست که فرضا اگر بریطانیای کبیر ویك دولت دیگر راجع بخلیج فارس مباحثات یا اختلافاتی داشتند بموجب آن روسیه بیطرف بماند . بعلاوه این جمله اعلام یك حقیقت غیر قابل انکاریست وفقط بمنزله توضیحی است حاکی از اینکه بریطانیای کبیر علاقمند است که در وضعیت فعلی که خلیج فارس وارد مداخلاتی نشود . من هیچ نمیفهمم برایچه دولت روسیه باید درقبول پیشنهادما اشکالاتی بنماید . بعلاوه میخواهم بشما آزادانه بگویم که در انگلستان یك قسمت مهم از آراء عمومی قراردادیرا در مورد ایران که ذکری از مصالح بریطانیا درخلیج فارس از آن نشده باشد ناقص میدانند واین موضوع از استقبال عمومی در قبول قرار داد خواهد کاست واین باعث تاسف خواهد بود

مسیو ایسوالسکی اظهار داشت که البته من بهیچوجه روسیه را در صورت قبول تدوین مقدمه برحسب میل ما مقید باقداماتی نمیدانم ولی انچیزی که او را وادار برد کردن فقره مزبور مینماید این نیست ، شما میگوئید که این حقیقت که بریطانیای کبیر دارای علاقه خاصی بادامه وضعیت فعلی میباشد حقیقتی است غیر قابل انکار ولی آیا این حقیقت عموما شناخته و تصدیق شده ؟ و آیا منظور اصلی از « وضعیت فعلی » چیست ؟ من برای او مطالب اعلامیه لورد لانسداون مورخه ۱۹۰۳ را تکرار کردم ونظریاتی را که شما درضمن تلگراف نمره ۹۳ خود مورخه ۲۷ ماه جاری شرح داده بودید برایش توضیح دادم .

۱ـ نمره ۴۳۴

جناب ایشان اظهار داشتند که تمام اینها ممکن است از طرف دول دیگر ترکیه یا آلمان مثلا مورد توجه و استیضاح واقع شود . ایراد اصلی من همانطور که دو شنبه گذشته بشما گفتم ، و در ضمن یاد داشت مورخه ۲۷ ماه جاری خود نیز تکرار کردم اینست که شما در لحظات اخیر پیشنهاد الحاق جمله‌ای را مینمائید که موقعیت قرار دادرا که تاکنون غیر قابل بحث بوده تغییر میدهد و آنرا در مرحله‌ای که بسیار قابل مباحثه‌است وارد مینمائید. قرارداد بطوری که در اول طرح ریزی‌شده‌هیچ حق‌وهیچ بهانه ای بهیچ دولت دیگری نمیدهد که راجع بان صدائی بلند کنند . و چنانکه شما گفته اید بمنزله یك آلت گذشتی مابین روسیه و انگلستان بوده و جز بامنافع این دو مملکت‌اصطکاکی بامصالح دیگران ندارد خلاصه‌قرارداددریك‌طریق‌سلامتی که ازهر تعرض‌مصون است طرح شده بود

ولی اکنون شما میخواهید نکاتی‌را که‌مورد علاقه دول دیگر نیز میباشد تذکر دهید و میخواهیددرقرارداد باروسیه‌تاکیدی نمائید که علاقه خاصی در ادامه وضعیت‌فعلی دارید و روسیه میبایست آنرا بپذیرد .

آیاترکیه راجع بکویت‌مثلا،وضعیت موجوده‌را تصدیق و قبول کرده ؟ آیاآلمان راضی و خورسند خواهد بود که راجع بعلاقه مخصوص بریطانیا درخلیج فارس در قراردادی که بوی قول داده شده است که تنها مؤثر در امور بین روسیه و انگلیس یا سرحدات متقابله آنهااست رسماذکری نشود؟ پس‌ماقرارداد خودرا بااشکالات و شکایتهائی که نمیدانم چه نتایج دیگری داشته باشد مواجه مینمائیم و در اینصورت می بایست راه آهنی‌را که تاکنون در پیش داشته ایم ازدست بدهیم . مشارالیه ازما خواهش کرد که راجع باین جمله وذکری ازخلیج‌فارس درقرارداد اصرار نکنیم و گفت اگر شما مصر بشوید من‌مجبورم قرارداد‌را بطوریکه با دیگران مورد شور قرار دهم و تاخیر و تعلل زیادی بوجود میاید .

من بجناب ایشان گفتم که نمیخواهیم سخت گیر باشیم و مجددا هنگامیکه او نظریات خودرا ادامه می‌داد بعضی ازدلایل‌خودمانرا بوی تکرار کردم . درپایان صحبت گفتم که در بین این حوادث دولت متبوعه من‌حاضر خواهد بود که ازدرخواست‌خود برای الحاق آن جمله صرف نظر کند ولی اگر قرار داد درپارلمان راجع به‌نکته‌ای که‌دراطراف آن بحث میکنیم مورد حمله واقع شود (و بطورقطع خواهد شد) سرادوارد گری مجبوراست راجع بان توضیحاتی بدهد . و ما مجدداً اعلامیه لوردلانسداون مورخه ۱۹۰۳ را تائید نموده و توضیح میدهیم که ازآنجائیکه قرار داد بیشتر راجع بان‌قسمت از نواحی ایران است که مشرف بسرحدات متقابل‌میباشد و دارای جنبه گذشت‌است‌شرط عقل نمیباشد که‌درضمن‌آن یك اعلامیه ای راجع به‌منافع مخصوص درخلیج فارس که ممکن‌است تصورشود مورد علاقه دول‌دیگر هم هست الحاق گردد ولی البته هیچ دلیلی در دست نیست که تصور کنیم که (ادامه وضعیت فعلی در خلیج فارس) باعث ایجاد مشکلاتی آن بین‌دودولت خواهدشد

جناب ایشان اظهار داشتند که‌ایرادی بان ندارند وازمن درخواست نمودند که موضوع را کتباً بایشان یاد داشت کنم . من گفتم از آنجائی که این خلاصه ای از یك مشروحه عمومی است که بعدها باید صادر شود مشکل بتوانم اینکار را بکنم . ولی‌شاید بتوانم درآینده درضمن‌یك‌مراسله خصوصی مطلب را بوی اطلاع دهم

من اطمینان کامل دارم که نخواهم توانست مسیو ایسوالسکی را از نقطه ای که بان تکیه داده تکان بدهم و همچنین اطمینان دارم که اصرار از طرف ما برای امتحان آن جمله در اولین وهله باعث وقفه مذاکرات تا یك مدت طولانی خواهد شد و نباید در راه موفقیت آن مخاطره ای ایجاد نماید . من هیچ امیدی ندارم که‌مسیو

ایسوالسکی را وادار بتغییر نظریه خود در این مسئله بنمایم وتصور میکنم اگر در ملاقات دیروز کوشش برای اجرای این منظور نمی کردم از این نکته صرف نظر نموده و باین طریق باعث تسریع و تسهیل مذاکرات را راجع بموارد دیگر فراهم میکردم بهتر بود ولی نظر ببعضی ملاحظات دیگر و دستوری که شما داده بودید و اهمیتی که دولت اعلیحضرت پادشاهی بریطانیا باین موضوع می دهد بعد از تاملات دیگر تصور کردم بهتر است باز کوششی بکنم که با کمال تاسف اینك باید بگویم بی فایده بود ،

ا . نیکلسن

نمره ۴۴۰

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱ ۳۷۱

سن پطرزبورك اول ژوئیه ۱۹۰۷

(نمره ۳۵۴)

آقا: مفتخراً توضیح میدهد که تلگراف نمره ۹۴ شما مورخه ۲۹ ماه گذشته بعد از ملاقات من با مسیو ایسوالسکی در آنروز واصل شد و اگرچه من باو گفته بودم که دولت متبوعه ام نظر بایرادات قوی شما راجع بگنجانیدن جمله « وضعیت فعلی در خلیج فارس » در ضمن مقدمه چندان مصر نخواهد بود ، باز بنظر من رسید که باوجود این می بایست اصلاحات پیشنهادی مندرجه در تلگراف فوق الذکر شما را بوی اطلاع نمایم و کوشش کنم که او را بنظریات دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا با شکل اصلاح شده آن ، جلب نمایم لذا بحساب ایشان یك مراسله خصوصی نوشتم که یك سواد از آن را جوفا ارسال می دارم

من در ضمن مراسله خود کوشیدم که نقایص جمله اصلاح شده را برای وی تشریح نمایم و توضیح دهم که قبول آن تولید هیچ اشکالی نخواهد کرد . بنظر من بهتر است این مسئله را کنار گذاشت زیرا من اطمینان دارم که فشار متمادی و سخت مفید واقع نشده و یحتمل مشکلات مهمی تولید نماید

شما لطفا در تلگراف خود به من اطلاع دادید که ممکن است سفیر فرانسه در اینجا مامور شود که بطرفداری ما با دولت روسیه داخل مذاکره شود . من با نهایت احترام اجازه می خواهم عرض کنم مداخله یك دولت ثالث باعث اشکال و پیچیدگی می شود . در ابتدای تاملات و مطالعات من توافق نظر حاصل شد که مذاکرات باید محرمانه جریان یابد (رجوع شود بمراسله نمره ۳۳۳ مورخه ۲۹ ژوئن ۱۹۰۶ من) و من هیچ دلیلی در دست ندارم که مسیو ایسوالسکی با کمال امانت این تعهد را اجرا نکرده باشد

از طرف بریطانیا باستثناء بعضی علامات طبیعی و عمومی از پیشرفت مذاکرات در نظر نمایندگان دول ژاپون ، و فرانسه هیچگونه نکات و دقایقی افشاء نشده و مذاکرات فقط در میان دولتین جریان داشته و مخصوص آنها بوده است ، اگر در این لحظه مسیو ایسوالسکی مطلع شود که در فرانسه درخواست شده که از پیشنهاد ما طرفداری نماید می ترسم او تصور کند که بالاخره با دول دیگر مشورت کند یا آنهارا محرم کار خود قرار دهد و هیچ شکی نیست که در این صورت که آلمان علاقه و منافع آنرا در نکته‌ای که فعلا مورد بحث است مهم میداند مراجعه نماید در نظر من خیلی بد و نامطبوع است راجع قرار داد ایران باب مراوده بین کابینه سن پطرزبورك و برلن باز شود و مخصوصا اصرار میکنم که فرصت شروع این مراوده داده نشود . مسیو بوپارد راجع باین مطلب چیزی بمن نگفته است و من اطمینان دارم که معظم الیه قبل از هر اقدامی با من صحبت خواهد کرد .

اگر ایشان بمن اطلاع بدهند که حاضر برای اقدام و عمل هستند من از ایشان خواهش خواهم کرد که این کار را بتعویق اندازند تا مراتب را باطلاع شما برسانم .

ا . نیکلسن

ضمیمه مراسله ۴۴۰

سن پطرز بورك ۱۷ ژوئن ۱۹۰۷

سرا . نیکلسن بمسیوایسوالسکی

وزیر مختار عزیزم — دیروز عصر مراسله از سرادواردگری دریافت کردم که راجع بوضعیت خلیج فارس یك عبارت جدیدی پیشنهاد کرده که اینك باطلاع شما میرسانم

پیشنهاد دولت متبوعه من اینست که در مقدمهٔ قرارداد فقط این جمله گنجانیده شود : « ... چون بریطانیای کبیر منافع و مصالح مخصوص در خلیج فارس دارد »

دیروز باطلاع جنابعالی رسانیدم که برای رفع اعتراضات و ایراداتی که کرده بودید ما از درج جمله « حفظ وضعیت فعلی در خلیج فارس » صرف نظر میکنیم ولی امید وارم ذکر کلماتی که فوقا پیشنهاد شده و جای هیچگونه ایراد و اعتراض باقی نمیگذارد مورد قبول جنابعالی واقع شود

این جمله حاوی یك امر غیر قابل تردیدی است که هیچکس نمیتواند آنرا انکار کند و قرار داد فعلی ما را باهیچیك از خطراتی که جنابعالی راجع « بحفظ وضعیت فعلی » یاد آوری کرده بودید مواجه نمی سازد ودولت روسیه نیز هیچگونه تعهدی نکرده است

عبارتی که پیشنهاد کرده ام این قرارداد را دریك جاده بی خطری سوق خواهد داد که هیچیك از دول هرچند سوء ظن هم داشته باشند بعد از آنکه از مضمون آن مطلع شدند نمی توانند درآن راه اعتراضی پیدا کرده یا از آن شکایتی داشته باشند :

فعلا اجازه دارم باطلاع جنابعالی برسانم که خیلی اشخاص درانگلیس هستند که عقیده دارند که یك قراردادی درموضوع ایران هرگاه بهیچوجه ذکری ازمنافع انگلستان در خلیج فارس درآن نشده باشد یك قرار داد ناقص است و استقبال عمومی که انتظار میرود در محافل سیاسی انگلستان از آن بعمل آید خیلی ضعیف خواهد بود

وزیر مختار عزیزم - از این جهت خواهش میکنم پیشنهادی را که خدمت جناب عالی باصمیمیت تقدیم داشته ام با نظر مساعدت تلقی فرمائید ومن امیدوارم که عنقریب تمام مذاکرات ما بخوشی و عاقبت بخیری خاتمه یابد   با احترامات فائقه ا. نیکلسن

۴۴۱

سرا. نیکلسن به سرادواردگری سن-پطرزبورك ۲ ژوئیه ۱۹۰۷

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰

تلگراف (نمره ۱۱۷)

قرارداد ایران ماده ۱

در متن قرار دادی که بمن ارسال شده میبینم در ترسیم خط روسیه اصفهان حذف شده تصور میکنم از قلم افتاده باشد زیرا ما باصفهان ایرادی نداشتیم وخط باید از آنجا عبور کند (۱)

۴۴۲

سرا. نیکلسن بسرادواردگری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰

سن پطرزبورك ۳ ژوئیه ۱۹۰۷

تلگراف نمره ۱۱۸

تلگراف من (نمره ۱۱۵)(۲) خلیج فارس

امروز صبح من جواب مراسله خود را از وزیر امور خارجه دریافت داشته ام(۳) مشار الیه می گوید پیشنهاد جدید را با صمیمی ترین تمایلات برای حصول توافق نظر موردمطالعه قرارداده ولی متاسف است که تردیدات و تاملات مندرجه دریادداشت او مرتفع نشده و میگوید اگرچه پیشنهاد جدید تا اندازه زیادی منافع ومصالح دول ثالث را مراعات مینماید ولی ایراد اساسی را مبنی براینکه یك عامل کاملا جدیدی را

---

۱ — در تلگراف جوابیه سرادواردگری نمره ۹۵ مورخه ۲ ژوئیه شرح داده شده که حذف اصفهان « اشتباه مطبعه » بوده است

۲— تلگراف تحت نمره ۴۳۸

۳— تحت نمره ۴۴۰

داخل قرارداد میکنند وازمنظور اصلی دور
است مرتفع نمیسازد. درحقیقت خلیج فارس
بطور کلی نمیتواند یك قسمت کامل یاتابع
ایران محسوب گردد مسائلی که مربوط به
آن میباشد.دارای جنبه پیچیدگی و اشکال
بوده و با مصالح گوناگونی اصطکاك پیدا
میکنند وباین جهت آنها را درداخله حدود
قرارداد گنجانیدن اشکال‌دارد. دولت روسیه
با تدوین این ایراد نمیخواهد مقامی را که
بریطانیای کبیر در خلیج احراز نموده رد
کند و این منظور نیز در نظر نیست که
راجع باین مطلب بعد ها با دولت بریطانیا
تبادل افکاری بعمل آید . ولی ازآنجائیکه
با نهایت صمیمیت مایلیم که با سرعت هرچه
تمامتر بیك توافق نظر معینی راجع بنکاتی
که‌مورد بحث فعلی میباشد ترسیم‌مجددا از
دولت بریطانیا تقاضا میکنند پیشنهاد خودرا
برای تذکر منافع مخصوص خود درخلیج
فارس درمقدمه قرارداد مسترد دارد

من‌میترسم نبادامداومت برای قبولانیدن
این‌مسئله بیفایده و بی ثمر باشد . من بهترین
مجاهدات‌خودرا نموده ام که اورا بانظریات
خودمان‌موافق کنم و لی‌مطمئن میباشم‌ایرادات
او مرتفع نخواهد شد . دیروز مشارالیه در
نزدامپراطور بود و شاید بااعلیحضرت ایشان
مشورتی بعمل‌آورده باشد واگر ما راجع
باین مسائل فشار های بیشتری وارد کنیم
ممکن‌است راه قرارداد بطور کلی مسدود
گردد .

با دریافت جواب فوری باین تلگراف
کمال امتنان حاصل خواهد شد

۴۴۳

سرا.نیکلسن بسرادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱
(نمره ۳۵۹)
سن پطرزبورك ۳ ژوئیه ۱۹۰۷

آقا . درتعقیب مراسله نمره ۳۵۴ خود(۱)
مورخه اول ماه جاری . افتخار آنرا دارم
که سواد مراسله ای را که امروز از
مسیو ایسوالسکی دریافت داشته‌ام وموضوع
آنرا راجع بمسئله منافع بریطانیای کبیر
در خلیج فارس درضمن تلگرات نمره ۲۱۸
مورخه امروز خود (۱) معروض داشتم
ارسال نمایم

من هیچ امیدی نمی بینم که بتوان
ایرادات مسیوایسوالسکی‌را بذکر «مصالح
مخصوص» در ضمن قرار داد مرتفع نمود :
وبایدآزادانه عقیده خودرا مبنی براینکه
اصرار دردرخواست ما ممکن است تامدتی
سه باب مذاکرات را بنماید بیان نمایم و
اگر ما از پیشنهاد خود منصرف نشویم
بالاخره مذاکرات منقطع خواهد شد

امروز بعد ازظهر مسیو ایسوالسکی
رجوع بموضوع نموده ودلائلی راکه سابقا
شرح‌داده بودمجددا بیان‌کرد . تنهاتذکری
که من دادم جوابی بود بتوضیحات اومبنی
براینکه خلیج فارس تنها در داخل آبهای
ارضی ایران‌واقع نیست.و گفتم یحتمل‌ممکن
باشد آنقسمت از خلیج فارس را که در
اطراف سواحل ایران و بالاخره داخل در
دائرهٔ قرارداد محسوب میشودتعیین نمائیم‌او
جواب‌داد که اجرای‌این نظریه غیرممکن‌است
و نخواهد توانست ایرادات را مرتفع نماید
باین‌جهت‌من از ادامهٔ مذاکرات خود داری
کرده و گفتم موضوع را باطلاع دولت
متبوعه‌خود رسانیده وباید منتظر جواب‌آن
بشوم
ا . نیکلسن

ضمیمه نمره ۴۴۳

مسیو ایسوالسکی به سر ا .نیکلسن
سن پطرز بورك – ۱۹ ژوئن –۲
ژوئیه ۱۹۰۷

سفیر عزیزم در مراسله مورخه ۱۷
۳۰ژوئن سال جاری خودتان عبارت‌جدیدی
میل دارد در مقدمه قرارداد گنجیده شود
ذکر نموده بودید . بجای اینکه سخنی‌از
« حفظوضعیت‌فعلی در خلیج فارس »چنانکه

۱ – نمره ۴۴۰

۱ – تلگراف قبل

در موضوع خلیج فارس که سرادوارد گری
قبلا پیشنهاد کرده بودند بمیان آید وزیر
امور خارجه بریطانیای کبیر خواسته است
که فقط از مصالح و منافع مخصوص بریطانیای
کبیر در خلیج فارس ذکری بمیان آید

باکمال صمیمیت میل دارم که برای
حصول موفقیت در این مقام پیشنهاد جدید
ایشان را مورد مطالعه قرار دهم ولی باید
باکمال تاسف خاطر نشان سازم که بلاشك
بعقیده من همان اشکالاتی که راجع بخلیج
فارس در پیشنهاد سابق موجود بود و در
یادداشت ۱۴ ژوئن خود بان اشاره کردم در
این پیشنهاد نیز وجود دارد

هرچند عبارت پیشنهاد جدید طوری است
که منافع دول ثالث را در یك حدود وسیعی
رعایت می کند ولی عمده ایراد ما باز بحال
خود باقی خواهد بود و آن اینست که در
قرارداد ایران یك باب کاملا جدیدی را
که بهیچوجه با نقطه نظر اصلی ما ارتباط ندارد
مفتوح می سازد

فی الحقیقه خلیج فارس با تمام حدود
و جهاتش را نمی توان مثل یك قسمت مشخص
ملاحظه نمود همچنانکه نمیشود آنرا متعلق
بدولت ایران تنها دانست

بهمین جهت مسائل مربوطه به آن نیز
ترتیب منظمی دارد که با مصالح مختلفه تماس
پیدا خواهد کرد

بنا بر این خیلی مشکل است که تمام
آنها را در چهاردیوار یك قرارداد مطروحه
محصور ساخت

من بدون تردید تکرار می کنم که
با وجود اعتراف به این اعتراض از طرفی
هم وضعیت و موقعیت انگلستان در خلیج
فارس قابل انکار نیست و هیچ عیبی هم ندارد
که بعدها اگر موقع مناسبی بدست آمد در
این خصوص با کابینه لندن تبادل نظر بعمل
آید ولی چون صمیمانه مایلم که حتی الامکان
هرچه زودتر در نقاط نظر اساسی که
موضوع عقد قرارداد فعلی راجع بایران است
توافق نظر قطعی حاصل شود لذا یکبار
دیگر خواهشمندم دولت بریطانیا از پیشنهادات
مبنی بر ذکر منافع مخصوص خود در خلیج
فارس در مقدمه قرارداد صرف نظر نماید

مخلص صمیمی شما ایسوالسکی

نمره ۴۴۴

سرادوارد گری به سرا. نیکلسن

وزارتخارجه ۳۷۱ر۳۷۰ ۵ ژوئیه ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۹۹)

تلگراف شما نمره ۱۱۸ (۱)

ما زحماتیرا که شما برای گنجانیدن و
ذکر مصالح مخصوص ما در خلیج ایران
در ضمن قرار داد تحمل کرده اید و مسیو
ایسوالسکی مایل نیست آنرا بپذیرد تقدیر
می نمائیم.

اکنون شما باید کتبا باطلاع ایشان
برسانید که در تعقیب نظریات ایشان و برای
تسهیل خاتمه قرار داد ما حاضریم که از
پیشنهاد خود مبنی بر ذکر علاقه ما به ادامه
وضعیات فعلی در خلیج فارس در ضمن مقدمه
صرف نظر نمائیم و ما از مشروحه او در
ضمن یادداشت حاکی از اینکه دولت روسیه
انکار نمی کند که بریطانیای کبیر مصالح
مخصوصی در ادامه وضعیت فعلی در خلیج
فارس دارد یاد داشت برمیداریم (۲)

شما باید اضافه کنید که نظر به آراء
عمومی این مملکت فریضه من است که راجع
بنظریات خودمان در اطراف موقعیت ما در
خلیج فارس و در رشته ادامه وضعیات فعلی
در خلیج مزبور اعلامیه‌ای انتشار دهیم و بگوئیم
ما دلائلی در دست داریم که مسئله خلیج
فارس تصور نمیرود بین ما و دولت روسیه
تولید اشکالی نماید

من بعدها مواد اعلامیه پیشنهادی را
بشما اطلاع خواهم داد.

۱- نظر به ایرادات وارده برقید کردن

---

۱ - نمره ۴۶۲

۲ - نمره ۴۳۱ و نمره ۴۶۳

۳ - این ملاحظات در ذیل سواد تلگرافی
که بالاخره باین شکل در آمد مندرج است

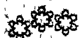
موضوع خلیج فارس درقرار داد با روسیه من پیشنهاد مینمایم که این جمله حذف شود : ولی این مخالفت ها قطعاً ما را اداد بمبارزه راجع باین موضوع خواهد نمود ؛ شاید آنها قبول قرار دادرا موکول بتصویب اعلامیه لوردلانسداون نمایند : درهر صورت ما مجبور به نشر اعلامیه ای میباشیم و تصور میکنم بواسطه تاکیدسرا. نیکلسن بارسال جواب این تلگرام باید ارسال شود

این عبارات (که من برای مراجعه ضمیمه مینمایم) (۱) ازلحاظ لفظ خیلی قوی میباشد ولی در مطلب چندان اهمیت ندارد من چیزیرا ترجیح میدهم که کمتر تهدید آمیز و بیشتر متضمن مطلب باشد . در عین حال من خیلی مسرور خواهم بود که این تلگراف که باحذف موضوع خلیج فارس از قرار داد موافقت مینماید و بدولت روسیه اطلاع میدهد که برما لازم است اعلامیه ای صادر کنیم وموضوع آن از چه قرار است بدانم بتصویب خواهد رسید اگر لوردریپون رئیس الوزراء ومستر مورلی با آن موافق باشند تصور نمیکنم لازم باشد تسلیم کابینه بشود ، گرچه مواد اعلامیه پس ازاینکه حاضر شد ، باید بجریان بیفتد .

ادوارد گری ۴ر۷ر۹۰۷

۲ ـ من کاملا با این تلگراف که پیشنهاد شده برای سرا ، نیکلسن ارسال کردد موافقم راجع باعلامیه لوردلانسداون، موقعی که آنرا شنیدم ، تصور میکردم وهنوز هم تصور میکنم جمله ای را که من زیر آنرا خط کشیده ام بدون لزوم تهدید آمیز بود(۲) امید وارم که بعضی جملات کـه بیشتر موافق بازبان سیاسی باشد درضمن هر اعلامیه ای که بنا است در پارلمان منتشر شود بکار برده شود ر .

من مرددم که آیا ذکر جمله آخر در تلگراف به نیکلسن اینقدرهـا ارزش داشته باشد یاخیر . تصور میکنم باین بهانه که دولت روسیه رادر موردی که میترسد او را بادولت آلمان مواجه مینماید مورد ایراد واقع شود (تقریبا همانطور که در عبارات مقدمه نگاشته شد) درهر صورت من فشار نمی آورم

تصور میکنم اعلامیه لانسداون مورد مطالعه واقع شود .

ج.م.م ۴ر۷ر۹۰۷

من باتلگرام موافقم . ح.ك.ب

نمره ۴۴۵

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰

سن پطرزبورك ٦ ژوئیه ۱۹۰۷

تلگراف نمره (۱۲۲)

تلگراف شما نمره ۹۹ (۱)

تصور میکنم پارلمان در اواسط اوت تشکیل شود و باین جهت این موضوع خیلی اهمیت دارد که قرارداد منتها اگر زیاد هم طول بکشد تـا اواخر این ماه خاتمه یابد : برای اینکه اجازه داده شود کـه اعلامیه راجع بخلیج فـارس صادر گردد من وزیر امورخارجه را وادار میکنم که هر چه زودتر جواب خود را راجع بافغانستان بدهد و من بهترین مجاهدات خودرا برای ختم قرارداد مبذول میدارم و باو گفته ام که تاسه هفته باید کاررا خاتمه دهیم .

من کمی بیم دارم مبادا باآن زودی که مایلیم نتوانیم امضاء کنیم و پیشنهادات آنها راجع بافغان کمی تولیداشکال نماید . ولی اگرما نتوانیم قبل از تشکیل پارلمان قرار-داد ها را بامضاء برسانیم و فرصت صدور اعلامیه بتاخیر افتد من بانهایت توقیر پیشنهاد

---

۱ ـ درج نشده

۲ ـ جمله ای که لورد ریپون زیر آنرا خط کشیده جمله سوم بود که راجـع بود به تاسیس بحریه برای بندری توسط یك دولت ثالث

۱ـ مراسله قبل

میکنم که برای رفع مشکلات اجازه دهید در
ضمن مراسله ای راجع بقرار داد شرح دهم
که بر حسب دستور شما من راجع موضوع
مزبور را بوزیر امور خارجه ابلاغ نموده
ام و بعد مواد اعلامیه را شرح دهم (باید
مراجعه باصل شود) مراسله مزبور باید با
اصل قرار داد انتشار یابد

نمره ۴۴۶

سر اداوارد گری به سر ا . نیکلسن
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۰ ۸ ژوئیه ۱۹۰۷
تلگراف نمره ۱۰۲

تلگراف شما نمره ۱۲۲ . موضوع
اینکه قرار داد قبل از تشکیل پارلمان میبایستی
خاتمه یابد انقدر ها اساسی نیست و بیحتمل
بهتر است که اعلامیه راجع بخلیج فارس در
ضمن مراسله ای از طرف شما بمن یا از طرف من
بشما مندرج باشد که با خود قرارداد انتشار
یابد . من منتظرم تمایلات مسیو ایسوالسکی
را به اینکه قرارداد زود خاتمه یابد مشاهده
نمایم ولی لازم نیست تا موقعی که شما اطمینان
دارید از طرف او مسامحه نمیشود فشارهائی
از طرف ما که باعث تسهیل کار او است
بعمل آید

نمره ۴۴۷

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱
سن پطرزبورک ۹ ژوئیه ۱۹۰۷
(نمره ۳۶۹)

آقا : افتخار آنرا دارم که جوفاً یك
سواد از یادداشتی را که مسیو ایسوالسکی
دیروز برای من ارسال داشت و متضمن خط
جدیدی برای روسیه است که نظریات دولت
بریطانیا را برمیاورد ارسال دارم .

من مضمون این یادداشت را در ضمن
تلگراف نمره ۱۲۳ خود مورخه دیروز معروض
داشتم (۲)   ا. نیکلسن

ضمیمه نمره ۴۴۷

یادداشت ضمیمه مراسله مسیو ایسوالسکی
به سر ا. نیکلسن

نظر باینکه دولت بریطانیای کبیر
نسبت بقطعه شرقی خطیکه منطقه منافع و
مصالح روسیه را در ایران تعیین میکند و
درماده اول طرح قرارداد راجعه بامور ایران
ذکر شده میل دارد که خط مزبور از حدود
ایران و افغانستان تجاوز نکند و بطوریکه
قبلا دولت انکلستان پیشنهاد کرده است
بذوالفقار منتهی نشود بلکه محل تقاطع
سرحدات روس و ایران و افغانستان را شامل
باشد دولت امپراطوری روسیه حاضر است
این خواهش را پذیرفته وقبول کنند که یك خط
مزبور شامل خط مفروض باشد که از کاخ
منحرف شده و خواف و تربت شیخ جام را
قطع و کوه بنی تك را خارج از منطقه روس
قرار میدهد تا جائی که بمحل تقاطع سه سرحد
برسد تا باینواسطه رضایت خاطر دولت مزبور
بواسطه قبول شرایط فوق بعمل آید .

وزارت امور خارجه امیدوار است
که کابینه لندن لطفا از این روح صلح طلبی
و مسالمت آمیزی که دولت امپراطوری
روسیه بوی نشان داده ودوستی خود را بمنصه
ثبوت رسانیده و کاریز و کوه بنی تك را در
خارج از حدود فوق الذکر قبول و از اینکه
منتهی بحدود ذوالفقار شود صرف نظر نموده
است قدر شناسی کرده و موافقت نماید که
پیشنهاد فوق الذکر مورد قبول واقع شود .
سن پطرزبورك ۲۵ ژوئن ۸ ژوئیه ۱۹۰۷

نمره ۴۴۸

وزارت هندوستان بوزارت خارجه
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱

معاون وزارت هندوستان ادعیه خالصانه
خود را بمعاون وزارت خارجه تقدیم میدارد
مطابق دستور مستر مورلی وزیر برای اطلاع
وزیر خارجه سواد تلگرافی را از نائب ـ
السلطنه مورخه ۱۴ و ۱۹ ژوئیه راجع به
مذاکرات انکلیس و روس در مورد ادامه
وضعیت فعلی در خلیج فارس ارسال مینماید
وزارت هندوستان ۲۰ ژوئیه ۱۹۰۷

ضمیمه ۱ نمره ۴۴۸

حکومت هندوستان بوزارت هندوستان
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱
تلگراف ۱۴ ژوئیه ۱۹۰۷

وزارت خارجه . تلگراف مورخه ۹

۲ — درج نشده

ژوئیه شما (ایران) و مراسله سرادوارد
گری به سرا. نیکلسن مورخه ۹ ژوئن با
مراسله اداره سیاسی مورخه ۲۱ ژوئن واصل
گردید. دولت هندوستان خیلی متاسف است
که ممکن نشده است موضوع علاقه بریتانیا
را باادامه وضعیات فعلی در خلیج فارس در
مقدمه قرارداد تذکر دهید. زیرا این تذکر
ممکن بود قسمت زیادی از تردیداتی را
که در مورد فواید قرار داد دارد مرتفع
سازد. راجع به پیشنهاد اصلاح شده مبنی
بر اینکه مشروحه مسیو ایسوالسکی را در ضمن
یک بیانیه در نظر بگیریم و رعایت نمائیم.
بدون تردید دولت اعلیحضرت پادشاهی
بریطانیا نکاتی را که در ضمن مراسله
اسپرینگ رایس نمره ۳۵۵ مرسوله از سن
پطرز بورگ مورخه ۲۶ اکتبر ۱۹۰۷ حاکی
از این که تعهدات شفاهی یا کتبی بمنزله
یک اعتبار موقتی است که بر حسب تغییرات
حوادث تغییر می یابد و دولت روسیه معتقد
است که تعهدات روسیه گاهی فقط از لحاظ
مقاصد پارلمانی مورد قبول واقع می‌شود در
نظر دارد. نکات مندرجه در مراسله سرشارل
اسکات نمره ۱۱ مورخه ۷ ژانویه ۱۹۰۴
که موضوع مذاکرات با کنت لامسدورف را
راپورت میدهد همین نظریه را تایید مینماید
و حاکی است از اینکه دولت روسیه بطور
واضح راجع بدائمی بودن این قبیل تعهدات
از ابراز فکر خویش خود داری می نماید
ما هیچ نمیدانیم برایچه مسیو ایسوالسکی
قبول نمی کنند که این جمله در مقدمه ذکر
شود ولی تعلل او در ایموضوع ممکن است
مربوط به بعضی از همان علل مذکوره در
فوق باشد.

اطمینان داریم که اگر تذکر این
نکته در مقدمه غیر ممکن باشد. علاقه بریتانیا
در ادامه وضعیت فعلی بواضح ترین طرزی
قرار خواهد شد و اقدامات عملی بر حسب
اقتضای وقت در خلیج بعمل خواهد آمد
که نشان داده شود که تصمیم برای اعلامیه
وجود دارد

ضمیمه ۳ نمره ۴۲۸

حکومت هندوستان به وزیر هندوستان
وزارت خارجه ۳۷۱/۳۷۲ سیملا [illegible]
ژوئیه ۱۹۰۷

تلگراف

وزیر خارجه. در تعقیب تلگراف مورخه
۱۴ ماه جاری من. خواهشمند است تلگراف
سر اسپرینگ رایس مورخه ۱۲ ژوئیه را که
پیشنهادات دکتر روسی را در مورد ترتیبات
قرنطینه خلیج فارس راپورت میدهد ملاحظه
نمائید. ما اکنون برای اولین دفعه از
تلگرام سرادوارد گری به نیکلسن نمره ۸۹
مورخه ۲۱ ژوئن (۱) که یک نسخه از آن
با مراسله اداره سیاسی مورخه ۲۸ ژوئن
واصل شد میفهمیم که میبایست بدولت روسیه
اطلاع داده شود

که ایرادات بریطانیا باداره استاسیون
صحی در کاریز مسترد میشود بشرط اینکه
روسیه قول بدهد که بکنترول بریطانیا در
قرنطینه خلیج مداخلاتی ننماید. ما کاملا
همانطور که اطلاع شده حاضریم که خودرا
برای ترقیاتی در وضعیت قرنطینه که در نظر
دکتر تمسون اساسی جلوه نموده مهیا نمائیم
و منتظر ملاحظه نقشه شورای صحی که تا
کنون واصل نشده میباشیم. ما اطمینان
داریم که بر علیه پیشنهادات دکتر روسی و لو
اینکه روسیه امکان عدم مداخله را در نظارت
ما مورد مطالعه قرار داده چون در کنترول
ما مؤثر است اعتراضات شدید خواهد شد
نظر بحوادث فعلی با تقدیم احترامات لازمه
مجددا معروض میداریم که این موضوع
نهایت درجه اهمیت را حائز است که مسئله
ادامه وضعیات فعلی در خلیج فارس که شامل
ترتیبات قرنطینه نیز میباشد باید قسمت کامل
قرارداد ما را با روسیه تشکیل دهد. ما اکنون
چنانچه در ضمن تلگرام مورخه ۲۴ ژوئن (۲)
نیکلسن مندرج است ایرادات مسیو ایسوالسکی

۱ — نمره ۴۲۷

۲ — نمره ۴۲۸

را بذکر خلیج دیده ایم نمیتوانم قوت آن ایرادات را بفهمیم زیرا این ایرادات باهمان شدت وقوت بذکر منطقه روسیه که ملل دیگر اگر در آنجا بیشتر از خلیج فارس علاقمند نباشند لااقل بهمان درجه علاقه ومنافع دارند وارد است . منافع بریطانیا و هندوستان در خلیج افضل است واگر ساختمان قسمت سفلای راه آهن بغداد یکی از منظورهای سیاست بریطانیا را تشکیل دهد اکنون بیشتر از همیشه ادامه حقوق ومنافع فعلی در آنجا دارای اهمیت است .

حتی در دقایق آخر ما باید جرات کرده وخاطر نشان کنیم که نظریات تسهیل آمیز ماقسمت بروسیه در مورد تبت وافغانستان ثابت شده واین حقیقت مسلم است که ماقسمت عظیم ایران را جزء منطقه نفوذ روسیه قرار داده ایم درحالیکه وسعت خیلی کمی را که قسمت زیاد آن قابل ترقیات تجارتی و صنعتی نیست برای خود نگاه داشته ایم و داوطلبانه از موقعیت و مقام مستحکم سیاسی که در تهران و جاهای دیگر بدست آورده بودیم نظر بعملیات حزب عامه دست برداشته ایم پس اینها ظاهرا بما حق میدهد که از روسیه درخواست کنیم منافع و علاقه مارا درخلیج تصدیق کند و بشناسد مخصوصا حالا که ما این منافع وعلاقه را بوسیله ترسیم خط منطقه خودازبندرعباس بسواحل محصور کرده ایم. امتناع روسیه از شناسائی مصالح ما در این موضوع باانتشارات اخیر ازمنابع آلمان در اینجا مبنی براینکه مجلس ایران موضوع اعطاء امتیاز راه آهن خانقین را بالمان مورد مطالعه قرار داده ووصول راپورتی حاکی ازاینکه خط بغداد وخانقین شروع شده از بعضی موافقتهای مخفی با آلمان که منظور از آن تخریب تهانی موقعیت ما در خلیج و در بغداد است و روشن شدن موقعیت (خیلی بیشتر ؟) بنفع ما خواهد بود .

یادداشت ناشر

در روز هشتم اوت سرادوارد گری مراسله‌ای درتحت نمره ۲۹۵ که بعداً درتحت نمره ۴۹۲ درج میشود به سر ا. نیکلسن ارسال داشت . ضمیمه دوم آنرا یك نسخه ازاعلامیه راجع بخلیج فارس که « من میخواهم در پارلمان اعلام دارم یادرضمن یك مراسله طبع شده بعد ازختم قرارداد بشما بفرستم» تشکیل میداد . این اعلامیه ازقرار ذیل بود.

اعلامیه پیشنهادی بریطانیا .

این قرارداد محدود است بان نواحی ایران که متقابلا باسرحدات بریطانیای کبیر و روسیه درایران اصطکاك دارد وخلیج فارس قسمتی از آنها نمیباشد و فقط یکطرف آن در خاك ایران واقع است . بااینجهت مناسب بنظر نیامده است که در ضمن قرارداد یك اعلامیه مثبتی راجع بمنافع مخصوص بریطانیا در خلیج که نتیجه فعالیتهای بیش از یکصد سال بریطانیای کبیر در آن آبهااست مطرح گردد .

دولت بریطانیا دلائلی دردست دارد که اگر پیشرفتهای بیشتری درمباحثات مؤثر و راجع بمصالح بریطانیا در خلیج فارس بعمل آید

این مسئله باعث ایجاد مشکلاتی بین این دو دولت نخواهد شد برای اینکه دولت روسیه در حین جریان مذاکراتی که باعث ختم قرارداد شد صریحا شرح داده است که انکار نمی کند که بریطانیای کبیر علاقه مخصوصی در ادامه وضعیات فعلی در خلیج فارس دارد . و دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا این مشروحه را رسمی شناخته ودر نظر گرفته است

برای اینکه کاملا روشن وواضح شود که قرارداد فعلی برای این نیست که تاثیر به موقعیت ما در خلیج فارس بنماید و هر گونه تغییرات سیاسی را از طرف بریطانیای کبیر درمورد آن افاده نمیکند دولت بریتانیا تصور می کند بهتر است افکار را متوجه اعلامیه قبل در خصوص سیاست بریطانیا بنماید و مجددا بطور عموم مشروحات گذشته

را راجع به منافع بریطانیا در خلیج واهمیت ادامه آنرا تاکید نماید

دولت بریطانیا تمام مجاهدات خود را در نگاهداری وضعیت فعلی در خلیج فارس و ادامه تجارت بریطانیا بکار خواهد برد و با انجام اینکار میل هم ندارد جلوگیری از تجارت مشروع دولت دیگری بنماید

این اعلامیه با بعضی تغییرات در عبارات مانند یک مراسله ای در ۲۹ اوت ۱۹۰۷ به سر ا. نیکلسن ارسال گردید و بعد با متن قرارداد ۲ سپتامبر ۱۹۰۶ منتشر شد

نمره ۴۴۹

سر ا : نیکلسن به سرادوارگری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱

سن پطرزبورک ۱۲ اوت ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۴۳)

مسوده قرارداد ایران

من امروز یادداشت راجع باصلاح پیشنهادی خط منطقه روس و انتقال دوخط تلگرافی را بوزیر امور خارجه تسلیم نمودم (۱) مشار الیه بیم این داشت که قرارادادن خواف درخارج از خط روسیه باعث تولید مباحثاتی باارکان حرب شود - من دلایل لازم وواضح را برای او بیان کردم و بوی تاکید نمودم که ما باید باقوت زیاد قبول پیشنهاد خود را بخواهیم .

من وزیر امور خارجه را در نهایت درجه تمایل دیدم و اطمینان دارم بهترین مجاهدات خودرا مبذول خواهد داشت .

نمره ۴۵۰

سرا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۱

سن پطرزبورک ۱۵ اوت ۱۹۰۷

(نمره ۴۱۸)

آقا ؛ من درضمن یک مراسله خصوصی به مسیو ایسوالسکی پیشنهاد کردم که ما باید برای رفع هر گونه ابهامی که در آینده راجع بنواحی که از آنجا خطوط منطقه نفوذ متقابل ما در خاک ایران میگذرد اقداماتی بنمائیم . من بجناب ایشان خاطرنشان کردم که قرارداد فقط تذکر میدهد که خطوط انگلیس وروس از نواحی مخصوصی میگذرد ولی باید هرچند بوسیله یک صورت مجلسی که ضمیمه قرارداد بشود روشن وواضح گردد که فهمیده ودانسته شده که کدام نواحی در داخل منطقه انگلیس یاروس بر طبق کیفیت مخصوص میباشد ،

مسیو ایسوالسکی دیروز بمن تذکر داد که کاملا نکته پیشنهادی شمارا میفهمم ، و پیشنهاد نمود که در ضمن خود قرار داد توضیح داده شود که خطوط از فلان وفلان نواحی گذشته و شامل کدام قسمت میباشد. ومشارالیه ترجیح میداد که این موضوع در متن قرارداد تصریح شود نه در یک صورت مجلس ، زیرا درصورت اخیر افکار ناحق و ناصوابی بایسن حقیقت بدیهی جلب شده و مشکل خواهد بود که از استعمال عبارت « منطقه نفوذ » احتراز بعمل آید که میخواستیم آنرا بکار نبریم .

بعلاوه بهتر است که حتی الامکان به تعداد ضمیمه‌ها واسناد مکمله دیگر نیفزائیم

من بجناب ایشان گفتم که کاملا با شما موافقم و ازوی درخواست نمودم که یک لفظ فرانسه مطابق کلمه انگلیسی مشمول Inclued پیدا کنند . من اطمینان دارم که شما با گنجانیدن جمله پیشنهادی در متن قرارداد موافق خواهید بود ،

ا . نیکلسن

نمره ۴۵۱

سرا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۲ر۳۷۱

سن پطرزبورک ۲۰ اوت ۱۹۰۷

(نمره ۴۲۵)

: آقامن در مراجعت خود از لندن یک سواد ازاعلامیه پیشنهادی راکه دریکوقت

---

۱ - نمره ۴۱۵

وراجع است بمسئله مصالح مخصوص بریطانیا
در خلیج فارس بمسیو ایسوالسکی دادم .
افتخار آنرا دارم که سوادی از یادداشتی را
که از طرف وزیر امور خارجه رسیده و
میگوید که این وزارتخانه ایرادی بر اشاعه
یك چنین اعلامیه‌ای ندارد و فقط موضوع
مشروحه روسیه را درمورد شناختن وتصویب
شدن مصالح مخصوص بریطانیا در خلیج
فارس اصلاحاتی می نماید ارسال دارم

ا . نیکلسن

ضمیمه نمره ۴۵۱

یاد داشت

نظر باینکه وزارت امور خارجه دولت
امپراطوری روسیه از طرح ابلاغیه ای که
دولت بریطانیای کبیر راجع بمسئله خلیج
ایران پیشنهاد کرده کاملا استحضار حاصل
نموده است سعی میکنند که بفسارت دولت
بریطانیا خاطر نشان سازد که هیچ عیبی
برای اشاعه وانتشار این قبیل اعلامیه‌ها و
ابلاغیه‌ها نمی بینند

وزارت خارجه گمان میکند که ممکن
باید سفارت دولت بریطانیا ملتفت باشد که
جمله دوم از عبارت دوم مقدمه طرح مزبور
بطور صحیح و کامل منطبق بر متن عبارت
ادداشت دولت روس که در ۱۴/۲۷ ژوئن
۱۹۰۷ تسلیم سر آرتور نیکلسن شده وراجع
بنقطه نظر دولت امپراطوری روسیه در
خصوص مصالح ومنافع بریطانیای کبیر در
آبهای مزبوره است نمی باشد وبرای اینکه
این عبارت مزبوره بااصل بیشتر موافقت
حاصل نماید لازم است که گفته شود که کابینه
دولت امپراطوری مصالح ومنافع مخصوص
دولت انگلیس را در خلیج فارس آشکار
نمی کند

نمره ۴۵۲

سر ا . نیکلسن بسر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱-۳۲۵ سن پطرزبورگ
۲۰ اوت ۱۹۰۷

(نمره ۴۲٦)

آقا : من یك مراسله خصوصی راجع
به طرحی که بعضی قرارداد ها مطابق آن
باید طرح ریزی شود به مسیو ایسوالسکی
فرستادم و بوی گفتم که دولت اعلیحضرت
پادشاهی بریطانیا میل دارد که آنها توسط
خود او ومن که سمت وزیر مختاری دول متبوعه
خودرا داریم و دارای اختیارات تامه می
باشیم امضاء شود . من گفتم از آنجائیکه
اسناد راجع به مسائل بسیار مهمی میباشد
ودر حقیقت اساس روابط آینده این دو دولت را
در آسیا بنیاد میگذارد بهتر است که یك شکل
رسمی بخود بگیرد . این موضوع خیلی
اهمیت دارد که قرار داد بحال خود باقی
بماند واینها بعقیده من طبیعتا بیشتر یك قرار
دادی را افاده می نمایند تا یك نوع
ترتیباتی را .

مسیو ایسوالسکی در ضمن صحبت
راجع بهمین نوع قدری تردید داشت و
بالاخره نظریات خودرا در ضمن یك یاد
داشتی که من افتخار ارسال سوادی از آنرا
دارم شرح داد

من راجع بموضوع بشما تلگراف
کرده‌ام (۱) ولی این مراسله بعد از اینکه
تصمیم شما بمن برسد بشما خواهد رسید و
باین جهت من فقط سندی را که مسیو ایسوالسکی
برای من فرستاده است ارسال می دارم

ا . نیکلسن

ضمیمه ۴۵۲

یادداشت

سن پطرزبورگ ۱۹ اوت ۱۹۰۷

درمیان یك رشته قرار داد هائی که
مابین دولت انگلستان وفرانسه وجود دارد
فقط یکی از آنها بشکل یك عهد نامه درآمده
و آن قرارداد راجع بارض جدید و
افریقاست .

ظاهراً درمناسبات بین المللی ما بین
دو دولت موضوع عهد نامه صدق نمیکند
مگر اینکه موضوع بحری حقوق باشد که

باحق حاکمیت تماس داشته باشد

درحقیقت قرار داد انگلیس وفرانسه راجع باراضی فوق الذکر چون دو دولت هریك حق حاکمیتی درآنها دارند ازاین لحاظ اسم عهد نامه برآن صدق میکند در صورتیکه اتفاق نامه هائی که راجع بسیام یامراکش یادول مستقل دیگری و همچنین مصر که تابع یك دولت ثالث مستقلی است شکل اعلامیه وبیانیه را خواهد داشت

علی هذا در مورد ما نحن فیه قرار دادی که مابین انگلیس وروس درحال انعقاد است باید درنظر داشت که ایران چون یك دولت مستقلی است وتبت یك دولت تابع دولت مستقل ثالثی (چین) است پس طرفین متعاقدین دراین نواحی هیچ قسم حق حاکمیتی که ممکن باشد در معرض زوال و سلب افتاده باشد ندارند .

امار اجع بموضوع مقدمه چون اساسا صورت عهد نامه راندارد بنا براین اجباری در بین نیست که حتما مصدق مقررات بین المللی باشد مثل عهدنامهٔ روس وژاپن که در هفتم ژوئیه بامضا رسیده و حاوی یکمقدمه است که بتصدیق وامضای مقام امپراطوری [illegible] نرسیده است

بنا براین قرار دادهای مطروحه چه بعنوان ابلاغیه تلقی شود چه نظامات مااتفاق نامه درهر صورت هیچ عیبی ندارد که مقدمهٔ خودرا که اهمیت قابل بحث واعتراض نیست کاملا حفظ کند .

ازطرف دیگر نظر بمصالح و منافع دولتین انگلیس و روسیه و رجحانی که اصطلاحات دیگر برکلمه «عهد نامه» در این مورددارد هیچ جهات زیان آوری برای استعمال آنها متصور نیست زیرا تمام آنها از عیب تعهدات بین المللی برای طرفین متعاهدین در یك درجه از اعتبار قانونی است

پس تصور امکان انعقاد یك عهدنامه را چه درموضوع ایران وچه راجع بهتبت بطور میرسد که باید کاملا از نظر دور ساخت و یك عهدنامه بتمام معینی ممکن نیست انعقاد یابد مگر درمواردی مثل افغانستان از لحاظ موقعیت مخصوص آنمملکت درمقابل انگلستان .

بعلاوه این نکته رانیز باید یاد آوری نمود که سر وصدائی که راجع بقرار داد انگلیس وروس از لحاظ مصالح خیلی شدیدی در آسیا افتاده است چه در ایران وچه در چین همه باکمال بی صبری منتظر اشاعه آن هستند واگر این قرارداد بصورت یك معاهده رسمی در آید چون ممکن است اینطور انعکاس پیدا کند که انگلیس وروس میخواهند استقلال دولت ایران وچین را که تاکنون با آنها باحقوق متساوی معامله میشده تحت الحمایه خود قرار دهند محافل سیاسی و دوائر حکومتی آنها را رنجانیده خاطر ساخته ومناسبات سیاسی آنهارا تیره سازد ،

برعکس یك ابلاغیه یانظامنامه یاقرار داد چون فقط بطور ساده حدود روش دولتین را نسبت بایران وتبت معین مینماید که مابین خودشان تعهد و تضامن میکنند که از آن قرار داد هم رفتار نمایند ابدا وجههٔ ای را ندارد که بحق حاکمیت ایران وچین تماس داشته باشد وازاین لحاظ از نقطه نظر سیاست نیز یك سلسله عواقب وخیم در پی نخواهد داشت سن پطرز بورك ۱۹ ر ۶ اوت ۱۹۰۷

نمره ۳۵۳

سرا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۴

سن پطرز بورك ۲۶ اوت ۱۹۰۷

(نمره ۴۲۸)

آقا : افتخار آنرا دارم که جوفا یاد داشتی را که مسیو ایسوالسکی در ۲۳ ماه جاری بمن داد راجع به انتقال حقوق مربوط نیا در مورد خط تلگرافی طهران و خانقین بدولت روسیه وحاکی از اینکه دولت روسیه هیچ ایراد واعتراضی به تمدید [illegible] امتیازات خطوط تلگرافی تهران بوشهر [illegible] و کاشان - رباط ندارد ارسال نمایم .

تصور میکنم که در تهران تاموقعیکه قرارداد بین دولت بریطانیا و دولت روسیه امضاء نشود هیچ اقدامی راجع به خط اخیر الذکر نخواهد شد .

ا . نیکلسن

ضمیمه نمره ۴۵۳

یاد داشت

سن پطرز بورك ۲۴ اوت ۱۹۰۷

دولت امپراطوری روسیه اساساً حقوقی را که دولت بریطانیا در خطوط تلگرافی تهران بخانقین دارد همانطور که در یادداشت مورخه ۲۳ر۱۰ ژوئن ۱۹۰۷ سفارت بریطانیا قید شده قبول مینماید و هیچگونه مانعی هم برای تمدید امتیازاتی که برای خطوط طهران بوشهر و جاسك ـ گوادر و کاشان ـ رباط بمدت بیست سال گرفته شده نمی بیند .

نسبت بجنبهٔ مالی این موضوع هم دولت امپراطوری روسیه این حق را برای خود حفظ میکند که با دولت انگلستان وارد تبادل نظر شود تا بتواند راه حل دوستانه برای آن پیدا کند اینك بطور قطعی چنانکه در یادداشت وزارت خارجه مورخه ۲۹ ژوئیه اخیر ذکر شده تملیك خط مزبور مسلم خواهد بود

نمره ۴۵۴

سرا . نیکلسن بسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۲۰

سن پطرزبورك ۲۹ اوت ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۷۵)

قرارداد روس و ایران

... (۱) مبادله خطوط تلگرافی در ایران . وزیر امور خارجه ؛ نظریات شما موافق است . ما قرار داده ایم که ترتیبات راجع بمبادله خطوط تلگرافی باید یك مدرك جداگانه بوده و با خود قرارداد منتشر نشود و وابسته نباشد بان و موسوم بنظامنامه باشد یادداشت برداشتن از آن بی مناسبت خواهد بود یك جمله اضافی راجع شمایندگانی که بعدا بادولت ایران کنار میایند گنجانیده خواهد شد . هم جناب ایشان وهم من هر دو این نظامنامه را امضاء خواهیم کرد و تا رضایت و اجازه دولت ایران تحصیل نشود منتشر نخواهد شد

من تمام اطلاعات راجع بخط تهران و مشهد را بایشان داده ام و ایشان هیچ اظهاری ننمودند . من هم درخواست اظهاراتی نکردم البته نظامنامه در یکوقت با قرار داد امضاء خواهد شد(۱)

من بایشان یاد داشتی که در آن تمدید امتیازات تلگرافی بریطانیا را شناخته و تصدیق کرده ام تسلیم نمودم(۲)

مذاکرات اکنون خاتمه یافته . امروز آخرین متن بحضور امپراطور برای تصویب تسلیم می شود و ما در روز شنبه امضاء مینمائیم .

نمره ۴۵۵

اعلامیه خلیج فارس

سرادوارد گری به ا. نیکلسن

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۲

(نمره ۳۲۵)　　　　۲۹ اوت ۱۹۰۷

آقا : امروز بوسیله یك تلگراف بشما احتیار داده شده است که قراردادی را که شامل ترتیبات راجع به ایران، افغانستان و تبت میباشد بادولت روسیه امضاء نمائید .

نظامات راجع بایران محصور به نواحئی در آنمملکت میباشد که اصطکاك با سرحدات متقابل بریطانیای کبیر و روسیه در آسیا دارد و خلیج فارس قسمتی از آن نواحی نمیباشد وفقط یك قسمت آن درحاك ایران واقع است . باینجهت مناسب بنظر نیامده

---

۱ ـ قسمت اول این تلگراف راجع بافغانستان ودرنمره ۴۱۲ مندرج است

۱ ـ تلگراف ۱۷۳ به سرا . نیکلسن مورخهٔ ۲۹ اوت ۱۹۰۷ « درنظامات پیشنهادی راجع به مبادله خطوط تلگرافی » موافقت نمود .

۲ ـ مراسله قبل

است که قرارداد یك اعلامیه مثبتی راجع بمصالح مخصوص بریطانیای کبیر در خلیج فارس که نتیجه فعالیت بیش از یکصدسال بریطانیا درآبهای آن نواحی میباشد مندرج گردد.
دولت بریطانیا دلائلی دردست دارد که باور کند . اگر پیشرفتهائی حاصل شود که مذاکرات جدی راجع بمصالح بریطانیا را در خلیج ایجاب نماید این مسئله تولید مشکلاتی بین دو دولت نخواهد نمود .
زیرا دولت روس درضمن جریان مذاکراتی که منتج باین ترتیبات شد صریحا توضیح داد که مصالح مخصوص بریطانیای کبیررا در خلیج ایران انکار نمینماید . دولت روسیه این توضیحات را برسمیت شناخته است
برای اینکه کاملا واضح شود که ترتیبات فعلی برای این نیست که درموقعیت در خلیج تاثیر نماید و هیچگونه تغییراتی را در سیاست راجع بان ازطرف بریطانیای کبیر متضمن نمیباشد دولت بریطانیامتمایل است که افکاررا باعلامیه قبل راجع بسیاست بریطانیا جلب نماید ومجددا توضیحات پیش را راجع بمصالح بریطانیا درخلیج ایران واهمیت ادامه آنها تاکید نماید .
دولت پادشاهی بریطانیا بازهم تمام مجاهدات خودرا برای حفاظت وضعیت فعلی در خلیج فارس و ادامه تجارت بریطانیا متمرکز خواهد ساخت و باجرای آن میل ندارد که ازتجارت مشروع هردولت دیگر جلو گیری نماید . ادوارد گری

۴۵۶

سرا . نیکلسن بهسرادوارد گری
وزارت خارجه ۱۳۷۱ر۳۲۵ سن پطرز بورك
۱۳ اوت ۱۹۰۷

(نمره ۴۴۵)
آقا: افتخار آنرا دارم که جوفا قراردادی راکه امروز برای تصفیه بعضی مسائل مربوط به مصالح بریطانیای کبیر و روسیه در آسیا توسط مسیو ایسوالسکی و من امضاء شده ارسال دارم

و نیز میخواهم اجازه دهید یادداشتی را که مسیو ایسوالسکی در جواب مراسله من که یك سواد ازآنرا جوفا ارسال داشتم راجع بموضوع دخول هیئت اعزامی علمی به تبت بفرستم . (۱)

ضمیمه نمره ۴۵۶

متن قرارداد

اعلیحضرت پادشاه مملکت متحده و بریطانیای کبیر و ایرلند ومستملکات بریطانیا و ماوراء بحار وامپراطور هند ازیکطرف و اعلیحضرت امپرا طور کل روسیه از طرف دیگر دراثر میل مفرطی که برای تنظیم یك سلسله مقررات مشترك راجع بمسائلی که مربوط بهمنافع دول آنها در قاره آسیاست اینطور تصمیم اتخاذ نمودند که قراردادهائی منعقد نمایند که بواسطه آنها هرقسم سوء تفاهماتی که ممکن است مابین دولت بریتانیای کبیر ودولت روسیه نسبت بمسائل مزبوره روی دهد رفع گردد و برای این منظور وزراء مختار خود را بقرار ذیل تعیین نمودند :-
از طرف اعلیحضرت پادشاه مملکت متحده بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات بریتانیا در ماوراء بحار و امپراطور هند شخص محترم سر آرتور نیکلسن سفیر فوق العاده ووزیر مختار دولت مزبوره دردربار اعلیحضرت امپراطور کل روسیه :
وازطرف اعلیحضرت امپراطور کل روسیه وزیر دربار محصوص الکساندر ایسوالسکی وزیر امور خارجه
مشار الیهما پس ازارائه اعتبارنامهای مصدق خود بطریق ذیل موافقت حاصل نمودند :

مقررات راجع بایران

دولتین بریتانیای کبیر وروسیه درعین اینکه مشترکا حفظ تمامیت واستقلال ایران را

۱ - نمره ۳۱۸

محترم میشمارند بامیل صمیمانه‌ای که بحفظ انتظام و توسعه صلح در تمام وسعت خاك ایران دارند و همچنین برای مقرر داشتن منافع متساوی تجارتی و صنعتی تمام ملل دیگر تصمیم دارند که قرار دادی مابین آنها منعقد شود

دولتین بریتانیای کبیر و روسیه چون بخوبی احساس کرده‌اند که هریك از لحاظ مقتضیات جغرافیائی و اقتصادی و منافع مخصوصی که از لحاظ حفظ صلح و نظم در بعض ایالات ایران که در مجاورت سرحدات روس از یکطرف و مجاورت افغانستان و بلوچستان از طرف دیگر دارند برای اینکه هریك دولتین از آثار وخیمه‌ای که از تصادم منافع مشترك که آنها در ایالات مذکوره فوق حاصل خواهد شد احتراز جویند علیهذا مواد ذیل را مابین خود مقرر میدارند : —

ماده اول — دولت بریتانیای کبیر متعهد میشود نه برای خود و نه بمنفعت اتباع انگلیس و نه برای اتباع دول ثالثی هیچ قسم امتیازات سیاسی و اقتصادی از قبیل امتیاز راه آهن و بانك و تلگراف و جاده شوسه و بیمه و غیره در خارج از خط قصر شیرین باصفهان و یزد و کاخ تا نقطه‌ای که در سرحدات ایران با سرحدات روس و افغان تقاطع میکند مطالبه و تقاضا ننماید و همچنین نه مستقیما و نه غیرمستقیم با درخواست تحصیل این قبیل امتیازات در ناحیه مزبوره که برای دولت روس محفوظ است مخالفت و ضدیت ابراز ننماید .

واضح است که نقاط فوق الذکر داخل است در نواحی مخصوصی که بریتانیای کبیر متعهد میشود که از تقاضای امتیازات مزبوره خودداری نماید .

ماده دوم — دولت روسیه نیز از طرف خود متعهد میشود که نه برای خود و نه بمنفعت اتباع روس و نه برای اتباع دول ثالثی هیچ قسم امتیازات سیاسی و اقتصادی از قبیل امتیاز راه آهن و بانك و تلگراف و جاده شوسه و بیمه و غیره در خارج از سرحد افغان که از حدود گزیك، بیرجند ، کرمان ، تا منتهی بندر عباس میشود مطالبه و تقاضا نکند و همچنین نه مستقیما و نه غیرمستقیم با درخواست تحصیل این قبیل امتیازات در ناحیه مزبوره که برای دولت بریتانیا محفوظ است مخالفت و ضدیت ابراز ننماید .

واضح است که نقاط فوق الذکر داخل است در نواحی مخصوصی که روسیه متعهد میشود که از تقاضای امتیازات مزبوره خودداری نماید

ماده سوم — دولت روسیه از طرف خود متعهد میشود که قبل از تحصیل موافقت نظر دولت انگلستان با هیچ قسم امتیازی که باتباع بریتانیا در نواحی ایران که درمابین منطقه مذکوره در ماده اول ودوم واقع شده است مخالفت و ضدیت بعمل نیاورد ودولت بریتانیای کبیر نیز راجع به امتیازاتی که اتباع روس در همین ناحیه از ایران واقع است تعهد متشابهی را مینماید

تمام امتیازاتی که تاکنون در منطقه خارج از حدود مذکوره در ماده اول ودوم داده شده باعتبار و استحکام خود باقی خواهد بود

ماده چهارم — واضح است که عایدات تمام گمرکات ایران باستثنای گمرکات ایالات فارس و خلیج که وثیقه استهلاك اصل و منافع قروضی است که دولت شاه از بانك استقراضی تا تاریخ امضای این قرارداد دریافت داشته باید کمافی السابق برای همان مصرف تخصیص یابد .

همچنین واضح است که عایدات گمرکات ایران از ایالات فارس و خلیج و همچنین عایدات ماهیگیری سواحل ایران در بحر خزر و پست و تلگراف کمافی السابق اختصاص باستهلاك قروض دارد که دولت شاه از بانك شاهنشاهی ایران تا تاریخ این قرار-داد دریافت داشته است .

ماده پنجم — درمواقعی که استهلاك یا تادیه صد درصد قروض ایران نسبت ببانك استقراضی روسیه در ایران و بانك شاهنشاهی

ایران که تا تاریخ امضای قرارداد حاضره بعمل آمده بتاخیر افتد و هرگاه ضرورت برای روسیه ایجاب کند که منابع عایدات مزبوره را که وثیقه قروض مربوط به اوست و در حدود منطقه ماده دوم این قرار داد واقع شده تحت تفتیش و نظارت در آورد و همچنین برای بریتانیای کبیر اگر ضرورت اقتضاء کند که نظارت و تفتیش بر منابع عایداتی که وثیقه پرداخت منظم قـروض دولت ایران است به بانك شاهنشاهی و در نواحی مذکوره در ماده اول این قرارداد واقع شود برقرار سازد دولتین انگلیس و روسیه متعهد میشوند که قبلا وارد در مذاکرات و مبادله نظر دوستانه شده و با موافقت تام یکدیگر وسایل نظارت و تفتیش را فراهم آورند تا از هر قسم دخالتی که مخالف با اصول این قرارداد است احتراز بعمل آمده

نمره ۴۵۷

سرادوارد گری به سر س. اسپرینگ راس (۱)

وزارت خارجه ۳۷۲ر۳۷۱

۱۶ سپتامبر ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۱۱۸)

تلگراف شما نمره ۲۶۳ (۲)

قرار داد را محرمانه دو یا سه روز قبل از انتشار که شاید در ۲۶ ماه جاری صورت بگیرد بدول بزرك ابلاغ خواهیم کرد.

شما ممکن است در روز ۲۴ آنرا بدولت ایران ابلاغ نمائید در صورتی که همکار روسی شما هم چنین دستوری دریافت داشته باشد و در عین حال باید بوزیر امور خارجه بگوئید که یك مطالب محرمانه ای در بین نیست.

ما تصور میکنیم خلاصه ایرا که ۷ سپتامبر (نمره ۱۰۸) (۳) بشما فرستاده ایم ابلاغ داشته اید.

نمره ۴۵۸

وزارت خارجه بوزارت هندوستان.

وزارت خارجه ۳۱۲ر۳۷۱

۱۹ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا. من از طرف سر ادوارد گری وزیر مامور شده ام که وصول مراسله مورخه ۱۱ ماه جاری شمارا اطلاع دهم در ضمن از مشار الیه درخواست نموده بودید راجع بجوابی که میبایست بسئوال حکومت هندوستان در باب تاثیر قرارداد ایران در حقوق دولت بریطانیا نسبت بساختمان راه آهن در قسمت جنوبی آن مملکت که ناصر الدین شاه در ۱۸۸۸ تعهد کرده و توسط شاه اخیر نیز تایید گردیده داده شود نظریه خود را شرح دهد.

من میبایست در جواب بشما اطـلاع دهم که این قرارداد واضحا مانع است از اینکه دولت بریطانیا بساختمان راه آهنی تا تهران بپردازد ولی در نظر سرادوارد گری عبارات تعهدنامه ناصر الدین شاه در ۱۸۸۸ بان حق میدهد که درخواست اجازه ساختمان راه آهنی در جنوب ایران در صورتی که مایل باشد و اگر دولت روسیه نیز امتیازی برای ساختمان یك راه آهن در شمال تحصیل کند بنماید.

بدون تردید دولت هندوستان ایـن حقیقت را از نظر دور نمیدارد که دولت

---

۱ ـ تحت نمره ۱۹۳ مورخه ۱۶ سپتامبر ۱۹۰۷ ساعت ۴و۱۵ دقیقه بعدازظهر باضافه ذیل بسن پطرز بورك مجددا مخابره شده «از دولت روسیه درخواست کنید که دستوری نظیر این بوزیر مختار خود در تهران بدهند.

۲ ـ سرس اسپرینك رایس در تلگراف نمره ۲۶۳ مورخه ۱۵ سپتامبر خود تاکید زیادی راجع بتردید هائی که در ایران در مورد قرارداد وجود داشت نمود و پیشنهاد کرد که یك ابلاغیه فوری ورسمی ممکن است باعث تسکین شده و جلوگیری از اقدامات آلمان نماید.

۳ ـ درج نشده

روسیه بوسیله قرارداد جدید متعهد شده‌است که با امتیازاتی که مربوط بدولت بریطانیا میباشد در منطقه بریطانیا مخالفت نورزد و بدون مذاکرات قبلی باآن درمورد امتیازات درمنطقه بیطرف نیز مخالفت ننماید و موقعیت بریطانیای کبیر در اینمورد درحال حاضر مستحکم تر از موقعیت قبل از امضاء قرارداد میباشد.

لویی مالت

نمره ۴۵۹

سرس. اسپرینك رایس بسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۳ر۳۷۱

قلهك ۲۴ سپتامبر ۱۹۰۷

(نمره ۲۱۵)

آقا: همانطوریکه درضمن تلگراف نمره ۲۷۷۰(۴) خود مفتخرا اطلاع دادم امروز متن قرارداد انگلیس وروس که ترجمه فارسی آنرا با همکار روسی خود مهیا و ضمیمه کرده بودیم بدولت ایران ابلاغ داشتم. جوفا سواد مراسله ای را که با معیت مسیو دوهارتویك بامتن مزبور بدولت ایران ارسال داشتم میفرستم

مشار الیه عقیده داشت که بهتر است ماشفاها توضیح دهیم که مطالب محرمانه ای در قرارداد وجود ندارد نه کتبا ودلیل او هم این بود که اظهارات کتبی ممکن است سابقه ای تولید نماید که بموجب آن بعدها دولتی بجز دولتین متعاهدینی که در آینده قراردادی منعقد مینمایند ازطرف دول متعاهد مزبور منتظر اعلامیه‌ای نظیر آن بشند و درصورت عدم اجراء این انتظار عدم رضایت خودرا اعلام بدارند. من همانطور که در تلگراف مذکوره درفوق خود شرح دادم با این نظریه موافقت نمودم

نمره ۴۶۰

وزارت خارجه بوزارت هندوستان

وزارت خارجه ۳۷۲ر۳۷۱

۲۵ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا: در تعقیب مراسله وزارت هندوستان مورخه ۲۴ اوت درخصوص موضوع مطروحه انتقال حقوق متقابل و معین بریطانیا وروس در خطوط تلگرافی تهران مشهد ـ و مشهد سیستان، من ازطرف سرادوارد گری وزیر مامور شده‌ام سوادی از مراسله سفیر دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا مقیم سن پطرز بورك را که شامل مسوده تلگرافی است که دولت روسیه راجع بعللی که این معامله را تسریع میکند و میخواسته است بوزیر مختار خود در تهران مخابره کرده و بوی دستور دهد که اقدامات لازمه را برای جلب اجازه دولت ایران برای تکمیل آن اتخاذ نماید ارسال دارم.

دولت اعلیحضرت پادشاه بریطانیا هنوز همچنانکه شما اطلاع دارید منتظر بعضی اطلاعاتی است که دولت روسیه متعهد شده‌است در باب کیفیت نظارت خود در خط مشهد سیستان بدهد و این اخبار پس از وصول باطلاع شما خواهد رسید ولی من بایدتذکر دهم که در نظر سرادوارد گری لازم نبود در دادن توضیحی راجع بموافقت او بامواد سواد قرارداد که دولت ایران برای دریافت آن ممکن بود تا زمانی که مشارالیه این نکات و توضیحات را دریافت کند تعللی بعمل آید و باینجهت مشار الیه توافق خود را تلگرافا در ۲۲ ماه جاری باطلاع سرا. نیکلسن رسانید

و نیز دستور دارم توضیح دهم که در صورت توافق مستر مورلی وزیر سر ادوارد گری پیشنهاد می نماید که به سرس. اسپرینك رایس نیز دستوراتی نظیر آنچه که بهمکار روسی او در اینخصوص داده شده‌است ابلاغ گردد.

لویز مالت

نمره ۴۶۱

وزارت هندوستان بوزارت خارجه

وزارت خارجه ۳۷۲ر۳۷۱

وزارت هندوستان ۲۵ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا. درجواب مراسله نمره ۲۹۵۲۱۰(۱) شما مورخه ۱۳ سپتامبر من مامورم

۴ـ درج نشده این تلگراف نیزحاوی مطالب تلگراف بشکل فوق مختصر تری میباشد

۱ ـ درج نشده

اطلاع دهم که مستر مورلی وزیر مسرور خواهد بود اگر سرادوارد گری همچنانکه پیشنهاد شده ، دستوراتی بوزیر مختاردولت بریطانیا در تهران بدهند که برای تجدید امتیازاتی که بدائره تلگرافی هندو اروپاراجع بخطوط تهران بوشهر- جاسك گوادر - و کاشان رباط اعطا شده است با دولت ایران کنار آید و انتخاب بهترین وقت مساعد را برای اقدام راجع به آنها بهسرس . اسپرینك رایس واگذارند - کولین . ك کامپ بل

نمره ۴۶۲

سرف. برتی بهسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۲۵/۳۷۱

(نمره ۴۶۸) محرمانه پاریس ۲۵ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا : در تعقیب مراسله نمره ۴۶۴ دیروز خودم (۱) افتخار آنرا دارم بشما اطلاع دهم هنگامی که من اسناد راجعه به قرار داد بین انگلیس و روس را باطلاع مدیر سیاسی وزارت امورخارجه رسانیدم مشار الیه تذکر داد که : « من می بینم در موضوع خلیج فارس اعلامیه ای صادر نموده اند که درضمن خلاصه قراردادی که چندی قبل بمن نشان دادید وجود نداشت من جواب دادم « بلی انتشار مراسله ای بعنوان سرا . نیکلسن (۲) بمنزله یك اخطاریه می باشد که هیچکس در آینده نتواند عدم اطلاع خودراراجع بنظریات ما درباب خلیج فارس بهانه قرار دهد

فرانسیس برتی

۱ - سرف ، برتی درضمن مراسله نمره ۴۶۴ مورخه ۲۴ سپتامبر ۱۹۰۷ خود اطلاع میدهد که متن قرار داد انگلیس و روس را باطلاع مسیو لوئی رسانیده و موقعیت راجع بخلیج فارس و هیئت اعزامی علمی در تبت را بوی خبر داده است

۲ - نمره ۵۵۴

نمره ۴۶۳

سرا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۴/۳۷۱

سن پطرزبورك ۲۵ دسامبر ۱۹۰۷

تلگراف (نمره ۲۶۷)

ایران . تلگراف مستر مارلینك نمره ۴۱۲ : (۱)

وزیر امور خارجه تلگرافی نظیر این دریافت داشته . مشارالیه نمیداندچه اقدامی این دودولت درحال حاضر میتوانند بنمایند ، دولت روسیه مایل است انتظام و آرامش بر قرار گردد و برای آنها هیچ تفاوت نمی کند چه نوع دولتی تاسیس شده و کدام شاه سلطنت میکند مادامیکه شرایط اساسی رعایت میشود . وزیرامور خارجه تصور میکنند بهتر ایست منتظر حوادث بود ومجددا تمایل دولت روسیه رامبنی بعدم مداخلات نظامی تاکید نمود مشار الیه امروز راجع باقدام شارژدافر آلمان با سفیر آلمان صحبت کرد . سفیر آلمان هر گونه اقدامی را ازطرف شارژدافر بجز حضور در مجلس برای تحصیل خبر تکذیب نمود :

و اضافه کرد که شنیده است نمایندگان بریطانیا وروسیه وفرانسه مداخلاتی نموده تا در مقابل ایجاد بعضی ترتیبات فرصت هائی برای خود تحصیل نمایند . وزیرامور خارجه مداخلات دولت اخیر را بعنوان اینکه خالی ازحقیقت است تکذیب نمود واظهار داشت که نمایندگان روسیه و بریتانیا بسمت نمایندگی دولی که دارای مستقیم ترین منافعی در ایران هستند و فقط از لحاظ مجاهده برای ترتیب دادن یك راه حلی مابین شاه و مجلس برای استقرار آرامش وانتظام مداخلاتی کرده اند و گفت نماینده فرانسه اگرچه طبیعتا مورد مشاوره

۱ - تلگراف راجع بشرح وضعیتی است که در نتیجه کشمکش بین شاه و مجلس بوجود آمده بود

همکاران خود واقع شده ولی مداخلاتی نکرده است .

استخراج از راپرت سالیانه روسیه سال ۱۹۰۷

ضمیمه مراسله نمره ۵۷ از سرا . نیکلسن ۲۹ ژانویه ۱۹۰۸

(۱)- ایران

وزارت خارجه ۳۶۴۳ر۱۹ر۳۸

۴۷ ـ اوضاع ایران وهرج ومرج روز افزون مملکت باعث اضطراب خاطر مسیو ایسوالسکی از ابتدای سال گردید. هردو دولت تعهد نموده بودند که در صورت لزوم ودرتحت بعضی شرایط یك مساعده مشترکی بدولت ایران بپردازند و این مبلغ در بانگهای روس وشاهنشاهی حاضرشد . این مساعده مشترك اولین نمایش عملی اتحاد عمل بین‌دولتین راجع بایران بود و ممکن است گفته شود که عموما در تمام دوره اغتشاشات ایران ، دولت روسیه هم قبل وهم بعدازختم قرارداد تمایل‌قلبی وصمیمی خودرا باشتراك مساعی با دولت بریطانیا نشان داد . از ابتدا دولت روسیه مخالف هرگونه مداخلات نظامی بود درچه بیم آن داشت که موقعیت قفقاز و ایران نسبت بهم‌ممکن است تاثیراتی داشته باشند ، در۷ مارس‌مسیو ایسوالسکی راجع بموقعیت ایران یادداشتی تسلیم نموده و پیشنهادکرد که نمایندگان روس و بریطانیا ابلاغیه متشابهی باطلاع‌دولت ایران رسانیده و آنرا راجع بلزوم حفظ منافع بریطانیا و روس متنبه نمایند . مراجعت وزیر مختار ایـران بسن پطرزبورك فرصتی بمسیو ایسوالسکی دادکه تمایل دولت روسیه را بعدم مداخلات (مادامیکه جان ومال‌اتباع روسیه را خطر قریب‌الوقوعی تهدیدنکنند) بوی‌بقبولاندوخاطرنشان کندکه مذاکرات راجع بایران بهیچوجه مؤثر در مصونیت واستقلال آنمملکت نمیباشد .

درتمام مدت سال‌اخبار واصله‌ازایران‌وحشت آوروواغلب باعث‌اضطراب بودولی‌دولت‌روسیه نظریه خودرا بعدم مداخله و اشتراك‌مساعی بادولت بریطانیا ادامه داد . نظر بتقاضاهای فوری اولیاء قنسولگری ، دولت روسیه ، مانند دولت بریطانیا مصلحت دید نه بتعداد قنسولگریهای خود بیفزاید ، گاهی بگاهی از طرف رؤساء روسیه در ایران از دولت روسیه تقاضا میشدکه برای اعزام قوی به ـ سرحدات‌تدارکاتی‌ببینند ولی‌مسیوایسوالسکی مشاهده‌نموده که‌نمایشات‌قشونی درسرحدات ممکن است منتج بنتایج وخیمی بشود وشاید منجر بطغیان متعصبینی شودکه بحتمل‌حیات اروپائیانرا در ایران بخطر بیاندازند . در این نظریه از طرف اولیاء قشونی از وی طرفداری بعمل آمد و توسط یك کمیته مختلط مرکب از نمایندگان کلیه ایالات‌تصمیم گرفته شد ازطرف قوی هیچگونه اجازه برای حرکت بسرحدات داده نشود . از طرف وزارت‌جنك وارکان حرب نیز ازهر اقدامی مطابق مذکور قویا خودداری شد واگرچه یك یادو مورد پیش‌آمدکه باتباع وقاطعین پستی‌روسیه زیان واردشد ولی دولت روسیه باز نظریه خودرا هشیارانه درحالت دفاعی ادامه داد .

۴۸ـ مسئله پرداخت مساعده بدولت ایران تاچند ماه مسکوت ماند ولی در۱۹ اکتبر وزیر امور خارجه وقت باطلاع سفیر دولت بریطانیا رسانیدکه شاه برای یك‌مساعده خصوصی بمبلغ ۵۰۰۰۰۰ لیره ببانك روس مراجعه‌نموده‌است ولی دولت روسیه مایل نبود بدون اشتراك مساعی با دولت بریطانیا مسئول اورا اجابت‌نماید . دولت اخیرالذکر عقیده داشت که بدون کسب اجازه از مجلس ایـران نمیتوان بشاه مساعده‌ای پرداخت و مطبوع بنظر نیامدکه در این معامله پیشنهاد اقدامی بعمل آید بعدها در۴ نوامبر وزیر امور خارجه‌وقت‌باطلاع‌سفیررسانیدکه شاه برای یك‌قرضه‌ای‌ازسفارت‌روسیه درخواست‌فوری

و فوتی نموده است زیرا در نهایت درجه احتیاج بوده و ادر پرداخت حقوق گارد شخصی خود هم نیست . **شاه مجاهده بعمل آورده است که پول از بازار قرض کند ولی موفقیت حاصل نشده و حاضر شده است که مقداری جواهرات بعنوان رهن در بانك روسیه بوثیقه بسپارد .** دراین کشمکش مسیو کوپاستوف توضیح داد که دولت روسیه خود را مجبور باعانت شاه می بیند و به وزیر مختار خود دستور داده است که مسؤل شاه را بمبلغ ۱۰۰۰۰ تومان اجابت نماید و میتواند این مبلغ را تا ۱۰۰۰۰۰ تومان هم بالا ببرد این سفارت اطلاع ندارد که آیا پولی به شاه داده شده و اگر داده شده چه مبلغ بوده زیرا هیچگونه خبری راجع باین مطلب بوی نرسیده .

هردو دولت توافق حاصل نمودند که پیشنهاد انتصاب یك مستشار مالی را در ایران قبول نمایند چون دولت ایران مایل بود بعضی دستور های مالی از خارج بوی داده شود

وزیر مختار روسیه در ایران در اولین وهله بدولت متبوعه خود تذکر داد که رضایت دولت روسیه باین انتصاب باید مشروط بشرایطی باشد . مسیو دوهارتویك درنظر داشت که این مستشار **نباید بمنظور مساعدت برای تأسیس یك بانك ملی مشغول شود و نباید بقروض خارجی مداخلاتی بنماید و بدون مشاوره قبلی با سفارت بریطانیا و روسیه نباید اقدامی بنماید**

از طرف هردو دولت باین شرایط توافق نظر بعمل آمد ولی بعد بعضی از مشورت ها بین نمایندگان سه دولت در تهران بنظر آمد که صلاح است **این شرائط به نوعی تعدیل شود که اجازه مجلس ایران که درضمن کنترات شرط شده تحصیل گردد .** باینجهت توافق بعمل آمد که مسئله تأسیس یك بانك ملی در ایران باید در حوزه وظایف مستشار داخلی باشد و در مراسلات عمومی دستور هائی از طرف دولت فرانسه بمستشار مالی باید در موضوع روابط مشار الیه با سفارت بریطانیا وروس نیز نوشته شود از طرف دولت فرانسه مسیو بیزات برای این کار انتخاب شد ولی نظر بتأخیری که دروصول مسوده کنترات بدولت فرانسه رخ داد و نظر باینکه این دولت مایل بود بعضی اصلاحات درآن بعمل آید در موقع نگارش آن این انتصاب واضحاً ذکر نشد دولت روسیه مایل است مواددستور هائی را که بمسیو بیزات داده میشود بداند ولی این دستور ها مسلماً هنوز حاضر نشده دولتین روسیه وبریطانیا مایلند که هرچه زودتر این انتصاب عملی شود زیرا بعضی شایعات حاکی است که سفارت آلمان در تهران مجاهداتی بعمل میاورد که کاندیدا از طرف آلمان تعیین و انتخاب شود

۴۹ـ فعالیت سفارت آلمان در تهران وزیرامور خارجه روسیه را پریشان خاطر نموده است زیرا می ترسد مبادا آلمان موفقیت محکمی در پایتخت احراز نماید و مجاهده کند که نفوذ عالی تری بدست آورد مشار الیه این فعالیت را یك نوع تعبیری برای عدم رضایت آلمان در خاتمه قرارداد انگلیس وروس میشمارد و اینها را اقداماتی تصور میکنند که منظور از آن ایجاد وحشت بهر اندازه ممکن شود برای هردودولت میباشد نتیجه این مسئله استحکام تمایل دولت روسیه بوده است باینکه هرقدر ممکن شود بدرجه اشتراك مساعی خود بادولت بریطانیا بیفزاید **بحران ناگهانی که دراواسط دسامبر در تهران حکمفرما شد و یکمرتبه هم حیات شخص شاه را مورد تهدید قرارداد بنمایندگان بریطانیا و روسیه فرصت اقدام مشترکی را برای تعیین وظائف بین شاه و مجلس داد .**

بدون شك دقایق این بحران مشروحاً در ضمن راپرت طهران مندرج خواهد بود و شاید همینقدر کافی است که تذکر داده شود دولت روسیه اقدامات دو نماینده را تقویت نمود و تمایلات زیادی برای عملیات صمیمانه بهمراهی دولت بریطانیا نشان داده دولت روسیه ملاحظه کرد که حوادث ممکن است شاه را مجبور به تحصن در یکی از سفارتخانه ها بنماید و پیشنهاد نمود که دراینصورت باید از طرف یك گارد مختلطی از روسی و انگلیسی حفاظت شود دولت بریطانیا با این پیشنهاد موافقت نمود و پیشنهاد کرد که اگر شاه تحصن اختیار کند و اگر بالاخره ضمانت های کافی برای امنیت جانی او داده شود و اگر بوی اجازه داده شود که از مملکت خود برود با این شرائط باولیاء دولت ایران تسلیم گردد.

دولت روسیه براین عقیده بود که هیچگونه اعتمادی بوثاق اولیاء امور ایران نمیتوان داشت و پیشنهاد کرد که اگر شاه مجبور بترك مملکت شد. باید تا سرحدات یکعده مستحفظ مختلط روسی و بریطانیائی با او همراه باشد این پیشنهاد مورد قبول دولت بریطانیا واقع شد ولی مشروط باین نمود که این اقدام لزوم قطعی داشته باشد و شاه دریکی از سفارتها متحصن شده باشد یك حادثه ای که با این بحران بوقوع پیوست مقارن بود با بعضی عملیات شارژدافر آلمان که بدون شك میل داشت که در این حوادث رول عالیتری بازی کند

دولت روسیه اظهار دوستانه راجع [illegible] اشکالاتی را که سفارتخانه آلمان اعمال مینمود بدولت آلمان گوشزد نموده و در جواب گفته شد که شارژدافر آلمان [illegible] کاملاً درحدود [illegible] رفتار نموده [illegible] عکس نمایندگان انگلیس و روسیه و فرانسه سعی مینمایند [illegible] ناحیه از [illegible] بحرانی موجود [illegible] تحصیل اختیارات و امتیازنامه های مخصوصی استفاده نمایند.

مسیو اسوالسکی جداً برعلیه اینگونه نسبت ها به نمایندگان انگلیس و روسیه اعتراض نمود و به سفیر کبیر روسیه در برلن دستور داد که با دولت آلمان مذاکره و بفهماند که دولتین فقط از نقطه نظر پیشرفت امر استقرار نظم و آرامش در ایران مساعدت مینمایند و منظور دیگری در بین ندارند وضمناً اظهار امیدواری نمود که به شارژدافر آلمان دستوراتی داده شود که مانع شود از اینکه موضوعی را که اکنون معضل و باریك است مشکلتر بنماید — تصور میشود که مسیو دوشون وعده داد به شارژدافر دستوراتی بدهد حرارت خود را تخفیف دهد

مطبوعات روسیه از اقدام مشترك انگلیس وروسیه طرفداری نموده وآنرا علامت پیشرفت قرارداد فیمابین دانسته و تذکر دادند که قرارداد مزبور بموقع بین دولتین منعقد شده است

زیرا اگر معاملات سابقه بین این دو دولت دوام داشته بود تأثیرات بحران ایران از دائره داخلی آن مملکت بخارج بیشتر توسعه میافت.

سرحدات ترك وایران

۵۰ — عملیات متعدیانه قوای ترکیه وتاخت وتاز آنها درخاك ایران لزوم بعضی مذاکرات را بین دولتین روسیه و بریطانیا برای یك اقدام مشترکی بمنظور حصول یك راه حلی درباب مشکلات سرحدی ایجاب نمود. چون مسموع افتاد که ژنرال قنسول بریطانیا بطرف سرحدات روانه شده [illegible] قنسول روس نیز مأمور شد که [با] او همراهی روانه شود ولی در [illegible] از وی درخواست شد که عملیات خود را محدود بتحقیقات درباب تاراج مایملك اتباع روس بنماید و متوجه باشد

که خود را در مسئله سرحدات ذیمدخل
ندانند .

بالاخره تغییراتی در این احکام
ده شد بطوری که وی را در مرحله‌ای
نظیر همکار انگلیسی او داخل کند ولحن
صحبتی که میبایست در صورت پیش آمد با
کمیسیون ترکیه بنماید بوی گفته شد .

نظر بجوش و خروش پایتخت نسبت به تخطی ترکیه : نماینده روس در
تهران مایل بود که دولت متبوعه‌اش باب
عالی را وادارد که بقنسولها اجازه دهد
درجلسه کمیسیون سرحدات معاونت‌هائی
بنمایندولی پس از مشاوره بادولت بریطانیا
و با سفراءدر اسلامبول دولت روسیه از
لحاظ همراهی دولت بریطانیا ملاحظه
کرد که بکمیسیون باید فرصت داده‌شود
که موضوع‌را خودش تصفیه نماید واگر
در اجراء این منظور قاصر آمد آنوقت
هر دو دولت مطالعاتی راجع باینکه چه
اقداماتی برای واداشتن دولت عثمانی‌در
همراهی‌با نمایندگان روسیه وبریطانیا برای
تصفیه مسئله سرحدات بامسود خواهند
نمود سفیر روسیه کراراً راپورت داده
بود که بنظراو قوای ترکیه تصمیم‌داشته
اند که درنواحئی که اشغال نموده‌اند باقی
مانند وبنظر نمیرسد که واداشتن سلطان
حضار آنرا فایده‌ای داشته‌باشد

ونیز معتقد بود که کمیسیون هیچ
کاری ازپیش نخواهد برد ولی تصور
می کرد که ضرری ندارد برای حصول
توافق نظر مجاهداتی بعمل آرد واگر ناصر
آید قصور او دست هردو دولت را ری
خواهد کرد که بعدها باب عالی سلطان‌را
حریك نمایند که پیشنهادی را مبنی برلزوم
مساعدت آندو دولت بنماید . مسترانبه
معتقد بود که پیشنهاد مشارکت این دو
قنسول در کمیسون درحال حاضر فایده‌ای
ندارد ومسلماً ازطرف سلطان عثمانی رد

خواهد شد عقیده مسیو زینوویوف در وزارت
روسیه خیلی با اهمیت تلقی شد و چون
با عقیده دولت پادشاه انگلستان موافق
بود تصمیم گرفته شد که مسائل بحال خود
گذارده شود

وفقط تسهیلاتی در حدود امکان
بعمل آید که اعزام نماینده ایران که درراه
تأخیر کرده بود تسریع شود . **تخطیات قوای ترکیه و اشغال شدن بعضی نواحی از طرف آنها برای روسیه بیشتر از بریطانیای کبیر اهمیت داشت** زیرا
اولیاء امور روسیه را عقیده براین بود
که بعضی نواحی که دارای اهمیت سوق الجیشی
میباشد بتصرف قوای ترك در آمده وممکن
است درموارد لزوم به تاکتیك نظامی روسیه
صدمه لطمه‌ای وارد آنداین مسئله بقدری
تکنیکی میشد که یکنفر غیر سیاسی
نمیتواند آنرا حل کند ولی ملك راپورت
(مسترسم درحال حاضر نتوانم منبع آنرا
بخاطر آورم) راجع به نکته مذکوره
درفوق بعدها وزارت خارجه واصل گردید
بااینجهت در ماوراء ملاحظاتی که تأثیر
اقدامات دولت بریطانیا دارد از طرف
روسیه بعضی دلایل وجود دارد که در
موقع خود آنرا مایل میکند که اقدامات
لازمه را برای مبدا کردن راه‌حل مطبوعی
راجع بمسئله سرحدات بنماید

دولت روسیه کاملا حاضر خواهد بود که بمعیت دولت بریطانیا بوسیله نمایشات بحری و وسائل دیگر فشاری به باب عالی سلطان وارد نماید تا احزاب دولت‌های بریطانیا وروسیه اظهار فشار نمایند . این مسئله ازطرف دولت
روسیه مورد مطالعه واقع شده و نتیجه
مطالعات آن البته باطلاع دولت بریطانیا
خواهد رسید فقط یك نکته هست که
جای اهمیت دارد وآنهم ازقرار ذیل است
[illegible] میترسد **مبادا موقعیکه**

ازطرف هردو دولت فشارهائی بدولت عثمانی وارد شود دول بالکان مخصوصاً بلغار از این حادثه استفاده کرده آنرا فرصتی برای خود بدانند که منظور خود را پیش ببرند و باب عالی سلطان را دچار وحشت نمایند تصور میکنم وزارت روسیه مشغول مطالعه است که چطور از این حادثه محتمل الوقوع جلوگیری بعمل آورد وچطور بدول بالکان بفهماند که اقدامات مشترکه آن ها فقط برای یک منظور مخصوص است **بدولت روسیه ثابت شده که اقدامات اخیر ترکیه مطبوع آلمان بوده** و تصور می کنند که همراهی آلمان باید اهمیت داده دلیلی برای اثبات این نظریه در دست ندارد ولی این اصراری که ترکیه با وجود همه اعتراضات به تخطی دارد ظاهرا نتیجه نقشه ایست که قبلا طرح ریزی شده و روسیه معتقد است که یک دولت عربی تمام پروگرام‌ها را تشکیل داده نه یک دولت شرقی البته دلایل کافی برای ثبوت این نظریه که اعتراضی را ایجاب کند در دست نیست ولی تحریکات آلمان از تمایلات آلمان باعث وحشت برای بریطانیا و روسیه درشرق وسطی هویداست

فصل ۲۹

طرز تلقی قرارداد

روس و انگلیس

نمره ۵۱۸

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

سن پطرزبورگ ۲ سپتامبر ۱۹۰۷

وزارت‌خارجه ۳۷۱ر۳۲۲

تلگراف (نمره ۱۸۰) ارسال ۸ بعدازظهر وصول ۱۰ بعد ازظهر

انتظامات ایران

مراتب ذیل ابلاغیه است که تصویب وقبول اصلاحات ازطرف سم دولت روسیه پیشنهاد کرده است که توسط دو نماینده بدولت ایران ابلاغ گردد :

دولتین روسیه و بریطانیای کبیر که برفع هرگونه عوامل اختلاف و منازعه راجع بمصالح مخصوص آنها در بعضی نواحی ایران که در قرب یا در جوار سرحدات روسیه از یکطرف و سرحدات افغانستان وبلوچستان ازطرف دیگر واقع است مایل میباشند قرارداد دوستانه ای راجع باین موضوع بامضاء رسانیده‌اند

در این قرارداد دولتین متقابلا معترف بمصونیت واستقلال ایران بوده و تأکید میکنند که صمیمانه مایل به ترقی تدریجی آن مملکت وایجاد زمینه دائمی وفرصتهای متساوی برای صنعت وتجارت کلیه ملل دیگر میباشند هریک از این دو دولت متعهد میشود که در نواحی واقعه درنزدیکی یا متصل بسرحدات دولت‌دیگر در صدد تحصیل امتیازاتی از هر قبیل که باشد بر نیاید برای اینکه از تولید سوءتفاهم درآینده ونیز ازایجاد ترتیباتی در اموری که ممکن است ایران را درهر صورت که باشد مضطرب سازد جوگیری بعمل آید نواحی مذکوره درفوق بطور وضوح درضمن قرارداد معین شده . راجع بذکر عوائدی که در تحت تأمین قرضه‌ای که ازطرف دولت ایران از بانک استقراضی وبانک شاهی ایران بعمل آمده واقع است دولتین روسیه و بریطانیا قبول میکنند

که این عوائد درآینده نیز بهمان مصرفی که سابقاً میرسیده برسد : دولتین متساویاً متعهد می شوند که در صورت وقوع بی‌انتظامی دراستهلاک یا اداء منافع قروض مذکوره درفوق داخل تبادل نظر دوستانه بشوند تا اینکه با توافق نظر عمومی اقداماتی راکه برای کنترول لازمه مفید است بنمایند واز هرگونه اصطکاکی که موافق با اصول قرارداد نباشد احتراز نمایند :

دولتین مزبور درامضاء قرارداد بموجب اصول اساسی احترام مطلق مصونیت

و استقلال ایران را ازنظر دور نداشته اند این قرارداد متضمن منظور دیگری بجز رفع عوامل سوء تفاهم بین دوطرف متعاهد در مورد امور ایران نمیباشد : دولت شاه باید بخود بقبولاند که قرارداد منعقده بین روسیه وبریطانیای کبیر کمک بامنیت وترقی وپیشرفت ایران مینماید

دستورالعمل هائی بترتیب ذیل اضافه شده :

مستدعی است باهمکار بریطانیائی خودکه‌از طرف دولت متبوعه‌اش دستور العملی نظیر این باو ابلاغ میشود درتسلیم ابلاغیه‌متشابهی بدولت ایران موافق آنچه که‌ضمن تلگراف‌فعلی تصریح‌شده موافقت نمائید .»

وزیر امورخارجه وقت ازمن سؤال نمود که چه وقت این ابلاغیهٔ باید تسلیم شود . جواب دادم تصور میکنم بهوریت بعد از اینکه دولتین بامضاء آن موافقت نمودند .

نمره ۵۱۹

سن پطرزبورک ۲ سپتامبر ۱۹۰۷

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱-۳۲۵

تلگراف نمره «۱۸۱» ارسال ۸ و ۱۵ دقیقه بعدازظهر / وصول ۹ و ۰ دقیقه بعدازظهر

وزیرامور خارجه قبل‌از جداشدن پیشنهاد نمود که علاوه برصدور **ابلاغیه بایران** یادداشت های مشترکی راجع **بقرارداد تبت در پکن** تسلیم شود . مشارالیه راجع بـدون دیگر پیشنهاد نمود که هردولت آزاد است که هرکدام را بخواهد برای تسلیم ابلاغیه محرمانه‌ای راجع بقرارداد قبل‌از انتشار انتخاب نماید .

وزیر امـور خارجه وقت سؤال نمود که آیا لازم است در اسلامبول چیزی گفته‌شود . **عادت دولت روسیه براین جاری نبوده است که چنین ابلاغیه هائی تسلیم بابعالی کند ولی شاید دراین مورد اقدام به‌آن خوب باشد**

مستدعی است نظریات خـود را اطلاع دهید .

ملاحظات

من هیچ لازم نمیدانم که‌این قرارداد بباب عالی که بهیچوجه درتحت تأثیر آن واقع نیست ابلاغ گردد .

تصور میکنم که باید آن را بدولت‌ژاپون ودولت فرانسه‌اطلاع دهیم .

و . ا :

سرف کاوپ بل؛ ۲ سپتامبر

نظریات شماراجع بصدور ابلاغیه بدولت چین چیست؟

ل . م

من لزوم واقعی برای‌آن نمی بینم ولی ازطرف دیگر ضرری هم نخواهد داشت زیرا که‌ما **تصمیم گرفته ایم‌که راجع به‌تبت باچین یابوسیله چین کارکنیم** ، باین جهت نفوذ اولویت آنرا برسمیت میشناسیم . از آنجائی که ظاهراً روسیه مایل صدور چنین ابلاغیه نیست البته ما میتوانیم موافقت کنیم . **ما فعلا بمعیت‌روسیه تحقیقاتی درپکن‌راجع بسرحدات تبت نموده ایم** . وباید با دولت چین در ممنوع بودن اعزام هیئت علمی به‌تبت موافقت نمائیم . درهمان موقع ممکن است اینکار را انجام داد .

ف . ا . ك

تصور میکنیم فعلا در خفـا بودن افضل‌است - اگر متن‌ها ابلاغ شود قطعا موضوع آشکار می شود وبرما لازم خواهد بود که آنوقت بانتشار آن بپردازیم .

ازطرف دیگر ما به‌ژاپون بعضی‌چیزها گفته‌ایم و البته هرچه ممکن شود زودتر روح قرارداد را باطلاع ژاپون خواهیم رسانید .

اگر دولت روسیه بامراتب مذکور (فرض کنیم شما تصویب میکنید) موافقت نماید بعد ممکن است ما تلگرافی از ماکدونالد مخابره نموده و بسر ا. برقی دستور دهیم که شفاها موضوع را به **کلمانسو** ابلاغ نماید. ل.م.ه.

سفیر ژاپون متن قرارداد ژاپون را باروسیه بما ابلاغ نمود

باید محترمانه موضوع قرار داد باو گفته شود. تقریبا در اثر مذاکره بامن از آن اطلاع حاصل کرده. ممکن است بوی گفته شود که بزودی تمام آن منتشر خواهد شد

یاد داشت اشر: بموجب تلگراف نمره ۳۰ مورخه ۵ سپتامبر سر کلاد ماکدونالد مأمور گردید که شفاها قرارداد را باطلاع ژاپون برساند: تلگرافی تحت نمره ۱۰۰ مورخه ۶ سپتامبر به سر ا برقی دستور داد که توضیحاتی بفرانسه داده شود و **تلگراف متشابهی برای اطلاع امیر افغانستان مخابره شد.**
(راجع بنظریه این دولت رجوع شود بفصل ۲۷ این جلد)

نمره ۵۲۰

سرش هاردینگ بسر ا: نیکلسن
(خصوصی ۱) کیمبالتان ۴ سپتامبر ۱۹۰۷

نیکو عزیزم

من امروز صبح سه مراسله از طرف شما دریافت داشته‌ام که بی اندازه از وصول آنها امتنان دارم مخصوصا از بعضی سطور شخصی که مرقوم داشته بودید

من باشما در تصور اینکه خاتمه قرار داد روسیه در کمال اهمیت و کار صعب و مشگلی بوده واقفم بنظر من ثمره آن در آینده بی اندازه برای ما مفید خواهد بود. برای من بسیار اسباب مسرت است که بایك دوست قدیمی مانند شما در موضوعی که تشخیص آن در این چهار ساله اخیر برای من بمنزله خواب وخیال بوده است اشتراک مساعی نمایم اهمیت انعقاد یك قرار داد باروسیه بطوری درنظر من جلوه گر میشد که همین موضوع یکی از علل استعفاء من از سفارت درسن‌پطرزبورك بود چون من احساس کردم که با قبولاندن نظریه خود بهموطنانم بیشتر میتوانم خدمت کنم و به لامسدورف و شخص امپراطور قول دادم که برای انجام این کار تمام مساعی و مجاهدات خویش را بکار برم در نظر من بسختی ممکن است این موضوع خاتمه یافته تصور نمود ولی تصور خاتمه دادن به آن باعث مسرت و انبساط میباشد ما اینك باید ناظر اجراء آن باشیم و من اعتماد دارم که مسیو ایسوالسکی دراینجا هم مانند مدت جریان مذاکرات علاقه مخصوص خودرا ابراز خواهد داشت

امروز صبح مراسله ای از طرف اعلیحضرت پادشاه انگلستان بمن رسید که جمله ذیل که با کمال شعف برای شما آنرا مینویسم در آن مرقوم بود.

«من از دریافت تلگرافات رمزی گری و نیکلسن دیشب که بمن اطلاع میداد که قرارداد انگلیس و روس درسن‌پطرزبورك امضاء شده بسیار مشعوف گردیدم.

این موضوع خیلی اسباب کمك فکری شما و (گری) خواهد شد و نیکلسن که این مذاکرات مشگل را بااین مهارت و پشت کار بنتیجه مطلوبه رسانیده لایق بهترین قدردانی میباشد. موقعیکه بوی کاغذ مینویسید خواهش میکنم تذکر دهید که تاچه اندازه من عمیقانه احساس چنین قدردانی رادر مورد ایشان مینمایم.
این مذاکرات اخیر ورولی که سال گذشته در الجزیره بازی کرد اورا درردیف اول دیپلماتهای ما قرار میدهد»

من امروز صبح بایشان جواب داده ام که وزارت امورخارجه باکمال احترام با نظریات ایشان در قدردانی از خدمات شما موافقت مینماید . (۱)

دوست همیشگی شما

شارل هاردینك

(۱) جملاتی که از این مراسله حذف شده دارای اهمیت چندانی نمیباشد.

سر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ ر ۳۲۵

سن پطرزبورك ارسال ۴ سپتامبر ۱۹۰۷

وصول ۱۶ سپتامبر ۱۹۰۷

نمره ۴۵۷

آقا :

مسیو کو باستوف وزیر امورخارجه وقت پریروز مسوده ابلاغیه ایرا که دو دولت راجع بتوضیحات در مورد ایران باید بدولت ایران تسلیم نمایند بمن داد. من افتخار آنرا داشتم که متن کامل آنرا درضمن تلگراف نمره ۱۸۰ خود مورخه دوم ماه جاری معروض دارم و اجازه میخواهم که سوادی از آن را ارسال نمایم. من بمسیو کو باستوف گفتم که هرموقع نظریات شما را در باره آن دانستم بفوریت مفاد نظریات آن را بوی اطلاع میدهم بطوریکه ممکن باشد دو نفر نماینده در طهران دستورات لازمه را دریافت دارند. و اضافه نمودم که این موضوع یعنی عدم هرگونه تذکری درمطبوعات عمومی از روی بی احتیاطی عامداً یا بدون تعمد تا موقعی که دولت ایران ابلاغیه را دریافت دارد و مهمتر ازهمه **قبل از اینکه امیر از موضوع قرارداد افغان توسط حکومت هندوستان مطلع شود** بسیار اهمیت دارد شرط دوم بسیار اساسی ومهم است جناب ایشان جواب دادند که بطوری که من از بیانات مسیو ایسوالسکی فهمیده ام Novoe vremia تا هشت یا ده روز دیگر خلاصه از قرارداد را دریافت خواهد داشت. من درخواست نمودم که برای اجراء این نظریه تاریخی معین نشود تا موقعی که ابلاغیه حکومت هندوستان بامیر برسد .

من اظهار داشتم که دولت متبوعه من برای تعیین وقعیکه برای رساندن ابلاغیه بامیر لازم است مخابره نموده واز آنجائی که من تصور میکنم شخص اخیر الذکر در مسافرت میباشد ممکن است این وقت قدری طولانی تر شود

با وجود این من تردید دارم که بتوانم بیش از چند روز باختفاء این مسئله موفق شوم . وزارت خانه مذکور برای موافق کردن Novoe vremia که یك جریده کثیرالانتشاری است واخیراً قدری باخشونت شروع به تنقید دیپلماسی روسیه نموده نگران میباشد باین علت است که من امیدوارم خیلی زود نظریات شما را درباره ابلاغیه ای که باید تسلیم دولت ایران شود بدانم و اطلاع حاصل نمایم که در چه تاریخ اطلاعات رسمی راجع بقرارداد بامیر میرسد .

ا . نیکلسن

ابلاغیه دول انگلیس و روس

بدولت ایران

نظر باینکه دولتین روسیه و بریطانیای کبیر مایلند از هر گونه علت مشاجره راجع بمنافع خود در بعضی نواحی ایران که از طرفی متصل یا مجاور بسرحد روس و از طرف دیگر بسرحدات افغانستان و بلوچستان است احتراز نمایند قرار دادی دوستانه در این خصوص امضاء نموده اند –

دراین قرارداد دولتین تعهد مینمایند که تمامیت و استقلال ایران را محترم بشمارند وبا خلوص نیت خواستار توسعه امنیت و صلح مملکت ایران و استقرار دائمی مزایای مساوی تجارتی و صنعتی سایر ملل درایران میباشند – بعلاوه هریك ازدولتین تعهد مینماید که در صدد برنیاید

هیچگونه امتیازاتی در نواحی متصل یا مجاور سرحدات دیگری تحصیل کند محقق جلوگیری ز سوء تفاهم در آتیه و رای احتراز از ایجاد وضعیتی که ممکن باشد به نحوی اسباب زحمت دولت ایران را موجب شود نواحی مذکوره در قرارداد صریحا معین شده اند — راجع بعوائدی که برای استهلاك قروض دولت ایران از بانك تنزول و استقراض ایران واز بانك شاهنشاهی ایران تخصیص داده شده دولتین روس و انگلیس موافقت دارند که عوائد مذکور در آتیه برای همان منظور سابق مصرف شود — دولتین نیز تعهد مینمایند که در صورت عدم انتظام در استهلاك سرمایه و پرداخت ربح قروض مذکور دوستانه باهم مذاکره کنند تا با موافقت و نظریه مشترکی اقداماتی که جهه کنترول لازم باشد اتخاذ نموده و از هرگونه مداخله که در خلاف اصول این قرار داد باشد جلوگیری شود

درحین امضاء این قرارداد دولتین اصل اساسی احترام مطلق تمامیت واستقلال ایران را از نظر دور نداشته است. تنها غرض قرار داد اینست که بین طرفین متعاهدین درباب امور ایران هیچ علتی که موجب سوء تفاهم باشد موجود نباشد — دولت شاهنشاهی یقین حاصل خواهد نمود که قرارداد منعقده بین روسیه وانگلستان به نحو مؤثری باعث امنیت وعمران وتوسعهٔ داخلی ایران است —

خواهشمنداست باسفیر کبیر انگلستان که از طرف دولت متبوعه اش دستورات متشابهی باو خواهد رسید مشاوره نمائید ومراسلهٔ رسمی بمضمون این تلگراف تهیه وبدولت ایران ارسال دارید —

نمره ۵۲۲

سر ا . گوشن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۱۳۷۱ر۳۲۵

وین ارسال ۵ سپتامبر ۱۹۰۷

وصول ۹ سپتامبر ۱۹۰۷

(نمره ۱۲۱)

آقا :

اخبار داخله راجع بقرارداد روس وانگلیس باحسن نظر توسط جرائد وین تلقی شده اگرچه هنوز هرگونه انتقادی راجع بمضامین آن غیر ممکن است باز تنها همین حقیقت که انگلستان و روسیه بطوری که عموما باور میکنند . راجع باموروآسیای مرکزی وایران توافق حاصل نموده اند یکی از حوادث مهم سیاسی بشمار میرود وامیدواری میرود که صلح وآرامشی راکه جلسه اخیر دول وسیاسیون درجه اول اسباب تسهیل آن را فراهم نموده حاصل کرده. . . . . (۱)

ا . گوشن

(۱) جملات حذف شده خلاصه یاد داشتهای جرائد را شرح میدهد

نمره ۵۲۳

سر ا . گوشن به سر ادوارد گری

خصوصی ماریناباد ۵ سپتامبر ۱۹۰۷

سرادوارد گری عزیزم

امروز مسیوایسوالسکی برای نیل بافتخار ناهار خوردن باشاه وارد شد . ازآنجائی که مشارالیه درساعت ۱۲ رسید وناهار در ساعت ۱ مقرر بود ایشان را بهتل خود دعوت نمودم که بعضی مذاکرات با ایشان بنمایم .

البته ما بفوریت شروع بمذاکره راجع بقرارداد نمودیم ومن بایشان تذکر دادم که این قرارداد درضمن مذاکره بین اعلیحضرت باایشان درموقع دعوت ناهار در سفارت انگلیس درکپنهاك . یعنی همان موقعی که من با ایشان همکار بودم پیش بینی شده است . من بایشان گفتم که رسانیدن این مسئله بهمچنین نتیجه مطلوب دراثر طرز رفتار وروح سهل گیر ونظریات وسیع او میباشد که همیشه درمذاکرات سیاسی ما درکپنهاك ازوی مشهود بوده است وپشت کار وبردباری اورا که بوسیله آنها توانسته است رمشکلات وموانعی که در

جـلو راه بوده فائق شود تهنیت گفتم . مشارالیه تصدیق نمودکه مشکلات بسیار مهم‌بوده وحتی گاهی ازپیشرفت کارمأیوس شده است . مشارالیه در تحت تأثیر این نظریه بودکه ماورا خیلی آلمانی میدانیم و آلمانی هاهم بنوبه خـود اورا خیلی انگلیسی میدانند واظهار داشت کـه در حقیقت مـن روسی هستم و تنها ایده‌آل مـن اینست بهترین مساعی خودرا برای مملکتم مبذول دارم و اظهار نمود کـه **موضوع قرار داد در ابتـدا بمذاق آلمان خوش نیامد** ومنتها درجه صبر وبرد باری لازم بودکه بتوانم فشارهائی که‌از برلن وارد میشد ردکنم ودرعین حال در دوستی باآلمان باقی بمانم

مسیو ایسوالسکی خود را بسی خوشوقت میدانست که سروکار او باآدمی افتاده‌است که‌در تمام‌جریان این‌مذاکرات باریك درهرقسمت صفات‌وخصایص مطلوب و مستحسنی از خود بروز داده است . راجع بخود قرارداد اظهار داشت که‌هنوز اشکالات من مرتفع نشده ویقین دارم که موردانتقادات شدید واقع‌خواهم‌شد . حزب لیبرال (آزادیخواه) روسیه (که در نظر من مسیو ایسوالسکی فکراً وروحاً منسوب به‌آن میباشد) امروز و همیشه خواهان حصول توافق نظـر با بریطانیای کبیربوده‌است ومسیو ایسوالسکی انتظار داردکه‌آنها ازوی طرفداری نمایند ولی اظهار داشت که دائره قشونی وارکان‌حرب متفقاً مخالف‌او بوده‌و بمجرداینکه قرارداد انتشار یابداین دودائره وارتجاعیون باران انتقادات زننده را بطـرف وی خواهند جاری ساخت در نظر من نتیجه اساسی این قرارداد بر قراری صلح و آسایش در شرق اقصی بـوده و فرصتی بدست میدهدکه‌تجددسیاسی ونظامی امپراطوری

ترس برمن غلبه کـرده و نگران میشوم که‌بادا حس غیرت وحمیت عاملین هردو مملکت درنقاط بعیده باحتیاط و بصیرت آنهاغلبه نموده ومنجر بحوادث ناگواری شود . در نواحی بعیده این‌قبیل اتفاقات ناگوار زیـاد روی میدهد مـن شخصاً تصمیم قطعی اتخاذ نموده اندکه باتمام قوا و توانائی خود برای جلوگیری و موفقیت من دراین قسمت دراثر مساعدت های همکاری مسیو مدو شوهن بوده کـه همیشه برای اینکه امـور راهر اندازه ممکن‌شود کمتر نامطبوع جلوه‌گر سازد ازبذل مساعی دریغ نداشته است : راجع به‌نیکلسن اظهار داشت بهتر از او کسی برای مذاکره‌ممکن نمیشده‌است مشارالیه دارای اخلاقی ملایم و روحی دوستانه بوده وهیچوقت حتی برای یك لحظه هم متانت خودرا از دست نـداده ودر عین حال فراست پلتیکی زیادی از خود نشان داده است . همیشه ملتفت مشکلات مـن « مسیو ایسوالسکی » درموقعیت داخلی بوده ودرمواقعیکه ممکن بوده مشکلاتی تولید کرد راه صواب را درپیش گرفته است .

ازوقوع هرگونه تصادمی درنقاط مزبوره مجاهدت نمایم **و مراقب باشم که‌مواد قرار داد نه‌تنها بروی یك صفحه کاغـذ بلکه در روح عموم بموقع اجرا گذارده شود** واطمینان دارم که دولت متبوعه من نیزبامن موافق است وهمیشه هردو طرف متعاهد ازخود متانت و استقامت لازمه را نشان خواهند داد .

سپس اظهار داشت که بنظر **من باید منتظر مشکلات زیادی در ایران بـود** . برای انتخاب الفاظ و لسان مندرجه در قرار داد راجع به‌آن مملکت مراقت های بسیاری بعمل آمده

دارد که بمذاق دولت ایران خیلی ناگوار و نامطبوع میباشد . ولی اگر هردو دولت متعاهد محکم و متحد ایستاده و استقامت بخرج دهند هرگونه مشکلی مرتفع خواهد شد در اینجا مشارالیه تذکر داد که من راجع بعملیات آلمان در ایران بسیار نگران میباشم درنظر من آلمان درآن مملکت پرمشغول تکادو بوده و میخواهد بیش از آنچه که منافع و مصالحش اقتضا میکند برای خود موقعیتی تحصیل نماید . سپس مشارالیه اظهار داشت که زود یا دیر میبایست باآلمانها نیز قرارداد مشخصی راجع بامور ایران منعقد نمائیم . واضافه نمود که مطابق راپورت های واصله آلمانها در سرحدات ایران بامشکلات بسیاری مواجه شده ودرنظر دارند بعنوان مهاجرین قدم در داخله ایران گذارده و نفوذ و حیثیت خویش درآن مملکت بیفزایند ، من این راپورت را تماماً صحیح نمیدانم ولی نمیتوانم فکر آن را ازمغز خود خارج نمایم و همین نکته باعث اضطراب خاطر من شده است .

سپس مسیو ایسوالسکی موضوع موقعیت اروپا را بمیان آورد و اظهار داشت که گرچه این قرارداد بیشتر مربوط بشرق اقصی و ممالك بعیده است ولی امیدوارم که تأثیرات لازمه را در اوطان ما خواهد نمود . مشروحه سرادوارد گری راجع به مقدونیه ومذاکرات (سرشارل هاردینك) با (بارون دواهرنتال) مرا بی نهایت قانع نموده وتا موقعیکه دولت اعلیحضرت پادشاهی دارای فکر وعقیده فعلی است که من ازآن آگاهم قضایا بروفق مراداست من میدانم که سرادوارد گری تاچه اندازه برای پیش بردن این موضوع ترغیب میشود وچقدر بدولت اعلیحضرت

پادشاهی نفع عاید میشود ولی امیدوارم و اطمینان دارم که ایشان در مقابل این فشار بمقاومت خود ادامه خواهند داد . روسیه مجبور است که راجع بمسئله شرق اقصی بااطریش بسازد و هردو این ممالك باید مراقب آلمان باشند . (پرنس بورو) بمن اطمینان زیادی به مساعدت و همراهی داده است ولی من احساس میکنم که این همراهی بموئی بند باشد ویك سیاست معجلانه برجسته ممکن است منظور اصلی را از بین ببرد ودر نتیجه آن پست سلطان ازطرف آلمان مستحکم گردد و منجر بمخالفت وتأخیر وتعلل شود. مادامیکه ما باهم متحد میباشیم امور بروفق مرام است ولی بروز کوچکترین علامت عدم اتحاد بین این دو دولت نتایج خطرناکی در بر خواهد داشت . اگر شما وقت نگارش راپورت ... پیدا کردید خواهش میکنم سفارش کنید که از طول وامتداد وقت خودداری کنید .

ازوی سؤال کردیم که اصلاحات حقوقی حطور پیش میرود جواب داد میل قلبی من این بوده است که سفرا پروژه کاملی بهمکاران خویش تقدیم نمایند ، ولی بعد معلوم شده که این کار ممکن نمیباشد وباید جمله دیگری در پروژه گنجانید . البته منظور ازاین تغییر اینست که تأخیری درکار داده شود گرچه این تأخیر موجب تاسف خواهد بود .

مسیو ایسوالسکی راجع باشکالات زیاد کار خود مذاکرات مقدماتی راجع بکنفرانس (بال) را بمیان آورد واظهار داشت که این قسمت بیش از تمام اشکالات کار من باعث اضطراب خاطر و نگرانی من بوده است . سپس اظهار داشت که با نهایت تحیر و تعجب مشاهده نموده ام که بارون دواهرنتال راجع ...

تسلیحات بیش از (پرنس بولو) که شق بوده وپشت پا باین موضوع زده است . و بطوری که مستفاد میگردد سیاست اطریش **باکم و بیش تغییری نسخه بدل سیاست برلن میباشد** تنها چیزی که من می توانم بگویم اینست که اگر این موضوع حقیقت داشته باشد (بارون دواهرنتال) دستوراتی که داشته خیلی جلوتر رفته است وحتی یك مرتبه هم من بکلی اجتماع این کنفرانس را بی نتیجه دیده واز پیشرفت آن مایوس شده ام .

مسیو ایسوالسکی بعداز صرف ناهار مصاحبه خصوصی باشاه داشته ودر نتیجه این مصاحبه اعلیحضرت یك مدال صلیب کبیری بوی اعطا نموده است . مسیو ایسوالسکی بعد از اتمام این موضوع صمیمانه ازاین افتخاری که نصیبش شده واز اینکه اعلیحضرت بانهایت مهر ازوی پذیرائی نموده است اظهار قدردانی و مباهات مینمود :

مسیو ایسوالسکی قبل از ترك گفتن ماریناباد اظهار داشت که باید بمطبوعات بعضی اخبار بدهم ، زیرا مطبوعات خیلی میل دارند اطلاعاتی راجع بقرارداد روسیه بدانند وحتی بعضی از جرائد اعتدالی بواسطه سکوت من بامرتجعین همنوا شده اند . من با انتشار هرگونه اطلاعیه ای مخالفت کردم ولی اذعان نمودم که اگر اطلاعاتیکه میدهد محدود به بعضی مسائل عمومی باشد ضرری نخواهد داشت بنا براین هر دو نفر ما مشروحه مبهمی تهیه نمودیم حاکی از این که مادامیکه قرارداد تصویب نگردیده است منتشر نخواهد [illegible] ولی هر کس باید اطمینان داشته [illegible] دراین قرارداد هیچ [illegible] وجود ندارد که باعث تحریك احساسات [illegible] دولتی شود و منظور از طرح آن فقط رفع هرگونه

سوء تفاهم بین دو دولت بزرك در آینده بوده وبنابراین بمنزله تعهدیست که صلح عمومی را تضمین مینماید .

من خیلی مسرورم که راپرت دهم شاه صحت یافته اند و اعلیحضرت ایشان درنهایت صحت میباشند : اعلیحضرت فردا بعداز ظهر بطرف لندن حرکت میکنند

و . ا . گوشن

نمره ۵۲۴

سر ادوارد گری به سر بس اسپرنیك راپل

وزارت خارجه ۷ سپتامبر ۱۹۰۷

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۲

ارسال ۱۵۹۳ دقیقه بعداز ظهر

تلگراف (نمره ۱۰۸)

تلگراف شما نمره ۲۴۶ مورخه ۶ سپتامبر (۱)

قرارداد انگلیس وروس

تاخیر درانتشار هرقسمت که باشد **تاموقعیکه قرارداد افغانستان رسما بامیر ابلاغ نشده خیلی اهمیت دارد** واین کار هم ۱۶ روز وقت لازم دارد .

لازم است شما باهمکار روسی خود که دستوری نظیر دستور شما دارد برای ابلاغ مسروحه ذیل بطور رسمی بدولت ایران موافقت نمائید .

دولتین بریطانیا وروسیه که مایلند عوامل اصطکاك منافع خودرا در بعضی نواحی ایران ازیك طرف درجوار یامتصل سرحدات افغانستان و بلوچستان یا بلوچستان تنها و از طرف دیگر در جوار یا متصل [illegible] حدات روسیه میباشند مرتفع نمایند قرارداد دوستانه ای راجع باین موضوع بامضاء رسانیده اند .

[illegible] درضمن این قرارداد [illegible] و[illegible] ایران موافق بوده [illegible] میداشتند صمیمانه مایل به (ترقی) [illegible] آن مملکت بوده ومیخواهند فرصت [illegible] مساوی در تجارت وصناعت

برای تمام مال دیگر در آن مملکت وجود داشته باشد . بعلاوه هریك ازاین دو دولت متعهد میشود که در صدد تحصیل امتیازی از هر قبیل که باشد در نواحی متصل یا مجاور سرحدات دولت دیگر بر نیاید . برای جلوگیری از سوء تفاهم در آینده و برای اینکه از ایجاد هرچیزی که موقعیت ایران را بهر طریق که باشد مختل مینماید نواحی مذکوره درفوق مشروحا وبطور واضح در این قرار داد تصریح و تعیین شده‌اند . دولتین روسیه و بریطانیای کبیر باتذکر عوائدی که در تحت تاثیر قروض دولت ایران Di-ceunt Bank و بانك شاهنشاهی واقع است معترفند که این عوائد باید درآینده بهمان مصرف برسد که سابقا میرسید . و دولتین مزبور متعهد میشوند که در صورت وقوع بی انتظامی باستهلاك یا پرداخت منافع مذکوره در فوق برای اینکه بوسیله توافق نظر اقدامات لازمه را برای کنترول تعیین نمایند واز هرگونه مداخلاتی که موافق با اصول قرارداد نیست جلوگیری نمایند داخل تبادل نظر دوستانه بشوند .

« دولتین مزبور با امضاء این قرارداد بهیچوجه تمامیت و مصونیت و استقلال این قرار دادرا ازنظر دور نداشته اند. این قرار داد هیچ منظوری راجز رفع هرگونه علت سوء تفاهم بین دو دولت متعاهد در مورد امور ایران : متضمن نمیباشد . **دولت شاه باید خود را وادار بقبول این نکته نماید که قرار داد منعقده بین روس و بریطانیای کبیر باطریق مؤثر تر و نافع تری باعث پیشرفت امنیت : ترقی و تکامل عالی ایران خواهد شد »**

شما بایداز دولت ایران درخواست کنید که تا موقع انتشار این موضوع در اینجا مطلب را محرمانه بدانند .

اگر دولت ایران تحقیقات مشروحی راجع بنواحی مجاوره درسرحدات بنماید جزئیات ذیل را خاطر نشان کنید :-

خط روس از قصر شیرین شروع کرده اصفهان ویزد وکرخ را شامل شده و از آنها گذشته ودر نقطه تقاطع سرحدات روسیه و افغانستان بانتها میرسد .

خط انگلیس از سرحدات افغانستان از طریق گازك شروع کرده از بیرجند وکرمان گذشته دربندر عباس بانتها میرسد؛

نمره ۵۲۵

سر ا . نیکلسن به سرادوارد گری

سرپطرزبورك ارسال ۷ سپتامبر ۱۹۰۷
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۲۵
وصول ۱۶ سپتامبر ۱۹۰۷

(نمره ۴۵۸)

آقا .

دیروز بدیدن مسیو کوباستوف رفته وبوی اطلاع دادم که دولت اعلیحضرت پادشاهی ابلاعیه ای را درخصوص قرارداد اخیر بین بریطانیا و روسیه راجع بایران که دولت روسیه پیشنهاد نموده است تسلیم دولت ایران کردد می‌پذیرد . واضافه کردم که عقیده سرادوارد کری اینست که اگر دولت ایران درخواست اطلاعاتی راجع بتعیین حدود مناطق نمود نمایندگان روسیه وبریطانیا در طهران توضیحات منظوره را بدهند .

مسیو کوباستوف اظهار داشت که من بااین پیشنهاد کاملا موافقم وبعد سؤال کرد که آیا مقتضی هست تلکرافا دستوراتی بمسیو دوهارتویك داده شود ! جواب دادم میاوانی ایکاررا بکنی زیرا بمجرد این که من بدولت متبوعه خود موافقت دولت روسیه را اطلاع دهم دستوراتی نظیر آن بهسر- س . اسپرنیك راپس - خواهد داد.

من بمسیو کوباستوف گفتم که مسیو ایسوالسکی ازمن تقاضا نموده است از دولت متبوعه خود استفسار کنم که آیا بصدور ابلاغیه‌ای بدولت چین راجع بقرارداد تبت از طرف نمایندگان هردو طرف ایرادی وارد نیست !

من ازطرف سرادوارد گری تلگرافی مشعر بموافقت باان طریقه دریافت داشته ام و ایشان پیشنهاد کرده اند که هردو نماینده از موقع استفاده نموده و راجع به غدغن اعزام هیئت علمی بادولت چین نزدیك شوند . مسیو کوباستوف اظهار داشت که دو یا سه روز قبل متن قرارداد تبت توسط پست بوزیر مختار روسیه در پکن ارسال شده ودر عرض ۱۸ یا ۲۰ روز بوی خواهد رسید و باو اطلاع داده شده است که برودی دستورات لازمه تلگرافاً برای او مخابره خواهد شد . ازمن سؤال کرد که آیا متن قرارداد برای سر . ج . جوردان نیز ارسال خواهد شد یاخیر ؟ جواب دادم که بطور قطع نمی دانم ولی فرضاً ارسال نشود مشارالیه میتواند سوادی از همکار روسی خود بگیرد ، من پیشنهاد کردم که تا چندروز دیگر از طرف مسیو کوباستوف تلگرافی بوزیر مختار روسیه مخابره شد وبوی دستور داده شود که راجع بتمایلات دولت اعلیحضرت پادشاهی باسر ج جوردان موافقت نماید وقول داد که این اقدام را بنماید ،

سپس تذکر دادم که نکته دیگری هست که میخواهم راجع بآن باشما صحبت بدارم وآنهم در خصوص صدور ابلاغیه است بدول . مسیو ایسوالسکی پیشنهاد کرده است که بعلاوه صدور ابلاغیه در طهران و د . پکن هردولت باید آزاد بوده و انعقاد قرارداد را باطلاع هر دولتی که میل دارد برساند . دولت متبوعه من مانعی برای این اقدام نمی بیند بشرط اینکه شفاهاً ومحرمانه اطلاع داده شود وتا چندروز قبل از انتشار قرارداد دول ازمتن آن مستحضر نشوند . مسیو کوباستوف جواب داد که دولت روسیه مایل است مختصرا موضوع قرارداد را باطلاع دولت فرانسه برساند - من گفتم اگر شرایط مذکوره درفوق رعایت شود من اطمینان دارم که دولت متبوعه ام ایرادی باینکار نخواهد نمود -

سپس اظهار داشتم که میل دارم بطور خصوصی بگویم که بهتر است در واشنگتن چیزی اظهار نکنند زیرا جلوگیری ازبعضی تراوشات درآنجا مشکل است ، موقع جدا شدن ازمسیو کوباستوف یاد داشتی راجع بموضوعی که باوی مذاکره کرده بودم بوی تسلیم نمودم و افتخار آنرا دارم که سواد آنرا جوفاً ارسال نمایم

ا . نیکلسن

سر آ نیکلسن بمسیو کوباستو

دولت انگلیس راطرح ابلاغیه که در نظر است بدولت ایران صادر شود موافق است - هرگاه دولت ایران راجع به نقشه مناطق مربوطه استفساری نماید نمایندگان هردو دولت دراشاره دولت انگلیس میتوانند بتقاضای مزبور ترتیب اثر بدهند -

دولت بریطانیا حاضر است بسفیر خود در پکن دستور بدهد که با سفیر دولت روسیه درآنجا تعاطی افکار نموده و متحداً ترتیبی که برای تبت داده شده بدولت چین اطلاع دهند

دونفر نماینده مذکور می توانند ضمناً بادولت چین راجع بجلوگیری از ورود هیئت های اعزامی علمی مذاکره کنند -

دولت بریطانیا تصور میکند که اصلح است صبر کرد وچند روز قبل از

انتشار معاهده متن آنرا بسایر دول اطلاع داد اما ایرادی ندارد باینکه شفاها اما محرمانه وسری مفهوم معاهده بسایر دولی که دولتین روابط صمیمی باآنها دارند اطلاع داده شود - کمال اهمیت را دارد که از دول مزبور تقاضا شود از افشاء آن خودداری کنند -

ابلاغ معاهده بامیر درآتیه صورت خواهد گرفت و چون امیر در مملکتش مشغول گردش است احتمال دارد که متن معاهده تا ۱۶ روز دیگر بدست او برسد -

سن بطرزبورغ

۲۴ اوت ۶ سپتامبر ۱۹۰۷

نمره ۵۲۶

لورد مورلی به . را : نیکلسن

۷ سپتامبر ۱۹۰۷

خصوصی

سر ادنور عزیزم مراسله مورخه ۳ اوت شما که حاوی سلام دوستانه و مزاح آمیز بود در دریاچه لمان و در اولین روز تعطیل من بعد از اشتغال هردو بکار بمن واصل گردید . کمی پس از وصول این مراسله مشغول نگارش مکتوبی بودم که بوسیله آن تبریکات خودرا راجع بموفقیت شما در انجام یك سلسله عملیات پر زحمت و پیچ در پیچ تقدیم بدارم ، صبر وتحمل کفایت و استقامت شما در کار بمن درس آزادگی داده است . تصور میکنم که در تاریخ حیات دیپلوماسی ما این کار یکی از موفقیت هائی است که با مهارت فوق العاده نصیب شده است .

من پیش بینی می کنم که جدال **وکشمکش انگلستان در ایران تمرکز** یابد ولی مجرای این کشمکش در آنجا تغییر یافته و در اطراف تعیین حدود جغرافیائی که زیاد [illegible] افکار عمومی نمیباشد متمرکز خواهد شد و افکار عمومی نیز زود آنرا تصویب خواهد نمود همانطور که خود شما میگوئید نتیجه **این کار منوط بروح عملیات روساء** **وعاملینی است که در این زمینه کار می کنند** - ما نمیتوانیم برضایت اکثریت که در موقع گیر کار شما انقدر باعث زحمت شدند اهمیتی بدهیم . واز طرف دیگر من باید در قلمرو کار خود بسیار مواظب وبا احتیاط باشم

امیر یك مسافت ۱۶ روزه از سیملادور **است** وبنا براین هنوز ابلاغیه ای که ما بلورد منتو را مأمور نمودیم بوی تسلیم نماید باو نرسیده است **امیدوارم که اشکالاتی وارد نخواهد کرد ولی تحمل به آهستگی کار کند .**

ما خیلی بشما مرهون میباشیم - منظور من وطن من است .

نمره ۵۲۷

سر ف برتی به سر ادوارد گری

پاریس ارسال ۹ سپتامبر ۱۹۰۷

وزارت خارجه ۳۷۲/۳۷۱

وصول ۱۰ سپتامبر ۱۹۰۷

نمره (۱۳۷) محرمانه

آقا :

امروز صبح من خلاصه قرار داد انگلیس و روس را که در تاریخ ۱ ماه گذشته امضاء شده به رئیس شورای [illegible] نشان دادم

مسیو کلمانسو متعهد شد که اطلاعاتی را که بوی داده ام مخفی بدارد واظهار داشت که تصفیه موضوع مطروحه درقرار داد و مخصوصاً **تصفیه موضوع ایران** خیلی اسباب رضایت خاطر تواند شد زیرا زمینه مذاکرات را راجع براه آهن بغداد و **راجع بخلیج فارس** که در نهایت درجه اهمیت است (در صورتیکه این موضوع مطرح شود) مهیا مینماید من بجناب ایشان متذکر دادم که سیاست ما راجع بخلیج فارس از طرف دو حزب سیاسی در انگلستان علناً اعلام شده و **اگر دولتی بخواهد بامنافع ما که علناً اعلام شده مخالفت نماید دلیل**

براینست که این دولت درصدد جنگ باما میباشد .

فرانسیس برتی

ملاحظات

سرف برتی درآنچه که گفته است مصدق بوده ولی ازآنجائیکه ما میخواهیم اعلامیه ای راجع بخلیج فارس انتشار دهیم توضیحات بیشتری دراین موقع لازم نیست . (۱)

(۱) اعلامیه راجع بخلیج فارس با متن قرارداد درروز ۱۶ سپتامبر منتشر شد. این اعلامیه تحت نمره ۵۴۴ درضمن مراسلات قسمت اول درج شد

نمره ۵۲۸

سرس اسپرنیک رایس به سرادوارد گری

تهران ۱۰ سپتامبر ۱۹۰۷

وزارت خارجه ۳۷۲۳۷

ارسال ۱ و ۳۰ دقیقه بعدازظ.ر

وصول « بعدازظ.ر

تلگراف نمره (۲۵۲)

من اطلاع حاصل کرده ام که اگر دو دولت متعاهد با ایران موافقت نموده و اتصال سایر دول را بماده راجعه به استقلال وغیره خواستار شوند با قرارداد مخالفت های زیاد خواهد شد زیرا درآن صورت درخواست مزبوردلیل براین است که ما اصول مطروحه را قسمتی ازقوانین عمومی میدانیم نه تابع تمایلات دول

ارسال بهندوستان

نمره ۵۲۹

سرس. اسپرنیک راسرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۳۷۱

قلهک ارسال ۱۳ سپتامبر ۹۰۷

وصول ۳۰ سپتامبر ۱۹۰۷

نمره (۱۹۹)

آقا :

افتخارآن را دارم که معروض بدارم بمجرد وصول تلگراف نمره ۱۰/ مورخه هفتم ماه جاری، سمارا جع به قرارداد انگلیس وروس من برای تهیه یک یادداشت متشابهی مطابق دستور شما و ابلاغ محرمانه آن بدولت ایران بدیدن وزیر مختار روس رفتم .

مسیو دوهارتویک از طرف دولت متبوعه خود تلگرافی دریافت داشته ودر ضمن آن تلگراف مواد یاد داشت بوی دستور داده شده بود دائره ضبط اوراق نتوانسته بودآن را بطوررمز مخابره نماید وبااینجهت من یک نسخه ازمتن را که شما تلگرافا بمن مخابره نموده بودید بوی تقدیم داشتم

از آنجائیکه ممکن بود در اثر مراجعه ثانوی بمن بطرز بورک بازتأخیری درکار روی دهد وهردو ماهم نظر به اضطراب هائی که بواسطه انتشار خبر امضاء قرارداد درانجا حکمفرما شده است مایل بودیم از تاخیر وتعلل حتی الامکان خود داری شود مشار الیه موافقت نمود یاد داشتی بزبان فارسی که توسط عباس قلیخان ومنشی شرقی سفارت روس موافق دستور شما تهیه شده بود (ترجمه آن جوفا ارسال میشود) بدولت ایران ابلاغ گردد .

من پیشنهاد نمودم که دو تغییر جزئی درآن داده شود ومشار الیه نیز موافقت نمود وامیدوارم مورد تصویب شما نیز واقع شود اصلاح اولی عبارت بود ازکنجانیدن یک جمله راجع بامتیازات ، ما تصور کردیم که بهتر است بموضوع غدغن بودن امتیازات باجانب بدون تصویب مجلس اشاره ای بشود وباین جهت جمله ذیل درمتن جمله راجع بامتیازات کنجانیده شد « اگردولت ایران موافق با امتیازات خارجی باشد» واصلاح دوم راجع بود بترتیباتی که در صورت عدم پرداخت منافع فروض انگلیس وروس تعیین شده است ما صلاح دیدیم که لفظ نظارت [illegible]

زیرا ممکن است این لفظ مورد سوء تفاهم شود و بالاخره موافقت نمودیم که الفاظی در اینجا بکار برده شود که درضمن آن اشاره باقدامات لازمه مطابق قانون بین المللی برای صیانت حقوق طلب کاران شده باشد.

ما پیشنهاد مینمائیم که بوزیر امور خارجه که مجلس برای کسب اطلاع اورا تحت فشار در آورده است تذکر داده شود که آزاداست ومیتواند بمجلس اطلاع دهد که دولتین متعاهدین یادداشتی راجع باصل موضوع معاهده ابلاغ نموده اند ومتن معاهده نیز پس از وصول محرمانه برای او ارسال خواهد شد

من بمسیو دوهارتویک اطلاع دادم که ازقراریکه شنیده‌ام زعمای حزب عامیون مایلند الحاق دول دیگر نیز صورت بگیرد ما هردو موافقت نمودیم که چون قرارداد رسما بدول معظمه اروپا ابلاغ خواهدشد صلاح دراین است که در موقع اجراء این فورمالیته ترتیباتی فراهم کنیم که **دولت ایران بتواند عامه ملت را اطمینان دهدکه** جمله مصرحه درمقدمه راجع بمصونیت واستقلال ایران وتساوی تجارت وصناعت متفق الیه دول اروپائی بوده وبمنزله اصولی است که مورد قبول تمام ملل دنیا میباشد وبیحتمل ممکن باشد که خوددولت ایران رادر ابلاغ فورمالیته رسمی همدست نمائیم من راجع باینموضوع که در نظر من **اگر ما بخواهیم از ظهور مخالفت هائی دراین مملکت راجع بقرارداد جلوگیری کنیم باید به آن اهمیت بدهیم** بشما تلگراف نموده ام

اجازه میخواهم معروض بدارم که مطبوعات ایران هیجانهای مخالفت آمیز اهالی چین و مراکش را در اطراف معاهدات راجع به آن ممالک [illegible]

وروس هنگام انعقاد آخرین قرارداد خود راجع باین مملکت احساسات و هیجانهای یك ملت حساس راهم درنظر داشته باشند بصلاح نزدیکتر است -

سه‌سیل اسپرینیك رایس

ترجمه یادداشت مشترکه

انگلیس وروس بدولت ایران

وزارت خارجه ۲۷۳ر۳۷۱

۱۱ سپتامبر ۱۹۰۷

دولتین بریطانیای کبیر و روسیه که مایلند هرگونه عامل کشمکش ومنازعه بین منافع متقابله خودرا دربعضی نواحی ایران که از یك طرف نزدیك یادر جوار و متصل بسرحدات افغانستان و بلوچستان و از طرف دیگر نزدیك یا در جوار و متصل بسرحدات روسیه می باشد مرتفع سازند قرارداد دوستانه‌ای راجع باینموضوع امضاء نموده اند

دولتین مزبور درضمن این قرارداد مصونیت وتمامیت استقلال ایران را تصریح کرده و اعتراف میکنند که صمیمانه مایل به پیشرفت آرام آن مملکت و خواستار ایجاد فرصت های متساوی دائمی تجارت وصناعت ملل دیگر درآن میباشند هریك از این دو دولت متعهد میشود که اگر دولت ایران امتیازی بخارجیها اعطانماید درصدد تحصیل امتیاز در نقاط واقعه در نزدیکی یا متصل بسرحدات طرف مقابل برنیاید .

برای اینکه از هرگونه سوء تفاهمی درآینده جلوگیری شود وازایجاد ترتیباتی در امور که ممکن است موقعیت دولت ایران را هرطورکه باشد مضطرب سازد ممانعت بعمل آید - نواحی مذکوره در فوق بطور وضوح در قرار داد تصریح شده است

دولتین بریطانیا وروسیه با تذکر [illegible]

و بانك استقراضی و بانك شاهنشاهی تعلق میگیرد اذعان دارند که این عوائد درآتیه هم باید بهمان مصرفی که سابقا می‌رسیده است برسد و دولتین متعاهدتین متعهد می شوند که در صورت وقوع بی‌انتظامی در ترتیب استهلاك یا پرداخت منافع قروض مذکور دوستانه داخل تبادل نظر شده و با موافقت عمومی اقداماتی را که مطابق قانون بین الملل برای حفاظت منافع طلبکاران لازم می شود تعیین نمایند واز هر گونه کشمکشی که موافق با اصول قرار داد نباشد جلوگیری نمایند

دولتین متعاهدتین با امضاء این قرار داد هیچگاه اصول اساسی احترام کامل مصونیت و استقلال ایران را ازنظر دورنداشته اند این قرارداد هیچ منظوری جزرفع عوامل سوء تفاهم بین دو دولت متعاهد راجع بامور ایران ندارد : دولت شاهنشاهی ایران بخود خواهد قبولانید که قرار داد منعقده بین روسیه و بریطانیای کبیر باہترین طرزی کمك بامنیت و ترقی و تعالی کامل ایران خواهد نمود

یادداشت ناشر. سر.س اسپرینك رایس در چهارم سپتامبر یك مراسله قبلی بوزیر امورخارجه ایران فرستاده بود . مشارالیه در ضمن مراسله نمره ۲۰۳ مورخه ۱۳ سپتامبر خود این موضوع را راپرتداد ولی سواد اصل مراسله را نفرستاد - ولی متن این مراسله در جراید ایران و در کتاب انقلاب ایران تالیف ا. ك - برون درج شد و در آنجا تاریخ آنرا پنجم سپتامبر مینویسد. درنتیجه مذاکرات مجلس مبعوثان در ۱۴ سپتامبر ۱۹۱۱ از طرف وزارت خارجه تحقیقات بعمل آورده و یك نسخه از آن بدست آمد . سراد وارد گری در ۲۱ فوریه ۱۹۱۲ در مجلس مبعوثان توضیح داد که این مراسله عبارت از یك خبر غیر رسمی بوده و سر . س . اسپرینك رایس (بقدری آنرا غیر رسمی میدانسته که لازم ندیده اسـ نسخه آنرا به لندن بفرستد و بهمین علت من آنرا ندیده ام)

نمره ۵۳۰

سرس اسپرینك به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ / ۳۷۳

قلهك ارسال ۱۳ سپتامبر ۱۹۰۷ .
وصول ۳۰ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا :

از مدتی قبل بواسطه انتشار خبر قرار داد قریب الاختتام بین انگلیس و روسیه راجع بایران در محافل سیاسی اینجا هیجانهائی تولید شده است . ظاهراً بیان نامه اطمینان بخش شما و مسیو ایسوالسکی به **مشیر الملك** بین مردم اینجا انتشاری نیافته است - من موضوع بیاننامه را که شما بمن اطلاع دادید به وزیر امورخارجه ابلاغ داشتم ولی ایشان ظاهرا آنرا انتشار نداد اند .

درروز دوم ماه جاری درشهر ولوله پیچید که قرار داد در روز ۳۱ اوت بامضا رسیده است و نیز انتشار یافت که دولتین ایران را بمناطق نفوذ تقسیم کرده و بزودی مداخلات شروع خواهد شد .

من مسلم میدانستم که ازطرف شما یا سر.ا. نیکلسن خبر امضاء قرارداد بمن خواهدرسید وباینجهت در جواب تحقیقاتی که از من بعمل آمد اظهار داشتم که من از امضاء قرارداد بی اطلاع می‌باشم و باینجهت باور نمیکنم که این کار خاتمه یافته باشد ولی درهرصورت هیچ موضوع تقسیم بندی ایران یا شروع بمداخلات در کار نیست . برای اینکه به این انتشارات خاتمه داده شود من مجددا در ضمن مراسله‌ای بوزیرامورخارجه برطبق بیان نامه دولتین بدفتر مخصوص شاه اطمینان شما را ابلاغ داشتم و اقدامات لازمه را برای انتشار این ابلاغیه نمودم

[illegible]

بمن اطلاع داد که اطلاع رسمی راجع بامضاء قرار داد بوی رسیده و راجع به طرز ابلاغیه ای که باید تسلیم دولت ایران شود دستورات لازمه به سفارتخانهای دولتین خواهد رسید

ما هردو دراین نکته موافق بودیم که نظر به بروز هیجان عمومی دراینجا که علائم آن بما هردو مبرهن شده بود تأخیر زیاد دور از جاده صلاح اندیشی است و به این علت هریك از ما بدولت متبوعه خود اطلاع دادیم -

درروز چهارم سپتامبر اطلاع رسمی امضاء قرار داد از طرف وزارت امور خارجه بمن رسید - درعین حال گرچه قاعدتاً افکار عمومی میبایست متوجه قتل اتابك و تشکیل حکومت جدید باشد ولی مسئله قرارداد در مجلس و در محافل سری مطرح شد ومطابق اطلاعی که از منابع مختلفه بمن رسیده مذاکرات مجلس کاملا جنبه مخالفت با هردو دولت داشته وخیلی تلخ و ناگوار بوده ومخصوصاً بیشتر روی مخالفت با انگلستان بوده زیرا تصور میشده که انگلستان ایران را بروسیه فروخته وباستقلال ایران لطمه وارد آورده است - نظر بضعف دولت و بی انتظامی عمومی که در این مملکت حکمفرما است من لازم دیدم که درصورت امکان برای جلوگیری از هیجان عمومی اقدامات لازمه بعمل آید -

من بدیدن یکنفر از محترمین که با محافل سیاسی مربوط و معین شده است که از مستر چرچیل نظریه دولت اعلیحضرت پادشاهی را تحقیق کند - رفتم -

مشار الیه اظهار داشت که رفقای او عادتاً از انگلستان امید دلداری و حفاظت دارند و همه را یقین حاصل است که انگلستان به اقتدار و قدرت ایران علاقمند است ولی انعقاد قرار داد جدید ضربه بزرگی بازا وارد آورده است -

گرچه در اینجا سوء تعبیری شده ولی معنی این قرار داد در نظر مردم اینست که روسیه در شمال مملکت ایران یعنی در حقیقت در مرکز دولت کاملا آزاد گذاشته شده وانگلستان برای آنکه سهمی در یغما و تطاول داشته باشد از مخالفت با تهاجمات روسیه منصرف شده است .

در این صورت راه امید برایران مسدود گردیده و این مملکت فاقد وسایل مقاومت است وباینجهت مجبور است تسلیم نظارت روسیه شود -

من در پایان صحبت موضوع و منظور قرارداد را برای او محرمانه شرح دادم واظهار داشتم سرادوارد گری مواد آن را استادانه با مشیر الملك مطرح نموده اند و مصونیت استقلال ایران و اصول باب مفتوح رسماً در آن قید شده واین قرارداد شامل ماده ایست که بموجب آن هیچیك از دولتین حق ندارند که در در نواحی واقعه در سرحدات امتیازاتی تحصیل کنند که برای طرف مقابل مضر باشد من تذکر دادم که این قرارداد نیز یکی از چندین قراردادی است که همه متحد المضمون بوده و منظور از همه آنها ادامه وضعیت فعلی در شرق و خاتمه دادن به سیاست هجوم و فشاری بوده که توسط دول اروپا اعمال میشده وهم برای خود آنها وهم برای اهالی مشرق بیوسته باعث زیان و خسران بوده است ، و نیز اظهار داشتم که در این قرار داد چیزی که احساسات ملت ایران را جریحه دار کند وجود ندارد و قرارداد هائی نظیر این قرارداد از طرف دول معظمه راجع ببعضی ملل کوچك اروپا منعقد شده که نتایج بسیار حسنه از آن حاصل گردیده است - سپس بوی گفتم اگر ایران از موقعیتی که در اثر انعقاد این قرار داد ایجاد شده استفاده نماید میتواند از این

ببعد بدون ترس از مداخلات دیگران کاملا باصلاح و ترقی خودبپردازد .

مشار الیه با توجه به بیانات من گوش داد و متعهدشد که بیانات مرا تکرار کند ولی اضافه نمود که مجلس منتظر است مورد شور واقع شود

من اظهار داشتم مطابق آنچه که شنیده ام بفوریت از طرف سفارت هردو دولت ابلاغیه محرمانه ای تسلیم دولت ایران شده و مواد قرارداد در ضمن آن توضیح داده خواهد شد وخودمتن قرارداد بمحض اینکه واصل شود به اطلاع وزیر امور خارجه ایران خواهد رسید و اوهم بدون شك مشاوره ای با کمیته سری مجلس بعمل خواهد آورد . سپس اظهار داشتم که وظیفه قائدین افکار عمومی اینست که بمردم بفهمانند که تا متن قرارداد منتشر نشده نبایستی در اطراف آن قضاوت نمود و مخصوصاً موضوع اصلی واساسی اینست که **بهیچوجه نباید چیزی اظهار یا اجراء شود که تغیر و هیجان عمومی را مشتعل نماید و منتج به نتایج وخیمی شود که ما همه میل داریم از ایجاد آن جلوگیری نمائیم**

مشار الیه اظهار داشت که قائدین ملی کاملاازخطر واقف میباشند ولی بسیار درتحت تأثیر بی اعتمادی نسبت بروسیه واقع شده و اساس آنها بانگلستان نیز شدیداً متزلزل شده است . من از وی سؤال کردم که آیا تصور می کنید از اینکه انگلستان توانسته‌است بطور رسمی طرف را وادار باعتراف استقلال و مصونیت ایران نماید در حق ایران ناخدمتی کرده است وآیا گمان دارید اگر انگلستان ازادامه مذاکرات باروسیه امتناع میورزید وعلناً احساسات عمومی را تحریك میکرد و باینطریق بهانه بدست دولت روس میداد که بزور سرنیزه مداخلاتی بنماید بملت ایران خدمتی کرده بود ؟ من قطع دارم که در تمام جریان مذاکرات بروسیه تلقین شده است که مداخلات تشویش ننماید ، بالاخره این قرارداد منعقد شده و ایران برای همیشه و تا موقعی که جان و مال خارجی ها را محترم میدارد از وحشت مداخلات دیگران فارغ البال وآسوده شده است .

راجع به انعقاد قرارداد مخصوص بین انگلستان و روسیه منظور دولتین مزبور این بوده است که برای همیشه عوامل اصطکاك بین خود را مرتفع نمایند تا اینکه ترس وحشت هر يك از آنها را از اینکه مبادا طرف مقابل بوسیله اعمال نفوذموقعیت عالیتری درایران احراز نماید از بین برود . این رقابت زیان انگیز تأثیری را برای ایران متضمن میباشد و علت اجبار ایران باستقراض های متعددی که تااین اندازه باعث خرابی اوضاع مالی آن شده و **علت فشار های سیاسی که استقلال آنرا بخطر انداخته همین رقابت است .**

مشارالیه جواب داد که اگراوضاع بقراری باشد که شما شرح می دهید این قرارداد بنفع ایران است ولی من میدانم که **ملت ایران مصمم شده است که هیچگونه امتیازی بخارجی ها ندهند** . من گفتم اگر اینطور باشد قرارداد راجع بامتیازات بکلی بی مصرف شده و هیچ مورد لزوم پیدا نخواهد کرد ولی ما باید در نظر داشته باشیم که ممکن است اساس مشروطیت جدید منهدم شده و مجدداً اصول قدیمه حکمفرما گردد . و باینجهت ما متعهد شده ایم که بهیچوجه درخواست امتیاز هائی که برای طرف مقابل مضر باشد ننمائیم و در این قرار داد هیچ چیزی که باعث هجوم بملت ایران باشد وجود ندارد .
مشارالیه گفتار مرا قبول کرد ولی اظهار داشت که بهتر است در قرارداد جمله ای گنجانیده شود که اگر بخارجیها امتیازاتی

اعطاشود این دودولت درخواست امتیازی
که بحال هم مضر باشد نخواهند نمود ،
سپس مشارالیه اظهار داشت گرچه
ضمانتی ازطرف انگلستان و روسیه خیلی
ذیقیمت است ولی اگر از دول دیگر هم
دعوت الحاق آنها بشود این ضمانت ذیقیمت تر
خواهدبود ، **منظور ملت ایران ورفقای
من اینست که این اصول نه تنها از
طرف این دو دولت بلکه از طرف
تمام دول معظمه اروپا برسمیت شناخته
شود و امیدوارم از طرف دولت
انگلیس اشکالی در راه تولید این
پروژه پیدا نخواهد شد**

من درضمن تلگراف ۲۵۲ مورخه
۱۰ ماه جاری خود پیشنهاد مزبور را که
از منابع مختلفه باطلاع من رسیده است
بشما اطلاع داده ام (۱)

علت اساسی ارائه پیشنهادفوق از
طرف مشارالیه اینست که ملت ایران عموما
یقین حاصل کرده اند که یك قرار داد
مرضی الطرفین بین انگلیس و روس که
دارای جنبه عدم مداخله از طرف هریك
از آنها است میتواند باسانی مبدل بهیك
قرار داد مداخله مشترکی از طرف هردو
آنها بشود ولی اگر درخواست الحاق
دول دیگر نیز بشود این دعوت دلیل
این خواهد بود که منظور جمله راجع به
استقلال ومصونیت ایران نه اغفال دیگران
نیست بلکه منظور قطعی از آن این است
که این اصول اساسی در قانون عمومی
بین المللی ضمیمه شود

سر سسیل اسپرینگ رایس

سرس اسپرینگ رایس به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۱۲۳۷۱

نمره (۳۰۳)
قلهك ارسال ۱۳ سپتامبر ۱۹۰۷
وصول ۳۰ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا :

افتخار آن دارم که جراید محلی
**اینجا یك رویه مخالفت آمیزی بادولت
اعلیحضرت پادشاهی بواسطه انعقاد قرار
داد با روسیه نموده** اند ، جوفا مقالاتی
را که در جریده حبل المتین منطبعه
تهران درج وتوسط مستر اسمارت ترجمه
شده ارسال میدارم (۱) در جراید دیگر
نیز مقالاتی نظیر این دیده میشود ،ملاحظه
میفرمائید که اشارات خیلی کمی بروسیه
شده و **مقالات تقریباً بکلی مخالف با
انگلیس میباشد** ، ذکر این نکته که
اصفهان وکرمانشاه در داخل خط روسیه
واقع شده دلیل القاآت خارجی ها است
ازطرف هیچیك از اعضاء ایندوسفارتخانه
ذکری ازاین دوماده نشده است ، چنانکه
تذکرداده ام **سعد الدوله رابطه نزدیکی
با حبل المتین** دارد واحساسات او خیلی
متمایل بروسیه میباشد، **البته حزب درباری
هرچه درقوه دارد میکوشدکه افکار
عمومی را بر ضد انگلستان تحریك
نماید وباینوسیله بتمایلات حزب عامه
نسبت بانگلیس خاتمه دهد** وبالنتیجه
انگلیس را از رفقای قدیم خود متنفر
نماید .

موضوع چیزمشکلی نیست ـظاهراً
بهیچوجه ممکن نیست افکار عمومی را
متوجه این نکته کرد و بآنها قبولانید که
روسیه نقشه خود را راجع به ایران و
آزادی جدید آن ممکن است تغییر دهد
این موضوع که حکومت لیبرال دولت
آزادیخواه انگلستان درباره ایران باروسیه
قراردادی منعقد نموده دلیل بر این است
که انگلستان برخلاف تمام تعهدات سابق
خود و با وجود حس دلسوزی یك ملت
آزاد نسبت بملتی که برای حصول آزادی
میکوشد نظر ببعضی منافع مادی معامله
مخربی نموده وایران را درتحت نظارت
روسیه واگذار نموده است

نتیجه این قرارداد چنانکه بارها
متذکر شده ام اینست که احساسات تند و
مخالفت آمیزی نسبت بانگلستان و افراد

(۱) درج نشده است

انگلیسی در میان توده تولید گردد - و این احساسات تند نسبت بانگلستان خیلی شدیدتر از احساسات مخالفت آمیز آنها نسبت بروسیه میباشد زیرا معتقدند که روسیه هیچوقت سیاست خود را تغییر نداده و هیچوقت در صدد تظاهر بطرفداری جدی استقلال و دوستی صمیمی با ایران برخلاف گفتار خود رفتار نکرده است

من امیدوارم که پس از ختم غائله نظریه ای مخالف نظریه فوق در میان مردم مقبول افتد ولی در جریان هیجان فعلی مردم هیچ شك و تردیدی نیست و هیچ بدون تردید مسئولیت هر اقدامی از طرف روسیه بر علیه ایران با بطرفداری شاه بر علیه حزب ملی متوجه انگلیس خواهد بود و از آنجائی که انگلستان خیلی کمتر از روسیه مورد ترس و وحشت است یحتمل تنفر و غضب و رنجش عمومی ایران بطرف انگلستان که بیشتر امنیت در آن ملحوظ است تمرکز یابد

سر سیسیل اسپرینگ رایس

ملاحظات

میبایست پیش بینی شده باشد که ایران از آنجائیکه دیگر نمیتوانست روسیه را بضد انگلیس وادارد و خود از میانه منتفع شود در اذیت خواهد بود ولی از تمرکز غضب و رنجش عمومی بطرف انگلستان نباید وحشت کرد

ش ۰ ح

تمام اینها قبل از انتشار متن قرارداد نوشته شده است ، ما اطلاع حاصل کرده ام که قرار داد در آنجا حسن تلقی شده است

ا.ل

سر ا- نیکلسن به سر ادوارد گری
وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۲۷

نمره (۳۵۱) محرمانه
سن پطرزبورك ارسال ۲۱ اکتبر ۱۹۰۷
وصول ۲۸ اکتبر ۱۹۰۷

آقا :

بارون موتونو وزیر مختار ژاپون پس از مراجعت از مسافرت خود امروز بدیدن من آمد. مشارالیه چند هفته در پاریس و چند روز در بال بسر برده است مشارالیه اظهار داشت که در پاریس مشاهده او را تمایل در بعضی محافل مالی برای ایجاد موافقت دوستانه با آلمان و وجود اضطراب و نگرانی مابین اولیاء مالی که چندان مایل به پیروی این رویه نمیباشند بی اندازه مرا بخود مشغول داشته است ، دسته اولی که طرفدار موافقت با آلمان میباشند غالباً از اعضاء خانواده های یهودی تشکیل شده در صورتی که دسته دوم که طرفدار این موضوع نیستند میترسند مبادا بواسطه این موافقت دولت آلمان استفاده های زیادی بنماید ، در عین حال باید در نظر داشت که قسمت معظمی از توده مملکت فرانسه مایل به پیشرفت در این طریقه نبوده و میل نداشتند اسعار آلمان را در بورس پاریس رواج بدهند و این مسئله نشان داد که عقیده **ایجاد موافقت با آلمان حتی در دنیای مالی هم چندان پیشرفت نکرده است ،**

من تصور میکنم که در محافل مالی آلمان نیز نهضتی بطرف همین منظور در نظر گرفته شده و بمرور زمان بر فعالیت این نهضت افزوده میشود ، در بال اطلاع یافته ام **که روسیه در چند موضوع با آلمان و اطریش مجادلات دست بهم داده اند و مابین این سه دولت قراردادی وجود دارد که بموجب آن بایستی با پیشنهادات بریطانیا مخالفت نمایند** . این قضیه مرا (بارون موتونو را) وا داشته است که از خود سئوال کنم که آیا سیاست روسیه در آینده عبارت از ایجاد روابط وداد آمیز با دولت مذکور در فوق نخواهد بود و آیا ممکن نیست که ما مجبور بمشاهده تکامل موافقت بین یك قاره بوده و مشاهده کنیم که فرانسه نیز رفته رفته مجذوب این تکامل شده

و بریطانیای کبیر از شرکت در آن
محروم گردیده است -
من ببارون (موتونو) جواب دادم
که بعقیده من که مسیو ایسوالسکی در انعقاد
هر گونه تعهدی با آلمان خیلی محتاط
است و بطوریکه من فهمیده ام مایل به
این موضوع هم نیست - با وجود این
من پیش بینی میکنم که ممکن است در
آینده سیاست خارجی روسیه ، تا
آنجا که مربوط باروپا است مأخوذ
از برلن باشد . بنظر من حقیقت
مسلم مانع از این است که مسیو
ایسوالسکی در حال حاضر خود را
کاملا به برلن و وین ببندد. در وهله
اول قرارداد فرانسه است که باوجود اینکه
برای بعضی محافل متنفذ ناخوش آیند و
ناهموار وشاید مورد تنفر است بازبایستی
اداء نماید ومانع دوم اینست که مطبوعات
روسیه بطور عموم مخالف هم آهنگی
بین روس و آلمان یا اطریش میباشند
وجرائد نیز تأثیر فوق العاده ای درشخص
مسیو ایسوالسکی دارند - شما از انتقاد
سخت مطبوعات اطلاع دارند و نیز این
موضوع حقیقت دارد که موضوع موافقت
با آلمان در دربار و دوائر عالیه و
شاید در بعضی محافل قشونی طرفداران
متنفذی دارد . اطلاع از اینکه مسیو
ایسوالسکی باچه نقطه نظر از این مسافرت
مراجعت مینماید خیلی باعث لذت خواهد
بود زیرا مشار الیه شخصاً باسیاری از
اولیاء امور وسیاستمداران اروپا مذاکراتی
نموده است .
آنچه را که من حس میکنم این
است که ما باید نظر تمایل آمیخته با احتیاط
ولی جدی برای ایجاد روابط حسنه با
برلن و میل به پیروی از دستورات این
پایتخت باشیم . من حس می کنم که مسیو
ایسوالسکی عنقریب حس خواهد کرد که
راجع ببعضی چیزها مرهون برلن میباشد
و پس از انعقاد قرارداد با بریطانیای کبیر
که بقول خود او مطبوع طبع آلمان
نیست خود را مجبور می بیند که از بعضی
لحاظ این موضوع را ترمیم نماید ودر
عین اینکه کاملا رعایت قرارداد فرانسه را
نموده و تعهدات با بریطانیای کبیر را
بموقع اجرا مگذارد بایك سلسله اقداماتی
که مستقیما دردائره قراردادهای مذکور
قرار ندارد وسائل جلب رضایت آلمان
را فراهم مینماید این کار مهارت وزبردستی
زیادی میخواهد وبعقیده من مسیو ایسوالسکی
یکی از اشخاص ماهر و زبردستی است
که نظیرش کمتر یافت میشود .
بارون (موتونو) از من سئوال
کرد که آیا این قضایا بالاخره منجر به
چیز هائی نخواهد شد که من در قسمت
های اولیه این قرارداد پیش بینی کرده ام ،
ممکن است بریطانیای کبیر بعد ها خود
را منفصل دور افتاد ببیند واین موضوع هم
بعقیده من یکی از منظورهای اساسی بوده
است که آلمان قبل از دخول در کشمکش
با سیادت بحری انگلیس آنرا تعقیب
می نموده است زیرا تا موقعی که سیادت
بحری با بریطانیا است آلمان نمیتواند
بهدف سیاست آمال جهانگیر خود برسد
من اذعان نمودم که این پیش آمد
کاملا محتمل الوقوع است و در آینده
نزدیك یا دوری اگر بریطانیای کبیر
بخواهد در آینده برای پیشرفت اقتصاد
و حصول سیادت بحری با آلمان داخل
کشمکش شود همچنانکه سابقاً لهستان و
و اسپانیا و فرانسه بود مجبور است
فقط وفقط بمنابع ثروت خود تکیه کند.
باوجود این تا آنجاکه مربوط بقضایای
فوری و باریك است من کاملا پیش بینی
می کنم که آلمان و اطریش - مجارستان
نفوذ فوق العاده ای در سیاست اروپائی
روسیه اعمال خواهند نمود و مسیو
ایسوالسکی در اینجا مراقبت خواهد کرد
که وسیله تعرض وشکایت بدست فرانسه نیفتد و

تا آنجا که به بریطانیای کبیر مربوط است
موضوع تصفیه قضایای آسیای وسطی مختل
نمیشود . **راجع بایران باید مراقبت
هائی از طرف ما بشود زیرا در این
نقطه است که نفوذ آلمان در سیاست
روسیه ممکن است بطرز نامطبوعی
جلوه گر شود .**

من حس می کنم که بواسطه اطلاع
دادن موضوع صحبتی را از طرف وزیر
مختار ژاپون که بیشتر دارای جنبه حکمت
و فلسفه بود و می ترسم در ضمن آن
نا دانسته عقاید خصوصی خود را شرح
داده باشم باید از شما معذرت خواسته
واظهار تأسف کنم. ولی راجع بامور اروپا
تصور می کنم که در آینده نزدیکی
باید ناظر تکامل سیاست روسیه باشیم
و باین جهت من بخود جرأت داده و با
عرضه داشتن اهمیت این موقعیت از این
نقطه نظر مصدع شما شده ام .

ا . نیکلسن

ملاحظات

اینجا یك مراسله بسیار خوش مزه ای
است . خوش مزگی آن بیشتر بواسطه
اینست که بارون موتونو هیچوقت بابتدای
ورود به سن پطرزبورك راجع بمسائل
مهم سیاسی اظهار عقیده ننموده است

بنظر او ما باید خود را حاضر
بمقابله بایك اتحادیه بین یك قاره برعلیه
بریطانیا و بالاخره حاضر برای جنگ
با آلمان نمائیم

ح . ن .

۲۸ اکتبر ۱۹۰۷

ر - پ - م -

امکان منفرد بودن بریطانیای
کبیر درمقابل اتحادیه اروپا بنظر بارون
موتونو یك فکر تازه ایست - ظاهراً معاهده
با فرانسه قرارداد با روسیه و معاهده با
دولت خودش دراو مؤثر نشده است

ل-م-

**امکان مجزا ماندن ما از اروپا
در حال حاضر موضوع کهنه ایست**
تا پنجسال قبل موقعیت ما تا مدتی طوری
بود که بکلی تنها بودیم و باوجود این
درسخت ترین اوقات برای ما و درزمان
جنك باطوایف بودر معلوم شد که تشکیل
اتحادیه بر ضد ما امکان پذیر نیست .
امیدوارم که تکامل سیاست خارجی روسیه
در آینده نزدیکی در شرق نزدیك که
اشتراك مساعی بین روسیه و آلمان در
آنجا آسان نخواهد بود جلوه گر خواهد
شد . ج-ح

**روسیه محتاج راحتی و بهبودی
است و باین جهت برای آن لازم است
که هر اندازه ممکن شود با هرکس
دارای روابط حسنه باشد** - بوسیله
انعقاد یك معاهده با فرانسه از طرف آن
دولت آن دولت اطمینان حاصل نموده و
میخواهد با یك سیاست سهل از طرف
آلمان هم مطمئن شود

**صحیح است که ما چند سال
قبل از خطر تنهائی رستیم ولی چند
سال بعد اگر بر استحکام بحریه آلمان
افزوده شود و ما مجبور شویم
قوای خود را بمعرض امتحان در
آوریم شاید دیگر نتوانیم این کار را
بکنیم** -

استحکام موقعیت آلمان مربوط به
این است که میتواند همسایگان خود را
تهدید و دست پاچه کند هرقدر هم آنها
متمایل بموافقت با ما باشند

ا-ك .

نمره ۵۳۲

سر-س- اسپرینك رایس به سرادوارد گری
۱۳ سپتامبر ۱۹۰۷
خصوصی

سرادوارد عزیزم

من از اینکه موضوع امضا صورت
گرفته شمارا تبریك میگویم وامید وارم
شما از این فراغت بعد از زحمت مسرور

میباشید - مشکلات شما دیگر خاتمه یافته ولی میخواهم جسارت کرده و بگویم اشکالات در اینجا ممکن است شروع شود - پس از حصول تجارب لازمه در موضوع مراکش لازم نیست علت این اشکالات را توضیح دهم **ایران حالت اضطراب و اشفتگی شدیدی از خود بروز میدهد** که ممکن است رفته رفته شدید تر و وحشت آور تر گردد - این آشفتگی برای انگلیسیهائی که در اینجا هستند یا در اینجا دارای منافعی میباشند وحشت آور است . نکته دیگری را که باید مراعات نمود **همانا موضوع تأثیر این قرار داد است در آراء عمومی مسلمین اینجا و افغانستان** البته شما خودرا برای این نکته مهیا و حاضر کرده اید -

هارتویك با احساسات من شریك است - مشارالیه میگوید خیلی مشکل است بدولت متبوعه خودم بقبولانم که ایران تغییر کرده است - علی الظاهر عقیده آنها این است که اوضاع قدیمه هنوز ادامه دارد و با اطمینان تمام میتوان افکار و آراء عمومی را رعایت نکرد زیرا **اهالی ایران مردمان جدی نمیباشند** . طفلی که جعبه کبریتی دردست دارد یکنفر آدم جدی نیست ولی میتواند وجودی خطرناك باشد این خطر بسته بوجود خود طفل نیست بلکه منوط به جعبه کبریت میباشد . دراین مورد کبریتها محترق میشوند

من نمیخواهم اظهار وحشت کرده باشم ولی امکان ندارد جریان اوضاع را از نظر دور کرد **عدم انتظام کامل دولت نفاق بین شاه و ملت** . عقیده مردم **در اینکه روسیه مخفیانه طرفدار شاه است** و اینکه شاه مصمم است که بی انتظامی را در مملکت رایج نماید تا بتواند مداخلات منظوره را بنماید وعقیده **ملت بر این است که دو دولت اروپائی محرمانه از کیفیت این نقشه اطلاع دارند** و ترتیباتی فراهم کرده اند که از اجراء آن منتفع شوند همه اینها قابل دقت و ملاحظه است

اگر ما اقدامات لازمه را برای حفظ منافع واتباع خود در اینجا تمام نمائیم نخواهیم دانست که هر لحظه در اینجا چه پیش می آید واگر هم بخواهیم اقداماتی بنمائیم متهم خواهیم شد که وسایل الحاق و تقسیم خاك ایران را با دولت روسیه فراهم می آوریم - **اوضاع ما خیلی از روسیها بدتر است بعلت اینکه مابقدر آنها جبون نیستیم و بعلت اینکه مردم بابی نظر بما مینگرند که ملت ایران را فریب داده ایم** . تمام تأمینهایی که از طرف انگلیس و روس داده میشود بنظر مردم پرده ایست برای اغفال آنها و متأسفانه اینموضوع حقیقت دارد که اگرچه دولت روسیه تعهدات لازمه را نموده و توضیحات لازمه را داده است ولی کسانی که بروسیه اعتماد دارند وزیاده در سفارت روسیه رفت و آمد مینمایند علناً با اوضاع جدیدی که تا این اندازه باعث تفاخر ایرانیان است و ملت آنرا علاج دردهای خود میداند خصومت میورزند و ما راهم برای انتفاع شخصی و ملاحظات دیگر با آنها همدست میدانند -(۱)

س-ا - اسپرینگ رایس

نمره ۵۳۳

سرادوارد گری به سرس-ا-سپرینگ رایس

وزارت خارجه ۳۷۲-۳۷۱

تلگراف نمره (۱۱۷)

وزارت خارجه ۱۴ سپتامبر ۱۹۰۷

(قرارداد راجع بایران) ارسال ۲ بعداز ظهر

تلگراف شما نمره ۲۵۲ (۲)

ما باینطریقه ورویه که بدول دیگر

(۱) بقیه این مراسله راجع به امور شخصی و نظریات خصوصی است

(۲) مراسله نمره ۵۲۸

مخصوصاً بالمان دست آویزی برای مداخلات در امور ایران میدهد مایل نیستیم شما باید این فکر را تضعیف نمائید و اگر این فکر پیشرفت نمود شما باید بگوئید که یك قرار داد رسمی بین دو دولت که بواسطه موقعیت جغرافیائی علاقه زیاد در ایران دارند باید وسیع وکامل باشد و ما چنین پیشنهادی را ازطرف دولت ایران باعث تأمین اعتماد خود میدانیم

دولت روسیه متعهد شده است که وزیر مختار دولت روس را مامور کند که با نظریه شما موافقت کند

نمره ۵۳۴

سر ا. نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۷۲

(نمره ۴۶۶)

سن پطرزبورك ارسال ۱۴ سپتامبر ۱۹۰۷

وصول ۳۰ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا :

من دیروز بدیدن مسیو گوباستوف رفته و بوی تذکر دادم که به سر .س. اسپرینك رایس اطلاع رسیده است که **اگر ازدول دیگر دعوتی بعمل آید که استقلال و مصونیت ایرانرا** برسمیت **بشناسند قرارداد منعقد بین دولتین بریطانیای کبیر و روسیه برای ملت ایران بهتر قابل قبول تواند بود** و نیز موضوع جوابی که شما در نظر گرفته اید که به پیشنهاد فوق داده شود بوی اطلاع دادم وهنگام خروج یادداشتی بوی تقدیم داشتم که سواد آنرا جوفا ارسال حضور مینمایم

مسیو گوباستوف جواب داد که دراین موضوع چیزی ازمسیودوهارتوبك نشنیده است وسپس سؤال کرد که من چه اقداماتی باید بنمایم . جواب دادم شاید بهتر باشد که لطفاً به مسیو دو هار تو بك موضوع یادداشت را اطلاع دهید و بوی دستور دهید که بانظر سرس. اسپرینك رایس موافقت نماید - مشار الیه جواب داد که این کار را انجام خواهم داد - سپس به مسیو گوباستوف تذکر دادم بهتر است هرگونه تمایلی را از طرف دولت ایران بالحاق دول دیگر در این قرارداد عقیم گذاشت و **بنظر من مجاهده دولت ایران در الزام ما به تحکیم تعهد خود در قبول مصونیت و استقلال ایران بوسیله الحاق دول دیگر هم از طریقه اقدام دور است و هم لزوم ندارد**

ا - نیکلسن

ضمیمه نمره ۵۳۴

سر - ا - نیکلسن به - م - گوباستوف

سفیر انگلیس در طهران حق دارد تصور کند که هرگاه دولتین موافقت نمایند با ایران همراه شده و از سایر دول تقاضا کنند استقلال و تمامیت آنرا بشناسند قرارداد راجع بایران بیشتر مورد قبول دولت ایران واقع خواهد شد زیرا چنین اقدامی را حمل بر حسن نیت نموده و دال برتمایل دولتین برای شناخته شدن تمامیت ایران ازطرف عموم (نه این که بسته بهاراده و نظر دولتین باشد) خواهند شمرد .

دولت پادشاهی بریطانیا در نظر دارد بسفیر انگلیس اطلاع دهد که نظریه فوق را تأیید ننماید زیرا معتقد است که چنین اقدامی وسیله بدست سایردول خواهد داد که در امور ایران مداخله نمایند - هرگاه به سفیر در این باب مراجعه شود باید جواب دهد قراردادی که رسماً بین دو مملکتی که نظر بموقعیت جغرافیائیشان علایقی مهم درایران دارند منعقد شده ضامن کافی برای حفظ تمامیت ایران است و هرگاه دولت ایران در اینباب اقدامی کند در نظر دولت بریطانیا چنین اقدامی ازطرف دولت ایران سستی حسن عقیده اورا میرساند .

متمنی است بدولت بریطانیا اطلاع
دهند که آیا دولت پادشاهی انگلستان حاضر
است دستورات مشابهی به نماینده خود بدهد.
سن پطرزبورك مورخه ۳۱ اوت
۳ سپتامبر ۱۹۰۷

۵۳۵

کینك ادوارد به سر ا. نیکلسن

خصوصی

توئیجان لاج آددی ، استرافسین ن.پ.
۱۷ سپتامبر ۱۹۰۷

نیکلسن عزیزم
ازوصول مراسله شما مورخه ۱۱
ماه جاری که الساعه بدستم رسید کمال
امتنان دارم
من خیلی خوشحالم که سر.س،
هاردینك پیام مرا بشما رسانیده است ،
از اینکه دیگر مذاکرات مشکل و مبهم
بادولت روسیه باموفقیت خاتمه یافته است
هیچکس بقدر من از روی صمیمیت شما
را تبریك نمیگوید ، **قرارداد انگلیس
وروس بمنزله یك فتح دیپلوماسی،
بزرگی برای بریتانیامیباشد** و روشی
را که شما برای اجراء و انجام این کار
مهم اتخاذ کرده اید شمارا مستحق هر
گونه تحسین از طرف دولت متبوعه و
وطن شما مینماید
من ازجریان مذاکرات خودبامسیو
ایسوالسکی درمارینباد درپنجم ماه جاری
واز اینکه فرصت تجدید عهدی باوی نمودم
خیلی خوشوقت و مسرورم بدون تردید
مشارالیه آدم مقتدریست وتصور میکنم
امین و صریح اللهجه هم باشد . ایشان شما
را خیلی تحسین کردند وازرویه که در
جریان مذاکرات باوی اتخاذ نموده اید
خیلی توصیف نمودند و در عین حال
خوشحال بودند که یکنفر سفیر توانائی از
طرف بریطانیا بدربار سن پطرزبورك
اعزام شده -
امیدوارم که پس از زحمات اکنون
فارغ البال میباشید
دوستدار شما ادوارد .

۵۳۶

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۲۵ر۳۷۱
سن پطرزبورك ۱۶ سپتامبر ۱۹۰۷
تلگراف نمره (۱۲۹)
قرارداد انگلیس وروس
ارسال ۸ و ۱۲ دقیقه بعد از ظهر
وصول ۱۰ و ۳۰ دقیقه بعد از ظهر

ما پیشنهاد می کنیم که متن های مصوبه
را در روز ۲۳ ماه جاری مبادله نمائیم
و دولت روسیه پیشنهاد مینماید که در
۲۴ ماه جاری موضوع باطلاع دول کبیره
رسیده و در ۲۶ منتشر شود -
وزیر امور خارجه درخواست میکند
که سفیر بریطانیا درواشنگتن یك نسخه
از قرارداد را به سفیر روسیه واشنگتن
برای تسلیم بدولت امریکا بدهد زیرا نسخه
قرار داد در نزد سفیر روس نیست و
ارسال یك نسخه هم برای وی وقت زیاد
لازم دارد . مستدعی است اطلاع دهید
که آیا با اقدامات فوق درمواقع مذکوره
موافقت مینمائید یا خیر . (۱)
من درخواست کرده ام که به تهران
دستور داده شود که در ۲۴ سپتامبر متن
قرار داد را اطلاع دهد و بوزیر امور
خارجه اطلاع دهد که ماده مخفی درآن
وجود ندارد -

(۱) اقداماتیکه از طرف دولت بریطانیا
اتخاذ شد از این قرار بود که چند نسخه از
از قرارداد توسط پست بواشنگتن ارسال
شود و دستور داده شود که در ۲۴ ماه
باهرچه زودتر بعد از آن روز تسلیم شود
نسخ مزبور در ۲۴ واصل شد یك نسخه
تسلیم سفیر امریکا در لندن گردید . در
همان روز یك نسخه هم تسلیم بارون
کوموراشد و توسط دست به روم ،
وین و مادرید ارسال گردید - قبل از این
روز نسخی برای سفیر بریطانیا در پاریس
و برلن ارسال شده بود که در ۲۴ ماه
تسلیم گردد .

۵۳۷

سر ادوارد گری به سر ا. نیکلسن
خصوصی

وزارت خارجه ۱۸ سپتامبر ۱۹۰۷

نیکلسن عزیزم

من نسخه مراسله‌ایرا بشما ارسال میدارم که از قرائت آن لذت خواهید برد

نمیتوانم بگویم تمام ماها که از جریان مذاکرات باروسیه اطلاع داریم از طریقه‌ای که شما برای انجام آن اتخاذ نموده‌اید چقدر خوشحال و مسرورم بطور قطع ویقین میتوانم بگویم از موقعیکه من عهده‌دار امور وزارت خارجه شده ام تا کنون هرکاری که شما مامور انجام آن شده‌اید باکمال موفقیت انجام یافته است آرزو مندم که امثال شما زیاد بشود و همه بتوانند درهرجا که کاری را اشغال مینمایند با موفقیت ازعهده انجام آن برآیند و مشکلات را مرتفع سازند

برما لازم است که هنگام سروکار پیدا کردن باعمال محلی روس همیشه روح قرارداد را درنظر آنها بیاوریم

دیروز کامون بمن اظهارداشت که این قرارداد برای شما بسیار مفید است و چون بوی گفتم که ازطرف بعضی ممکن است انتقاداتی دراطراف آن شود جواب داد کسانیکه انتقاد میکنند نمیدانند چه میکنند . **شما قسمت بزرگی از نواحی ساحلی ایران را تصرف کرده اید موقعیت خودرا در خلیج مستحکم نموده‌اید وحق سرپرستی خود را در افغانستان رسمیت داده‌اید قسمت داخلی اراضی ایران که قسمت زیادی از آن به تصرف روس در آمده کوهستانی و بیابان است . و بعد خیلی ازاین صحبتها نمود**

دوست صمیمی شما ادوارد گری

۵۳۸

سر ا. نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۱۲/۳۷۱

(نمره ۴۸۸) خصوصی

سن پطرزبورك ارسال ۲۴ سپتامبر ۱۹۰۷

وصول ۳۰ سپتامبر ۱۹۰۷

مشیرالملك وزیر مختار ایران

آقا .

دراینجا امروز بعداز ظهر قبل ازعزیمت بطهران بدیدن من آمد ، در کابینه فعلی ایران اورابرای وزارت عدلیه نامزد کرده اند ولی بواسطه فوت پدر و گرفتاری های شخصیش معلوم نیست که این پست را قبول کند یاخیر وراجع بدوام زیاد کابینه نیز مشکوك بود .

ازمشیرالملك سئوال کردم جریان امور وقضایادرایران چگونه است مشارالیه جواب داد مشکل مهم وفوری فقدان پول است ودر نظر او هیچ معلوم نیست که این مملکت بدون تحصیل پول چگونه میتواند از بحران فعلی نجات یابد - من تذکر دادم که آنجا که من میتوانم بفهمم پول در ایران خیلی کم و یا هیچ پیدا نمیشود و مسلماً مجلس نیز مخالف با هرگونه استقراضی از خارج میباشد و با وجود این قضایا پیدا کردن طریقه ای برای رهائی از این شدت خیلی مشکل است - مشیرالملك جواب داد که حقیقت امر انست که مجلس وملت شدیداً مخالف با هرگونه استقراض و یا استمداد مالی ازخارج میباشند ویا استقراض از خارج فقط در تحت شرایط سخت وطاقت فرسا امکان پذیر میباشد و هیچ وثیقه ای در دست نیست که مبالغ مقروضه بمصارف صحیحه ولازمه خواهد رسید - جواب دادم که ایراد اخیررا کاملا ملتفت میباشم ولی تصورمیکردم که مجلس میتوانست وسائلی بدست آورد که شخصاً ناظر صرف این پول بوده و آنرا کنترول نماید -

اگر چنانچه شما میگوئید احتیاج فوتی به پول دارید وبدون پول اوضاع مملکت از بد بدتر میشود تصور میکنم

استقراضی بحد اعتدال حلال مشکلات باشد این مشکل تا آنجاییکه بما مربوط است وجود دارد و مشار الیه خوب ملتفت بود که ما نمی‌توانیم پولی بدهیم مگر این که بر ما مسلم شود که این پولها بمصارف لازمه خواهد رسید و بالاتر ازهمه بطور قطع ما ازهرگونه کمک مالی خود داری میکنیم مگر اینکه دولت و مجلس خواستار آن شوند. من آزادانه بوی گفتم که آخرین و منتها چیزی که دولت من میل دارد اینست که پولهائی را که می پردازد بنوعی بمصرف برسد که ولو غیر مستقیم هم که شده باعث اعاده اوضاع سابق ورجعت بترتیبات قدیم و الغاء حقوقی که مجلس تحصیل کرده است باشد ولی ما بهیچوجه مایل باقدامی نیستیم که باعث بهمزدن یك نهضت مشروع عمومی بطرف رژیم مشروطیت و آزادی باشد ما هیچ تصمیم نداریم که در اوضاع داخلی آن مملکت دخالت نمائیم ولی من تصور میکنم که اگر مجلس توسط دولت درخواست مساعدت مالی از روسیه یا بریطانیای کبیر بنماید میتوان راهی برای برآوردن تقاضای آنها پیدا کرد. اگر یك دوره استقراض ضروری و لازم باشد بنظر من ایران باید روسیه و بریطانیای کبیر را بدول دیگر ترجیح داده و از آنها استمداد نماید و اگرچه باوجود اوضاع حاضره شرائط این استقراض چندان سهل و آسان نیست ولی تصور میکنم سخت و کمرشکن هم نباشد. درهر صورت اینها مسائلی است که خود ایران باید تصمیمی راجع بآنها بگیرد مشار الیه ملتفت بود که بیانات من مبنی بر صوابدید و مشورت است. منیر الملك جواب داد که من کاملا با اظهارات شما موافقم و اطمینان دارم که بریطانیای کبیر هیچگاه اقدامی که مخالف تمایلات عمومی باشد نخواهد نمود و تذکرات شمارا نیز همیشه درنظر خواهم داشت من تذکر دادم که ما از هیچ حیث طرفین که در ایران مشغول کشمکش هستند طرفداری **نخواهیم کرد و تا موقعیکه منافع بریطانیا مستقیما مورد تهدید واقع نشود سیاست ما سیاست بیطرفی و پرهیز از دخالت خواهد بود.**

سپس مشار الیه سؤال کرد آیا ممکن است موضوع قرارداد باروسیه را محرمانه بمن بگوئید. بوی جواب دادم که خلاصه قرارداد بدولت متبوعه شما ابلاغ شده است و تصور میکنم درعرض دو روز متن قرارداد تسلیم وزارت امورخارجه ایران خواهد شد و باینجهت مانعی برای شرح خلاصه قرارداد نمیبینم. سپس شروع بتوضیحات نمودم و گفتم بطوریکه می بینید این قرارداد بسیار مطبوع ایران خواهد بود و انتشاراتی که در اطراف تصمیم روسیه و بریطانیای کبیر مبنی بر تقسیم ایران بموجب قرارداد مزبور میدهند بکلی بی اصل و اساس است. این دو دولت فقط متعهد شده اند که در بعضی نواحی موجبات خسران همدیگر را فراهم نیاورند و حقوق و امتیازات دولت ایران بهیچوجه درتحت تاثیر این قرارداد واقع نشده و متزلزل نگردیده بلکه برسمیت شناخته شده است. صحبت از « مناطق نفوذ » صحیح نیست زیرا با استعمال این اصطلاح ممکن است چنین وانمود شود که دولتین میخواهند آزادی فعالیت دولت ایران را در بعضی نواحی محدود نموده وخودشان در آنجاها باعمال نفوذ بپردازند در صورتیکه باانعقاد این قرارداد چنین تصمیمی درنظر نبوده و تنها چیزی که هست اینست که دو دولت متعهد شده اند که در بعضی نواحی مخصوص درخواست تحصیل امتیازات وفرصت هایی ازدولت ایران ننمایند تا باینطریق منافع آنها باهم تصادم ننماید و دیگر رقابتی مابین روسیه و بریطانیای کبیر باقی نماند البته دولت ایران نمیتواند ایرادی باین اقدام بنماید بلکه باید از این که دولتین مزبور حدودی برای خود معین کرده و بالاتر

از همه مصونیت و استقلال ایرانرا برسمیت شناخته‌اند راضی و خوشنود باشد.

مشیرالملک اظهار داشت که قرارداد برای من کاملا مقنع میباشد و خیلی خوشوقتم از اینکه انچه‌را که من le Politique de Bascule تصور میکنم .کای از بین برود سپس بطور محرمانه گفت من کاملا معتقدم که دولت روسیه روحاً وعملا مواد قرارداد همانطوری که بروی صفحه آورده است اجراء خواهد نمود و برای اجراء این منظور بهتر است درسفارت روسیه ترتیبات جدیدی داده شود و سفیر جدیدی بجای مسیو دوهارتویك بایران اعزام شود زیرا مشارالیه منسوب بدسته ازدویف میباشد و بنابراین با هرگونه نهضت آزادیخواهی مخالف و پیوسته در این فکر است که همسایگان شرقی روسیه در حالت فوت و انحطاط نگاهدارد ومیدانم که مسیو دوهارتویك قلبا بامجلس ملی مخالف و بوسیله مسیو چاپشال در روح شاه اعمال نفوذ بد و تأثیر آوری نموده اعلیحضرتش را وا داشته است که بنمایندگان ملت اعتنا واعتمادی ننماید و بنظر من مادامی که مسیو دوهارتویك دارای سمت نمایندگی روسیه است هیچ نباید امیدوار بود که روسیه بتواند شهرت و اهمیتی در میان مردم کسب نموده و اعتماد ملت را بخود جلب نماید من شخصاً باور نمیکنم که روسیا تغییری بسیاست قدیمه خود داده باشد ودرعرض چندسال بثبوت خواهد رسید که دراسیای مرکزی مانند سابق مشغول فعالیت است . فعلا جنگ ژاپون واشکالات داخلی روسیه را ازعمل واقدام بازداشته ولی رفته رفته دارد از ضربات اولی بهبودی حاصل میکند و تسلط خود را نیز در امور داخلی مستحکم میسازد درمدت پنج یا منتها ده سال روسیه مانند سابق دارای قدرت ونفوذ لازمه شده و مانندسابق دراقدامات خود متهور وشجاع خواهد شد

و اگر درعرض اینمدت ایران نتواند درتحت لوای مشروطیت خود را درجرگه دول مترقی و مستقل داخل کرده واساس قدرت خودرا مستحکم سازد بنظر من مملکت ما ازدستمان رفته است .من روسیه‌را خطرناکترین همسایه خود میدانم و بواسطه این ترس ووحشت با حسن نظر قراردادی راکه دربطانیای کبیر با آن منعقد ساخته تلقی مینمایم زیرا بنظر من امید نیست که روسیه در تعقیب سیاست ماجراجویانه خودشرط احتیاط را رعایت کند واین قرارداد نتیجه بایران میدهد .

مشیرالملک (مشیرالدوله) در یکی ازاونیورسیته های روسیه تربیت شده ویکی از زیرکترین و باهوش ترین اشخاص است . گرچه من اطلاع دارم که ایرانیان درکتمان احساسات حقیقی خود ماهرند ولی هنگامیکه مشارالیه بانهایت تاکید راجع بترس و وحشتیکه از ناحیه روسیه داشت صحبت مینمود من احساس کردم که ازروی حقیقت وصمیمیت حرف میزند من در فهرست مراجعه باخلاق وخصایص اعضاء کابینه ایران که سر. س . اسپرینك رایس درضمن مراسله نمره ۲۰۴ مورخه دهم ماه جاری خود شرح و توضیح میدهند مشاهده میکنم که چنین تصور میرود که احساسات مشیرالملک « بیشتر متمایل به روسیه میباشد ولی مطابق مذاکرات مختصری که باوی بعمل آورده‌ام نمیتوانم با این قضاوت موافقت نمایم .

من تنها جوابی که بمشیرالملک دادم این بود که اطمینان دارم هیچوقت شکایت ایران از روسیه مبنی بر علت صحیحی نخواهد بود بلکه ایران همیشه کوشش خواهد نمود که با همسایگان مقتدر خود دارای روابط حسنه‌ای باشد .

ا . نیکلسن

ملاحظات

این صحبت سر. ا. نیکلسن کاملا صحیح و بجا بوده و باید مورد تصویب واقع شود مذاکرات مشیرالملک راجع باصل موضوع بوده است.

ما نباید هیچ پولی قرض بدهیم جز بشرط موافقت و تصویب مجلس امیدوارم که روسیه نیز همین طریقه را در پیش گیرد اگر مجلس اینقدر مقتدر باشد که بتواند در بمصرف رسیدن پولهائی که قرض میکنند نظارت نماید و از ما یا روسیه استمداد مالی کند من بیمیل نیستم که برای برپا داشتن حکومت مشروطه که تنها وسیله استحکام و اقتدار ایران است در پرداخت قروض شرکت کنیم ولی باید با وزارت هندوستان مطالعاتی در این اقدام بنمائیم. من تصور میکنم که اگر بنا باشد پولی قرض شود باید متجاوز از ۴۰۰۰۰۰ لیره که بدوا در نظر گرفته شد باشد تا اینکه مفید واقع شود. ا. ك.

۵۳۹

سر س. اسپرینگ رایس به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۱۲ر۳۷۱

تهران ۲۵ سپتامبر ۱۹۰۷

تلگراف نمره (۲۷۰)

ارسال ۷ و ۴۰ دقیقه صبح

وصول ۱۳ ظ ر

وزیر مختار روس و من قسمت فارسی قرارداد را باطلاع دولت ایران رسانیده و بآنها اطلاع داده ایم که قرارداد باطلاع دول معظم خواهد رسید.

بنظر وزیر مختار روسیه تسلیم یك مشروحه کتبی مبنی بر اینکه هیچ گونه مواد مخفی وسری در قرارداد وجود ندارد سابقه ترس آوری خواهد بود لذا باین موضوع شفاها ابلاغ شده است

ارسال بهندوستان وسن پطرزبورك

ملاحظات

تصور میکنم اطلاع شفاهی راجع بعدم مواد سری و مخفی کفایت میکند ولی ایراد وزیر مختار روسیه به یك ابلاغیه کتبی ایراد خوش مزه ایست

ح. ن

ابلاغیه شفاهی بهتر بوده است و اشکال تسلیم هر گونه ابلاغیه ای اینست که (فقدان) را در آینده ممکن است حمل بوجود یکماده مخفی نمود.

دراینصورت بدون شك روسها میتوانند در بتکامل آتیه قرارداد بطور غیرمستقیم بوده و در حال حاضر تاکیدی در کامل بودن آن نمینمایند

ا ك

سر ف. لاسل به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۲۵ر۳۷۱

(نمره ۴۲۰)

برلن ارسال اول اکتبر ۱۹۰۷

وصول ۷ اکتبر ۱۹۰۷

آقا.

در تعقیب مراسله نمره ۴۳۴ مورخه ۲۷ ماه گذشته خود افتخار آنرا دارم که اطلاع دهم که انتشار قرارداد انگلیس و روس بطور کلی در مطبوعات آلمان با کمال خوشی تلقی شده است تمام جرائد دارای خلاصه ای از قرارداد بوده و اغلب آنها وقت و ستون های خود را وقف بحث در اطراف این موضوع نموده اند که آیا از دولتین انگلیس و روسیه کدام یك از این قرارداد بیشتر فائده میبرند. بطور عموم با کمال رضایت اعتراف میشود که منافع آلمان بهیچوجه در تحت تأثیر مواد قرارداد واقع نشده است: موضوع افغانستان تبت مربوط بان نیست و روابط آن با ایران کاملا تجارتی بوده و انعقاد قراردادی که مدعی باب مفتوح در آن مملکت است این روابط رو بتکامل میرود.

جریده نیم رسمی شمال آلمان افکار را باین حقیقت جلب میکند که گرچه قرار داد فقط توسط دو دولت متعاهد انگلیس وروس ، امضاء شده ولی اهمیت عمومی سیاسی آن را از روی این حقیقت میتوان سنجید که تمام عوامل تصادم مابین انگلستان و روسیه در آسیای مرکزی مرتفع خواهد شد ، این قرار داد باعث اعجاب آلمان نشده زیرا صدر اعظم دولت امپراطوری درضمن نطق چهاردهم نوامبر گذشته خود بحدود و وسعت آن اشاره ای کرده است و نیز قرارداد مزبور بطوری که اینك منتشر شده ثابت میکند که شاهزاده بولو حق داشت در آن موقع نظریات ملایمی راجع به آن اتخاذ نموده و راحت بماند

آلمان نظریات و مقاصد سیاسی در هیچیك از ممالك مربوطه ندارد و منافع اقتصادی آن در ایران نیز بهیچوجه مورد زیان واقع نمیشود ، بلکه برعکس مخصوصاً اعلام شده است که تجارت و صنعت سایر ملل بهیچوجه خراب نمیشود.(۱)

علی الظاهر دنیای تجارتی چندان در اینجا از انعقاد قرارداد رضایت ندارد . بعضی از این جراید از اینکه قرارداد بدون شرکت آلمان توسط این دو دولت که ممکن است اختلافات خود را بضرر این مملکت مرتفع سازند بامضاء رسیده است اظهار تأسف مینمایند و نیز جراید مزبور این قرار داد را بمنزله تهدید احتمالی نسبت بمنافع مشروع تجارتی آلمان میدانند و باکوسس میکنند که این جنبه را بمرارداد بدهند مثلا کولون گازت بخود تسلیت داده و مینویسد که ممکن است به مرور زمان منافع تجارتی روسیه و بریطانیا وسعت یافته و از حدود معینه در ایران تجاوز نموده و باعث تصادمات بیشتری بین این دو دولت خواهد شد و در این موقع دول دیگر مخصوصاً آلمان باید از موقع استفاده کنند. جریده فرانکفورتر زیتونك از این نیز جلوتر رفته و میگوید پیدایش این مذاکرات مربوط بزمانی است که روابط انگلیس و آلمان تیره بوده است و این قرارداد مولود دیپلوماسی انگلیس است که خیلی دیر در دنیا تولد یافته است بهترین چیزی که آلمان میتواند بگوید این است که قرارداد مزبور یك مدرك زائدی است روابط انگلیس و آلمان روی بیهبودی گذارده و آلمان امسال بهتر از سال گذشته میتواند از روی متانت باین قرارداد بنگرد ولی البته بشرط اینکه دولتین متعاهد محکم بمتن قرارداد مخصوصا به آن قسمتی که راجع به ایران است بچسبند و اجازه بدهند که تجارت آلمان آزادانه در آن مملکت جریان خود را طی کند . اگر ایران در اثر این قرارداد واقعا بمناطق تجارتی تقسیم شود آلمان در بدو امر چندان کاری نمیتواند بکند ولی این چنین پیش رفتی نمیتواند کمك به استقرار صلح عمومی که انگلیس مؤكداً آنرا محور سیاست خود میداند بنماید .

فرانك . ك . لاسل

(۱) بقیه این جمله مربوط بخلاصه مندرجات جراید است .

نمره ۳۴۱

سر ا. گوشن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۲۵۳۷۱

وین ارسال ۴ اکتبر ۱۹۰۷

نمره (۱۳۳) وصول ۷ اکتبر ۱۹۰۷

آقا :

در عصر روزی که مسیو ایسوالسکی به وین ورود نمود مطبوعات آلمان مملو از حسن مقدم و نیز بلك ورود او بود و کمتر جریده ای یافت میشد که از ورود او استقبال شایانی ننموده و این مسافرت را بمنزلهٔ خاتمه اقدامات رؤساء امور و سیاسیون برای برقراری صلح نشمارده.(۱)

از موقعی که مسیو ایسوالسکی به

اینجا ورود نموده اند من کمتر توانسته ام
فرصتی برای مذاکرات جدی با معظم له
بدست آورم زیرا هر دو ما پر مشغول
بوده ایم و ایشان هم در هیچ سفر بیش
از دوروز در وین توقف ننموده اند -
هرطوربود امروز بدیدن ایشان رفتم و
چون یك ربع ساعت وقت داشتند بعضی
مذاکرات را با ایشان در میان آوردم.
من بمشار الیه اظهار داشتم که ازآنجائی
که در جراید وین بحث های مفصلی
راجع بقراردادمنعقده بین ممکنین نشده
و از آنجائی که شخص امپراطور وبارون
دواهرنتال راجع باین مملکت فقط چند
کلمه بامن مذاکره نموده و اظهاربشاشت
نموده اند از این که عوامل تصادم بین
این دو مملکت در اغلب نقاط دنیا مرتفع
شده است من خیلی خوشحال خواهم
بود اگر بمن بگوئید این قرار داد در
محافل سیاسی اطریش- مجارستان چطور
تلقی شده است . جناب ایشان جواب
دادند که گرچه جراید راجع به اینموضوع
غمض عین نموده وساکت مانده اندولی
قرارداد تأثیرات خوبی در محافل سیاسی
اطریش و مجارستان نموده است - ومن
این نظریه را در اثر مذاکره با بارون
دواهرنتال و سیاسیون دیگر اطریش و
مجارستان اتخاذ نموده ام ولی نظریه اصلی
من این است که قراردادما از هیچ لحاظ
بمذاق آنها خوش آیند نیست جز در
اینمورد که این قرار داد بمنزله ضمانت
دیگریست برای صلح عمومی - راجع به
توضیحات جزئی آنقدرها اهمیتی نمیدهند
ودرحقیقت سیاسیون اطریش و مجارستان
دراینموقع خیلی درمذاکرات بامجارستان
و در سایر مسائل داخلی مستغرق شده
وبه اینجهت نمیتوانند افکار خود را در
سیاستهای عمومی تمرکز دهند -
آنچه که بیشتر باعث خوشنودی
مشارالیه شده است موضوع کیفیت استقبال
از قرارداد درآلمان وروسیه میباشد .
در آلمان که تصور نمیشد این
قرارداد آنقدرها شهرت واعتباری کسب
کند در محافل رسمی باحسن نظر تلقی
شده درصورتیکه جراید در بعضی موارد
بدون اینکه مستقیماً با آن اظهار مخالفتی
بنمایند با یك لحن زننده‌ای که باعث تعجب
یا اوقات تلخی مشارالیه نشده است از
قرار داد سخن گفته اند و ایشان اظهار
میداشته اند که من منتظر بدتر از اینها
بودم . ازطرف دیگر لحن موافق جراید
روسیه باعث تعجب من شده است - من
تصمیم گرفته بودم که مخالفت ها وخصومت
های شدیدتر از این را تحمل کنم ولی
برخلاف انتظار تمام مقالات مندرجه درجراید که
من بیش ازهمه منتظر مخالفت از آنها بودم گرچه خیلی
دوستانه وموافقت آمیز نبوده است ولی ازسرحد
انتقادات مشروع نیز قدمی فراتر ننهاده اند- البته
من تا اندازه ای راه را باز نموده بودم
ولی شما که در روسیه بوده اید میدانید
که دولت ما نمیتواند آزادی فکر را که
مخصوص جراید مهم ما است ازبین ببرد-
مسیو ایسوالسکی اضافه کرد که منتظر
نیستم در چند ماه آینده راحت باشم و
باید بیش ازپیش منتظر خصومت و انتقاد
باشم و مبارزه کنم . باوجود این رویهم
رفته از نظریاتی که اغلب جراید مخالف
سیاست من تاکنون اتخاذ نموده اند خیلی
خورسندم .
و.ا.کوشن

نمره ۲۴۲

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۲۵

(نمره ۹۵)

مونیخ ارسال ۸ سپتامبر ۱۹۰۷
وصول ۱۰ سپتامبر ۱۹۰۷

آقا :

اگر کسی خارج ازدایره مطبوعات
آلمان با دقت توجه بنماید خواه نخواه
باین نتیجه میرسد که قرار داد روس و

انکلیس مورد تصویب قائدین آراء عمومی
آلمان واقع نمیشود . بهرصورت تا آنجا که
مربوط بنظریات دولت امپراطوری میباشد.
لحن آلمان کاملا موافق میباشد. دولت آلمان
مایل است که توافق نظر با انکلیس را ادامه
دهد و مصمم شده است که از اقدام بهر کاری که
تاثیر بدی در طرز پذیرائی از قیصر در ماه آینده
موقعی که مشار الیه عازم لندن است ،
مینماید خودداری کند .

باین جهت مشاهده می شود که در
جریده (سودن توش ریش کارسپانداتس)
از رویه و سیاست مسیو ایسوالسکی دفاع
بعمل آمده و مقالاتی در آن مندرج است
که بعامه اطمینان میدهد که قرار داد
راجع به آسیا بهیچوجه مضر نمیباشد .
ولی مطبوعات که راجع بامور خارجی
اینگونه تسلیم تلقینات میشوند ، درحالت
حاضر بخود اجازه نمیدهند که کاملا
تحت تحریك و ترغیب واقع شوند و از
این رو با کمال احتیاط و حزم قرار داد
روس و انکلیس را تلقی مینمایند . در
نظر من اینطور وانمود میشود که از
موقع انتشار متن قرار داد یك جنبش
مرتبی درجراید برای انتقاد قرارداد
و بی اهمیت و کوچك نمودن آن شروع
شده است . این انتقاد شکل یك حمله
از طرف آلمان را بقرار داد ندارد بلکه
نقل قول هائی است از جراید انکلیسی ،
فرانسه ، و روسی مشعر بر اینکه افکار
عمومی ممالك خارج قرار دادرا رد
میکنند - برای نمونه ازاین رویه مقاله ای
را که چند روز پیش در یکی از ستونهای
اولیه Newste nach richten انتشار
یافت و حاوی نظریات پرنس (کوچوبی)
بطوری که در صفحات (اکلر) منطبعه
پاریس انتشار یافته ، میباشد تذکر می
دهم - نقطه نظر اصلی پرنس مزبور بطوری
که جراید آلمان نتیجه گرفته اند اینست
که آراء و افکار عمومی روسیه سیاست
مسیو ایسوالسکی را ناشی از ترس میداند
و امضاء قرارداد را از طرف وی بمنزله
چشم پوشیدن از بلند پروازیهای طبیعی
روسیه در آسیا میشمارد . این زحمت از
این بابت براو وارد است که اولا مشار
الیه بطور مسلم اعتمادی بقوه قشونی روسیه
ندارد و در ثانی کاملا مطیع تزار است
زیرا میداند که اعلیحضرت دارای احساسات
موافقت آمیز نسبت بانگلیس میباشد .

بعضی از جرائد آلمان جنوبی به
نقل از جرائد خارجه درموضوع قرارداد
انکلیس و روس نیز اکتفا نکرده و شخصا
آنرا مورد انتقاد قرار داده اند .

جریده Sohwabiscbe merkur تذکر
میدهد که قرارداد انکلیس و روس حتی درخود
انکلستان هم از طرف توده با حسن نظر
تلقی نشده است . این اشخاص که بسیار
با اطلاع میباشند خوب میدانند که معاهدات
مخصوصاً معاهدات با روسیه چندان
دوام و بقائی ندارد - علت اینکه در محافل
سیاسی بین المللی اعتماد چندانی بقرارداد
با روسیه وجود ندارد اینست که دولت
روسیه یکی از آن دولی است که اعضاء
آن دولت با هم متفق نیستند - روسیه
دارای دوائر کشوری میباشد ولی فاقد
دوائر متحدیست ، بصورت ظاهر زمامدار
امور هستند ولی یك کابینه مسئول وجود
ندارد و کسی نمیتواند از روی قوت و
اعتماد بنام دولت چیزی بگوید . هریك
از وزراء که دررأس وزارتخانه ها واقع
شده است فقط قیصر را متبوع خود می-
شناسد ودر داخله وزارتخانه خود دارای
قدرت مطلقه است ولی در خارج فاقد نفوذ و
قدرت میباشد . کسی نمی تواند بطور
تأکید بگوید که « روسیه » قرار دادی
منعقد نموده ولی باید بگوید که وزیر
امور خارجه در دائره قدرت محدود خود
پای مدرکی را که بهیچوجه نمیتوانند

قیصر یا یکی از وزراء را مقید نماید امضاء کرده است . نمایندگان ممالک خارجه هنگام انعقاد قرار داد با وزیر خارجه روسیه نمیتوانند بگویند که موفق به تصویب حقیقی قیصر در مورد آن مدرک شده اند . . . . (۱)

ف کارت رایت

نمره ۵۴۳

سر - ج - جوردان بسر ادوارد گری
وزارت خارجه ۳۸۳/۳۷۱
(نمره ۴۸۲)

پکن ارسال ۱۴ اکتبر ۱۹۰۷
وصول ۳۰ نوامبر ۱۹۰۷

آقا : در ضمن مراسله نمره ۴۷۰ مورخه ۲۰ ماه گذشته خود افتخاراً راپرت دادم که [illegible] انگلیسی [illegible] راجع به قرارداد منعقده در ماه اوت گذشته همکار روسی من خود مراسله (وای دو پو) ابلاغ شد معروض داشتم که اقداماتی برای بموقع اجراء گذاردن دستوراتی که راجع به تحریم هیئت علمی بما داده شده است نموده ایم .

مستر (ایانگ تون [illegible]) که چندی قبل یاد داشتی بوی تسلیم و از او درخواست شد که برای بموقع اجراء گذاردن تحریم اشتراک مساعی به نمایند و توضیحاتی راجع به حدود تبت بدهند در چهارم ماه جاری بدیدن من آمد و پس از رفتن یک یادداشت رسمی به انضمام یك یاد داشت خصوصی برای من فرستاد و اظهار داشت که در موقع ملاقات فراموش کرده است آنها را بمن بدهد . در روز بعد یك نسخه از آن به همکار روسی من ارسال شد .

یاد داشت اولی که حاوی جواب (وای دو پو) سواد یاد داشت ما میباشد مشعر است که سابقاً چین بخارجی‌ها اجازه نداده است که در تبت مسافرت کنند و در آینده نیز همین رویه را تعقیب خواهد نمود و اضافه شده است که هیچگونه تغییراتی بحدود سابق تبت داده نشده و حدود قدیمه باید برسمیت شناخته شود، دولت معتقد است که لازم بتوضیحات دیگری راجع به آنها نمیباشد و تسلیم ابلاغیه دیگری راجع به این موضوع لزوم ندارد .

موضوع این یاد داشت در ضمن تلگراف نمره ۱۷۵ مورخه پنجم ماه جاری من بشما اطلاع داده شد و بعد از آن تلگراف نمره ۱۰۶ و ۱۰۸ شما بمن واصل شد که در ضمن آنها اطلاع داده بودید که بین سفیر دولت پادشاهی در سن پطرزبورگ و وزیر امور خارجه دولت روسیه تبادل نظری بعمل آمده و خودتان هم میل ندارید بیش از این این مسئله را با دولت چین مطرح نمائید .

همکار روسی من و من هر دو در این نظریه موافقیم که در نزدیک شدن مجدد با (وای دو پو) هیچ فایده ای عاید نتواند شد ، چنانکه از طرز تلقی قرارداد بین ژاپون و فرانسه بر می‌آید دولت چین فعلا راجع باین مطالب خیلی حساس است و بهیچ دلیل نمیتوان تردید نمود که چین در آینده نیز اصول سیاست گذشته خودرا تعقیب مینماید اگرچه ضعف اولیاء امور آن در کنترول حدود باین مطولی که اطلاعات صحیح هم از آن در دست نیست ممکن است اجراء این سیاست را با مشکلات بسیار مهمی مواجه نماید .

ج ، ن ، جوردان

ضمیمه نمره ۵۴۳

یادداشت راجع به غدغن اعزام هیئت علمی به تبت

ترجمه

جناب شما چندی قبل یاد داشتی به ما تسلیم نمودید مشعر بر اینکه دولتین بریطانیای کبیر و روسیه تصمیم گرفته اند که تا مدت سه سال بهیچ هیئت علمی اجازه ندهند که در تبت سیاحت نمایند جز

(۱) بقیه این مراسله حاوی خلاصه مندرجات مطبوعات است

باستجازه مقابل دولتین مزبوره و انحکومت چین درخواست شده بود که در حدود توانائی خود برای منع دخول هیئت های علمی به تبت تامدت سه سال بذل مساعی نماید و نیز از دولت امپراطوری تقاضا شده بود که حدود تبت را توضیح دهد

دولت اطلاع میدهد که چین تاکنون بهیچ خارجی درهر مورد اجازه نداده است که در تبت سیاحت نماید و باید به تعقیب این رویه ادامه دهد . راجع بحدود تبت دولت افتخار آن را دارد که اطلاع دهد که هیچ تغییری به آن داده نشده و باید حدود قدیمه برسمیت شناخته شود ـ لازم به توضیحاتی درباره حدود مزبور نیست و نیز تسلیم یادداشتی راجع باین موضوع لزومی ندارد

(نمره ۳۴۳)

سیر ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت امور خارجه ۳۲۱ ۳۳ و ۳۲

سن پطرز بورگ مورخه ۲۱ اکتبر ۱۹۰۷

تاریخ وصول ۲۸ اکتبر ۱۹۰۷

نمره (۵۳۱) محرمانه است

بارون موتونو سفیر ژاپون پس از مراجعت از مرخصی امروز بدیدن من آمد مشارالیه چند هفته در پاریس و چند روز در لاهه توقف نموده بود واظهار نمود که در موقع توقف در پاریس متعجب شده است از اینکه در بعضی از مراکز مالی اظهار میل می شود که باآلمان موافقت نظر کاملا دوستانهٔ پیدا کنند ولی ضمناً این رجال مالی که چندان متمایل باین امر نیستند ازاین بابت تشویش فوق العاده حکمفرماست ـ دسته اول بیشتر اعضاء مؤسسات منم یهودیها میباشند ودسته دوم که این عقیده را ندارند ترس از آن دارند که اگر قرار دادی با آلمان منعقد شود کلیه مزایا نصیب او (آلمان) شود ـ درعین حال توده عظیم فرانسه را که حاضر بقدم گذاشتن دراین راه نیستند باید در نظر داشت و عدم تمایل اتحاد

مطبوعات مهام آلمان در بورس پاریس حاکی است که حتی درمراکز مالی اقدامی که جهت انعقاد قرار داد با آلمان بعمل آمده پیشرفت زیادی ننموده است

سفیر ژاپون معتقد بود که مراکز مالی آلمان طرفدار نظریه مزبورشده اند و بمرور زمان صورت جدی تری بخود خواهد گرفت ـ در لاهه بمشار الیه اطلاع داده اند که روسیه بارها باآلمان واطریش دولت دست اتحاد داده وظاهراً بین سه هنگری مزبور قراردادی موجوداست که با پیشنوا دات انگلیس مخالفت کنند ـ این مسئله بارون موتونو را بفکر انداخت که آیا سیاست آتیه روسیه این نیست که بارون مذکور صمیمانه کار کند وآیا ممکن نیست بین ممالک بری اروپا بمرور زمان قرارداد دادی منعقد وفرانسه هم به آن ملحق بشود وبه این طریق بریطانیا یکه وتنها بیفتد

بمشار الیه اظهار داشتم که بعقیده من مسیو ایسوالسکی در امضاء تعهدات رسمی و الزام آور با آلمان کمال حزم را خواهد داشت .واقعاً شنیده ام که بچنین اقدامی مایل نیست معهذا پیش بینی میکردم که احتمال دارد سیاست خارجی روسیه درآتیه تاآنجا که مربوط باروپا است بیشتر از برلن تلقین شود ـ بعقیده من دوچیز است که مانع میشود مسیو ایسوالسکی عملا سعی کند خودش را کاملا به برلن ووین مقید سازد یکی قرار داد اتحاد بافرانسه است که هر قدر هم درنظر بعضی متنفذین دارای زحمت و ناگوار باشد خواهی نخواهی باید مراعات شود ثانیاً مطبوعات روسیه بطور کلی باوفق دادن سیاست روسیه خواه باسیاست دولت آلمان یا اطریش هنگری مخالفند ومطبوعات نفوذ زیادی برشخص مسیو ایسوالسکی دارند زیرا انتقادات آنها خیلی دراو تأثیر میکند معهذا این مسئله نیز حقیقت دارد که حصول موافقت کامل باآلمان واطریش هنگری طرفداران بسیار

و قوی دارد یعنی در دربار دوایر عمده
دولتی و شاید در بعضی مراکز نظامی
نظریه مزبور طرفدار دارد.

باید متوجه شد که پس از مراجعت از
خارجه و ملاقات و مذاکراتی که شخصا
با سلاطین ورجال مهم اروپا بعمل آورده
ساختمان فکری ایسوالسکی چگونه است
من اینطور احساس میکنم که باید منتظر
باشیم که با احتیاط ولی در عین حال با
عزم متمایل به ایجاد روابط خیلی صمیمی
با برلن بشود ودستور و راهنمائی آنجا
را تعقیب نماید و عقیده مندم که مسیو
ایسوالسکی خود را ببرلن مدیون میداند
و چونکه قرار دادی با بریطانیای کبیر
بسته است که چنانچه خودش اظهار داشت
برای آلمان کاملا خوش آیند نیست تصور
مینماید که باید بنحوی جبران آنرا بنماید
و درعین حالی که نسبت بقرارداد اتحاد
با فرانسه وفادار ودراجرای معاهده انگلیس
و ایران محتاط باشد ممکن است ماورویهٔ
خود در مسائل بسیاری که تماس مستقیم
با اسناد مزبور ندارد رضایت خاطر و
نظریهٔ مساعد آلمان را بدست آورد واین
کار مقداری مهارت و استادی لازم دارد
و بزعم این جانب مسیو ایسوالسکی مهارت
و استادی مخصوص دارد و خیلی قابل
توجه است که مراتب جریان دیپلوماسی
روسیه در آتیه نزدیک باشیم.

بارون موتونو سؤال کرد که آیا
ممکن نیست کابه این اوضاع بالاخره به
آنچه که در قسمت اول مذاکره پیش
بینی شد منتهی شود. و بریطانیای کبیر
از این ببعد منفرد واقع شود و بعقیده
مشارالیه چنین نتیجه بدست میاید که قبل از
آنکه شروع بمبارزه تفوق بحری با
بریطانیای کبیر که بنظر او مبارزه ایست
که قرارا باید واقع شود - بنماید هدف
آرزوی بزرگ آلمان است زیرا مادام
که تفوق بحری در دست دولت اخیر باشد
سنگ راه مقصد نهائی آلمان یعنی سیاست
عالمگیری آن خواهد بود.

تصدیق نمودم که چنین امری احتمال
قوی دارد و بریطانیای کبیر ناچار خواهد
شد که در آتیه نزدیک یا دور اگر بنا
شود **برای تفوق بحری و تجارتی
با آلمان مبارزه کند** بطوری که سابقا
با هلند اسپانی و فرانسه مبارزه نمود
باید برقوت بی استظهار خود متکی شود
راجع به نتایج فوری و نسبتاً کوچکتر
کاملا پیش بینی نموده که هر دو دولت
(آلمان واطریش هنگری) نظارت کاملی
در سیاست اروپای روسیه خواهند داشت
و در اینباب مسیو ایسوالسکی مواظبت
خواهد نمود که زمینه واضحی که باعث
شکایت فرانسه باشد پیدا نشود و اما راجع
به ایران ممکن است مواظبت از ناحیهٔ
ما تا چه اندازه لازم شود زیرا دراین
ناحیه است که نفوذ آلمان در سیاست
روسیه اثر سوء خواهد بخشید.

از این که تصدیع داده موضوع
مذاکره با مسیو ژاپون را که البته جنبهٔ
غیر رسمی داشت راپورت داده بیم آن
دارم که بیشتر اظهارات خود را نوشته
باشد معذرت میخواهد و اما راجع به
امور اروپا ممکن است در آتیه نزدیک
درسیاست روسیه تغییراتی حاصل شود و
از اینجهت به تصدیع و عرض نظریات
خو راجع به اوضاع از این نقطه نظر
مبادرت نمود

با تقدیم احترامات فائقه

ا - نیکلسن

یادداشت های ذیل شرح فوق

این تلگراف خیلی قابل توجه است
و اهمیت آن تا اندازه ای برای اینست
که بارون موتونو از وقتی که به سن -
پطرز بورک آمده راجع به هیچ مسئله
سیاسی تا بحال اظهار عقیده ننموده بود
بنظر مشارالیه خود را برای

مقابله با اتحادیه ممالك بری اروپا برعلیه بریطانیای کبیر و در صورت لزوم برای جنك با آلمان خودمان را آماده کنیم ج . ن

۲۸ اکتبر ۱۹۰۷

احتمال جدا افتادن بریطانیای کبیر

درمقابل اتحاد اروپا ظاهراً درنظر بارون موتوتو فکر جدیدی است قرار داد ما فرانسه نزدیکی با روسیه و اتحاد ما با ژاپون را ظاهراً در نظر نداشته است

ل . م .

موضوع احتمال جدا جستن ما از اروپا فعلا مسئلهٔ کهنه شده است تا پنج سال قبل در وضعیت کاملا منفردی واقع شده بودیم معهذا در بدترین مواقع یعنی درموقع جنك بوئر ها ایجاد اتحادی برعلیه ما ممکن نشد امید وارم که تغییر درسیاست خارجی روسیه درآتیه نزدیکی در شرق نزدیك ظاهر شود و در آنجا آسان نیست که آلمان و روسیه با هم کار کنند

ث . ح

روسیه محتاج به یکدوره اصلاحات وجبران مافات است و بنابراین لازم ست که باهرکس روابط حسنه داشته باشد اتحاد بافرانسه او را ازین حیث مطمئن ساخته و مایل است باسیاست صلح آمیزی این اطمینان را از آلمان حاصل کند

راست است که چند سال قبل از یکدوره انفرادی سالها گذشتیم ولی چند سال دیگر که بحریه آلمان قوی تر شود یا به نحوی قوت ما مورد امتحان قرار داده شود جدائی ممکن نیست .

اقتدار موقعیت آلمان دراینست که همسایگان خود را هرقدر هم باما موافق و نظریه مساعد داشته باشند مرعوب سازد

ای . ج

(نمره ۵۴۵)

سر . ا . نیکلسن به سرادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱/۳۲۷

سن پطرزبورك ارسال ۲۳ اکتبر ۱۹۰۷

(نمره ۵۳۲)

وصول ۲۸ اکتبر ۱۹۰۷

آقا : اعلیحضرت امپراطور امروز مرا افتخار بخشیده وبطور خصوصی در پطرهوف بار حضورم داد . اعلیحضرت ایشان بفوریت موضوع انعقاد قرار داد بین انگلیس وروس را که بی اندازه باعث مسرت ایشان شده است مطرح نموده و اظهار داشتند از اینکه تمام اختلافات و امکان وقوع اختلافات بین این دو مملکت مرتفع گردیده باید خودرا تبریك بگوئیم و اظهار نمودند که میدانیم یکمرتبه در حین جریان مذاکرات مجبور شده اید یك مسافرت فوری بلندن بنمائید ولی خوب میدانم که بهتر همین بوده است که قضایا را شخصاً با دولت متبوع خود در میان گذارید تا اینکه تلگرافاً درموضوع آن ها مذاکراتی بکنید و نیز میدانم که نتیجه این مسافرت دلیل برمفید بودن اقداماتی است که شما نموده اید . من به ایشان جواب دادم که بنظر من طرفین مرهون شما میباشند بعلت اینکه شما در مدت جریان مذاکرات با یك علاقه و عاطفه ای بموضوع نگریسته و مذاکرات را تلقی نموده اید ومیتوانم اضافه کنم که اعلیحضرت پادشاه مفخم من از انعقاد این قرار داد بسیار خوشنود است - گاهگاهی در موضوع امکان انعقاد قراردادی بعن تردید وشبهه دست داده است ولی حسن نظر هردوطرف مشکلات را مرتفع ساخته است . من اطمینان دارم که اینك میتوانیم تمام علایم اختلافات بین این دو مملکت را خاتمه یافته بدانیم -

ونیز خیلی اسباب خوشنودی است که آراء عمومی هردو مملکت بطورکلی باحسن قبول این قرار داد را پذیرفته

و امیدوارم که روابط ما از این ببعد
بروی بنیان احترام و صمیمیت مستحکم
خواهد بود .،

اعلیحضرت ایشان اظهار داشتند که
من از این طرزی که قرارداد تلقی شده
است خوشنودم و انتظار دارم که احساسات
مودت آمیز بین ما برقرار گردد .

سپس من اظهار داشتم که ژنرال
سر . ج . فرانس مسافرت کوتاهی بلندن
نموده و از اینکه نتوانسته افتخار حضور
اعلیحضرت را تحصیل کند متاسف بوده
است ولی تمام اولیاء امور روسیه د کمال
مهر ازوی پذیرائی نموده اند . اعلیحضرت
ایشان اظهار داشتند که خیلی متاسفم که در
آنموقع درسن پطرزبورك نبوده و نتوانستم
ژنرال را ملاقات نمایم زیرا هنوز آشنائی
و مصاحبت او را در الدرشات که چند
سال قبل صورت گرفت بخاطر دارم من
خیلی خوشنودم که از ژنرال بخوبی
پذیرائی شد و او هم از این مسافرت
خوشنود است . من خاطر نشان کردم که
بعضی انتشارات پوچ و بیمعنی درجرائد
پیچیده مبنی بر اینکه عزیمت ژنرال باینجا
دارای یك جنبه سیاسی و نظامی بوده
و خواسته است راجع بایران یك
معاهده قشونی منعقد سازد و نقشه
های پیشرفت لشگری هم در نظر
داشته است . لازم نیست بگویم مسافرت
ژنرال باینجا فقط جنبه خصوصی داشته
و نیز در این مسافرت پیام دوستانه اعلیحضرت
پادشاه متبوع خود را برژیمان داراگون
روسیه ابلاغ داشته است اعلیحضرت ایشان
اظهار داشتند که من اهمیتی باین انتشارات
مضحك که از گاهی بگاهی در صفحات جرائد
مشاهده میشود ندادم .و خیلی خورسندم
که ژنرال در رژیمان شاهی سرکشی
بعمل آورده است .

من باعلیحضرت ایشان اظهار داشتم
که خیلی مشعوفم که اخیراً فرصت مذاکراتی
بامسیو استالی فین بمن دست داده است .
و جناب ایشان راراجع به آینده امیدوار
دیده ام . تا آنجا که من میتوانم قضاوت
کنم اوضاع عمومی رو بطرف بهبودی
میرود گرچه بعضی عوامل که میتوان نام
دزدی و غارتگری به آنها داد هنوز در
کار است اعلیحضرت ایشان اظهار داشتند
که جای هیچ شك و تردید نیست که
بهبودی زیاد در اوضاع حاصل شده است
و می بینم که مردم از ادامه تحریکات
سیاسی خسته شده اند و راجع بدزدی
و غارتگری دولت من باید بادست قوی
آنرا تحت فشار قرار دهد و من به مسیو
استالی فین تاکید نموده ام که در باره
دزدان و غارتگران بهیچوجه رحم و اشفاق
روا ندارد . امیدوارم که در ماه آینده
از روی عمل و بصیرت بامور پرداخته
و پیش از اینکه حرف میزنند کار کنند و
موفق به تصویب بعضی قوانین مفیده بشود
سپس اعلیحضرت اشاره ای بکنفرانس بال
نموده و اظهار داشتند که این کنفرانس حالی
از بعضی فوائد نبوده است . اذعان دارم
که وقت پیدا نکرده ام تمام راپورتهای
داخله رامطالعه نمایم ولی آخرین مقاوله
نامه و قرار داد را باکمال دقت مورد
مطالعه قرار خواهم داد کنفرانس خیلی
بطول انجامیده ولی مجاهدات آن بلااثر
نبوده است .

سپس جریان مذاکرات تغییر یافته
وارد جنبه سیاسی خارج وصورت تبادل
مسرت و انبساط را بخود گرفت هنگام
مرخصی ازحضور اعلیحضرت اظهارداشتند
که خیلی از پذیرائی شما خوشوقتم زیرا
همیشه مایل بوده ام که مسرت و شعف خود
را از پیشرفت مذاکرات و حصول موفقیت
شخصاً شرح دهم

ا . نیکلسن

نمره ۵۴۶

سر . ا . نیکلسن به سر ادوارد گری

وزارت خارجه ۳۷۱ر۳۲۷

سن پطرز بورك ارسال ۱۴ نوامبر ۱۹۰۷ وصول ۲۵ نوامبر ۱۹۰۷

(نمره ۵۷۰) محرمانه

آقا: بعد از مراجعت مسیو ایسوالسکی از خارجه دیروز بدیدن ایشان رفته و راجع بامور بطور عموم مذاکراتی با ایشان نمودم جناب ایشان اظهار داشتند که هیچ وقت موقعیت ایران مشکلاتی تولید نکند وسپس از من عقیده ام را در اینمورد پرسید من جواب دادم که اظهار نظر و عقیده راجع بعاقبت اوضاع غامض فعلی فوق‌العاده مشکل است زیرا علی الظاهر موقعیت در چهل وهشت ساعت یکمرتبه تغییر می یابد یك وقت شایعاتی مبنی بر دسیسه برعلیه شاه و در خطر افتادن موقعیت او منتشر شده وطولی نکشید که اعلیحضرت ایشان در همان موقعی که جراید مقالات آتشینی برعلیه اجانب منتشر مینمودند روابط دوستانه‌ای با مجلس برقرار نمود از قرار معلوم اوضاع ایران در نهایت درجه بدی و کاملا شکل هرج و مرجی بخود گرفته بنظر من در قبال این قضایا با بهترین طریقه صبر و مشاهده حوادث جاریه وخودداری کردن از مداخله در امور داخلی آن مملکت میباشد.

مسیو ایسوالسکی جواب داد که موضوع سرحدات ترك و ایران نیز در همان است و تصور میکنیم که این مسئله مشکلی است زیرا دولتین روسیه و بریطانیای کبیر اقدامات جدی برای خارج کردن قوای عثمانی از خاك ایران بعمل نیاورند بنظر ایرانیان چنین وا نمود خواهد شد که مصونیت مملکت آنها گر چه رسما در قرارداد ذکر شده ولی در حقیقت در معنی چندان مورد علاقه آنها نیست. جواب دادم بدون شك ممکن است قضیه اینطور باشد و من تصور میکنم که دولت متبوعه من کاملا آگاه بلزوم دخالت جدی در این مسئله میباشد ولی تردید دارم که آیا موقع فعلی برای اینکار مناسب است یا خیر. سفرای دو کافه مادر اسلامبول عقیده دارند که هنوز موقع مذاکره با باب عالی مناسب نیست و دولت متبوعه من منتظر است نظریات دولت روسیه را در اینمورد بداند. جناب ایشان اظهار داشتند که من منتظرم بهمین زودی از مسیو زینویف خبری بمن برسد و هرچه زودتر عقیده دولت روس را بشما اطلاع خواهم داد محتمل است باب عالی اجازه حضور هیچیك از قنسولهای مارا در جلسه کمسیون ندهد در این صورت چه باید کرد؟ جواب دادم بعقیده من بهتر است فرصتی بکمسیون داده شود که در موضوع سرحدات مشغول کار شود. خیلی ممکن است هیچ نتیجه ای از آن مترتب نشود. بعدهم ممکن است دولتین درخواست کنند که نمایندگانی از هردوطرف برای تعیین سرحدات معاونت و همراهی نمایند. بسختی میتوان قبول کرد اگر چنین درخواستی بشود آن دو دولت جواب رد بدهند و اگر چنین باشد کار تمام است. ولی نمیتوانم تصور کنم که درخواست مشترکی از طرف روسیه و بریطانیای کبیر ازطرف باب عالی رد شود و اگر چنین پیش آمدی کند جای بسی تعجب است. در هر صورت اینها عقیده شخصی من است و این موضوع در خارج ازدائره ماموریت من قرار دارد

مسیو ایسوالسکی عنان سخن را بجانب مسائل دیگری معطوف داشت واز پذیرائی که ازطرف شاه از وی شده است اظهار رضایت و مسرت نموده و اظهار داشت بعضی مذاکرات مطبوع و اساسی با اعلیحضرت ایشان شده است. و فرصت مذاکره با بارون "هرنتال" نیز برای من دست داده است ومذاکرات ما همه راجع بمقدونیه بوده است. من خودم موافق با ابلاغ یادداشت مشترکی راجع بمقدونیه نبوده ام زیرا انتظار ندارم نتیجه رضایت

بخشی از آن عاید شود و تصور میکنم
قضاوت من صحیح باشد زیرا فعالیت دستجات
بهیچ وجه نقصانی نپذیرفته است پروژه
اصلاحات قضائی از طرف هر دو سفیر
مطرح شده و قدمی که بعد باید برداشته
شود اینست که تقدیم باب عالی گردد و
محتمل است در آنجا مورد قبول واقع
نشود در اینصورت لازم است تصمیمی
در باب اقدامات لازمه اتخاذ گردد

سپس جناب ایشان موضوع قرارداد
انگلیس وروس را بمیان آوردند و اظهار
داشتند خیلی مسعودم که مشاهده مینمایم
این موضوع بطور کلی ازطرف مطبوعات
و مملکتین با حسن قبول تلقی شده است
یك یا دو یاد داشت مخالف و نامساعد
مشاهده گردیده ولی خیلی بهتر از آنچه
منتظر بودم قرارداد مورد قبول واقع شده است
ممکن نیست بتوانیم انکار کنیم که این قرارداد
مطبوع طبع آلمان نمی باشد و هر دوما
باید منتظر باشیم که اشکالاتی برای ما تولید
نماید . سئوال کردم آیا اشاره شما راجع
بایران است ؟ جواب داد نه تنها ایران
بلکه هرجا (پرنس بولو) در (اسوینموند)
بمن اطمینان داد که آلمان در موضوع
مقدونیه بروسیه و اطریش کمك خواهد
نمود ولی همین قدر که سواد پروژه
اصلاحات قضائی بدست دولت آلمان رسید آنرا
بباب عالی اطلاع دادند . این اقدام شباهتی
به اشتراك مساعی دوستانه ندارد بمن اطلاعاتی
رسیده مبنی براینکه دولت آلمان این رویه
را اتخاذ کرده وهمچنین بارون دو اهرنتال
از موضوع اطلاع حاصل نموده است .
اگر چه مشارالیه بیش از حود آلمانی
ها آلمانی است ولی از این قضیه ما
راضی میباشد . سپس در باب ایران از
من سئوال کرد که بنظر شما فعالیت آلمان
در آنمملکت چه شکلی بخود خواهد گرفت
من اظهار داشتم که نظر به بحران اقتصادی
در تمام اروپا تردید دارم که آلمان بتواند
اقدامات زیادی در زمینه اقتصادیات بنماید
**واگر مابتوانیم انتصاب مستشار مالی
فرانسه را بموقع اجراء گذاریم از
وسعت یافتن نفوذ آلمان در امور مالی
ایران تا اندازه زیادی جلوگیری
کرده ایم** ولی ممکن است آلمان بواسطه
نفوذی که در اسلامبول دارد بتواند راجع
بمسئله سرحدات خدمتی بایران بکند و
این موضوع موفقیت خاصی برای آلمان
در ط. ان ایجاد مینماید

مسیو ایسوالسکی جواب داد که مسیو
استمریچ وزیر مختار اخیر درطهران به
معاونت وزارت خارجه در برلن منصوب
شده و ممکن است بتواند در آنجا سیاستی راجع
بایران اتخاذ واجراء کند ما هردو باید
خودرا برای مواجهه با یك سیاست جدی
آماده کنیم - سپس اضافه کرد که مسیو
دوشوهن را در مونیخ دیده ام مشار الیه
ازاین ماموریت اخیر خوشنود ولی کمی
متاثر بود بنظر من مسیو دوشوهن
مسئولیت آسانی درجلو ندارد زیرا نه تنها
سروکار او با پرنس بولو میباشد بلکه مسیو
دوهولستین هم درمیان است واین شخص
اگرچه اسماً متقاعد شده بود ولی هنوز
ظاهراً مورد اطمینان صدراعظم بوده و هر روز
روابط نزدیکی با او دارد

سپس مسیو ایوالسکی اظهار داشت
که من از مسافرتم به پاریس خیلی مشعوفم
با مسیو کلمانسو بعضی مذاکرات مطبوع
نموده و ایشان بمن اطمینان داده اند که
فرانسه طرح سیاست خودرا در مراکش
بطوری خواهد ریخت که موجب مشکلات
بین المللی نسود و هرقدر بتواند ازمقاوله
نامه الجزیره متابعت خواهد نمود

راجع باوضاع داخلی مسیو ایسوالسکی
اظهار داشت که من پیش بینی میکنم مسیو
استالی پین با دسته افراطی راست دچار
مشکلات زیادی خواهد شد زیرا گرچه
دسته مزبور در دوما ازحیث نفرات قوی
نیست در خارج قوی واشخاص متنفذی با
آن همراه است

جواب دادم به خاطر میاورم که در آخر عمر دومای اخیر (دارالشورای روسیه) مجاهدات زیادی برای عزل مسیو استالی پین بعمل آمد و باید برای تقویت او وسائل مهمه بکار برد تا بتواند مقام خود را حفظ کند بعضی علامات دلالت دارد که این مجاهدات تجدید خواهد شد و مشارالیه جواب داد من صمیمانه معتقدم که مخالفین شکست خواهند خورد باین زودی نمیتوان گفت که (دوما) چه خواهد کرد و موقعیت چطور پیشرفت خواهد نمود خود مسیو ایسوالسکی فقط چند ساعتی در سن پطرزبورك بوده وخیلی کم اشخاص را ملاقات نموده و باین جهت نمیتوان عقیده ای اتخاذ کند

مراجعت مسیو ایسوالسکی بعلت کسالت شدیدی بتاخیر افتاده ولی بالاخره بهبودی حاصل نموده و برای کار حاضر است هنوز امپراطور را ملاقات نکرده است ا. نیکلسن

نمره ۵۴۷

گنت بنکندورف به سر ادوارد گری

خصوصی

چشام هوز: چشام پلاس، س و

۲۵ دسامبر ۱۹۰۷

سر ادوارد گری عزیزم

الساعه تلگراف ذیل را از طرف موسیو ایسوالسکی دریافت داشتم.

«خواهشمندم مراتب خوشوقتی ما را که از مطالعه نطق سر ادوارد گری که در پرویك ایراد نمود مخصوصاً راجع به قرارداد روس و انگلیس و تأثیر نیکی که این معاهده در روابط انگلستان و روسیه بخشیده تذکر دادند بمعزی الیه ابراز فرمائید»

پیامی که لطفاً توسط سر چارلز ردینك راجع به راپرت مندرجه در جریده تایمز فرستاده بودید مطالع گردیدم ملاحظه مینمائید که تاثیر بیانات شما بدولت متبوعه من حتی بنحوی که اشعار شده بسیار پسندیده و عملی میباشد. من تردیدی در تاثیر آن با این نحو نداشته ام.

اجازه بدهید چند کلمه یعنی آخرین عقاید خود را بطور خصوصی بعرض برسانم من درست نمی دانم که آیا شما متوجه شده اید که در تلگرافات مندرجه در جریده تایمز چه اهمیتی به انتشارات جراید روسیه راجع بمساعی مشترك در ایران داده شده است یا خیر؟ گرچه این بحران ممکن است باز مایه تاسف و تولید خطراتی باشد ولی بنظر من بیش از آنچه در چنین مدت کمی انتظار میرفت باعث استحکام بنیان قرارداد ما در افکار عمومی روسیه شده است مسلم است که مطبوعات در این موارد بکلی آزادند - گرچه مطبوعات هنوز آن طور که باید مجرب نیستند ولی پیش از آنکه فکر کنند احساسات بروز میدهند من نمیتوانم بگویم که از این لحاظ و در این مورد اندوهگین میباشم. وقتی بیاد می آورم اوضاع دو یا سه سال قبل را که چگونه بود چنین بنظر می آید که خواب می بینم ولی آنچه می بینم خواب نیست این موضوع بیش از همه وقت در مغز من رسوخ یافته است.

اگر شما را در روز تعطیل و استراحت مصدع شدم مرا ببخشید و تبریکات مرا در این موقع عید میلاد بپذیرید.

بنکندورف

— ۵۴۸ —

اقتباس از راپورت سالیانه روسیه در ۱۹۰۷

ضمیمه مراسله ۵۷ از سر. ا. نیکلسن

تاریخ ارسال ۲۹ ژانویه ۱۹۰۸

تاریخ ورود ۳ فوریه ۱۹۰۸

وزارت خارجه ۳۸ر۹۰ر۳۶۴۳ر۳۶۴۳

ث - آلمان

۳۷ - درماه اوت سال جاری امپراطور روسیه امپراطور آلمان را

در (سوئین موند Swinemunde) ملاقات نمود . مسیو ایسوالسکی و پرنس بولو شرکت بالامپراطور متبوع خود همراه بودند . سفارت نمیداند در این ملاقات چه مذاکراتی بمیان آمد جز اینکه در آن موقع فرصتی بدست آمده و به پرنس بولو توضیح داده شد که قرار داد انگلیس و روس که در آن تاریخ مطرح مذاکره بود متضمن هیچگونه موادی که در منافع آلمان تأثیراتی داشته باشد نمیباشد صدر اعظم آلمان از اینکه این دو مملکت میخواهند توافقی حاصل نموده بدانوسیله موجبات تصادم را بین خود در آسیای مرکزی مرتفع سازند اظهار رضایت نمود .

راپورتهائی مبنی بر اینکه در این مصاحبه نیز موضوع لهستان و بالتیک ما بین این دو امپراطور و مادربین وزرای ممتاز آنها مطرح شده شایع گردیده است.

گرچه ممکن است صمیمیت و وداد بین این دو دربار بروی پایه دوستی اولیه خود باقی بماند و اگرچه وزیر امور خارجه روسیه ممکن است خود را ملزم ببیند که در تمام امور خارجی خود برای جلوگیری از لطمه وارد آوردن به آلمان مقتضی حزم و احتیاط را مرعی بدارد باز بعضی موارد پیش آمده که سیاست این دو دولت باهم تصادم نموده و متزلزل نشود و این موارد و این قضایا باز ادامه خواهد داشت .

بعلاوه مطبوعات روس بطور عموم مخالف آلمان و بنابراین مخالف ایجاد هرگونه روابط دوستانه با آن میباشند و یک حس بد بینی و عدم اعتمادی نسبت به سیاست آلمان وجود دارد و همچنین تصور میرود که دوستی با آلمان [illegible] منجر به مملوکی و زیر دستی می گردد و حتی [illegible] در این موقعیت نیز بسیار

گران تمام خواهد شد . سیاست این دو دولت در شرق نزدیک و هم در شرق وسطی فاقد وحدت میباشد . در سیاست آلمان راجع بشرق وسطی دو نکته وجود دارد که تولید وحشت و ناراحتی در دائره صدارت روسیه می نماید . [illegible] کابینه برلن دولت روسیه بسیار وحشتناک است که مبادا آلمان در صدد [illegible] و برقراری موقعیت مستحکمی در [illegible] بوده و [illegible] این مقصود موفقیت حاصل نماید و اگر آلمان بتواند توجه هر دولتی را که در این مملکت آشفته زمامدار شود بخود جلب نماید ممکن است هرگونه فرصت و حسن نظری را در آنجا بخود تخصیص داده و [illegible] نیز بازی کند . دیگر اینکه [illegible] آن بغداد [illegible] از [illegible] شده است .

ولی این مسئله در تحت عنوان جداگانه‌ای مورد بحث قرار خواهد گرفت و نیز ممکن است تذکر داد که صدارت عظمای روسیه را سوء ظنی دست داده است مبنی بر اینکه عملیات ترکیه در سرحدات ترکیه و ایران وضعاً نتیجه تحریکات [illegible] دولت آلمان نباشد باز هم مورد علاقه خاطر میباشد . راجع بشرق نزدیک مستدعیات روسیه برای عبور و مرور آزاد در دریای سیاه اگرچه بروی پایه چند سال قبل قرار ندارد باز از فکر سیاستمداران روسیه خارج نشده و آنها بخوبی مطلع شده اند که اگر روزی این امید ها و آرزو ها نزدیک به سرحد کمال بوده و به آن ها رسمیت داده شود مخالفت ترکیه از طرف آلمان تقویت خواهد شد. راجع بمسئله مقدونیه میتوان گفت که روسیه بیشتر از همکار خود یعنی اطریش-مجارستان مایل و حاضر برای اقدامات جدی میباشد وبطوری که ملاحظه میشود این آلمان است که می

خواهد هروقت فرصت مساعدی پیش آمد بوسیله فشار وارد آوردن به باب عالی رخنه در ارکان اتفاق و هم آهنگی اروپا وارد کند:

۳۸ - مراتب مذکوره در فوق خلاصه بعضی نکات مبنا شد که مورد تصادم دول است ولی هنگامیکه میخواهیم نظر اجمالی باوضاع اروپا بیندازیم موقعیت بکلی تفاوت پیدا میکند. دراین خط روسیه مایل است که با آلمان دارای چنین روابط دوستانه باشد. در وهله اول چنین بنظر میرسد که از قدر و قیمت فرانسه بعنوان یک دولت متفق در سنوات اخیر کاسته شده است. یک نظریه عمومی شایع شده است حاکی ازاینکه بواسطه اغتشاش وعدم انقیاد از قوای بحری وقشونی آن بسی کاسته شده ودر موقع جنگ چندان کاری از آن ساخته نیست. از طرف دیگر قدرت آلمان هم در خشکی هم در دریا بدرجه اغراق آمیزی مورد تحسین و تکریم واقع شده و بالنتیجه چنین بنظر میرسد که شرط احتیاط اتحاد روابط دوستانه با چنین همسایه مقتدری میباشد.

بعلاوه تمایل قلبی عنصری که امور خارجی روسیه را اداره میکنند نیز دراین مورد دارای نفوذ میباشند این است که حتی الامکان نگذارند صدمه ای بمنافع آلمان واردشود وباید درنظرداشت که ازلحاظ عملی چنین منظوری هم چنین لحاظ رعایت شود که در مقابل انعقاد قرارداد روس و انگلیس S.lrin بمنزله غرامت یا پاداش به آلمان اهدا شود در [illegible] امور [illegible] و به این [illegible] که [illegible] آن [illegible] اگر چه دستور موجبی برای مخالفت با آن در دست ندارد باز بیانات سیاستمداران آن دراطراف این قرارداد هرچه باشد با نظر عدم رضایت به آن مینگرند. درحقیقت وزارت خارجه روسیه مکرراً توضیح داده است که آلمان هر قدر بتواند بهآرامی برای بهم زدن روابط بین روسیه و بریطانیای کبیر و برای جلوگیری از بموقع اجراگذاردن مواد قرارداد بدون درد سر اشکالاتی تولید خواهد نمود. اقدامات عمال آلمان در ایران بطوریکه راپورت آنها داده شده وتغییراتی که ازطرف مسیو دوشون برای مسئله راه آهن بغداد می شود نمونه ایست از آنچه که در آینده باید منتظر بود اینکه می بینیم مسیو ایسوالسکی در موارد دیگر و در قسمتهائی که برای روسیه اهمیت حیاتی ندارد پیوسته میکوشد که رنجش آلمان را مرتفع سازد برای اینست که حتی الامکان ازاقدام خصمانه آلمان وتولید اشکال ازطرف آن در مسئله شرق نزدیک و شرق وسطی جلوگیری نماید مشارالیه متهم است که درکنفرانس صلح راجع به آلمان دارای نظر دوستانه ای بوده و بعضی میگویند منافع آلمان را محترم داشته است و [illegible] دوست محرمانه وزیر خارجه خود در اطراف این موضوع بحث مینماید که راجع به بالتیک حفظ بیطرفی [illegible] با سوئد [illegible]

بطوریکه تذکر داده شد مشارالیه با [illegible] دائره بعضی قسمتهای قرارداد انگلیس و روس را کاملا [illegible] مخالفت نموده است.

هم در موضوع (کرت) وهم در موضوع مقدونیه تا آنجا که توانسته کوشیده است که رویه ای را اتخاذ نماید که منطبق با تمایلات اطریش - مجارستان باشد و بخوبی میدانسته که این عمل حسن تاثیری در برلن خواهد نمود.

خط سیری که دولت روسیه می خواهد [illegible] نماید اینست که در عین ادامه اتفاق با آلمان و برقرار کردن

وترقی دادن روابط دوستانه با بریطانیای کبیر دست همراهی به آلمان بدهد و هر قدر بتواند خدماتی برای آن انجام دهد.
تعقیب چنین خط سیری تا هروقت که باشد مستلزم مهارت و زرنگی فوق العاده ای میباشد و بدانیکه آیا این رویه عملی باشد یا خیر تردید حاصل است.
ممکن است درشرق نزدیك وشرق وسطی قضایائی پیش آید که تصادم بین سیاست روسیه و آلمان را شدید نماید و رفته رفته روسیه ملتفت شود دولتی که در آن نواحی سطح زمین سد راهش میباشد دیگر مانند سابق بریطانیای کبیر نیست.

در جریان این حوادث تعقیب یك سد سیاست دور و شاید ممکن باشد و نشود از یکطرف در اروپا برای استحکام بنیان دوستی کوشید و از طرف دیگر درآسیا بمخالفتهای رقیبانه ادامه داد.
دوام این وضعیت امکان پذیر نتواند بود و بحتمل جریان حوادث رفته رفته پیش از اینکه باعث تزئید روابط محرمانه با آلمان شود منجر باستحکام روابط دوستانه بریطانیای کبیر شود.
هنگامی که روسیه موفق باستحکام موقعیت و تجدید انتظام قوای خود شود وبتواند در اروپا مقام ومرتبه ای راکه به آن نسبت داده میشود احراز نماید شاید نگرانی آن برای جلب نظریه مساعد همسایگان غربی خود اینقدر زیاد و باهر نباشد.
شایسته نیست تصور کنیم که وزیر امور خارجه روسیه دستوراتی که بحتمل ازبرلن بوی برسد یگانه راهنمای خود قرار داده یا بکلی در تحت تاثیر آنها واقع شده. روزگاری ظاهر اوضاع بر صحت این نظریه دلالت میکرد درموارد زیادی چنین تصور میشد که وزارت امور خارجه (نوا) مانند سفیر وین تحت دستور نفوذ برلن واقع است.
خیلی بیشتر بجا خواهد بود تصور کنیم مسیو ایسوالسکی فقط برای برقرار کردن بهترین روابط ودادآمیز باروسیه میکوشد.
حوادث فعلی اورا مجبور باتخاذ این رویه مینماید ولی مشارالیه بکرات نشان داده است که تمایل بهیچوجه مستلزم واگذار کردن استقلالی که وزارت امور خارجه روسیه میتواند از آن منتفع گردد نمیباشد.
اگر موردی پیش آید که مشارالیه مجبور شود یکی ازدو رویه را (یعنی جانبداری از منافع آلمان در یکطرف وحفظ مصالح روسیه در یکطرف دیگر) اتخاذ نماید تردیدی نیست که حفظ مصالح روسیه را ترجیح خواهد داد والبته درچنین موردی از طرف هموطنانش از وی طرفداری خواهد شد.

د ـ اطریش هنگری

۳۹ ـ روابط بین روسیه واطریش هنگری دوستانه و وداد آمیز است اگر چه راجع به پروگرام مقدونیه در بعضی نکات اختلافی درسیاست آنها وجود دارد هنوز اختلالی در روابط این دو دولت پدید نیامده است.
مسیو ایسوالسکی موفق به مصاحبه‌ای با (فرانسوا ژوزف) امپراطور وقت و ملاقات بارون دواهرانثال شده است.
این دو دولت تصمیم گرفته اند که تمام مسائل خفیه را بروی دائره ریخته وآشکار سازند. چنین مسائلی وجود دارد وبحتمل بعدها هم وجود خواهد داشت. ولی فعلا بایك سکوت مقابل اجازه داده شده است که این مسائل باز راکد و مسکوت بماند مگر اینکه بعضی از قضایا و حوادث که از حد و اختیار این دو دولت خارج است لزوم بروی دائره ریختن آنها راایجاب نماید. راجع بموضوع مقدونیه مسیو ایسوالسکی باتسلیم یاد داشت مشترك بدول بالکان که بیشتر

... به داهزنان و کلادان بود موافقت
نداشت او تصور می کرد که تاثیر این
یاد داشت ممکن است برخلاف انتظار باشد
و علی‌الظاهر ترس و پیش بینی او بجا و
صحیح بوده است در هرصورت مشار الیه
تسلیم عقاید همکار اطریشی خود گردید
چنانکه نظایر این تسلیم در مورد اصلاحات
نیز دیده شد . مختصراً نظریات باطنی
مسیو ایسوالسکی اینست که بیش از توافق
و هم آهنگی با وین موافقتی با کابینه
لندن برقرار نماید و در هرصورت شرط
احتیاط راموافقت باوین توافق دراقدمات
با آن میداند بدون شك نظریه این
رجل سیاسی همین است ولی اگرحوادث
و قضایائی پیش آید که بباب عالی برای
بموقع اجرا گذاردن اصلاحاتی که
متفق الیه دول است فشاری وارد شود
باید انتظار داشت که روسیه با میل ورغبت
بهر اقدامی که بنظر دول لازم شودمبادرت
خواهد نمود . درعین حال مسیو ایسوالسکی
مایل است که با اطریش ـ مجارستان نیز
مانند آلمان دارای روابط حسنه و وداد
آمیزی باشد . در مسائل دیگر که در
درجه دوم اهمیت واقعند از قبیل مسئله
کریت که منافع روسیه در آن نسبتاً کم
است مسیو ایسوالسکی حاضر است که تمایلات
اطریش را به فوریت بداند . گاه گاهی
شایعاتی منتشر میشود که تمایلاتی برای
اتفاق سه امپراطوری ابراز شده و حتی
بعضی اشخاص بقدری جلو رفته اند که
میگویند قدمهائی بطرف این منظور برداشته
شده است . چنین انحرافی در سیاست
خارجه روسیه عجالتاً در حال حاضر غیر
ممکن بنظر میرسد و میتوان گفت مادامیکه
مسیو ایسوالسکی در راس وزارت امور
خارجه باقی است این نظریه اجراء نخواهد
شد . مشار الیه خوب میداند که این اقدام
در وحله اول مطبوع عقاید و آراء عمومی
روسیه نتواند بود ودر مرحله دوم موقعیت
فعلی روسیه اجازه چنین معامله ای که
باعث بهم خوردن روابط سیاسی فعلی آن
میباشد نمیدهد . این پروژه ممکن است
مانند خیالی فراموش شود

خاتمه

٦

۲۱۱۳۴

۲۷ د